

DAVIDIS CZVITTINGERI
NOB. HVNG.
SPECIMEN
HUNGARIÆ
LITERATÆ,
VIRORV
ERVDITIONE CLARORVM
NATIONE HUNGARORVM,
DALMATARVM, CROATARVM, SLAVORVM,
ATQUE TRANSYLVANORVM,
VITAS, SCRIPTA, ELOGIA ET CENSVRAS
ORDINE ALPHABETICO
EXHIBENS.
ACCEDIT
BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM
QUI EXTANT
DE
REBUS HUNGARICIS.

FRANCOFVRTI ET LIPSIAE
TYPIS ET SUMPTIBUS JOD. GUIL. KOHLESII, VNIV. ALTDORF. TYPOGR.
ANNO MDCCXL

DIODORVS SICVLVS.

Æquum est, simulque vitæ communi conducibile, bonos æternis commendatos laudibus illustrari. Nam Majorum amulatione & memoria Posteritas ad communem beneficentiam incitatur.

INCLYTI ET APOSTOLICI REGNI
HUNGARIÆ
COMITATUS HONTENSIS
OPTIMATIBUS ATQUE PROCERIBUS
COMITI SUPREMO
ILLVSTRISSIMO EXCELLENTISSIMOQVE
NEC NON
VICE-COMITI
GENEROSISSIMO
PRÆTEREA
JUDICIBUS NOBILIUM
ÆQUI BONIQVE SERVANTISSIMIS
CETERISQVE
ASSESSORIBUS NOBILIBUS STATIBUS
ATQUE ORDINIBUS
TUM ILLUSTRIS PROSAPIÆ ANTIQVITATE TUM FORTITUDINIS CLARITATE
TUM MUNERUM DIGNITATE TUM CONSILIORUM SALUBRITATE
TUM FIDEI IN DEUM REGEM ET PATRIAM FIRMITATE
FULGENTISSIMIS
DOMINIS SVIS ET PATRIÆ PATRIBUS OPT. MAXIMIS

PACEM OMNIUM VOTIS ANXIE EXPETITAM

REGIMEN TRANQVILLUM

FORTUNAM INVIDIA SUPERIOREM

FAMILIAM PERPETUO FLORENTIEM

POSTERITATEM HAUT INTERMORITURAM

AC FATA VOTIS QUIBUSCUNQUE FELICIORA

EX INTIMIS CORDIS VISCERIBUS

DEVOTISSIME APPRECATUR

SIMULQVE

SPECIMEN

HOC

HUNGARIÆ LITERATÆ

IN OBSERVANTISSIMI ANIMI TESTIMONIUM

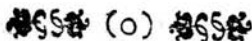
HUMILIMI OBSEQUII VADIMONIUM

ATQVE SUI STUDIORUMQVE SUORUM COMMENDATIONEM VALIDISSIMAM

EA QVA PAR EST VENERATIONE

DICAT DEDICAT CONSECRAT

AUTOR.

P R Æ F A T I O

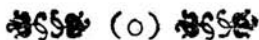
AD

L E C T O R E M.

*D*octrina & Virtute insignium Virorum Nomina, Facta ac Scripta publicis literis monumentisque consignata ad posterios transmittere, mos uti ab omni ævo valde fuit laudabilis, ita hac nostra etiam ætate idem ille apud cultiores plerasque Europæ gentes observatus non potest non deprædicari: præterquam enim quod Majorum emulatione & memoria, qui erunt & qui futuri sunt, ad eundem Virtutis tramitem impigre calcandum alacriter excitantur, profecto exemplis etiam ejusmodi illustribus fax quasi præfertur ad eundem felicius emetiendum. Cum igitur viderem, cuilibet fere Genti proprium quendam suppetere Scriptorem, qui nomina, scripta, judicia & elogia Virorum eruditione clarorum collegerit, enumerarit, ac singulari volumini inserta exposuerit, solam vero Gentem Hungaricam Scriptore ejusmodi in hunc usque diem carere, cum quidem defectum hunc animadvertens jam olim ingemuit Illustrissimus Hungariæ Comes Petrus de Réva in nitidissimo de Monarchia & S. Corona Regni Hungariæ Commentario, verbis prolatis hisce: Inde ego sæpe conqueri, & infelicitatem gentis nostræ Hungariæ accusare soleo, quod licet Majores nostri, ingenio, viribus ac armis excelluerint, pauci tamen reperti sunt, qui res patrias literis mandassent, contenti forsitan virtute, quæ laudata patrare novit, laudari negligit, nec prosperam suorum gestorum memoriam relinquunt posteris, ignari profus, contemptu famæ, contemni virtutes, suum cuique decus posteritas rependere solet, Heroasque honor Annalium æternus, non brevis & plebeja prædicatio colit & consecrat. Qua cum quærimonia sane iustissima conjungi possunt, quæ recentior aliquis Scriptor Jacob. Frid. Reinmannus in libello Versuch einer Einleitung in die Historiam Literariam tradidit, quando ad Quæstionem à se propositam hancce: *Wer kan mir de Scriptis & Scriptoribus Hungaricis Nachricht geben?* Respon-

sionem attulit istam: Ich weis niemanden / den ich hier darzu re-
 commendiren könnte / Ich glaube auch nicht / daß jemahls einer von dieser
 materie was geschrieben habe / oder auch was sonderliches hab schrei-
 ben können / dann die Ungarn haben jederzeit ein solches naturel gehabt /
 daß Sie mehr auf ein gewandtes Pferd und einen blanken Säbel als
 auf ein curicuses Buch gehalten. *h. e. ad Questionem hanc: Quis me
 de Scriptis & Scriptoribus Hungaricis instruet? Responso allata est ista:*
 De nullo mihi constat quem tibi hac in re commendare possem Au-
 torem, neque etiam crediderim, aliquem de tali materia unquam
 quid scripsisse, aut notabile scribere potuisse, quippe quod Hungari
 eo semper præditi fuerint ingenio, ut plus eqvo generoso, acinaci-
 que fulminanti, quam libro alicui amœno & curioso tribuerint. Cui ta-
 men non immerito sincerum opposueris Ferdinandi Neoburgi testimonium,
 quod in Tractatu germ. Curienſer Hofmeister p. 1127. verbis perhibuit seqq.
 Hiernecht haben sich unterschiedliche Ungarn habilitiret, und bewie-
 sen / daß sie durch ihren Verstand nicht allein zum höchsten Purpur / son-
 dern auch in allen Facultäten geschickt seyen / *h. e. Præterea diversi
 Hungari re ipsa demonstrarunt, se vi ingenii sui non solum ad sum-
 mam Purpuræ Cardinalitiz dignitatem evectos, sed ad omnes etiam
 sic dictarum Facultatum Scientias addiscendas capaces esse ac ido-
 neos. Quæ omnia æqua animi lance ponderaus, mecum tandem constitui,
 aliarum gentium more, meæ quoque Patriæ claros literis Viros in apri-
 cum deducere, visurus, quid hoc ipso in conatu humeri valeant, quid fer-
 re recusent. Equidem diffiteri nequeo, ad tanti operis molitionem Virum ar-
 cessendum fuisse etate gravissimum, iudicio limatissimum, subidiis ac præidiis
 literariis instructissimum, longo rerum usu exercitatissimum, in lectione Auto-
 rum quamplurimorum versatissimum, omnibusque numeris absolutissimum;*
*At enimvero si voluntas, in omni licet virum defectu, sua tamen non penitus
 caret laude; profecto meum quoque hoc institutum haud quisquam jure me-
 ritoque improbaverit, utpote quo ipso non tantum singularem in natale so-
 lum testari volui amorem, sed in simul Conterraneis æque meis, ac aliis qui-
 busvis Viris doctissimis stimulos quasi subdere, majore, quam mihi in præ-
 sens licuit, sollicitudine ac felicitate, idem hoc argumentum expediendi. In-
 terea Specimen duntaxat aliquod, non perfectum, numerisque omnibus ab-
 solutum Opus in salivam placuit emittere Ernditorum, aucturus id ipsum emen-
 daturus, & quacunque ratione perfectius redditurus, dummodo tempora
 mitiora experiri, fata benigniora sortiri, & pleniorum Antorum patriorum
 noti-*

notitiam adipisci potuero. Quemadmodum autem eorum, qui Eruditorum classi accensentur, b. e. quidpiam operæ doctrinam continentis, in publicum unquam produdere, tantus in plerisque Europæ partibus numerus reperitur, ut impossibile, vel saltem difficile sit, ad unguem singulos commemorare, ita mihi quoque libere profitendum est, plures Eruditos Hungaros me ignorare, quam cognitos habere. Neque vero admiratio quempiam ea propter ceperit, temporis nempe præsentis extra patrios transigendi lares indicta mihi necessitate, probe trutinata: Quo minus enim voti mei compos fieri potuerim, impedimento fuisse quam maxime bella, quæ in hunc usque diem, Hungariam in agone fere jacentem, sine ulla respiratione, misere dilacerant. Misasque tranquillitatis amantissimas ad Garamantas & Indos relegatos, contentini habent ac fastidio. Deinde commercii epistolici per Hungariam ad argumenti ejusmodi uberiores elaborationem perquam necessarij defensus hant leve scopo huic meo attulit impedimentum: cui accessit hæc præterea infelicitas quod opusculorum nuppiam alibi, quam in Hungaria impressorum particeps reddi nequiverim. Taceo plurimum in dignitate eminentiore hodie intra & extra Hungariam constitutorum Nomina, Officia, Virtutes, Scripta & Merita, quæ uti hætenus indagare prorsus fuit impossibile, occasione utpote omni eadem impetrandi destitutus, ita in tempus votis meis magis responsurum, rejicere debui ac differre. Nihilominus tamen inopiam hancce meam aliquadantenus sublevaturus, illorum etiam nomina aliqua in censum retuli Eruditorum, de quibus, præter unum aliudve elogium, aut judicium, nihil amplius mihi constabat; quin nova vel altera tantum Disputatione publice impressa nomen in Academia aliqua professor, non modo non neglexi, sed spe fretus uberiorum ex primitiis ejusmodi Academicis fructuum in Patriam redundandorum, eosdem suo quemque ordine collocavi. Neque verò de Hungaris eruditione clavis verba faciendo, illos solum intellectos velim, qui ex proprie & stricte sic dicta Hungaria natales suos arcessunt, sed sub latiore significatione libuit complecti reliquos pariter Hungariæ regno, innexos ac adscriptos populos, Dalmatas nempe, Croatas, Slavos atque Transylvanos cujuscunque religionis, quorum quidem quò rariora tum Nomina, tum Scripta, tum Elogia, tum Censuræ ad notitiam meam pervenire, eorum majore cura ac animi voluptate ceteris inferenda & adjungenda esse judicabam. Atque ut singula ratione ea digesta benevolò exhiberentur Lectori, quæ ad faciliorem non minus Nominum inquisitionem, quam inventionem facerent, seriem præcipuè elegi alphabeticam, in tanta Nominum & Cognominum varietate non solum lucem, cen quidem mihi persvadeo, sed tædium quoque ea inquirendi dispulsurum: Potiora tamen Cognomina expressi genuina sua & usitata scriptura ac terminatione

§§ (○) §§

hungarica, eum quidem præcipue in finem, ut puri puti Hungari, quam ex corrupte prolatis nominibus hungaricis hand assequerentur notitiam, ex iis rectius scriptis eam sibi compararent, additâ insuper sub finem huius opusculi in gratiam hungaricæ lingvæ non æque gnarorum Tabellâ Orthographiæ hungaricæ, cujus ope Nomina hungaricæ exarata melius legi ac pronunciari queant; facili interim pro cuiuslibet Lectoris arbitrio, hungaricæ in latinam terminationem futurâ commutatione. Quod superest, ad calcem insimul huius mei Speciminis, Indicalum aliquem Autorum, variis ex nationibus gentibusque oriundorum subjeci, qui quidpiam de rebus hungaricis quacunque in lingua sua tradidere, Bibliotheculæ alicujus vicem subiturum, unde Conterranei, præsertim adultiores, temporum æque à memoria remotiorum, quam recentiorum ac præsentium, res patrias cognoscere desiderantes, subsidium aliquod & quasi manu ductionem capere queant. Faxit supremum Numen, ut qualiscunque hæc opella mea, in ipsius sanctissimi Nominis gloriam, Nationis hungaricæ illustrationem, uberiolem Historiæ hungaricæ elaborationem cedat, serviat, faciat. Bene vale Lector faventissime, quem toto, eoque candido pectore apprecor, obsecro & obtestor, ut si quid exploratius, perfectius, & accuratius hoc ipso in argumento habuerit, mecum communicet, Schemniumque, urbem Hungariæ montanam, in Comitatu Hontensi majori sitam, vel si magis commodum videretur Altdorfinam in Academiam ad ejusdem Typographum Kohlesium, sumtus in hoc Specimen facientem, id transmittat, mihiqve in hoc stadio ac studio versanti opem ferre hand gravetur.

APPLAV-

§§§§ (o) §§§§

APPLAUSUS VOTIVI.

RECTOR
UNIVERSITATIS ALTDORFINÆ
h. t.

JOHANNES JACOBUS BAIERUS, D. & PP.

ad Generosum & praeclare doctum Dominum

AUTOREM.

S*Ammarthane* tibi quantum tua Gallia, quantum
Thomafine, tibi debuit Italia:

Quantum devincta est solers Germania *Adamo*,
Quantum *Miraeo* Belgica terra suo:

Tantum, ZVITTINGERE, tibi debere fatentur

Sanguine progeniti quilibet Hungarico;

Quod *patriæ doctos homines*, laudemque merentes

Enumeras scriptis & superesse facis.

Hic labor inveniet laudes, namque ipsemet inter

Doctos Hungariæ jam numerandus ades.

ZVITTINGERE sagax, Stirpis Prænobile Germen
Pannoniæ, Clarii plausu dignissime coetûs

Autor docte Libri, quo nomina clara Virorum
Scribuntur, fortes ad Jazygas usque Satorum.

Grator de penito tibi pectore, vota que fundo,

Ut tua laus resonet per Hyperboreos metanastas;

Utque bonis avibus mox tecta paterna revisens,

Invenias fulvo ditatos ære penates.

*L. mque apprecabatur id Nobilitate Generis & Literaturæ
variæ elegantia Cultissimo DNo ZVITTINGERO suo*

CHRISTOPHORUS Sonning

SS. Theol. D. & P. Primarius.

✕

Sic-

§§ (o) §§§

Sicine, *Pannonicis* dum fervent omnia bellis,
Hungare TU Musas jam canis *Hungaricas* !
 Aptius *ex Armis* forsan sibi *Patria* nomen
 Et magis a *Pilo*, quam *stylo* habere volet.
 Sed *Tibi* *Palladis* in castris bene scribere visum,
Pannoniæ PRIMO fortia facta *Togæ*;
 Scilicet, ut, quam *Marte* cluit, tam fertilis *Arte*
 Monstretur *Tua* Gens, esse necesse putas.
 Hinc *Tibi* plus labor hic laudis decorisque parabit,
Qvo sunt nota Armis, Hunnica scripta minus.
 Pro quibus officiis, ut *præmia* digna rependat
Patria dum curat; Quid videatur, habe:
 Quæ prius innumeros jacuit neglecta per annos
Doctrinæ laudes *Vindicæ Cive ferens*
Laudabit quoque fera *Tuum* per secula nomen,
Doctræque posteritas Pannonum in ore feret.

*Clarissimi Domini Autoris de Patria Orbeque literato
 eleganti hoc specimen optime merenti
 appl. scr.*

GUSTAVUS GEORGIUS ZELTNER
 S. Theol. D. & PP. Altdorffinus.

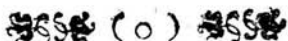
AD GENEROSUM AUCTOREM.

DUM gravis incumbit patrio Mars impius orbi,
 TU Patriam celebrem *Palladis arte* probas.
 Omne felici: Nam Tu quoque pace recepta
 Sedibus in patriis *Pallade* clarus eris.

*Doctissimo & pereleganti operi
 applaudens scr.*

JOHANNES GVILIELMUS BAIERUS, J. G. Fil.
 S. Theol. D. Prof. Publ. Altdorffinus & V. D. M.

Inte

Inter stridentes bellorum mille tumultus
 Et patriam doctis haud caruisse doces.
 Sed memoras celebri scriptorum laude perennes,
 Ipse Tuæ patriæ gloria, fama, decus.
 Docta quidem per se florent præconia famæ,
 Sed magis à docta gloria scripta viget.

*De vitis Clarorum Conterraneorum suorum
 clare scribenti Generoso DN. Auctori, Fautori suo certissimo
 cordicitus gratulatur*

HENRICUS HILDEBRAND D.
 Reipubl. Norimb. Confil. & Prof.
 Pand. Publ.

Ergone quem summa statuunt indaginis ausum
 Hungariam doctam fautor amice dabis?
 Sic dabis, En! cernit fœtus & patria & orbis,
 Qvales nullus adhuc Hungarus usque tulit.
 Quid vero? Si pro meritis tibi patria tantis
 Obstrieta est extra dum pia rura viges,
 Qvæ non, si tandem peregrinas liqueris oras
 Res curans vigiles emolumenta feres?

Affectu haud infucato

P.

EUCHARIUS GOTTLIB RINK
 Jur. Publ. PP.

§§§§ (o) §§§§

IN vitam revocas *patriæ* dum *pignora docta*,
Ipse Tibi vitam reddis, *Amice*, novam:
Nempe per ora *Tuum Specimen* volitando Virorum
Doctorum, Tuus haud demoriatur Honor.

*Quo ipso Tetraſticho extemporaneo
Generoſum*

Egregii hujus Speciminis

A V T O R E M

juxta votum ſincerum,

μερομακαρισμαροβότης

& pacatorum Patriæ temporum,

de Favoris ſui perſeverantia

certiorem reddit

DAN. GVIL. MOLLERUS, P.P.

AD VIRUM

GENEROSO SANGVINE ET ERUDITIONE NOBILISSIMUM,
ATQUE PRÆCELLENTEM,

Dominum DAVIDEM ZVITTINGERUM,

Nobilem Hungarum, elegantiffimum

SPECIMEN HUNGARIÆ LITERATÆ EDENTEM

Bona Verba Tübingâ Altdorffium tranſmiſſa.

à

JOAN. CUNRADO CREILINGIO, Phyſ. & Math. P.P. Ord.

PLAudite Pierides, quas maximus irrigat Iſter,
Quasque metalliferi Pannonis arva juvant.

Quasque Savus potat, quas claudit Ferrea Porta,
Travus, & Illyrici quas tenet ora maris.

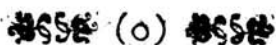
Jam novus exoritur veſtris ex oſſibus Ultor,

In Famæ templum nomina veſtra notans.

Jam ZVITTINGERUS, DAVIDES nomine,
doctus

E Veſtro natus ſanguine Civis adeſt.

Qui

Qui studet ex orco Man es revocare Paternos,
 Atque immortales reddere tentat eos.
 Qui furit in Patriâ Mavrs sævissimus armis,
 Atque necat Musas & procul esse jubet.
 Dum libertatem Patriæ e qværere dicit,
 Qvæ gladium stringit exitiosa Manus.
 Consilio meliore, dolens durissima fata,
 Heros Pannonicus utitur ille novus.
 In libertatem Musas vitamque reducit
 Pannonicas, nullâ Martis at Artis ope.
 Non gladio, Ipse, stylo, calamo, non ense, liqvore
 Atro, non hominum sangvine, cuncta gerit.
 Hinc ZVITTINGERUM meritâ nunc laude co-
 lentes
 Vestrum, Pannonicæ plaudite Pierides!

*EC*quis, belligeris inter tot bella probari
 Pannonibus Pindum Pieridasque, putet?
 Mars & Apollo sacris ineunt hic sædera lauris;
 Hic Bellona suos, hicque Minerva fovet.
 Hec, quot Pannoniae, Panno, clarissima prodis
 Nomina: doctrinae quot monimenta refers!
 Doctorum iam fama virum renovata per orbem,
 ZVITTINGERE, Tuo munere salva volat.
Euge

§§§§ (o) §§§§

---

*Euge, bonus ausus! Si quondam quæverne civi
Servanti civem missa corona fuit;
Quot Tibi non laurus venient, fructusque laboris,
Qui tot servasti nomina docta virum?*

Doctissimo Generosoque Dn. ZVITTINGER
eruditorum Civium suorum memoriam feliciter
instauranti lubens meritoque dabat

CHRISTIANUS GOTTLIB SCHVVARZIUS,
Profess. Publ. & Benef. Nor. Inspector.

H Ungaricæ gentis generosæ scripta Virorum
Vivere perpetuum primus in orbe facis.
Nempe Tui populi Famam laudesque celebras
Sublimi calamo, vivido & ingenio.
Exigis hoc studio monumentum longius ære,
Ut Patriæ æternum sic habere decus.

*Generoso Domino Autori, Fautori & Amico suo
astumatissimo, prolixiori affectu quam vena
lingue hæc adposuit*

ERHARDUS SPIZIUS, J. U. L.

S. STE-

S. STEPHANUS

PRIMUS REX CHRISTIANUS, APOSTOLUS ET LEGISLATOR HUNGARORUM.

Divo Stephano, *Toxis*, vetustissimo Hunnorum genere natus, *Avus* fuit, *Pater Geyfa*, ambo Duces Hunnorum fortissimi: *Mater* vero *Sarolth* dicta, filia Gyulæ itidem Ducis Hunnorum. *Patruus* ei fuerat Michael, *Patruelus* autem Calvus, Ladislaus & Vazul. Dictis parentibus Strigonii A. C. 989. natus, baptisinate est initiatus ab *Adalberto* Martyre & Episcopo Pra-

genti, qui Divino Numine percitus tum venerat in Pannoniam, ab eoque nomen ei inditum est Stephani Protomartyris, ut Deo, antea a parente facta promissa præstarentur: e fonte vero sacro levatus est a *Theodato*, qui apud Sanseverinates latius in Apulia quondam imperaverat, in Hungariamque patriis finibus ejectus evaserat, & a *Geyfa* Duce Hung. mirifice observatus fuerat. Crescente ætate, sub dexterrima Episcopi illius *Adalberti* manu ductione, fundamenta Religionis Christianæ, pietatis & eruditionis, tanta posuit, ut facile Maiores suos non modo superaret, sed & ipsos Mystagogos erudi-

tione vinceret. Sæpe puer advocata concione, de religione, de charitate publica, de justitia & pietate, acerrime differebat. Detestabatur crudelitatem, homicidia, rapinas, vim, adulteria. Nil divino cultu & amore præstantius, nil pietate ac innocentia dignius & commodius assererat. Infremebat quandoque in Scythicam crudelitatem, & aversos a Dei charitate animos, præcoci severitate ac vehementia corripiebat. Nunquam a Divini nominis mentione contemplationeve alienus inventus erat. Innocentibus & commiseratione dignis, prompto patrocínio occurrebat, tuebatur eos apud Patrem, quem ne quid injusti faceret, quotidie admonebat. In collegio Sacerdotum & in sacris assiduo versabatur. Inita adolescentia paternum sæpe munus obibat, ut eum senio confectum & labore molestiaque pressum levaret, atque sic Reipublicæ detrimentum averteret. Sæpe pro Patre jus dixit, oratores audit, & responsa iis dedit. A. C. tandem 997. provexit *Stephanum*, ad fastigium Regiæ Majestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos virtus: quum enim *Geysa*, Dux Hunnorum, se ætate effoctum, ac filium regno haut immaturum esse, cognosceret, convocata concione, ac cunctis regni Principibus, eleganti piaque oratione (quam vide sis *Decade 2. Lib. I. Hist. Hung. Ant. Bonfinii*) Stephanum filium in successorem suum optandum pronuntiandumque proposuit. Vix illa peroraverat senex, cum lacrymarum profluvio tandem claudebatur oratio. Quicumque aderant, pari pietate commoti, in ejus sententiam omnes ultro contendebant, quando nihil Reipublicæ salutarius decernere, neque cumulationes Duci de cunctis optime merito, gratias referre poterant. Præsente igitur patre, omnium consensu, Stephanus, non tam humano, quam divino judicio, non *Dux*, ut pater suus erat, sed *Hungarorum Rex* creatur, universæque ei Reipublicæ summa traditur. Extinctum patrem pientissimus filius honorificentissimo funere ac singulari pompa exornavit. Initum jam pridem regnum, incredibili diligentia & æquitate administravit: nihil unquam aggrediebatur, quin præcipua aliqua Divini Numinis observantia in omnibus ejus dictis & factis eluceret, sancte persuasus,

HUNGARIÆ LITERATÆ.

3

suasus, si vel latum unguem a Justitia & pietate deflexisset, continuo se cum regno ipso corruturum. Nihil majore studio aggredi cupiebat, quam universos *Hungaros* ad lucem salvificæ perducere veritatis, probè perpendens, nullum diu Principem regnaturum esse, nisi *Justitia* & *Religione* præpolleret. Huc omnes ingenii nervos intendebat, & ut hæc facilius assequeretur, divinis Codicibus solertissime incumbens, primum & ante omnia populum suum in vitia & luxuriâ propendentem, gravibus severisque legibus adstrinxit, ac barbarie omni suppressa, mansuetudine sensim animos eorum temperavit. Imitatus ea in re boni medici exemplum, qui corpus ægrum ad sanitatem reducit, & bonæ valetudini dissona membra restituit. Addebant ei animum Orientis Imperator & Germani, qui posthabitis belli studiis conditiones pacis, *Gisela*, Henrici II. Imperatoris sorore, in matrimonium data, ultro acceptarant, ex qua illi *Emericus* (ut de cæteris fileam, quorum nomina ab Historicis non traduntur) sanctitate & pietate tantò amabilior, quantò ætas Juvenis ad Imperium aptior, susceptus est. Huic pater per indulgentiam Procerum, Regnum conferre voluit, nihil sibi ablatum exultans, quod in filium tam charum contulisset, sinceriusque gaudium ex procreatione ipsius capturus, si insignia majestatis suæ, vivus adhuc in eodem conspexisset. Verum spe delusus, morbis gravioribus superatum vidit filium ante diem vitam cum morte commutasse A. C. 1031. Incidit in hæc tempora Sylvester II. Pont. Rom. ad quem *Stephanus* quarto à Patris obitu anno, divinitus permotus, *Astericum*, Colocensem postea constitutum Archiepiscopum ablegavit, cum mandatis, ut ab Eo, *ceu Christi vicario*, in Hungaros, nuper adeò fidem ejus amplexos, Apostolicam benedictionem impleret, atque eos inter oves Petri adnumeret: posthæc ut *Strigoniensem* Basilicam metropolitanam esse jubeat: item reliquos Episcopatus in Hungaria a se erectos sua confirmet auctoritate. Demum quando potestas omnis a Deo est, & maxima cœpta, sine Divina ope confirmari nequeant, regalia insignia cum Pontificia benedictione piis precibus assequatur, ut eo fultus honore, quæ divinæ gratiæ ad-

jutorio cœpisset, ea magis magisque promovere, ac stabilire posset. Per idem tempus etiam Miska filius Boleslaus, Polonorum Dux, Christianam complexus fidem Legatos suos Romam miserat, ut Pontificis benedictionem, & regium ipsi titulum impetrarent. Assenserat quidem Pontifex & jam coronam egregio opere confici curaverat, quam ei mitteret, suâ benedictione adjunctâ. Sed quia novit Dominus, qui sunt ejus, qui etiam duobus Apostolis Mathiam socio suo prætulit, & cum Apostolis annuere curavit, illâ Coronâ Stephanum ornari voluit, postea feliciter gloria sempiterna coronandum. Nocte enim ejus diei, quo statuerat Pontifex coronam Polonorum Principi dare perferendam, apparuit ei Angelus Domini, aitque ad Pontificem: Noveris, cras hora diei prima, ignota gentis nuncium ad te venturum, suo Duci coronam regiam & Apostolica benedictionis munus abs te expetiturum. Eam ergo coronam, quam parari jussisti, illi incunctanter tribue, ad illius Ducem eam asportaturo, nec dubites illi eam cum Regni gloria pro vite ejus meritis deberi. Itaque crastina luce, ea hora qua prædictum erat, Præsul Astericus ad Pontificem venit, demandatumque sibi officium prudenter exequens, sanctique Ducis res gestas ordine referens, a sede Apostolica Coronam petiit, ostendens dignum esse Ducem eo honore & dignitate, quippe qui divina fretus ope multos sibi populos subjugasset, multosque infideles sua potentia ad Christum convertisset. His auditis mire exhilaratus Pontifex, precibus illius libenter annuit, crucemque auream duplicem ante Regem, seu Apostolatûs insigne, gestandam adjunxit. Ego inquit sum Apostolicus, at ille meritò Christi Apostolus dici potest, cujus operâ tantum populum sibi Christus requisivit. Atque ea causa, quemadmodum divina gratia ipsum docebit, Ecclesias Dei unâ cum populo nostra vice ei ordinandas relinquimus. Omnibus impetratis quæ postularat Antistes Astericus, letus ad suos revertitur, illud secum ferens, cujus causa iter illud emensus erat. Allatis ergo Apostolica benedictionis literis cum Corona & Cruce, Præsules cum Clero, Comites cum populo in laudes Dei prorumpunt, & Deo

HUNGARIÆ LITERATÆ.

5

Deo dilectus Stephanus Princeps, ungitur in Regem, *diadema-
teque regio Strigonii A.C. 1000. feliciter coronatur.*

Huic tamen *Chartuitii* de hoc ipso Hung. Diademate prolatae sententiæ, in *Descriptione Vita S. Stephani Regis Hung.* sunt non pauci fide digni Historici, qui contrarium opponunt, inter quos haud postremus, meo quidem iudicio, est *Petrus de Reva*, Scriptor sanè Rerum Hung. maxime sincerus, in *Tract. suo de Monarchia & S. Corona Regni Hung. Cent. VII. fol. 142.* statuens, illud ipsum Diadema à Constantino M. *primo ex Imperatoribus Rom. Christiano*, Sylvestro I. Pont. Rom. gestandum, ut nempe prodigio velut divino vocatus ad professionem Christi crucifixi, in luce ambulare incipiens, zelum Christianum externo aliquo Symbolo demonstraret, inter amplas ad Ecclesiam collationes, Constantinopoli Romam fuisse transmissum, eo velut insigni concessio jam plena facultate licentiâ, autoritate docendæ doctrinæ Christianæ, sine persecutionis & tyrannidis metu. Verumenimverò *Sylvester* se indignum pie iudicans, ut tam preciosâ ac artificiosè elaboratâ coronâ verticem suum condecoraret, Mitrâ phrygiâ & candidâ tantummodo contentus, in gazophylacium eam reposuit, ex quo deinde A.C. millesimo transumptam *Sylvester II. Pontifex Rom. Stephano, primo Christiano Regi Hungarie, per Astericum* dono misit, in compensationem & remunerationem susceptæ ab ipso & propagatæ Christianæ in Hungaria Fidei. At quo pacto inter tot secula ac discrimina inter Gazas & thesauros Pontificum Rom. latuisset, donec *Divo Stephano* conferretur id sanè non vulgare divinæ providentiæ testimonium est. Interea non dissimulanda hæc fuerit axiomatis illius Politici veritas, quo nominibus & temporum periodis, fatalem quandam & ominosam coincidentiam fieri deprehensum est, siquidem veluti à *Constantino primo Imperatore Christiano*, Sylvestro I. Pontifici Rom. sacra corona muneris titulo obligerat; ita eadem à Sylvestro Pontifice ejus nominis secundo, ad *Stephanum primum Christianæ religionis apud gentem Hungaricam Regem*, non minori sane zelo, quam dictus Constantinus, assertorem, divinâ ordinatione destinata, & in symbolum summæ in Regno dignitatis transmissa

est. Huic asserto patrocinare videtur validissimè , tùm Constantini M. effigies in ea corona delineata, tùm ejusdem insignia, crucis videlicet in cœlo ipsi aliquando objectæ , atque quatuor literis J. H. S. V. h. e. in hoc signo vinces , repræsentatæ , eleganter sculpta & cælata , tùm aliorum Græcorum Imperatorum icones in corona illa expressæ , tùm non æque latinarum , quam græcarum literarum ductus conspicui , quos tamen illo Seculo Rom. Pontifices vel maximè averfabantur , *ob schisma scilicet & divortium Ecclesie Græcæ a Romana seu Latina factum*. Ideoque Pontifex opus quidem hæc corona si suum fecisset , literis potius latinis atque nominibus Romanis imaginibusque , quam græcis exornasset , utpote beneficium donumque potestati Romanæ & genti conforme illustrius exhibiturum. *Sed e diverticulo ut in viam revertar* : Stephanus cum tractu temporis animadvertisset , Scythicas gentes haut quaquam facile ritus patrios deposituras , quin & ex his ipsis , qui baptisinate sacro jam abluti fuerant , multos pudore , nonnullos Regis gratiâ , perquam paucos suâ sponte , Christianam fidem accepisse , contra verò populum , perniciosâ defalsis Diis opinione retentâ , universum iri deperditum , æquo animo ferre haut poterat , sed potius secum constituerat , eundem aut ad salvificam reducere fidem , aut Regno simul & vita se cariturum. Idcirco dum aliquando severius in reluctantes agendum esse censeret , siquidem quam plurimi sine vi ad resipiscentiam cogi non poterant , principes plerique cum ingenti multitudine in Eum conjurarunt , intestinumque bellum sunt moliti , *primipilo Cupa Zirindi filio* adhortante , ne Scythicam feritatem exuant , & populares suos ab instituta jam Religione deterreant. Hunc tandem *Stephanus* Vencelino suo Duce , ad Grani fluvii ripas , in ipso ortu repressit , corpore Cupæ in quatuor partes dissecto : Legiones in Daciam , sub Veredario Præfecto ablegavit , ut feros homines molliore consuetudine permulceret. Ibi resistentem *Gyulam* avunculum , Transylvania Vayvodam devictum , conjecit in vincula , divitiisque affluentem ejus Provinciam A. C. 1002. Regno adjecit Hungariæ. Bulgaros quoque & Sclavos , Duce *Chea* , in Hungariam effusos ,
acri

acri proelio ad *Fazigum* confinium superavit, inque Religionem Christianam demum perduxit. Eandem fortunam gens quoque Croatica & Syrmium civitas, experta est. Conradum etiam II. Imp. Rom. Hungariam invadentem à limitibus repulit. Tali successu Stephani Regis animus haut quaquam elatus; sed Deo pro tanto auxilio gratias humillimas, ardentissima in eum charitate succensus, quotidie humi prostratus illi ipsi supplicavit, ut sibi salutare aliquod consilium suggestum cœlesti ope perficeret, totamque Hungariam, antequam rebus humanis excedat, ad Christianam fidem revocatam videre liceret: cujus suæ intentionis finem assequuturus exoptatum, multos viros *sanctos* æque ac *eruditos* ex remotissimis provinciis in Pannoniam evocavit, multa monasteria erexit, in quibus capita Christianæ religionis, aliasque bonas literas proponi & Hungaros partim volentes, partim nolentes, vi ac metu, compulso erudire iussit, eosque mandata sacræ legis & orthodoxæ fidei axiomata omnes scire coegit, prophanis dira supplicia indixit. De reliquo fundavit *Archiepiscopatum Strigoniensem*, eamque Ecclesiam metropolitanam sedem constituit, eò quod natale illud solum naturæ lege unicè diligeret: mox *Colocensem Basilicam* erexit, ejusque Episcopum *Astericum* designavit. Deinde *Episcopatum Quinque-Ecclesiensem* invexit, eique *Maurum* præfecit. *S. Martino* Pannonio Hungariæ gentis Patrono, cœnobium, in monte Pannoniæ, prope Jaurinum situm, ubi ille, cum in Pannonia degeret, precari solitus erat, sub ejus nomine construxit, possessiones & redditus sufficientes ei tribuens. Deinde monasterium *D. Benedicti* ad radicem montis ferrei magnifico sumtu exædificavit. Ad Danubium etiam cœnobium aliquod fundavit, ac villam erexit, nomine insignitam *Tata*, quæ hodie in fortalitium contra Turcarum excursiones validissimum excrevit. Basilicam tum in urbe *Vesprimensi*, tum in *Alba Regali*, ubi Regum Hung. corpora conduntur, ibique ex instituto creati Reges, diadema suscipiunt, magnifico sumptu, mirabilique prorsus structura, ædificavit, quam peculiarem Regum Ædem esse iussit, tanta immunitate & privilegio eandem donans, ut hujus Antistes nulli Episcopo, præterquam Pontifici Romano, imme-

immediatè subjiceretur. In veteri *Buda* etiam cœnobium, cum adg. D. Petro Pauloque dicata, amplis redditibus donatum, extruere curavit. *Hierosolymis* spectabile monachorum cœnobium fundavit, qui ad sanctissimum Salvatoris nostri monumentum, sacra quotidie pro publica salute operarentur. *Rome* quoque S. Stephano Protomartyri ædem dedicavit, cum collegio 12. sacerdotum, adjecto pariter ei hospicio, in quo Hungari, Petri Pauloque Basilicam visitaturi, commodè & gratuito excipi possent, utrique villas, uberimosque proventus addixit, ne qua rerum inopiâ laborarent: *Constantinopoli* templum egregium (ut alias alibi etiam locorum quamplurimas ædes sacras & seminaria bonarum artium ab eo instituta jam non attingam) eximiâ liberalitate ac munificentia, fundavit, pluribus præterea pietatis & clementiæ suæ monumentis quaquaversum relictis. Hinc qualis in omnes, & potissimum in pauperes & calamitosos fuerit, facile conjici potest. Multas noctes transegit infomes, ut clandestinas miserabilibus eleemosynas erogaret, Christi que fideles suâ beneficentiâ, à miseria liberaret. Archiepiscopatus, Episcopatus, totamque Ecclesiam Christi subsidii eam provehentibus, & amplificantibus tam liberaliter exornavit, ut nihil amplius superesse fuerit visum, quod eorum commodis inserviret, ita quidem, ut Deo & cultui divino non modo se, verum etiam omnia sua bona addixisse potuerit videri. Quin & Ecclesias regio prorsus donativo, multis videlicet prædiis, oppidis, urbibus, portoriis, largissimisque aliis proventibus dotavit, quin etiam, ne quid Dei cultoribus deesse pateretur, de annuis eorum accessionibus piè prospexit, imò perpetuo Regio Edicto, Decimas omnium proventuum per totam Hungariam (quæ aliis in Regnis Cameræ Imperantium, & Dominis fundorum cedere solent) Clero & Ecclesiæ adjudicavit, id quod hodiernum strictissimè observatur, & à Clero justissimè exigitur. Has Decimas Domini territorii quotannis à Clero summâ pecuniæ ab antiquis jam temporibus definitâ redimunt. Quamobrem omnes Nobiles Statusque tempore festi S. Georgii, in Clericorum Statuum, que Regni congregationibus ac sessionibus particularibus, hunc ob finem in singulis Comitatibus per totum Regnum Hung. institutis,

sive

sive ipsi in persona, sive, per mandatorios comparere, atque decimas antiquitatis cuique fundo assignatas, Clero quam strictissime exsolvere sunt obligati: Præter quas tamen decimas Clero redditas, ipsi etiam Nobiles in compensationem earum, à subditis suis *nonam* decimarum partem, exigentes, tanquam jure omni sibi debitas vindicant. Devictis igitur tot tantisque suis pariter ac Christianæ Religionis hostibus, propagata insuper longè latèque per Hungariam Fide Christianâ, & populo quoque suo, imò & Slavis Bulgarisque ab idololatria ad cœlestis Numinis verum cultum perductis, humi quotidie prostratus, Deo & B. Virgini Mariæ ingentes gratias egit, quod eorum ope hostes & populum suum ad fidem Christianam revocare potuerit. Nec destitit assiduâ D. Virginem Mariam precibus exorare, ut se suumque regnum perpetuò, ceu magna Cœli mater, patrociniò tueretur, cujus tutelæ ac potestati se, Hungarosque universos addixerat, omniaque subditorum suorum studia fortunasque dicaverat: hoc superaddito monito, ut omnes *Eam* misericordissimam *Deam*, pientissimamque *Patronam* in Cœlo Terrisque esse sibi persuadeant, quo præterea suo instinctu ductus, *D. Virginem Mariam heredem etiam totius scripsit Hungariæ*. A quo tempore, in hunc usque diem, *B. Virgo Maria Patrona audit Hungariæ*, magnæque religione ab Hungaris Rom. Catholicis colitur; quinimo in numis quamplurimis, tum aureis, tum argenteis, elogium istud eidem tributum conspicitur. Ingravescente tandem senectute, mœroreque contracto animi, ob sceleratum *uxoris secundæ, Gisalæ etiam dictæ filie Guilielmi, S. Sigismundi fratris, & Burgundiæ Ducum stirpe oriundi*, facinus, dum Vazulo, Patrueli Stephani Regis, oculos effodi curaverat, febre insuper correptus flagrantissimâ, dum nullam sibi amplius spem superesse vitam producendi animadverteret, Episcopos ac Proceres omnes Regni acciri jubet: ad quos imprimis de Rege eligendo, deinde de Fide assumpta Christiana conservanda verba fecit, quin & pientissima omnes admonitione instituit, ut semel jam apprehensam de Salvatore Jesu Christo doctrinam pertinacissimè retinerent, colerent justitiam, concordiam simul ac pacem amarent, mutuâ inter se charitate certarent, nihilque du-

cerent antiquius, quam in vera & sincera fide Christiana versari, eamque vitæ sanctitate armisque tueri, quinimò mortem statuerent potius oppetere, quam denuò relabi ad pristinum vanorum Numinum cultum. Interea dies instabat Augustæ Virginis, quo inter divos eadem relata dicitur, atque hunc novissimum quoque vitæ diem sibi Stephanus exoptans, summâ cum contentione cœlesti Numen implorabat, ut eodem die moriens in cœlum relatus cœlesti gaudio frueretur. Compos tandem huius sui voti, inter Cœtum Episcoporum, coronamque Procerum, sacris ritè peractis, A. C. 1034. ætatis 45. Regni verò sui 37. animam efflans, in cœlos migravit. Ob quæ facta revera Heroica, pietatisque singularis plena, sanctimoniam pariter vitæ, zelum in propaganda Fide Christiana, munificentiam in Ecclesiam ejusque ministros, post fata sua *Sancti* elogio est condecoratus, ut scilicet jam tum religione qui imbuisset terras, ipso quoque *Sancti* nomine ac titulo insignitus à populo suo honoraretur, eaque non solum de causâ à Pontifice Rom. Gregorio VII. post elapsos 45. ab obitu ipsius annos in Catalogum Sanctorum canonizatorum jure meritoque relatus esse videtur; sed vel maxime eo etiam intuitu, quod corpus ejus Albæ Regali in Basilica, ab ipso condita & B. Virgini Mariæ dicata, sepultum, multa miracula. (*quæ Bonfinius in Historia sua Hungarica Dec. II. lib. I. longa serie recenset*) ediderit. Quod reliquum est, non immeritò *S. Stephanum* cum *primum Hungarorum in politica æque ac sacra doctrina capitibus Doctorem, primum omnium & maximum Mæcenatem virorum eruditorum, atque devotissimum Sanctorum omnium cultorem, in Hungaria, omnibus Hungaris eruditis, hac in mea tenuissima opella recensitis, anteponendum primoque loco commemorandum esse existinavi.* Et quidem præter sanctimoniam illius levi penicillo his ipsis in paginis adumbratam, profectò *Decreta* etiam ejus, seu Leges, duobus libris comprehensæ, inque 55. capitula divisæ, quæ nunc in Corpore *Juris Hungarici* primum & potissimum obtinent locum: quin ipsa universæ gentis Hungariæ ad Fidem Christianam conversio, ac simul tot tantaque atrocia bella summâ cum prudentiâ feliciter gesta & composita, satis superque testantur, non solum

Politi-

HUNGARIÆ LITERATÆ.

II

Politicum Eum fuisse prudentem, sed & *Theologum* zelo pariter ac sanctitate ardentem. Quibus omnibus & singulis accuratiores animi lance ponderatis, primus partim *Rex* Hungarorum Christianus, partim *Apostolus* & *Legislator* est appellatus.

Ex variis Rerum Hung. Scriptoribus, potissimum verò ex Bonfinii Historia Hungarica, & Baronii Annalibus Eccl. Ceterum peculiari libro Vitam & Res S. hujus Stephani, Regis Hung. praeclare gestas, uberrimè descripsit supra allegatus Chartuivius Episcopus, quem Jac. Bongarsii Collectioni Scriptorum Rerum Hung. reperire licet insertum.

A.

Abaris, Seuthæ filius, Philosophus, ab Avaribus Hungarorum sociis ducens originem, in Græciam sapientiæ cupiditate peregrinatus est, atque perpetuam idcirco laudem sibi comparavit. *Bonfinius Hist. Hung. Dec. I. lib. I. fol. 7.* Quo tempore vixerit, non convenit inter scriptores. Quidam eum circa III. Olympiadem in Græciam venisse tradunt, ut *Hippostratus apud Harpocrationem*. Alii Pythagoræ σὺγχρονον faciunt, ut *Jamblichus in Vita Pythag. c. 19.* qui etiam testatur, ἀποδοῦναι dictum esse, quod per ætherem gradetetur Apollinis sagittæ inequitans, Nonnulli ejus ætatem ad 54. Olympiadem rejiciunt. *Edoardus Simsonius in Chron. Cath. duos Abarides fuisse, existimat.*

Scripsit Oracula teste Suida, quæ χρησμοὶ ἐνόθιοι appellata Scripta sunt. Hebræi fluvii nuptias. Lustrationes & Deorum origines soluta oratione. Apollinis adventum ad Hyperboreos, versu. Sub hujus nomine extat etiam Epistola ad Phalaridem, quam tamen Luciani esse suspicatur Gyraldus de Poëtis. Confer. Herodotum in Melpom. Strabon. VII. Scholiasten Aristophanis. Pindarum. Ovid. 5. Metamorph. Virgil. 9. Æn. Vessium de Poët. Meursium in notis ad Apollonium Dyscolum p. 89. & seq. Bayle Dictionaire Hist. & Critique fol. 1.

Elogium *Abaridis* haut vulgare legitur apud *Photium* in *Biblioth. Cod. 243. col. 1135. ex Himerii Sophista Oratione in Ursecium*

Elogium. *Comitem græcis latine ab Andr. Schotto redditus h. m.* Abaris comis fuit in conveniendo, in rebus magnis tacite peragendis industrius, in re præfenti videndi peracutus, in futura præcavenda circumspectus, sapientiæ cupidus, amicitiae cultor; pauca committens fortunæ, omnibus tamen ob prudentiam commissus.

Abstemius Franciscus, *Hungarus*, de quo Martinus Brennerus in Epistola Dedicatoria ad Franciscum L. B. de Réva, Ant. Bonfinii Historiæ Hung. præfixa tale exhibet eruditionis elogium: *Franciscus Abstemius* Archidiaconus, Canonicusque Albæ regiæ (*Vir*

Elogium. *præter solidam, quam in se habet eruditionem, multis præclaris virtutibus instructus atque ornatus, mihi quæ amicitiae vetustate conjunctissimus*) collegii Albenfis, in quo agit, cuique ego, quæ habeo, omnia libenter me debere fateor, ad Serenissimum Ferdinandum Regem Viennam venit. Qui cum pro amicitiae jure me accessisset, salutassetque, de præfenti rerum Hungaricarum statu à me interrogatus, complura Albenfisium (qui post occupatam à Turcis Budam, etiamsi in tanta vicinia crudelissimum hostem quotidie ferè urbis portis insultantem viderent, in fide regiæ permanferant) fortia facta enarrare cœpit. Eos levibus in præliis ubique ferè superiores fuisse: crescenteque inde audaciâ, civitate egressos, ex Budæ suburbanis, Turcisque, qui secundum Danubium Budam ascendunt, prædas egisse, ex quibus multos cæsos, complures cinctos Albam pertractos fuisse. *Hungaros sitis, inedia, æstus, frigoris, laboris patientissimos, vita prodigos, in mortem & vulnera ruere; vix aliam gentem esse, quæ Turcarum furori aquè posset resistere, si eorum virtus multitudine hostium non obrueretur.* Hæc quum ille graviter ut solet, compositèque differeret, multumque amici hominis oratione afficerer, temporum incertiam, hominumque ingratitudinem ipse detestari, quod vetera recentiaque Hungarorum acta, quæ ad excitandos in tanto periculo Principes Christianos

haud

haud parum valerent, à nemine conscriberentur. Nec enim sermonibus hominum pro rei magnitudine ac dignitate ad gentes procul diffitas perferri: omitti multa, multaue interdum vana admisceri. Res gestæ, (inquit ille) nostrorum temporum: in tanto doctorum, quibus seculum istud abundat, proventu conscribuntur fortassis. Ceterum quæcunque ab Hungaris ab eo tempore, quo Tanai paludeque Mæotide emensa primum in Europam pervenere, gesta sunt, ea omnia ad Matthiæ Regis usque tempora, Antonius Bonfinius triginta Libris elegantissimè complexus est: cujus libri, inquit, copiam *Paulus Istvánfius*, vir & literis & genere ornatissimus, superioribus diebus, dum Quinque-Ecclesiis agerem, mihi fecit &c.

Abstemius Paulus, sive rectius juxta genium linguæ Hungariæ, *Bornemisza*, quod nomen latinè redditum, idem est ac Abstemius, illudque ipsum hungaricum nomen genuinum ac proprium est, illustris pariter ac antiquissimæ lateque diffusæ in Hungaria Bornemisziarum prosapiæ: Episcopus quondam fuit Transylvaniensis, atque Episcopatus Nitriensis Administrator, omnis eruditionis ac prudentiæ laude cumulatissimus. Tandem verò ob quamplurima sua merita excellentia, ad Locumtenentis Regii, h. e. Pro-Palatini Regni Hung. munus splendidissimum A. 1569. evectus est.

Acs Michael, *Hungarus*, cognitione quâ Philosophicâ quâ Theologicâ haud exiguâ sibi comparatâ, primum in pago *Keményes-ala*, prope *Güntzium* inferioris Hungariæ oppidum sito, munere Pastoris Ecclesiæ Evangelicæ fideliter functus est, deinde verò *Faurinum*, urbem adversus Turcarum insultus munitissimam vocatus, animarum curam, Dei adjuvante gratiâ, laudabiliter suscepit. Ut autem saluti non tantum Auditorum, sed & aliorum quorumvis popularium suorum magis magisque confuleret, præter alia ab ipso concinnata Scripta, Libellum etiam aliquem contexuit idiomate

Scriptum. Hungarico, cum titulo: *Böldög. Halálnak szekere* h. e. *Ars beatè moriendi*, qui studio & curâ filii sui *Michaelis*, Argentoratensis in Academia A. 1700. bonis artibus litantis, à Typographo quodam ibidem in forma 12. excusus, dici non potest, quantum utilitatis omnibus ad beatam analysin christianè se præparare volentibus in Hungaria attulerit, hincque maximo is ipse habitus in pretio, Autori haut exiguum nominis famam conciliavit. Sanè ob singularem aliàs etiam pietatem suam, flagrantior in Evangelicæ doctrinæ veritate asserendâ zelum, atque præstantem eruditionem eximiâ suos inter concives & autoritate & gratiâ valuit, *Allegatus verò ille Libellus superioribus annis fatum subitè prorsus admirandum, neque silentio penitus hic involvendum.* Accidit nempe sub initium belli superiorum annorum Gallico-Bavarico-Cæsarei, ut Galli per Bavariam Austriamque in Hungariam usque armis suis, juxta intentionem quidem suam, viam parare affectantes, atque cum sic dictis *Malecontentis* societatem inire, vanè præsumentes, de animis eorum variis artibus & blanditiis, ceu familiare Gallis aïiàs etiam id esse solet, & proprium quasi ipsorum in quarto modo, illaqueandis, capiendis, & in partes suas pertrahendis, quam maximè solliciti fuerint. Huic igitur fini obtinendo, haud efficacius superesse medium putarunt, quam Libellum paulò ante commemoratum in Hungaria divulgare, interque incolas & milites illius distribuere: quapropter eundem suis sumtibus haud exigua in copia Argentinæ recudi & denuò imprimi curantes, in futuros futuro tempore usus asservarunt. Unde postea factum est, ut in prælio illo posteriorum memoriâ dignissimo ad *Höchstadium* in Suevia prope Danubium A. 1704. acerrimè commisso, in cæsorum plurium gregariorum æquè militum, ac nobiliorum Officialium Gallicorum saccis, peris, sarcinisque is repertus, primò quidem ob peregrinæ linguæ typos aliqualem peperit admirationem, deinceps verò ob rumorem finis per tale medium in Hungaria consequendi, longè latèque dispersum, malitiosam Gallorum vafritiam manifestavit. Sanè mihi met ipsi A. 1705. Argentorati aliquamdiu commoranti à viro quopiam fide digno relaturn, & deinceps etiam à Centurione quodam Gallico ex prælio illo in
capti-

HUNGARIÆ LITERATÆ.

15

captivitate *Reitlingæ*, Sueviæ urbe, detento, pluribus adductis circumstantiis expositum est, libellum eundem ea præcipuè de causa, à quamplurimis militibus Gallicis fuisse assumptum, & in sarcinis suis reconditum, ut faviturâ sibi juxta propositum, in Hungaria fortunâ, eodem in vulgus edito, tanquam illicio aliquo inescati Hungari certiozem de gallica opitulatione speiri conciperent, atque sic non opinantes in nassam gallicam inciderent. Sed uti validissimo & prorsus insperato supremi Numinis auxilio intercedente, hæc aliæque Gallorum subdolæ machinationes in fumum abeuntes evanuerunt, ita ominosum potius hunc libellum iisdem quis dixerit fuisse, atque mortes tot millium Gallorum dicto in prælio oppetitas, non tantum portendisse, sed etiam titulû libri edoctos, *artem moriendi*, non quidem sine ignominia ac vana spei delusione, exercuisse. Ad *Filium* autem hujus *Acsii* cognominem *Michaelem*, studiis æque Philosophicis ac Theologicis, partim Vittebergæ per medium, partim Tubingæ per integrum annum (ubi mihi quoque familiaritate ac amicitia ejus uti licuisse, dulci repeto memoria) & partim Argentorati, per reliquum tempus soli Theologiæ sedulò incumbentem quod attinet, is Specimine Historico-Theologico *de Catechumenis Scriptum A. 1700.* sub Præsidio Jerem. Joach. Zentgravii S. Theol. D. & Prof. non sine Auditorum applausu, exhibito, in Patriam vocatus est ad Rectoratûs Gymnasii *Evangelici Jaurinensis* officium, quo laudabiliter aliquamdiu functus, Concionatoris deinceps Castrensis spartam in Militia Hungarica suscepit, in qua sanè exornanda uti nihil in se unquam passus est desiderari, ita ut ipsi ceu vereri meo commilitoni Academico suavissimo, ad majora impostera, Dei auspicio, officia adeunda gradus sternatur, serium meum intimumque est votum.

Almási Johannes, *Hungarus*, Franekeræ in Hollandia Musis amœnioribus litans, eruditè adornatam Disp. Physicam de *Atomis*, sub præsidio Excellentiss. Professoris Philosophiæ Naturalis, *Scriptum Ruardi Andala 1708.* publicæ doctorum censuræ exposuit, in 4.
Alvinc-

Alvinczi Petrus, *gente salus Hungara*, ob insignes, quos in studio Theologico fecerat progressus, Ecclesiæ Calvinianæ in urbe Hung. *Cassoviensi* Sacerdos, typis aliquot evulgavit Opuscula, in Hungaria impressa, contra *Romano-Catholicos*, quorum tamen titularum hac tempestate in Germania mihi commoranti, nondum facta est copia. Impugnavit tamen ex iis aliqua *Petrus Pazmány* S. R. E. Cardinalis, libello aliquo primùm edito suppresso suo nomine, *Quinque Epistolarum*, in quo ipso Veritas Fidei Catholicæ ab *Alvinczo* coram suis Tractatu aliquo oppugnata, asserta & defensa est. Præterea Responsio etiam ab ante commemorato Cardinali prodit ad Librum quendam, ab eodem *Alvinczo* luci publicæ expositum A. 1609. Confer. vocem *Pazmány*.

Ambrosius Johannes, *Ginsino Hungarus*, ventilavit Diff. *Scriptum*. Historicam de *Origine Gentis Regni Hungarici*, moderante M. Joh. Schmidelio, Lipsiensi, Jenæ 1659. qua in Dissert. circa finem promittit se etiam editurum Disputationem de *Regno Hungarico*, stylo πολιτικώτερον: cui tamen suo promisso ansatisfecerit, expertum nondum habeo.

Andronicus Parthenius *Tranquillus*, *Dalmata*, Literas docuit Lipsiæ, Petri Mosellani tempore, circa A. 1504. *Extrat ejus Oratio*, in qua omnes Germaniæ Principes ad Bellum Turcis inferendum adhortatus est, impressa 3. philyr. *Augustæ Vind.* 1518. *Vienna recusa* 1541. *Oratio de Laudibus Eloquentiæ*. Scripsit etiam Carmina quedam haut inerudita variis Auctioribus apposita: teste Josia Simlero in Epitome Bibliothecæ Conr. Jesneri, fol. 670.

Paulus Jovius in *Elogiis Virorum Lit. illustrium*, fol. 224. tale de *Elogium*. *Andronico fert Elogium*: Sed ab assiduis Barbarorum incursionibus *Dalmatæ* exturbati vetere agro, ac in extremas patrii litoris margines compulsi, tanquam de retinenda libertate desperantes, armis literas commutasse videri possunt; sic ut nemo dignus elogio, compareat,

reat, nisi in lucem suos producat *Tranquillus Andronicus præclarus Ciceronis emulato*, dum gravissimarum actionum ac Ottomannicæ legationis, obscurorumque nobis itinerum commentaria perscribit.

NB. Erat etiam alius ejusdem nominis & nationis *Tranquillus Andronicus*, cujus Bayleus in Dictionario suo Hist. & Critico fol. 274 mentionem facit. Siquidem uti tempore, ita etiam locis in quibus munere suo functi sunt, quam maximè differunt: *Prior* enim A. 1504. Lipsiæ docuit, & *Tranquilli Parthenii* Andronici nomina sustinuit; *Posterior* verò *Tranquillus* solum Andronicus dictus, rabie Turcicâ Constantinopoli 1453. ejectus, in Italiam concessit, posteaque Basileam se contulit, ubi Græcas literas juventuti studiosæ professus est; dehinc Lutetiam Parisiorum regnante Ludovico XI. delatus, Græca & ibi studia in Academia tradidit.

Apáczai Johannes, Hungarus, typis evulgavit *Ency-Scripta clopædiam*, Ultrajecti 1653. in 12. Item *Catechesin secundum dogmata Calvinii consinnatam*, quibus ipse addictus fuerat. *Amsterdami in 12.*

MICHAEL APAFI

PRINCEPS TRANSYLVANIÆ, PARTIUM REGNI HUNG. DOMINUS, SICULORUM COMES.

Vetustissimâ Hungarorum in Transylvania prosapia cretus, *Patre* Georgio Apafi, Consiliario Statûs intimo, Gabrielis, Principis Transylv. *Avo* Nicolao Apafi, Vice-Comite Comitatus Kikellensis: *Abavo* Georgio Apafi, qui Ephorus, tandem Aulæ Præfectus fuerat Johannis Zapolii, Regis Hung. *Fratres* ei fuerant tres, natu majores: 1) *Georgius*, supremus Cubicularius

Georgii I. Principis Transylvaniae, illustris Rákócziorum sanguine orti, 2) *Stephanus*, Vice-Comes Szolnokienſis, 3) *Balthasar*, qui in captivitate apud Tartaros vitam amiſit. *Patruelis* ipſi fuerat *Franciſcus* Apaſi, ſupremus Cubicularius Gabrieliſ Báthori, Principis Tranſylv. *Ex conjuge Anna*, Pauli Bornemiſſæ, ſupremi Capitanei, in Georgii II. Rákóczi, Principis Tranſylv. aulico præſidio, filia, ſuſcepit *duos filios*, *Michaellem* ſcilicet, qui poſt fata ei in Principatu ſucceſſit, & *Georgium*: unicamque filiam Evam. Poſt Georgii II. Rákóczii Principis Transylvaniae ex hac vita emigrationem, *Michaeli* huic Apaſi, præter omnem ſuam ſpem ac intentionem, ſingulari Dei providentiâ, Principatus obtigit Transylvaniae. Cum enim A. 1661. *Johannes Keményi* dicti Georgii II. Rákóczii ſupremus belli Dux, à Statibus & Ordinibus Transylvaniae eidem Principatui præfectus eſſet, Turcarum Imperator tam iniquo tulit animo, ut irarum plenus militiæ ſuæ Ducem *Ali-Baſſa* ingenti cum exercitu mitteret in Transylvaniam, qui collatâ hac Principatus dignitate Keményium illum exueret: idcirco etiam Proceres Transylvaniae in ſua caſtra ablegatos interrogavit, annon alius quidam ex illuſtri quapiam Transylvaniae proſapia Vir ſupereſſet, cui ob virtutis & fortitudinis laudem ſplendida Principatûs Transylvaniae dignitas conferri poſſet? Cui poſt longam tergiverſationem reſponſio data eſt iſta: imo, ſibi de viro aliquo inſigni ex nobili & antiqua proſapia oriundo conſtare, cui nomen ſit *Michaelis Apaſi*, qui ea de cauſa, quod non ita pridem ingenti pecuniæ ſumma ex captivitate liberatus Tartarica, multas perpeſſus fuerit calamitates, id beneficii conſecutus eſt, ut caſtra militaria hoc tempore haut ſequi, ſed domi ſua in arce Apaſalu (Germ. *Eperedorf*) quiete frui poſſet. Vix ſententia iſta prolata, ſine ulla mora interpoſita, *Ali-Baſſa* turmas aliquot militares unâ cum Proceribus quibusdam Hungaricis, ad arcem illam commemoratam ablegavit, cum mandato, ut dictus Apaſi ſe præſentem liſteret, copiamque ſui in caſtris faceret Turcicis, quo ipſo quidem audito mandato, actum jam de vita ſua eſſe opinabatur, nihilominus tamen obedientiam ſibi omnino præſtandam eſſe animadvertens, in
iter

iter se dedit, cumque vix territorio suo egressus fuisset, aliquis ex ministris ipsum insecutus, nuntium attulit, de filiolo ex conjugē sua domi relicta recens nato, quo super audito, ipse partim parens, partim etiam Turcæ, ceu omine futuro feliciter ab Apasio administrandi Principatus Transylvaniæ, insigniter lætati, ac in spe sua confirmati sunt. In locum igitur ubi Ali-Bassa castra metatus fuerat, Apas delatus, illicet tanquam Princeps Transylvaniæ jam inauguratus, maxima cum honoris contestatione, atque magnificentiæ declaratione, in splendidum aliquod et pretiosè exornatum tentorium deductus, custodiæ *Fancsárorum* concreditus est: quo factò universi Status Ordinesque Transylvaniæ A. 1661. annuente Turcarum Imperatore, homagium ei ceu novo & genuino Transylvaniæ Principi præstantes, fidem suam & obsequium addixerunt. Paulò post, nempe A. 1662. *Johannes Keméni* numerofo cum exercitu, à sibi addictis copiis insigniter aucto, castra ad urbem Segesvarinum collocavit, ea quidem intentione, ut Michaelē Apasium in ea subsistentem captivitati manciparet, sed à Turcis supervenientibus non tantum ab obsidione repulsus, sed fuga quoque elapsus vulnereque sauciatus, equo excussus in terram præceps datus, miserè conculcatus est. Atque tali modo Principalem suam dignitatem ad extremum usque vitæ halitum retinens, salutē Transylvaniæ, maximo cum Statuum omnium applausu, egregiè consuluit, commodaque ejus laudabiliter promovit: unde sine dubio factum est, ut filius ipsius *Michael*, iisdem Statibus à Patre in successione Principatûs Transylvaniæ commendatus solio Principali solitis ceremoniis admoveretur, & ad preces suas militiæ Cæsareæ Præfecto *Heislero* factas interprete, Divi Leopoldi consensus impetraretur, sicque in dignitate Principali dictus filius, confirmaretur, Patre A. 1690. die 15. April. ex hac vita excedente. Ceterum Historici plerique præter summam rerum strenuè gestarum felicitatem & excellentes animi dotes in Apasio observatas, magnopere ejusdem Justitiæ amorem, doctrinæ ubertatem, misericordiæ exercitium, pietatis culturam, & Calvinianæ fidei zelum deprædicant, quo autem tandem remissiore factò, non sine omnium admiratione A. 1672. Calvinianâ ejurata, Rom. Catholicam amplexus est religionem: haud quaquam tamen osorem aut persecutorem Calvinī as-

seclorum ex eo tempore sese exhibuit, quin potius tùm in Hungaria, tùm in Transylvania, patrocinio suo eosdem fovere, atque contra adversarios defendere magnanimè perrexit. Plura quæ forte hæc de Illustrissimi hujus Principis vita egregiè transacta, atque rebus quæ belli, quæ pacis tempore, in ea fortiter, domi æquè ac foras gestis afferri debuissent, prolixitatis majoris evitandæ gratiâ, omittere placuit, remissis interea plenioris cognitionis avidis Lectoribus ad *Johan. Bethlenii Epitomen Rerum in Transylvania gestarum: ad Anonym. Histoire d' Emeric Comte de Tökeli & ex his ad Bayle Dictionnaire Historiq', & Critique: pluresque alios recentiores Rer. Hung. & Transylv. Scriptores*. Præterea si cui fortè volupe esset *Manifesti illius*, sub nomine Michaelis Apafi publicati, copiam habere, in quo Christiano orbi causæ illæ patefactæ sunt, ob quas Status Regni Hungarici, in octavo superioris seculi Decennio, arma contra legitimum suum Regem direxerint, atque Portâ Ottomannicâ in subsidium imploratâ, Tutelæ ejusdem se commiserint, *latino sermone expressum id ipsum in Joh. Crist. Lunigii Sylloge Publicorum Negotiorum: germanicâ autem linguâ redditum, in F. L. von Franckenberg Europæiden Herald P. II. fol. 415. reperire potest*. De reliquo per totum vitæ suæ spatium maximo favore tum literatos, tum literas artesque bonas prosequeretur, atque singulari prorsus amore in Theologos, theologicosque libros ferebatur, unde quoque factum est, ut Calvinii dogmatibus adhuc addictus, quam commendatissimum sibi habuerit *Compendium Theologiae D. M. F. Wendelini*, Theologi eo tempore Anhaltini excellentissimi, quo, tanquam Manuali usus, peculiari deinceps instinctu *id ipsum ex latino in hungaricum idioma, quam nitidissimè & accuratissimè convertit*, atque in Transylvania maximo numero typis publicis impressum, plurimum ibidem, ac in Hungaria reliqua, incrementi, Calvinianæ attulit Ecclesiæ. Propter quæ sua insignia merita, Elogia ipsi à quamplurimis Autoribus admodum egregia attributa fuisse inveniuntur, quorum ex numero hæc duntaxat duplicia ex Dedicatione *Laur. Toppelini de Orig. & Occas. Transylvaniæ* depromta, hæc libet adducere:

Qui

Qui certe (nempe *Michael Apafi*) doctissimus ipse, minime *Elogia.* feret libidinem ignavorum, in dedecus & summum opprobrium præstantissimi Ordinis, neque obliterari & dehonestari sordibus permittet Catalogum, in quem primus nomen dedit, nam earundem rerum fames erit, quarum nos hodie premunt fastidia.

Et paulo post ibidem: Plus potuit Constantia & Benignitas Tua quam potentissima hostium arma; Gratia & Humanitas Tua plus composuit in dissentientium animis, quam ingens Antecessorum Principum vis & astutia; Ipse etiam sapiens, ideoque potens Turca didicit, non semper phlebotomiâ morbos motusque civiles lœpîri. Pietate, clementia, lenitate, gratia, benignitate, raro exemplo Principum asseruisti &c. Quia paterno affectu etiam num foves & patriam amas, amaris maximè, ita ut ex illis Principibus multi TE dicant, qui tuto & sine periculo in cujusvis subditi gremio somnum capiunt.

* *Michael II. hætenus commemorati Apafi filius, natus 1676. excelsæ indolis Juvenis, defuncto 1690. Patri suo successit in Principatu Transyl. volente & annuente Leopoldo Magno, glorióssimæ memoria Imp. Rom. & Rege Hung. propter minorennitatem tamen sive ætatis ad regimen capacis, defectum, in ejusdem tutela potentissima permansit. Studiis interea artibus & disciplinis iis imbutus est, quæ ad tantum Principatum feliciter administrandum requirebantur; Curatoribus insuper ex Statibus & Ordinibus Transylvania lateri ejus junctis: Georgio Bánfi, Moderatore Juventutis, Georgio Bethlen, Militum Duce, Nicolao Bethlen, Cancellario Principatûs: Stephano Apor, Thesaurario, Julavi & Kereszteffi, Consiliariis intimis. Major deinde natus factus, conjugium contraxit A. 1694. d. 15. Julii. cum Catharina, filia Georgii Bethlen, Exercitus Generalis. Ast cum Transylvania per instrumentum Pacis Carlovitziana A. 1699. inter Hungarum & Turcam erecto, Regi & Corona Hung. pristino suo legitimoque Domino tota quanta pleno Jure & Dominio à Turca restitueretur, aboli-*

tâ Principatûs dignitate alia prorsus regiminis forma introducta est, ita tamen ut modernus Michael Apafi, quicousque Principis dignitate & dominio in Transylvaniam usus fuerat, licentiam acciperet à Rege Hung. D. Leopoldo, ex mera gratia, nudo titulo Principis, absque ulla potestate & imperio, addies vita utendi, qua etiam de causa nullum regimen cum videas in Transylvania exercere, sed tantum ceu electi Principis Transylvania filium, iis redditibus bonorum in Transylvania & Hungaria possessorum, sine ullis regalibus gaudere, qua ad illustrem privata vita conditionem necessario requiruntur.

Apáti Nicolaus, Calvinianus, Debrecini in Hungaria patre prognatus generoso, feliciter emensis in patrio Gymnasio studiorum humaniorum, philosophicorum & philologicorum curriculis, tandem altiorum studiorum causa Lugdunum Batav. se contulit, ubi per triennium & quot excurrit, maximo cum eorum successu ac incremento subsistens, varias literarum amoenitates omni in disciplinarum genere sibi acquisivit, sub auspiciis dexterrimis celeberrimorum illius Universitatis Professorum, quorum nomina & merita is ipse enarravit in Epistola Nuncupatoria, *Vita Triumphantis civili* præmissa, hoc verborum ambitu: Studium SS. Theologiæ & Divinæ Scripturæ, ex flagranti animi devotione, ad pedes meorum Gamalielum colui, quorum memoria esto in flagrantissima benedictione, quantum quidem Divina gratia suffecerat; uti domi ad P. M. Cla. Dn. *Georgii Mártonfalvi*, Theologi sinceri, Viri pientissimi: Cl. Dn. *Martini Szilágyi* Viri solertissimi: Cl. Dn. *Pauli Lisnyai*, Viri dexterrimi, Professoris potentissimi; sub quo Chronologiæ Sacræ & Geographiæ, Controv. Theol. & Logices, ut publica ita privata comprehenduntur studia: ita Foris ad Reverendorum ac Celebb. Virorum ferulam, Viri Cl. *Friderici Spanheimii*, F. Viri facile ingeniosi: P. M. Cl. D. *Christophori Vittichii*, Viri solidissimi: Cl. D. *Stephani le Moyne*, Viri judiciosissimi: Cl. D. *Jacobi Gaillardi*, Hospitis

ipitis mei, ut et Præceptoris Pub. & Priv. æternum venerandi: Viri industrii, Cl. D. *Jacobi Triglandi*, Viri gnari & disertissimi, Studium inquam Theologicum colui, veneratus sum, cœlo locavi, etiam quater in ejus arena publicè me stiti: ad eandem recte secandam, inculcandam & propagandam, dum lieuit, & licet, me paravi, paro, Deo & mea Conscientia interne, externe verò adhuc dum hodie, Evergetis ac Præceptoribus Revv. ac Clarr. Viris D. *Ludovico Volzgio* Viro lectissimo, multijuga eruditione gravissimo *Dn. Gerbrando van Leeuwen*, Viro erugata ac renitenti fronte, Theologo, meis emolumentis intentissimo, testibus: Nec non, Viris Celebb. à prædictis officiis liberis, conversationis meæ Asylis, D. *Abrahamo van Poot*, M. D. expertissimo, ut Theologicarum, ita Rerum Hungaricarum Scriptore probatissimo, viro candidissimo: D. *Petro Poiret*, Metaphysico inaudito & subtilissimo, Viro sanctâ charitate nobis devinctissimo: Rev. ac Cla. Viro D. *Elia Arnoldo*, hospite p. n. exoptatissimo, jucundissimo, Sene venerando: Ut et, G. D. *Nicolao Kis, Tótfalusi*, incomparabili Philos. Magistro, Viro in Ecclesiam zelosissimo, amoris nostri Jonathan, suis symbolis eodem aurigantibus. Præterea in *Juridicis* me exercui sub umbra Excell. Viri D. *Phil. Reinhardi Vitriarii*. In *Philosophicis* autem, sub Cl. D. *Burcheri de Volder*, Viri acutissimi. In *Linguis ut & Hist. & Antiqq. Rom.* sub Cl. D. *Jacob. Gronovii* Viri prudentissimi.

In Salivam Eruditorum emisit N. Apáti *opusculum de pretiosis A-Scripta. baronis Gemmæ*. Item *Vitam triumphantem Civilem. sive universam Vitæ Humanæ Peripheriam*, ad mentem illustri Herois & Philosophi, D. *Renati des Chartes*, ex unico centro deductam. *Amsterdami 1688. 8.*

Arator Stephanus, genuino nomine *Szántó* dictus, quod Latinis idem est ac *Arator*, natione *Hungarus*, diœcesis *Jaurinensis*, admissus in Societatem *Jesu Romæ*, ex Collegio Germanico & Hungarico, in quo fuerat alumnus Pontificius, A. 1561. ætatis

20. & ibidem studia absolvit. Philosophiæ curriculum docendobis emensus est Græcii in Styria, & Romæ quinquennio Pœnitentiarum munere functus est ad Basilicam Vaticanam: Vir fuit omnibus disciplinis apprime instructus. Adhæc virtutum multarum usum insignis, quibus & Societati decus addidit & fidem Catholicam, ubicunque versatus est, magnoperè dicendo, scribendoque promovit. Congressus frequentissimè cum Hæreticorum Principibus; semel 40. Prædicantibus vi disputationis os obstruxit, omnesque falsitatis coarguit. Iterum Varasini 300. provocavit, & de iis in Synodo gloriosè triumphavit. Innumeros ad Ecclesiam perduxit. Summâ libertate in Hæreticos, & in publica vitia dicebat, eumque adversus improborum odia innocentia, & eruditio, quam vel hostes suspiciebant, tuebatur. Proceribus Hungaris fuit carus; quibus tamen ipse non condonabat, quin coram, vel per litteras redarguebat, si quid peccassent. Stephano Báthoreo Polonorum Regi, cujus famam, & in fide constantiam apud Pontificem & Cardinales, adversus calumniatores, egregiâ oratione defenderat, usus est semper benevolentissimo. Sanguinis pro fide fundendi cupidissimus cum semper fuisset, nec res tamen ex voto caderet, hæc se cogitatione solabatur, quando efflaturus erit animam, quod exul saltem pro eadem fide obiret Olomucii anno salutis 1622. ætatis 70. religionis 50. in qua ante annos 20. quatuor vota nuncupaverat.

Scripta. Concinnavit *Catechismum instar Romani, multis controversiarum fidei Capitibus locupletatum.* Item *Testamentum Vetus ex collectione Hebraici, Græci, Latinique textus, Hungaricè interpretatus est.* Hæc tamen ipsius lucubrationes hæcenus non viderunt lucem. *Ex Alegambe Biblioth. Soc. Jesu aucta à Nathanaele Sotvello. edit. Rom. 1676. fol. 425.*

Arcózi Benedictus, *Transylvano-Hungarus* Lector Gymnasii *Claudiopolitani*, Unitarius acerrimus pertinacissimusque suorum dogmatum propugnator. Cujus *Codex MSus de Locis SS. Litera-*

Literarum inter Trinitarios & Unitarios controversis à Christoph. Christ. Sandio in Bibliotheca Anti-Trinitariorum p. m. 156. est commemoratus, qui quod hætenus non fuerit excusus, inter bona hujus seculi est referendum, votisque omnibus expetendum, ut æternis tenebris mancipatus, nunquam lucem publicam adficiat.

Armbruster Samuel, generosis parentibus *S. Georgii, in urbe Hungaria* 2. milliar. Pofonio dillico natus. Vir patrii juris, & juxta vernaculam, linguæ tum Latinæ, tum Germanicæ ac Bohemicæ probè gnarus. Præter virtutum aliarum studia pietatis quoque & vitæ purioris sectator fuit eximius, unde etiam libellum aliquem, primò quidem in suos duntaxat usus conscriptum, deinde verò, monitu quorundam Amicorum, in aliorum quoque incitamentum evulgatum edidit, hoc cum titulo:

Bis-Senæ, pieque Agitationes, Mortis & Æternitatis. Ad Scriptum omnium hæc Agitationes industria præficientium aternam Salutis promotionem. In usum & praxin propriam Samuelis Armbrusteri collecta. Pofonii, exprimente Gründero 1671. 12.

Hic Libellus recusatus est in Germania, cura *M. Seinsheimeri*, Pastoris Röttenbachensis in Territorio Norimbergenfi, cum Præfatione ad Lectorem, Altdorfii, typis *Jod. Gvillh. Kohlesii* 1703. 8.

NB. Celebre quoque in Republ. Literaria est nomen *Joh. Armbrusteri* P. Soc. Jesu, cujus operâ prodiit libellus cum tit. In libera Imperiali *Spira* spectatu dignissimum est Olivetum quod est opus rarâ ac veteri arte, ad Montis Olivarum, ubi Salvator noster captus est, speciem conformatum; ab *Joh. Armbrustero* metro heroico decantatum. Coloniae Agrip. 1593. 8. Qui autor num propiore quodam sanguinis nexu ante dicto *Samueli Armbrustero* sit conjunctus, uti quidem me latet, ita dubitare prorsus nolim, eundem non aliqua saltem affinitatis ex parte familiam hanc nobilissimam, utpote longè latèque in Hungaria diffusam, attingere.

Scriptum. Rabbi **Azarael** **ר' עזריאל אבי אעזרי** Rabbi **Azarael** Avi Aazari, in Agria Urbe Hungariae, scripsit aliquot *Laudes & Cantica* quolibet die canenda. Reperiuntur MSta in fine Libri Psalmorum in Pergameno in Bibliotheca Vaticana. Scriptus est hic Codex A. M. 1580. Christi 1420. *Vid. Bartoleccii Bibliothec. Magn. Rabbin. P. IV. fol. 284. n. 1324.*

B.

Bacóczi Thomas, *Hungarus* alto sanguine cretus, Archiepiscopus quondam Strigonienfis S. R. E. Cardinalis natus, & Primas Regni, Vir ob eruditionis excellentioris, ingenique cultioris dotes eximias, quaquaversum per Hungariam celebratissimus. Regnante Vladislao II. Rege Hung. Bajazeti Turcarum Imperatori, devictis & pulsus quibusdam Turciae superstitionis perturbatoribus, ex Asia reverso, bellum intestinum, ambitione & truculentia Selimi filii minoris, repente exoriebatur, quantum minus provisum ante, tantò savitià ac sceleris atrocitate crudelius & terribilius. Gliscebant ergo parricidale bellum inter Turcas, quam Hungariam tutandi occasionem, cum Vladislaus Rex negligeret, **Thomas Bacocius**, ut adversus communem Christiani nominis hostem, Christianos Principes summi Pontificis ope concitaret, prius convento Rege, deinde Professione adornata, & rebus ad iter necessariis sumptuose comparatis, Romam contendebat, ubi hilari fronte à Pontifice & Cardinalibus exceptus, ut voto potiretur, licet lentius quam necessitas flagitabat, admittebatur. Sed mortuo Pontifice *Julio*, Leo X. *antea Johannes Medicus dictus*, Laurentii Medicæi, amplissimi & toto terrarum orbe clarissimi Viri filius, nondum 40. annos natus, Pontifex declarabatur, qui ob consumptos à Julio omnes ærarii & vectigalium fructus, nec exercitu nec præsentì pecunia juvare Hungariam poterat. Ne ergo nihil egisse videretur Thomas Bacocius, sacra diploma-

plomata à Pontifice impetrabat , quibus eis , qui contra Turcas arma sumere & in eos movere vellent , universorum criminum venia promittebatur. His ergo impetratis , domum rediens Cardinalis , multis bellum tale dissvadentibus , pluribus qui otio & avaritia corrupti , regnum prædæ loco habebant , utrisque quod dicunt pedibus , in ejus sententiam euntibus , Diplomata Pontificum passim promulgabat , quibus auditis , conveniebant ad castra plurimi variæ sortis homines sub religionis prætextu. Dux tantum deerat , hunc fors aut fatum , aut casus aliquis Cardinali *Bacccio* offerebat , *Georgium Dosam* , haut postremo loco inter Siculos in Transylvania natum ; quem fatali suæ & inauspicatæ militiæ , vexillo albo cum prægrandi cruce purpurea ad hoc præparato , donatum , altera verò cruce sed minore in paludamento affuta , notatum , præficiebat. Tum Georgius Tyrones congregatos , hortabatur , ut crucibus purpurei coloris ipsi quoque pectora munirent. Numerabantur hujus militiæ crucigeræ intra mensis spatium ultra 40. millia , unis in castris , nec pauciores variis in locis se congregasse nunciabantur , quippe Rustici non amplius fervire Nobilibus volebant. Malum hoc cum coercere studerent Nobiles , à Georgio petiti , variam experiri salutem cogebantur. Hinc post multos occisos , divisis copiis , omnia ferro , flammis , rapinisque vastabat , usque dum post varias clades , à Johanne , Vayvoda Transylvaniæ , post Rege Hung. victus captusque , ultimo supplicio afficeretur , & ejus complices variis suppliciis vitam cum morte commutare cogerentur. *Plura videsis apud Istvánsum in Hist. Hung. Lib. V. per totum.*

Baczóni Matthæus , *Transylvano-Hungarus* , Franeke-
ræ in studio studiorum academicorum impigrè decurrens , elegantem Marte proprio conscriptam Disp. Phys. de *Aqua* , sub Præsidio Excell. Dn. *Ruardi Andala* Prof. Physicæ Publ. 1708. examini Eruditorum subjecit.

Bagnus Leonhardus, gente *Dalmata*, patriâ *Pisinen-*
sis, ingressus Societatem *Jesu* 1610. ætatis 17. docuit *Viennæ* *Phi-*
losophiam quadriennio: Reçtor fuit *Collegii Fluminensis* ad *S.*
Vitum. Concinnavit & edidit suppresso suo nomine

Scriptum *Manuale Sodalitatis Immaculatæ conceptionis B. V. M. Viennæ*
Austria in Cæs. & Acad. Soc. Jesu Colleg. erecta & confirmata.
Viennæ 1630. in 16.

Baksai Abraham, *Schemnicio-Hungarus*, *JCtus* & *Hi-*
storicus celebris, *Secretarius* quondam intimus, *Illustrissimi Dn.*

Scriptum *Palatini Sziradiensis Poloniae Alberti à Lászkó.* Contextuit *Chro-*
nologiam Ducum & Regum Hungariae, Cracoviæ 1567. 4. quæ anne-
xa etiam reperitur Historiæ Hung. Antonii Bonfinii.

Baksai Bernhardus, *Politicus* & *JCtus* acutissimus, *Con-*
siliarius quondam *Statûs, Johannis*, *Regis Hung. intimus*, qui
tempore induciarum inter *Regem prædictum Johannem & Ferdi-*
nandum III. Rom. Imp. Strigonii tractatibus pacis intererat, è *par-*
tibus Johannis, unâ cum *Stanislao Albenfis Antistite*, *Jus* dicens
controversias querelasque dirimebat, & *pacem* promovebat, te-
ste *Petro de Reva fol. 74. de Monarchia & S. Corona Regni Hung.*

Scriptum *Eruditum Commentarium ad Jus Tripartitum Hungaricum*
continnavit. 4.

Balassa Valentinus, *Comes Hung. in Gyarmath & Ké-*
kö, dogmatum *Calvinianæ fidei* assecla, miles dum viveret, stre-
nuus, & suavis Poëta, in *hungarica æque ac latina Poësi.* *Joh.*
Rimmai in præfixis *elogiis Cantionum Ecclesiasticarum* *hungarico*
metro à Valentino Balassa elaboratarum, ingenium ejus depræ-
dicaturus, *hungaricos Rhythmos* attulit elegantissimos, quorum
initiales ex *hungarico latine a me versi sensum* obtinent istum, O

Valen-

Valentine Balássiorum illustri & perantiqua Comitum oriunde pro-Elogium. sapiâ, luci publica nunc expono Hymnos tuos planè divinos, ut inde ingenii Tui excellentissimi acumen manifestetur insignissimum, pietasque devotissima, quod tamen nemo facile potest assequi, nisi qui ab ipso edoctus fuerit Apolline, & vel Siren sit, vel Circe, vel Amphion Hungaricus. Typis excusi sunt sacri isti Hymni in forma 16. Leutschovix repetitis vicibus, quarum usus haut infrequens est, in Ecclesiis Hung. tum Evangelicorum tum Calvinianorum.

Virtutes plurium Balássiorum heroica, utpote Johannis, Melchioris, Emerici, & inprimis Francisci, qui Præfectus copiarum Isabellæ Regina Hung. multis strenuè gestis inclaruit, atque in eadem militari dignitate, etiam post Regina obitum Maximiliano II. Imp. & Regi Hung. addictus, contra hostes ejus quoscunque Heroem se exhibuit fortissimum, longa serie depradicantur, in Floro Hungarico Joh. Nadányi, per totum ferè Lib. 4.

Balog Georgius, Hungarus, Augustanæ Confessionis addictus, Exconrector Gymnasii Sempronienfis, Cornelium Nepotem, & Epistolas Ciceronis ad Familiares in Hung. linguam à se eleganter versas, edidit Sempronii in 8.

Eruditi hujus Viri nomen in memoriam mihi revocat, per vetustas in Hung. Comit. Hontensi geminas Prosapias generosissimas, quarum altera Balogorum, altera verò Balogiorum nominibus conspicua est, quæ diversa licet sint Familia, tamen virtutum intuitu haut adeo sunt dispares, utpote quæ utraque tum fortitudine bellica, tum eruditione præclara, eminentes Viros publico patriæ bono complures ediderunt.

Barletius Marinus, Dalmata, Scodrensis Sacerdos Rom. Catholicus, ac postquam Scodra in manus Turcarum venit, Brixienfis Professor, qui & Marinus Becichemus nuncupatur, clariuit circa A. C. 1450. Hic XIII. libris eleganter descripsit Vitam

Scripta. ac gesta Georgii Castrioti, Epirotarum Principis, qui ab Amurathe ob præstantia facinora vocatus est Scanderbegus: eo significatur Alexander Dominus, h. e. Alexander Magnus, ut est apud Volaterranum lib. 8. Eos Libros, quos Argenterati Crato Mylius excudit, dicavit Don Ferdinando Castriotto, qui nepos erat Scanderbegi. Ad fidem pertinent illa in Præfatione: *A majoribus diligenter relata & à quibusdam etiam, qui interfuerunt, visa, memoria mandavi.* Obiit autem Scanderbegus A. 1466. 16. Kal. Febr. ut apud Barletium est in fine operis. Idem Barletius etiam Libros III. reliquit de Expugnatione urbis Scodra, ut ipse ait, extremo libro XIII.

Censura. De hoc Scriptore hujusmodi est Jovii Judicium: Ab hoc Dalmata, non infulse Latino, Georgii Castrioti Scanderbegi admirabiles res bello gestas, quanquam inusitatis excessibus perscriptas, legimus. Equavit enim hic Vir, amore patriæ & barbarorum odio, à fide procul abductus, Epirotæ reguli virtutem antiquis heroibus, ita ut justam egregie factorum gloriam, dum supra æquum in laudes prorumpit, suspicione mendacii elevaré censetur.

NB. Gerhard. Joh. Vossius p. 574. de Historicis Latinis: Video hunc Scriptorem Jovio in Elogiis doctorum Virorum vocari *Marinum Becichemium Scodrensem*. Sed duos Marinos Scodrenses Barletium, & Becichemium confudit. Quorum *Becichemius* Brixienſis Professor fuit, Raphaelis Regii, Johannis Casparini, Georgii Vallæ, & aliorum ejus ævi æqualis. Ac literis mandavit, Panegyricum Leonhardo Lauretano, Principi Veneto, atque urbis ejus Senatui dictum: item centuriam epistolicarum quæstionum, castigations in varios scriptores, & opuscula quædam Orationia, quæ omnia in Italia 1506. in lucem prodierunt, posteaque in Germania magna ex parte fuerunt recusa. Vide de eo Riccobonum Lib. 1. de Gymnasio Patavino, ubi refert, qui humaniores literas sint professi anno 1520. Sed fusius accuratiusque de eo tractavit in ejusdem argumenti opere Cl. Felix Ofius.

Bárson Georgius, *gente Hungarus*, Episcopus Varadiensis, Præpositus Szepusienſis S. Cæs. Regiæque Majestatis Leopoldi I. glorioſiſſimæ memoriæ, Cameralis Conſiliarius. Ad Congregationem ſive Sedem Nobilium Hung. in Comitatu Nitrienſi celebratam, unâ cum fratre ſuo *Johanne*, Protonotario Regni Hung. (quæ dignitas Jurisperitorum in Hungaria ſumma eſt, & quatuor ſolummodo per totum Regnum conſtituti ſunt, ad quos tanquam ad Præſidem ſecundæ instantiæ, partes litigantes provocare ſolent) ſe conferens, ob turbas atque tumultus templorum Evangelicorum cauſâ excitatus, in pago *Miava* à ruſticis fratrem globulo trajectum, non ſine ingenti animi mœrore Anno 1673. occiſum videre coactus eſt. Libellum edidit teſto quidem ſuo nomine, initialibus tamen literis indicato, cujus titulus:

Veritas toti mundo declarata; Argumento triplici oſtendens, Scriptum S. Cæs. Regiamque Majestatem non obligari tolerare in Hungaria ſectas Lutheranam & Calvinianam, quam Catholica Religionis zelo concinnavit G. B. E. V. P. S. S. C. R. M. C. C.

Primò Caſſovia 1671. deinde Vienna 1672. excuſa, typis Matthæi Coſmerovii in 12.

Per literas illas majusculas, punctis interſectis diſtinctas, voces hæ integræ ſunt intelligendæ: *Georgius Bárson*, Episc. Varadienſis, Præpositus Szepusienſis, Sacræ Cæs. Regiæque Majest. Cameralis Conſiliarius.

Hoc opusculum in Germ. etiam idioma eſt translatum à Pfeudonymo quodam *Jobo Krestianszki*, in quo per columnas mutuo ſibi correſpondentes, una facies textum Episcopi; altera vero Jobi Krestianszki conſutationem exhibentem cernere licet, titulo præfixo ſequenti. *Entlarffte Wahrheit / das iſt / klarer und gründlicher Beweis / oder dreynfache Probe / wodurch erhellet / daß Ihre Kayſerliche und Königl.iche Majestät nicht verbunden ſey / im Königreich Hungarn beyde Religionen Lutheriſch und Calviniſch / oder Proteſt. rende / zu erdulden. G. B. E. V. P. S. S. C. R. M. C. C. Erſtenſ*

stens gedruckt zu Eschau 1671. nachmahls 1672. zu Wien aufgelegt von Math. Cosmerovio : alseho aber in das Deutsche treulich übersezet. 1683. in 4.

Ausführliche Antwort auf die verlarste Wahrheit / entgegen gesetzt dem obscuren und Bodenlosen Betweiß oder denen falschen dreyfachen Proben / woraus erhellen soll / daß Ihre Kayserliche und Königliche Majestät nicht verbunden gewesen sey / die beyden Religionen Lutherisch und Calvinisch im Königreich Ungarn zu dulden / von einem weiland gewesten Præposito Capituli Szepusiensis, Namens Georg Barson &c. Von dessen unordentlichen Leben und Wandel / wie auch von seinen Thaten / beyden Deformationen-Werck und gewaltsamer Wegnehmung der Evangelischen Kirchen / ein mehrers könnte aus Grund und Wahrheit angeführet werden : weil er aber nunmehr gestorben / quiescat ipse. Zu Rettung der Wahrheit nothwendig beygedruckt / und una quasi fidelia, unter einer Mühe hierzu gesetzt und herausgegeben von Job. Krestianszki aus Frenberg. Gedruckt eben in demselben Jahr 1683. als die verlarste Wahrheit widerumb an das Licht gekommen / in 4. Quantas turbas, quantasque afflictiones iste Episcopus cum hoc suo libello Evangelicis & Calvinianis in Hungaria excitaverit, non nisi Historiæ superioris Seculi ignarum, latere potest, quippe cujus pleraque Systemata nos de illis abunde edocent, vel maximè etiam illa Responso *Pseudonymi* demonstrat, quæ sub titulo proxime allato prostat. *Conferri etiam meretur Frid. Leutholfs* von Franckenberg Europäischen Herolds P. II. fol. 409.

STEPHANUS BATHORI REX POLONIÆ &c.

Gente Hungarus, ex illustrissima & perantiqua illa Comitum familia, è qua quam plurimi Regni Hung. Proceres & Heroes

roës fortissimi , Transylvaniæ etiam Principes originem traxerunt, prognatus est, A. 1533. die DD. Cosinæ & Damiani, Patre *Stephano*, Regni Hung. Palatino, sub Ludovico II. Rege Hung. Matre *Anna Thelegdi*: *Avopariter Stephano*, qui A. 1444. in funesta ad Varnam pugna, una cum Rege suo, perierat. In *Pueritia* bonarum literarum studia domestica Pædagogorum manu ductione diligenter excoluit, *Adolescentiam* in Aula Ferdinandi I. Imperatoris ejusdemque Hungariæ Regis; *Maturiore ætate* in bellis Hungariæ civilibus transegit, in quibus candentes globos, novum incendiorum genus, aliis omnibus incendiis excitandis præsentius, primus invenit instituitque. A Johanne Sigismundo, Principe Transylvaniæ, primò ad Ferdinandum, & Maximilianum II. Imperatores, iterumque ad Maximilianum solum Legatus missus, in secunda Legatione, ob turbatas eo absente conditiones pacis, captus, ultraque biennium in custodia detentus, *totum id tempus optimarum artium studiis, antiquorumque omnis generis Autorum lectionibus transmisit*. Post mortem Johannis Sigismundi Principis Transylvaniæ, Johannis Zapolyæ, Regis Hungariæ filii, *Caspari Bekeſio*, quem Johannes quidem Sigismundus successorem sibi destinarat, sed ob fastum atque arrogantiam, quam vivente Principe nimiam & formidolosam induerat, & ob innovatos Arrii errores, odiaque quibus maxima nobilium & plebis pars eum proſequabatur, *Stephanus Báthori*, formæ ac staturæ dignitate, rebusque domi & foris præclare gestis facile anteferendus, popularium studiis prælatus, die 27. Maj. Anni 1571. publicis omnium suffragiis, magna cum populi acclamatione Princeps salutatus, & mox ab utroque Imperatore, Romano scilicet & Turcarum confirmatus, à Maximiliano quidem II. ea conditione, ut se pactis nuperrime initis accomodaret, quibus antea erat conventum, ut qui *Johanni Sigismundo* successurus esset, Fiduciarii quidem (*post Ludovici enim II. Regis Hung. fatalem interitum, Transylvania se à corona Hung. penitus separabat, & ad Maximiliani usque tempora per se, proprio jure, absolutaque potestate regiminis stetit*) Vaivodæ titulo, sub Regis Hungariæ

clientela esset, sed absoluta rerum omnium potestate fungeretur. Bekešium post hæc res novas tentantem, Stephanus Transylvaniâ eiecit: iterumque copiis validissimis Transylvaniam invadentem, fudit fugavitque. Denique cum sapientiâ virtute, & eruditione, pietate item in Religionem & Rempublicam, aliisque pacis & belli artibus, sui temporis omnès penè Principes longè antecelleret, Regiminis sui initia feliciter auspicari commodum putabat, si omnium primò, turbata Religionis eura susciperet. Hoc intuitu omnes Arrianos ex aula sua aliorum abire iussit. Cum autem A. 1572. die 2. Maj inter illas revolutiones, Vir perpetuâ memoriâ dignus *Matthias Heblerus*, de Augustana Confessione egregiè meritis, Eccl. Evangelicarum Transylvaniæ Superintendens zelosissimus, in coelestem patriam migrasset, atque Ecclesiæ Evang. turbatio, propter ritus quosdam denuò exorta fuisset, præfatus Princeps, per mandatarias literas, Synodum *Mediam*, coegbat, ubi per Legatum suum venerabilem M. *Dionysium Alešum*, ut juxta certos aliquot Articulos (*quos numero 13. videsis in Histor. Eccles. Transyl. Georgii Hanerip. 290.*) se conformarent, congregatis piè præcipiebat. Unicum tamen à multis Transylvaniæ Statibus maximè in hoc Principe exagitabatur, quod ejus permissione *Patres Soc. Jesu* Transylvaniam intraverant. Vix enim recepti erant, ubi in primis Regni Comitibus assistentibus Monachis, qui adhuc diversis in locis latebant, suisque libertatibus gaudebant, Principem urgebant, ne Evangelicos tantò favore prosequeretur, sed eosdem cum Calvinianis exilio mulctaret. Licet ergo Princeps ipsidem responderet: *Se Regem esse Populorum non Conscientiarum, triaque Deum sibi reservasse, 1) Creare aliquid ex nihilo, 2) Prænosse futura, 3) Conscientiis dominari, (cum qua responsione illa congruere videtur, quam Guilielmo, Antifisti Olomuccensi, Stephanus jam Rex Polonia existens, fertur dedisse: Religionem Christianam occidi non occidere: gravissimum scelus esse conscientias dominari, id enim esse cæli arcem invadere)* turbas tamen Eos movere nunquam destituros, plurimi prævidebant, quibus inconstantia Hungarorum, animusque *Novitatis* avidus perspicuus erat.

Patres

Patres Soc. Jesu piissimum hunc Principem 1574. porro concitabant, ut proventus minimùm Ministrorum Evangelicorum circumcideret, additis variis consiliis, mediisque, quibus sub specie Juris, facili operâ, usui suo eosdem vindicare queat, sed quemadmodum ante hac ad suggestiones tales Jesuiticas, Princeps aures obstruxerat, ita nec hac vice, in alienam messem (*nam ipse quoque Catholicorum dogmatibus addictus fuerat*) falcem immittere volebat, quin potius prædictas Ecclesias Evangelicas ulteriori favore, validoque patrocinio, tuebatur & propagabat. Imò postquam *Stephanus Báthori* ad Sceptum Poloniæ capeffendum evocatus fuisset, Successorem sibi in Transylvania *Christophorum* fratrem designabat, convocatisque *M. Luca Unglero* Superintendente Generali Ecclesiarum Evangelicarum, *Francisco Alefio*, & *Lazaro Fabricio*, cum aliis coram Principe fratre, eos sacramento obstringebat, ne vel latum unguem à Confessione Augustana secedere præsumerent. Fratri verò injungebat, ut in hac professione fidei Ecclesias Evangelicas, ab omnibus impeditoribus defenderet. Non detrectabat novus Princeps Regis hortationes, imo ut benevolentiae suæ signum aliquod pateret, mox *Diploma Isabellæ Reginæ Hung.* in quo omnia Saxonum Transyl. privilegia tam Decimalia, quam Jurisdictionalia confirmabantur, nomine suo subscripto muniebat, eorum violatoribus multam 200 florenorum decernebat, sacramentoque se obstringebat, quod se vivente nil mali Ecclesiæ prædictæ passuræ essent. Quemadmodum autem Dei Opt. Max. hominumque consensu & arbitrio, Hungaria semper fuit murus adversus Turcarum tyrannidem planè ahenus; ita ipsa Hungaria & ipsi Hungari sunt Patroni & Dii tutelares totius Europæ, digni vel hoc unico nomine (*ut Oldenburgeri verbis, ex Thesauro Rerumpublicarum Partis IV. p. 479. excerptis utar,*) quorum Majestatem omnes populi comiter conservent: hanc incomparabilem Hungarorum virtutem Poloni minime ignorantes; post fugam Regis sui *Henrici Vallesii*, & secutam exaugurationem, omnibus ex nationibus Hungarum in Regem sibi deligendum esse prudentissimè censuerunt, omnibusque aliis

Candidatis prætulerunt, inque Regnum Polonicum ex Transylvania evocarunt *Stephanum Báthori*, cui *Annæ* Sigismundi Augusti filiam A. 1576. Principem Poloniæ inauguratam matrimonio junxerunt, & anno subsequente 1576. die 18. Aprilis, Regni insignia è manibus *Karnkovii* Vladislaviensis Episcopi, Cracoviæ traderunt. Eiusdem *Karnkovii* studio etiam dubia de Religione Stephani opinio extincta est. Nam quod cum hominibus à Romana Ecclesia discordibus hætenus vixisset, taliumque potissimum operâ ad Regnum provectus foret, dubitare quidam de Principis Religione cœperant; at verò submissus à *Karnkovio* *Demetrius Solikovijs* mentem illius penitus exploravit, additusque mox eidem Sacrorum arbiter, dubitantium scrupulos discussit. Non minus tamen diffidentibus quoque postea satisfactum, quando libertati Polonorum juramento Rex cavit. Is jam porrò de sceptri sine multorum dissensu imperatæ securitate sollicitus, discordes Regni cives in suas partes pertrahere nitebatur, Remque publicam ex turbatissima tranquillissimam reddidit. Præsidium ex Landskrona arce dejecit: Gedanenses in partibus Maximiliani obstinatius persistentes, primum prælio Desslaviensi, tum aliquot mensium obsidione ad officium reduxit. Comitibus inde Varsoviæ indictis, judicia à Nobilitate Interregnum tempore sine certo ordine ac ratione usurpata firmavit, consilio ac prudentia certisque legibus circumscripsit. Iisdem comitiis bellum contra *Johannem* Basilii fratrem, Magnum Moscoviæ Ducem, propter injurias Polonico Regno illatas, ab Ordinibus justè decretum suscepit, perque triennium militibus Hungaris auxiliantibus ad negotium hoc dextrè conficiendum usus, ita concessit, ut primo anno, Polotia, Sokolia, Susla, Krasna, Ulviata, Sitna, Jeseriscia, Kossiano, Nescerda, totoque Ducatu Plotiensi; altero anno Lukis, Nevela, Zavolotia, Agroque Lucano universò hostem exueret; tertio Ostrovia primum capta, Plešcoviam per iniquissimum anni tempus eo usque obsederat, dum ad pacem petendam cedendamque Livoniæ universam, Ducatum Polotiensem, ac Territorium Velisianum, hostem adigeret, quæque ille 30. fere annorum spatio

tio maxima cum sanguinis & laboris impensâ vix pepererat, ipse triennali bellâ recuperaret. Omnium deinceps, cum externorum, tum domesticorum hostium, partim armis, partim clementiâ ac iustitiâ victor evasit felicissimus. His tantisque facinoribus confectis, Regem ad novum bellum, magno non Poloniæ tantum, sed omnium vicinorum bono gerendum stimulabat Pontifex Rom. alique Principes. Et hæc inter alias causâ impulsus, Comitibus Rex die 13. Novemb. 1586. indixerat, in quibus sumtus belli quærere, & porro fratris sui filiis, *Andrea*, paulò ante Cardinali creato, simulque alteri Balthasaro Indigenatum Poloniæ impetrare cupiebat, ut scilicet hoc impetrato beneficio, ad majora deinceps iisdem consequenda aditus aperiretur. Sed ista agitans, irâ adversus Rigeneses, Calendarium Gregorianum novum recipere nolentes, sic excanduit, ut in morbum prolapsus, prædicto anno ætatis 54. regni verò sui 10. præter omnium expectationem, Grodnæ, urbe Lithvaniæ primariâ, pace publicâ relicta, improlis expiravit.

Ex Floro Polonico Joachimi Pastorii, pluribusque aliis Historicis.

Eruditionem atque prudentiam gloriosi hujus Regis, satis superque testantur Epistolæ ejus Statûs, manu propriâ ad Proceres Regni Pol. exterosque Principes exaratæ, quæ A. 1703. junctim Lipsiæ in forma 8va typis impressæ prodierunt, sub hoc titulo: *Sigismundi Augusti Poloniarum Regis Epistola, Legationes & Responsa: Nec non Stephani Báthori Regis Polonia Epistolarum Decas & Oratio ad Ordines Polonia.* Emusæo H. de Huyssen. *Accesserunt Opuscula duo alia, ad Electionem Regis Sigismundi III. spectantia. Omnia recensuit Joh. Burchardus Menkemus, J. U. D. in Acad. Lips. Prof. Publ. & Societ. Regiæ Anglic. Socius.* *Scriptum*

Stephanus Báthori Rex Poloniæ,
Bonifacii Vainocii verbis fuit:

In templo plus quam Sacerdos: In Republica plus quam Rex: *Judicia.*

In sententia dicenda plus quam Senator : In Judicio plus quam Juriconsultus : In Exercitu plus quam Imperator : In Acie plus quam miles : In adversis perferendis , injuriisque condonandis , plus quam Vir : In publica libertate tuenda plus quam Civis : In amicitia colenda plus quam Amicus : In convictu plus quam Familiaris : In venatione ferisque domandis plus quam Leo : In tota reliqua vita plus quam Philosophus. *Vid. Oldenburgeri Thesaurus Rerum publ. P. IV. pag. 481.*

Stephanus Báthori , inquit *Joachimo Pastoris* , in *Flora Polonica Lib. IV. pag. 349.* Princeps fuit sapientiâ , justitiâ , fugâ voluptatum , deliciarumque ; laboribus contra decoris , artibusque bellicis præclarus. Formidini is inde hostibus , Principibus amicis admirationi erat. A suis comitate & facili accessu amari meruerat : sed ob severitatem justitiæ , & immotam animi morumque constantiam , magis suspiciebatur. Nonnullis etiam autoritate suâ jam gravis esse libertati Poloniæ , certe , si provixisset , periculosus fore visus est.

Occasione producti hujus Báthorii , Poloniæ Regis gloriôsæ memoriæ , digressiunculam aliquam de Familia Bathoreorum licuerit instituire : Nimirum per antiquam eam celebremque in Hungaria fuisse , ac ex Scythia originem suam traxisse , quam plurimi Hung. Rerum Scriptores tradiderunt , quippe quæ ex illustrioribus Scythicarum stirpibus sata , Duce Attila Hungariam occupavit. Antonius verò Bonfinius in *Natales Familie hujus inquirens Dec. I. Lib. 1. f. 5.* hac verborum textura est usus. Vetus Bathoreorum Familia apud Hungaros magni semper habita , quam à proprio plerique pago , & Bathia civitate dictam esse arbitrantur. *Illustris autem hac Comitum Familia in flore suo dividebatur* (intercidit enim cum Gabriele A. 1613.) *in duos ramos , nempe*

Báthori de Bathor : & Báthori de Somlyó ,
ex qua , ceu ex equo illo Trojano , innumeri prodire Heroës , in
Dignitate pariter sagata , ac togata , exteros non minus ac Pa-
triam officiis suis excellentissimis sibi obstringentes , & ad sum-
mas

mas non solum militia Ducum , Principumque dignitates ; sed ad Majestatis usque Regiæ , Polonica scilicet fastigium , & Palatinorum , seu Vice-Regum Hungariæ, culmen assurgentes , quorum aliquot laude puta dignos Viros , & quos musa vetat mori , hic præducere , non abs re fore existimavi.

* *Opos Báthor de Báthor ; circa A. C. 1070. præter aulicam prudentiam , militari quoque fortitudine , in bellis à Geysa I. Rege Hung. contra Salomonem coronâ Hungariçâ privatum ; atque Henricum IV. Imperatorem Rom. gestis , decus nominis immortale promeruit , de quo Bonfinius Dec. II. Lib. IV. fol. 221. sequentia commemoravit : Opos Báthor equo insidens , tali ludo nequaquam delectatus , & vir spectatissimæ virtutis habitus , acrius oppidanos urget. Quin & per medios hostes cursum faciens ad portam usque pervenit , ibique spectante populo unum interfecit , complures vulneribus affecit , & dum inter confertissimos hostes acerrimè dimicat , equum multis confossum jaculis amisit , ipse tandem fortissimè resistens , ad suos incolumem se recepit. Alemanni spectatam equitis fortitudinem admirati , ad Imperatoremque reversi , illius audaciam ac vires prædicant. At is Opum confestim acciri jubet , qui postquam in conspectum venit , mirificè laudatus , adactum quoque stipendium , & non sine promissis ac præmiis dimissus est. Mox ab Imperatore Salomon interrogatus , an multi milites pari robore corporis & animi apud Ladislaum & Geysam forent ? At ille magis Hungariçæ gentis , quam propriæ utilitatis charitate correptus , multos consimiles ac longè meliores apud Geysam esse respondit. Quibus verbis consternatus Imperator , si tales inquit , hostes nactus es , mihi crede Salomon , nunquam regnum tuum recuperabis. Et fol. 208. ibidem : His injuriis Hungarus accensus Salomonis & Geysæ ductu auspiciisque , Bohemiam tam validus invasit , ut hostibus in aciem prodire non audentibus , universam ferè spoliavit , vastavitque. In quo quidem bello Opos Báthor , Martini filius , præclarum facinus præstitisse fertur. Nam cum Bohemo insana magnitudinis ,*
qui

qui gigantis instar erat , singulari certamine dimicavit , cumque mox prostratum humi , obtruncavit. Qua victoria potitus apud Hungaros ita claruit , ut sibi ac suis perpetuum nomen comparaverit.

* Stephanus Báthori de Somlyó , Comes Regalis Curia , seu Palatinus Regni Hung. (qua dignitas in Hungaria suprema est , Regiaque proxima in secularibus) sub Rege Vladislao I. Vir summa virtute , ac singulari fide praeclitus , cui regia quoque signa commissa fuerant , quando cum Rege suo in acie funestissima ad Varnam A. 1444. fataliter commissa interiisset , & inter congesta caesorum hostium cadavera , repertus esset. Iste Báthori fuit pater Stephani , Váivoda Transylvania , integerrimi , sapientissimi , fortissimique Viri , qui regnante posthac Mathia I. terrore illo Turcico , multo felicius quam pater cum Turcis in Transylvania confligit , ac unâ cum Paulo Kinisio collegâ , ut cumulatissimis Patris parentaret inferiis , triginta Turcarum millia interfecisse ab Historicis traditur.

* Nicolaus Báthori de Somlyó , cujus mentionem injicit Bonfinius Dec. I. Lib. I. Hist. suae Hung. fol. 5. hisce verbis : Vacua à Vato Eremita in Danubii eremo degente , seu potius à Vatianis superioris Pannoniae populis , quos Ptolemaeus planè commemorat , nominata , suo Antistite Nicolao Báthoreo , Viro nobilissimo , Oratore summo , Italicis moribus & disciplinis ornato , nunc maxime (scil. cum Historiam suam Hungaricam scripisset) gloriatur. Neque silentio praetereundum erit , eundem suis impensis , certè maximis , regnante Matthia I. Rege Hung. extrui curasse fortalitium illud munitissimum , & adversus Turcarum insultus propugnaculum validissimum , Neogradi , h. e. Slavonica vocis origine attentâ , Novæ arcis sustinens appellationem , cujus rei historiam perhibet Petrus de Réva , de Monarchia & S. Corona Regni Hung. fol. 100.

* Emericus Báthori *de Smolyó*, regnante Matthia Corvino R. H. *Questor regni & Dux exercitus contra Bohemos*, de quo Bonfinius Dec. III. Lib. 10. f. 529. *ibique Emericum Questorem Regni Hung. cum magna potestate Matthias Rex reliquit. Nam in Superioribus Hung. partibus Emericum è paternis amicis hant dubiè primarium, spectata virtutis & sapientia virum: In inferioribus verò Hung. partibus Michaelem Szilágyium, suum avunculum ritè profecerat. Quin & Emerico*

* Stephanum Báthori collegam adiecerat, vetustissimo Hungarorum genere editum, veluti variis in locis, ex universa Historia nostra colligi potest, Virum profectò impigrum, ad gerenda tantum bella natum, ab initio ætatis de se maxima quaque pollicentem, quando à tyrociniis sui ætatis, tantam fortitudinem, prudentiam, severitatem, cum inaudita castitate conjunctam prætulit, ut ex eo tempore, quanti foret, augurare quisque facile potuisset. Stephanus Emerici frater natu minor, impari quidem adhuc auctoritate, fortitudine tamen & probitate pari, ut cum fraterna laude certaret, in eo bello fuit &c. Posthac Transylvania Stephano cum imperio à Matthia Rege demandata, Varvodaque dignitas collata est, utpote qui Vir fuerat indomita fortitudinis, magnique consilii, authoritatis summa, spectata virtutis, sapientiaque, cujus geminas Orationes Bonfinius exhibet elegantissimas; alteram Dissuasoriam, habitam in Senatu Procerum Regni, ad Matthiam Regem, quâ dissuadebat bellum, quod Rex contra Fridericum IV. Imperatorem Rom. decernebat Dec. IV. L. 4. fol. 588. Hortatoriam alteram ibid. f. 613. habitam ad Exercitum Regium, cum à provincia sibi demandata irruentem Tarcam sibi arcendum esse animo perpenderet, quo tandem in prælio feliciter adversus Alibecum prope Albam Juliam commisso, cum Collega suo Paulo Kinisio, Temesvári Præfecto Comiteque regionis, triginta millia Turcarum fudit. Plura hujus heroica facinora, contra Bohemos, Austriacos, & demum Turcarum Imperatorem, stupenda proflus legenda

da exhibentur , per totam Decadem III. & IV. Mortuus est hic Báthori A. 1494. Iudex Curia Regia, anno quarto, post tristem M. Matthia occasum, fortissimi Hungariae Herculis, & sepultus in oppido Báthor, duobus ab Ecsed arce sua milliaribus, in claustro, quod ipse ex lucro, pecuniis, & exuviis Turcicis in campo Kényérmező feliciter & heroicè devictis, velut in signum caelestis victoriae, ac oblationem supremo Numini factam erexerat & adornaverat. Quod ipsum ubi tempestate quadam à Valachis demolitum, & omni ornatu ad rudera prope humiliatum fuisset: Manes magnificos dignè venerata posteritas, monumentum ejusdem in templum, aliud recentius non longè ab illo, sumptibus Andreae Báthori, ex fundamentis, rarò praalta testudinis, moleque sua sine ullo fulcro consistentis artificio, nec non insigni subselliorum calatura, edificatum transtulit. Magna huius Herois virtus versiculis hisce, maiori incisis, ibidem celebratur:

Qui Curios vitâ vicit, probitate Catones,
Æquavitque Numam religione Dei:

Nam coluit verum prisca pietate Tonantem,
Et nunquam domuit foeda libido virum.

Hic capit Alpinos, Moldavos, protegit idem
Sanguine Sylvanos, & tegit ipse suo.

Egregio Stephanus sævos qui pectore Turcas
Prostravit toties, hac requiescit humo.

At vos ô Bathorûm gens, hunc lugete parentem,
Nam Bathorûm cecidit firma columna Domûs.

* Andreas Báthori unus ex primis Duumviris custodienda S. Corona Hung. ab Vladislao II. Rege Hung. primitus constitutis, officio huic suo maximâ cum laude, authoritate, ac prudentiâ praeiit: Nimirum inter ceteras leges Monarchiae S. Corona, illa tempestate communi Procerum & populi consensu renovata est, de S. Corona Duumviratu continuanda sanctio. Cum enim hætenus sæpè unius fidei tantum & cura commissæ esset, majusque periculum immineret, si unius duntaxat fortuna ac prudentia tot nimirum exem-

exemplis ac periculis, uti Venceslai Bohemi, Othonis, ac Elisabetha temporibus, experientiâ comprobatis, tantus concederetur thesaurus, duos proceres constituerunt, quibus Rex Vladislaus Castrum Vissegrad, ab antiquo conservationi S. Coronæ destinatum, ad manus nempe fideles, & gravi Sacramento exacto, cum corona tradidit, nec ullo quasito colore, arte aut industria, Coronam penes se retineret, aut Regnicolis adimeret. Illi fuerunt Stephanus Crispus Episcopus Sirmiensis, & Andreas iste Báthori, qui interiorrem arcem Ecsed in nominis Báthoreorum memoriam A. C. 1492. erigi curavit, eâ appositâ ad Portæ frontem tabulâ lapideâ, cujus inscriptio ob verborum gravitatem, cum præclaro gentis Báthoriana, ad æstimandam, & amandam virtutem incitamento, optimorumque quorumvis exemplo, digna visa fuit, quam in hanc charta faciem retulissim. Legitur autem sic:

Magnanimus Andreas de Báthor, pater patriæ suæ, construxit hoc castrum gentilibus suis, pro quietudine, & tuitione eorum, cernens atque intelligens, quandoque paci intermisceri bella & discordias, qui rogat suos hæredes, ut nominis Bathorei non velint esse immemores: primum *inter se sint concordēs*: Concordiâ enim res parvæ crescunt, discordiâ verò maximæ dilabuntur. Deinde *ne inventa perdant*. Nam non minor est virtus quam quærere, parta tueri. Postremò. *Tolerate & Abstinete*. Nam divertere à malo, & facere bonum, est foelicitas hominis. A. C. 1492.

* Stephanus Báthori de Somlyó Regni Hung. Comes Palatinus & Judex Cumanorum, sub Rege Ludovico II. qui pralio luctuosè commisso cum Solymanno Turcarum Imperatore in campo oppidi Mohács A. 1526. fugam arripiens, in palude periit, creatus Anno 1517. in Comitibus Pesthanis, quibus Rex ipse intererat, itemque Johannes de Zápolya, Comes Szepusienſis, Váivoda Transylvania. Iste Stephanus paululum supra laudati Stephani Báthori, sub Regis Mathia I. invictissimi auspiciis, impigrè & magna cum laude Transylvaniam gubernantis, atque à crudeli Turcarum immanitate ac pene totius Principatus everſione masculè defendentis,

ex fratre Andrea, nepos fuerat. *Prædictus igitur Johannes de Zapolya, cum Gubernatorem Regni se fieri non posse (contrariorum suffragiorum intercessione, quæ factionem ejus superabant) animadverteret, ad Palatinum consequendum tacite contendebat. Sed cum tam Regis, quam Procerum utriusque Nationis vota, ambitioni potentique suæ adversari, pro comperto haberet (quorum maxima pars ad Stephanum Báthori inclinabat) nuncios secreto ad illum mittit, multa pollicendo, admonendoque promissorum, quæ armis agrestium in summum deductus periculum, obsessusque sibi dedisset; nempe Magistratum nullum se inscio aut inconsulto petiturum, aut oblatum accepturum: proinde ut memor eorum sibi equo animo cedendum existimaret, hortabatur. Verum Báthorius, suavis Thomæ Cardinalis Strigoniensis, & Bornemisse, qui disturbatis Vaivoda consiliis invigilabant, breviter respondit, se eam dignitatem, nec unquam ambivisse, neque si offeratur, repudiaturum; ne degeneri animo & ignavo, ei se imparem fateretur. Quo responso Vaivoda facile intellexit, alios quoque esse, quibus cum sibi de ambitione honorumque & dignitatum aviditate, simul & dominandi libidine haud mediocriter certandum foret. Igitur Báthorius, præterito Vaivodâ, Palatinus declaratur, uno Regis & Senatus Nobilitatisque consensu (exceptis Vaivoda addictis factioni, qui repulsam ægrè tolerabant) simulque in Comitibus Sacramento adigitur, ad Rempublicam secundum leges rectè fortiterque gerendam. Quam rem ægerrimè ferens Vaivoda, bile tumidus ac indignabundus, extemplo cum suis domum discessit. Hac fuere cause discordiarum inter Vaivodam & Bathorium, ac maximarum armiarum initia, quibus tandem effectum est, ut Regnum Hungariæ, pace & concordia disturbata, miserabilem in modum quassatum ac dilaceratum, peneque eversum videretur. Paulò antequam pax stabiliretur Stephanus Báthorius Palatinus, in arce Devia (Deben) supra Posonium, ubi Danubius & Morava fluvii commiscuntur, quam Ferdinandus I. Imp. & Rex Hung. ei inhabitandam dederat, senio & articularibus omnium membrorum doloribus confectus, fato functus est, & Posonii in majori Divi Martini ade tumulatus 1535.*

Filiis

Filiis ex uxore Anna, illustri Thelegdiorum prosapia orta, tribus post se reliquis Stephano scilicet, posthac Rege Polonia, Christophoro Transyl. Principe, & Andrea S. R. E. Cardinale: unicâque filiâ nubili Clara, quæ etiam cum ab Anna, Regina Hungar. maxima cum cura educaretur, jamque Carolo, Duci Münsterbergensi in Silesia desponsata esset, pari casu, non sine summo cum sponsi & Regine marore, patrem secuta est.

Minimè verò heic prætereundum esse censeo, quod velut cum Rege Ludovico fataliter occumbente, ipsa etiam occubuisse videri potuerit felicitas totius populi Hungarici; ita Bathorio quoque isto Palatino extincto, hæc Coronæ Hung. officialium suprema à Rege Palatinalis dignitas cessaverit, atque *Locumtenentes* duntaxat *Palatinales* ad annum usque 1608 iisdem substituti fuerint, quo ipso nempe anno dignitate hac Palatinali à Mathia Imperatore, & Rege Hung. ejus nominis secundo, in pristinum reducta vigorem, eidem præfectus est *Stephanus Illyesházi*, qui antehac Magistri Curia Regiæ, supremique Comitatus Liptoviensis & Trencsinienfis officium sustinuit.

* *Andreas Báthori, Supremus Comes Comitatus Szemegienfis, Szakmariensis, & Szabolcsensis, Judex Curia Regiæ sub Regibus Ferdinando I. & Maximiliano II. Moritur A. 1566. 4. Octobris, & sepelitur in monasterio Thallensi, RR. Patrum Paulinorum supra Posonium.*

* *Christophorus Báthori de Somlyó, Princeps Transylvaniæ, prioris Stephani, sub Rege Ludovico II. Palatini Hung. filius. Hic à Stephano fratre suo ad Regnum Polonia evocato, ad Principatum Transylvaniæ 1576. erectus erat, cui quia Domus Austriaca non admodum favebat, ob fratrem Maximiliano II. in Polonia regno prelatum, Constantinopoli suppetias quarere è re sua esse duxit. Obiit Ariæ in Principatu suo pulsus, A. 1581. podagra. Duas habuit in matrimonio uxores, alteram ex præstantissima Bocskaiorum prosapia, qua ipsi Sigismundum peperit; ab*

teram ex illustrissima Radiviliorum Polonia Principum familia, nomine Christianam, ex qua unicam filiam suscepit, praeocimorte abreptam.

* *Stephanus Báthori de Báthor, Comes, itemque Judex Curiae Regiae A. 1587. de quo hac habet Istvánus Libro 34. Historiae suae Hungaricae: Restabat in partibus Caesaris Stephanus Báthorius, qui Judicatum Curiae, uti appellant, primam post Palatinum, dignitatem obtinebat, in arce sua Ecsediâ, in insula lacus cujusdam, munitissimo loco sita. Sed etiam is prae omnium opinionem, sive assiduis bellorum incommodis fractus, sive Germanorum odio, & ulciscendis eorum injuriis, quas intolerabiles ab iis sibi illatas querebatur, seu Religionis Calviniana asserendo studio, cui erat addictissimus, ad Bocskaium descendit. Quanquam autem à Michaele Bajo, familiari suo, ne à Caesare deficeret, multis rationibus confirmaretur, cujus avum Ferdinandum, Stephanus Bathorius, ipsius Avunculus, qui tum Palatinus erat, ad capeffendum Hungaria Regnum omni ope atque armis juvisset, neque fas esse eum à vestigiis & virtute Majorum levibus de causis exorbitare, identidem inculcaret; ipse tamen in sententia perstitit, & sigillum, quo duplici, in jure dicundo, utebatur, per Michaellem Acreiterium, Germanicae originis famulum suum, Bajo, ut ad Caesarem perferendum curaret, misit. Is verò ne ab Haidonibus Austriam & Moraviam hostiliter infestantibus circumveniretur, Arcem Deveniam deferre non ausus ad Martinum Petejum, Faurinensem Episcopum, ac tunc Proregiâ dignitate fungentem pertulit, à quo ad Matthiam Principem missum fuit. Sic vir ille, aliàs nobilissima ac antiquissima stirpis, paulò ante obitum, rebus novandis animum applicuit, ac quod saepe in ore habebat, honestum vitae usque ad funera cursum servare non potuit, tantum in animis hominum, insatiabilis injuriarum ultio, ac vindicta cupiditas potest. Nec multo post, nullâ relicta sobole, annum agens aetatis 55. A. 1605. extinctus est.*

* **Sigismundus Báthori de Somlyó**, *Christophori filius*, mortuo patre in Principatu Transylvania 1581. successit. Hic Austriacæ Domui reconciliatus Balthazarum Báthori Avunculum interfici curavit A. 1595. Stephanum verò & Andream agnatos reos Majestatis pronunciavit ob turbas in patria temerè adversus se & Principalem suam dignitatem excitatas. In Matrimonio habuit Mariam Christianam, Caroli Græciensis Archiducis Austriæ, filiam, quam tamen brevi interjecto tempore repudiavit. Vir fuit animi vacillantis chamaleonte mutabilior. Cessit Principatum agnato suo Andreæ Báthori S. R. E. Cardinali: mortuus est Praga in custodia à Rudolpho Imp. desentus 1613. die 20 Martii.

* **Andreas Báthori de Somlyó** S. R. E. Cardinalis, à patruo suo Stephano, Rege Poloniæ 1583. charactere Legati splendidissimo insignitus, Romam ad Gregorium XIII. Pontificem M. contendit, qui illustribus ejus virtutibus, ac egregiis animi dotibus accuratius perspectis, primum ad Protonotarii Apostolici munus, deinde ad eminentissimam Cardinalis Diaconi dignitatem A. 1584. ac deinceps in patriam reversus 1589. ad vacantem Varmia Cathedram Episcopalem eum provexit. Post aliquot autem annorum decursum, nempe 1599. Transylvania Principatus Sigismundus patruus ipsi resignatum obtulit, qua de Principatum resignatione ac oblatione Imperator Rudolphus certior factus, summum militia sua Ducem Georgium Basta, suppetias ferente Michaelē, Valachia Principe, validis cum copiis in Transylvaniam misit, qui pralio ad Cibinium cum Báthoreo commissō, eum acie vicit, atque deinceps is ipse à Valachis in fuga comprehensus anno ætatis 33 trucidatus, & caput ipsius amputatum disco impositum, ad Nuncium Apostolicum Germanicum Malaspinam, clanculum in ipsius internecionem conspirantem, transmissum est. Quo ipso facto perpetrato, Transylvania Principatus denuo Imperatoris potestati subiectus, sed vix annuo spatio elapso Sigismundus rursus à Statibus & Ordinibus Transylvania ad Principatum illum gubernandum vocatus & evectus est.

Sed

Sed manum de tabula, instituto quippe meo adversatur, Genealogias Magnatum Hungariæ heic contexere ac uberius indagare. Sufficiant ergo pauci isti ex illustrissima hac Balthoreorum familia adducti Heroes immortales, innumeros alios seu supremos Comitatum Hung. Comites, seu Præfectos militum, seu Antistites Ecclesiarum, datâ operâ præteriens, quibus, eorumque rebus gestis enarrandis vix quidem vastum aliquod volumen sufficeret, nedum exigua hæc chartarum congeries. Unicus tamen hæctenus jam enumerato adhuc superaddendus erit, & quidem ultimum illustrissimæ hujus ac antiquissimæ Familiæ Akrum, videlicet:

Gabriel Balthori de Balthor, in Principem Transylvania A. 1608. electus, postquam Bocskai & Franciscus Rakóczi illum Principatum administrassent. Cum verò Gabriel Bethlen, jussu Turcarum Imperatoris, ingenti exercitu illum aggrediretur, exosus sibi antehac adductis subditis redditus, à duobus Nobilibus A. 1613. d. 28. Octobr. trucidatus est, cum extra arcem Varadiensem, recreandi animi causa carpento vectus esset. Atque sic ultimus istæ suæ Familiæ fatali hæc & ignobili vitæ clausula, inscyltæ juxta ac antiquissimæ Hungarorum prosapia catastrophæ imposuit.

Pleniorem tum hujus ipsius vitæ, tum aliorum Majorum ejusdem res fortiter gestas, videsis apud Scriptores Hungar. & Transylv. rerum, infra in Bibliotheca recensitos: speciatim verò in Bonfinii & Istvanfii Hist. Hung. Nadányi Floro Hung. Toppeltini Orig. atque Occas. Transyl. & Joh. Bethlenii Epitom. Rerum in Transylvania gestarum &c.

Bayer Johannes, Eperiesini in Hungaria lucem hanc aspexit publicam, & propter tenuiores facultates, præstantioresque ingenii dotes à Senatu ejusdem Civitatis in numerum cooptatus alumnorum, cujus subsidiis etiam Vitebergæ circa A. 1650. studiis Philosophicis, Mathematicis ac Theologicis incumbens, cœsusque ea perduxit, ut Magistri obtento maxima cum laude titulo,

lo, atque Ordinis Philosophici Adjuncti munere, tùm collegia Studiosis academicis aperiendo, tùm variis de argumentis publicè disputando ac præsidendo, egregium meruerit applausum, quarum *Disputationum* paucas aliquot duntaxat ad manus meas perlatas, hæc libet producere: *De Gnomo Sciaterico, Respondente, Isaaco Zabano, Transylvano, Vittebergæ 1658. in 4. Disp. An Angelorum Existentia è solo lumine Naturæ possit demonstrari? ibid. 1658. in 4. Disp. De notitia Dei Naturali, ibid. 1659. in 4.* Præter has, *Summariam quoque Decisionem Controv. Metaphysicarum XII. Disputationibus publicis idem ille Vittebergæ exhibuit, è quibus hanc unicam videre mihi licuit, sub titulo: Disput. Metaphysica Secunda: Summariam Decisionum Controversiarum de Entis ratione exhibens, quam sub ejus Præsidio publicæ Philosophorum limæ, Vittebergæ submisit, Matthias Stürtzer, Neosoliensis Hung. 1658. in 4.* Quibus ipsis editis speciminibus non tantùm insignem Patronorum favorem sibi comparavit, sed officia singulari etiam eorundem propensione, tùm *Eperiesini* in patria sua, tum *Neosolii* adeptus est amplissima. *Eperiesini* quidem Rectoris munere in Gymnasio celebratissimo, magno studentium emolumento, nominisque sui gloria perfunctus, hinc *Neosolium* ad sacrum Ecclesiæ Evangelicæ officium obeundum, legitimâ præviâ vocatione, concessit; inde tamen *Varallium*, Dei & Magistratûs dispositione ita ferente, delatus, animarum sibi commissarum curam summâ cum vigilantia atque conscientia laude suscepit, quam etiam ad ultimum usque vitæ suæ ibidem emissum halitum, diligenter ac intemeratè studuit conservare.

Alia quædam à jam antea recensitis eruditi hujus Viri bono *Judicio* publico in Lucem edita *Scripta*, una cum adjecto suo *Judicio, cum.* recenset *Joh. Francisc. Buddeus in Introductione sua ad Historiam Philosophiæ Ebraeorum p. 256. hoc verborum ambitu: Obscurum equidem in Orbe literato est Johannis Bayeri nomen, ast ingenio eum haud vulgari fuisse, Scripta ejus testantur. De ipso quidem Autore, quod dicam non habeo, nisi quod Lycei Eperiesinensis eum fuisse Rectorem, ex titulis librorum constet. Duo autem ex ejus Scriptis mihi innotuerunt, quorum unum ad Physicam, al-*

Plura
Scripta.

terum ad *Logicam* spectat. Prioris hic est titulus: *Ostium vel Atrium Naturæ ichnographice delineatum* i. e. *Fundamenta interpretationis & administrationis generalia, ex mundo, mente & Scripturis jacta. Cassovia 1662.* Posterioris autem hic est titulus: *Filum Labyrinthi, vel Cynosura, seu Lux mentium universalis, cognoscendis, expendendis, & communicandis universis rebus accensa. ibid. 1663.* In utroque ab usitata ac trita via multum recedit. In *Cynosura* quidem sua, seu *Luce mentium, Verulamii maxime insistit* vestigiis, *Logicamque doctrinam instruit*, ut non speculationibus inutilibus, sed rebus præclaris inveniendis interserviat. In *Ostio* autem, sive *Atrio Naturæ* de *Rerum naturalium principiis* plane aliter philosophatur, ac ea ætate philosophari solebant. *Tria enim, ad Philosophiæ Mosaicæ ductum, admittit principia, Materiam, Spiritum & Lucem*, eaque in re plane cum *Joh. Amoso Comenio* consentit, qua de re deinceps plura dicemus. Ab *Aristotelica* autem, sive *Scholastica Philosophia* plane abhorret. *Quid attinet*, inquit in Præfat. *Hominem Christianum, quid Philosophum Naturalem, nosse, quæ sit vera & genuina Aristotelis, de Forma & Materia, de Cælo, de Stellis, de Eternitate mundi, de Elementis, de Loco & Vacuo, opinio & sententia? Cui bono est Veritatis illius inquisitio? Norit an ignoret, curet an negligat Physicus eam, quid tum?* Laudat verò deinceps *Christianam Philosophiam*, atque cum de hac inter *Viros doctos* disputatum sit, abundanter à *Philosophis Christianis* recentioribus negotium hoc pacto decisum ait: *Quod si naturam & scripturam, missis Gentilium Commentariis, Notionibus & Opinionibus, immediate & pressè sequamur, pleraque ex Ethnicismo ad nos derivata dogmata physica, de Materia, de Forma, de Cælo, de Elementis, de Loco, de Motu, sunt vana, falsa, & inutilia, quod si tamen Gentilium libet adhuc insistere vestigiis magis, quam Naturæ & Scripturæ, usurpando Notiones, Axiomata, Opiniones Ethnicorum, Logicas, Physicas & Metaphysicas, posse de singulis disputari in infinitum, palmâ inter partes dissidentes manente semper dubiâ. Ex quibus simul, quodnam Autoris fuerit consilium, satis superque liquet.*

Bauf-

Bausnerus Bartholomæus, *Saxo-Transylvanus*, *Librum de consensu partium humani corporis* A. 1656. composuit, teste *G. M. Königsm Bibliotheca Vet. & Nova.*

Behamb Joh. Ferdinand. *Posonienfis Hungarus* J. U. D. post studia humanitatis in patria egregie absoluta, in Academiam Argentoratensem se conferens, juris potissimum studio operam suam addixit, cujus etiam peritiâ insigniore acquisitâ, id consecutus est, ut ex Evangelicis ad Pontificia castra transiens, Lincii, in superiori Austria, inclytorum ejusdem Statuum auspiciis, Juris Utriusque Professionem obtineret. Ejus sunt: *Sciographia Struviana Juris Pri-Scripta. vati.* Lincii 1672. 8. *Institutiones Jurisprudentia Publica & Universalis*, *Reipublica Rom. Germ.* ibid. 1673. *Tr. de Gestione pro Hærede.* Ratisbona 1674. 8. *Notitia Hungaria Antiquo-Moderna Berneggeriana*, perpetuis Observationibus condecorata, nec non indice, tum marginali, tum reali illustrata, emendata. *Argentorati.* 1676. 8. *Roth-Zäitlicher Recht / seu de Jure Mangonum, sive eorum, qui Equos vendunt.* Lincii 1678. 8. *Argutia Juris Civilis Theoretica: maximam partem ad usum practicum directâ, quibus natura Dominii exprimitur.* ibid. 1679. 12.

Beitheus Stephanus, Hungarus, floruit circa Annum 1582. cujus nomen inclaruit per *Carolus Clusium*, Atrebatem, indefessum illum indagatorem *variorum aliquot stirpium atque plantarum per Pannoniam, Austriam, & vicinas quasdam Provincias, quarum Historia IV. Libris comprehensa*, prodiit Antverpiæ, cum figuris 1583. in 8. una cum *Nomenclatore stirpium Pannonico*, ibidem ex officina *Christophori Plantini*, anno subsequente 1584. 8. in cujus Præfatione de hoc nostro Beithæo hæc commemorantur. *Consultius itaque visum est, alias etiam stirpes quæ in Pannonia nascuntur, colligere, earumque vulgaria nomina perscrutari, ut vobis hac in re, quam maximè possem gratificari. Non defuerunt sanè, qui meum hunc laborem juvarent: sed omnium maximè doctissimus*
G 2 Vir,

Vir, Dn. Stephanus Beithe, Divini verbi Præco, apud Illustrem Heroem Dominum Balthazarum, Comitem Hung. de Botyán, in ipsius urbe Németh-Utvár, qui maximam horum Hungaricorum nominum partem, pro suo candore, me edocuit, dum aliquoties ad perquirendas variis locis plantas, simul egressi sumus.

Nomenclator autem ille pannonicus, siquidem tempore hoc nostro jam rarissimus est, operæ precium esse duxi, in gratiam Botanicophilorum Hungariæ, eundem, nominibus hungaricis mendose impressis, in melius reductis & germanica interpretatione à me illustratis, hæc loci inferere, ut nempe tali ratione à totali interitu vindicaretur, & Botanicis hujus Seculi Hung. utut paucissimis saliva moveatur, quo illum *Nomenclatorem* auctiorem reddant, & majori cum cura plantas stirpesque in Hungaria nascentes, perscrutando describant, vel studeant minimum pluribus quoque plantis in isto Nomenclatore non contentis, nomina imponere *Hungarica*, ad exemplum aliarum cultiorum gentium, quarum curâ studium Botanicum hac ætate ingens accepit incrementum:

Abies, hungaricè Lucsfenyőfa, melynek a levele egy felől al.

Germanis, mas, weiße thanne / foemina, rothe thanne.

Abrotanum vulgare, Obruta, seprő rúta, Istenfája, Stabwurz / gertwurz.

Abinthium vulgare, üröm, quâ etiam appellatione reliqua Absynthii genera plerumque donantur, wermuth.

Acacia, Kőkörnifa, Aegyptischer schottendorn.

Acanthum, Töviskes lapú welsch beeren flauen / id quod branca ursina.

Acetosa, Sóska, sauerampfer.

Accipitrina, Sophia Dodon: Kánya, habichtkraut.

Acer latifolium, Favorsa, vulgò Platanus, ahornbaum.

Acer mius, durior folio, Ihárfas, maasholder / milch- und freischäume.

Adianthi genus illud, Ruta mura-ria vulgò nuncupatum, Kőfali rúta árva leány hajal mauerauthe / Venus-haar / item steinrauthe.

Agrimonia, Eupatorium Græcorum, Apró buitorján, odermeng / leberwurz / bruchwurz.

Allium sativum, Foghagyma, knoblauch. Al-

HUNGARIÆ LITERATÆ.

53

- Allium sylvestre , *Hagymáncs* ,
 wilder knoblauch.
 Alnus, *Egörfä, harázifa*, erlen-
 baum.
 Alſine, *Tikhúr* , hünér darm /
 hünérſalben.
 Althæa , *Fejér malva, mazola* ,
 iſiſch / enbiſch.
 Amaracus , *vadmajorána*, wil-
 der menſan.
 Amigdalus , *Mandolafa*, man-
 delbaum.
 Anagallis , *Tiktará, tyúktará* ,
 vogelkraut / gauchheil.
 Anemone ſilveſtre, *Kökörſénfe-
 jérvirágú kikeletifü*, wilde a-
 nemonen röſſlein.
 Anethum, *Kapor*, tiſſ.
 Anguria, *Görögdinye*, i. e. græ-
 cus melo, waffer: melonen.
 Aniſum, *Anis*, anis.
 Anonis, *Iglicze*, henhechel.
 Aparine, *Ragadvány*, ab adhæ-
 rendo ſic dicta, bettlerleiſe /
 fleckkraut.
 Arbor Judæ, *Lencſefa*, Judas-
 baum.
 Ariſtolochia clematitis, ſive lon-
 ga vulgaris, *Farkasalma*, lan-
 ge holzwurſt / oſtenlucen.
 Armerius vulgaris, flore rubro,
Iſten nyila, heyden-blümelein
 ſi i. magel / carthenſerblu-
 me.
 Armeniaca, ſive præcocia mala,
Tengeribarazsk, apricoſen.
 Armoracia, *Torma*, meer ret-
 tig / krän.
 Artemiſia vulgaris, *Fekete üröm*,
 benfuß.
 Artemiſia tenui folia , *Sepröſü* ,
 weiſſer benfuß / Johannis-
 gürtel.
 Arum , *Nadrágulya* , pſaffen-
 bind / teutſcher imber / zehr-
 wurſt / fiebertwurſt.
 Aſarum, *Kapotnak*, haſelwurſt.
 Aſclepias, *Fecskefü*, ſchwanz-
 wurſt.
 Aſparagus , *Sparga*, ſpargel / a-
 ſparagen.
 Atriplex, *Laboda*, melde.
 Avena, *Zab*, haber.
 Avena ſterilis, *zgylops* , *Héla* ;
 tauber haber.
 Bacheku, radix Indiæ, *Bagolygom-
 ba*, bachkreß.
 Berberis , *üröm borbolya*, *Fai ſós-
 ka*, weinzäpfflein / weinne-
 gelein.
 Beta, *Zöldczékla*, mangolt.
 Betonica, *Bacſü*, betonien / wil-
 de ſalben.
 Betula, *Nyirfa*, bürcken.
 Blattaria , *Penyizſü* , motten-
 kraut.
 Borrago , *Dinye ſzagafü*, bora-
 gen / boretſch.

Brassica, *Káphosztá*, *Kappes-
kraut* / *kohl*.

Brassica capitata, *Fejeskáphosztá*,
kraut: *köpfe*.

Brionia, *Földirök*, *stiekwurk* /
teisselkirschen / *scheiswurk* /
zaunrüben / *rosrüben* /
schmerwurk.

Buphthalmum, sive *chrysanthe-
mum*, *ökörsem*, *Römische
chamille* / *gold-blume*.

Bursapastoris, *Pásztor erszénye*,
táskája, *hirtetásklein*.

Buxus, *Buzbam*, *buchsbaum*.

Calamintha, quam *Mathiolus Cli-
nopodium* vocat, *Vadménta*,
Mezzèiménta, *Kalaminthen* /
Käsenkraut.

Caltha, sive *Calendula*, *Túzvirág*,
todterblume / *ringelblume*.

Campanula angustifolia, flore
ceruleo, sive *Mathioli phyteu-
ma*, *Harangfű*, *Kékvirág*.
Kleine blaue glockenblume.

Canabis, *Kender*. *hanf*.

Cardiaca, *Sziwfű*. *herzgespan*.

Carduus benedictus, *Pápasfüve*,
cardobenedikten.

Carduus fullonum, *Labrum Ve-
neris*, *Bogácsvakaró*, *Takács-
vakaró*. *weber distel* / *karten
distel* / *weber karten*.

Carpinus, aliis *Ostrya*, *Gyertyafa*.
feinducyen.

Carthamus, *Tótjáfrány*, *wilder
safran*.

Caryophyllata, *Vadszőgfü*, *be-
neditenwurk*.

Caryophyllus, flos, *Szőgfüvi-
rága*. *nelcken* / *negelen*.

Castanea, *Gésztenye*. *kastanien* /
kesten.

Cattaria, nepetæ genus, *Matskafű*
Käsenkraut.

Centaureum minus, *Kiscentau-
rea*, *Ezerjőfü*, *tausent gül-
denkraut*.

Cepa, *Hagyma*, *zwibel*.

Cerasus dulci fructu, *Cserefnysfa*.
Kirschbaum.

Cerasus nigro & acerbo fructu,
quam *Hungari latine* vocant
Merasum, *Mégysfa*. *weixel-
baum*.

Cerasus avium, sive *racemosa*,
Zelniczefsa. *eisenbaum*.

Chamae cerasus, *Vadmegy*, *wil-
der Kirschbaum*.

Chelidonium majus, *Cynadonia*,
Fecskesű. *groß scheelkraut* /
schwalbenkraut.

Cherifolium vulgare, *Olaszsa-
lata*. *Körbelkraut*.

Cicer, *Bagolyborsó*, *Bagolcsaborsó*,
zisererbjen.

Cichorium silvestre, *hedipnois*,
Cikoria, *weagwart*.

Cicuta, *Bövrök*, *iwüterich* /
schirling. Ci-

HUNGARIÆ LITERATÆ.

55

- Cinamomum, *Fahéj*, zimmet.
 Clematis altera, per sepes repens,
Fejérvénics, Ungarische
 waldreben / eingrün / he-
 ctingrün / baumwinde.
 Colchicum, *Kökörösén*, zeitlo-
 sen / herbstblumen / naktich,
 te huren / hunds hoden.
 Colutea, *Varjúköröm*, sennet-
 baum / Welscher senet-
 baum.
 Consolida regalis, *Sarkasfü*, rit-
 ter: sporn.
 Convolvulus major, *Nagyob fu-
 lak*, ut clematis altera, gro-
 ßer windich.
 Convolvulus minor, *Kisebfulak*,
Zulak, kleiner windich.
 Cornus foemina, *Györösa*, hart-
 riegel.
 Corylus, nux avellana, sive pon-
 tica, *Mogyorósa*, haselstau-
 de.
 Coryli iulus, sive flos, *Mogyoró-
 barkócsa*, haselnuß: blühe.
 Cortula, *Ebkapor*, krotten dill/
 hunds: till.
 Crassula, *Sulyfü*, Enaben: kraut/
 feiste heune / wundkraut/
 bruchwurz.
 Crocus, *Sáfrány*, saffran.
 Cucumis, *Ugorka*, gurcken /
 kimmerhina.
 Crucubita, *Tök*, kürbis.
- Cupressus, *Ciprösfa*, cypresse-
 baum.
 Cuscuta vulgaris, *Görénysü*, filz-
 kraut / flachs: seide.
 Cyanus, flos frumenti, *Kék vi-
 rág*, blau: kornblumie.
 Cyclaminus, panis porcinus, *Disz-
 nórépa*. erdäpfel / säubrod/
 erdicheibe.
 Cynoglossum vulgare, *Atraczel*,
Eb-nyelve, hunds zunge.
 Cytisus, in genere *Zanóth*, wels-
 cher klee / geißklee.
 Digitalis, *Ujnifü*, *Gizöfü*, finger-
 hut / wald: glöcklein / spit-
 zwund: kraut.
 Ebulus, *Foldibodza*, wiederhol-
 der / attich.
 Echium, *Köz ökör nyelv*, wilde
 oxsen: zunge.
 Eleoselinum, *Apiom*, wasserpe-
 terlein / eppichmarck.
 Equisetum, *Tálmósöfü*, roß-
 schwanz / katzennedel / kan-
 nenkraut.
 Erica vulgaris, *Télizöld*, hende-
 kraut.
 Eryngium vulgare, *Isten átköszta*,
tövísk, manstreu / brachen-
 distel.
 Esula, *Ebréje*, teuffels: milch /
 wo: ffsmilch.
 Euonymus, *Kecskerágósa*, spin-
 baum / hauenhodiein.
 Euphra-

Euphrasia, *Effrasia*, augen-
trost.

Faba, *Bab*, bohne.

Fagus, *Büksa*, buche.

Ficus, *Fügesa*, feigenbaum.

Filix, *Papragy*, farrenkraut /
wildfarren / hurenwurz.

Flos tinctorius, alias genista tin-
ctoria, *Festőfü*, *avagy virág*,
ferber-blume / ferber pfeife-
me.

Foeniculum, *Kömény*, fenchel.

Foenum græcum, *Fenőgrék*, fö-
niumgrák / bockshorn.

Fraga, *Eperj*, Erdbeer.

Frangula Mathioli, alnus nigra
Dodonæi, *Büdösfa*, faulbaum /
zapfholz.

Fraxinella, dictamnus, *Szarvasfü*.
weißer gemeiner diptam /
äschentwurz.

Fraxinus, *Körösfá*, äschbaum.

Frumentum, generaliter acce-
ptum, *Gabonya*, getreide.

Frumentum turcicum, *Törökbu-
za*. Türkisch korn. item
welsch korn.

Fumus terræ, *Földepéje*, tauben-
körbel / erdrauch / wilde
raute / taubentropf.

Fungus, *Gomba*, ein schwam.

Fungus abietis ruber, inferne
candicans, *Fenyősa gombája*,
theilinge / gruffelinge,

Fungus argillaris inquinatus, *Sár-
gavarganya*, wilde pilze.

Fungus aureus, quem Germani
Räuser-schwam vocant, au-
ro colore inficiens, *Urgomba*,
Király gomba.

Fungus barba caprina dictus,
Szárvas gomba, ziegenbart.

Fungus boletus viridis noxius,
Varganya, kräuspilz.

Fungus bufonius, *Bagoly gomba*.
krotten-schwam.

Fungus ceraforum, *Cserefnyesfa
gombája*.

Fungus dactylites, quem Germ.
maurach vocant, *Szömör-
csök*.

Fungus in fimo nascens, *Kigyó-
gomba*, mist-schwam.

Fungus magnus flammeus fraxini
bileaceus, *Vörös hereng*, ro-
ther kränckling.

Fungus nuncupatus Crepitis lu-
pinus, *Pöfing*, puben. wei-
ber-wolfs-fist / bockst.

Fungus orbicularis albicans pipe-
ratus, *Galambicza*, fläubling /

Fungus orbicularis betul. albus
maculatus, *Nyirfa gombája*,
birdenschwam.

Fungus orbicularis ex atro rufe-
scens noxius, *Boros gomba*,
hohenschwam.

Fungus orbicularis scutatus tuberosus, *Keserögomba, rothe pffifferling.*

Fungus ramosus caprinus, *Kecske gomba, geißschwam.*

Fungus ruber rugatus, *vörös vargács, rother fränczling.*

Fungus sylvestris albus, caule cæruleo, *Fejér varganya.*

Fungus sylv. angularis, auricula flammea Malchi, *Petriusz pöstermiz.*

Fungus sylv. monstrosus *Bokros-gomba, scheberling.*

Fungus sterquilinus albus, *Gancigomba, weisser mistschwam.*

Fungus suillus, *Dísznógomba, sünpffifferling.*

Fungus tuberosus, *Csöppörke, morchel / pffifferling.*

Galla, *Buga, galäpfel.*

Gallium, *Tejsugorítófü, Szent-Iványvirága, unser frauen betstroh / wald- oder iwegstroh.*

Genista, *Füstövirág, pscimen / genester.*

Gentiana, *vulgò Cruciatà dicta, Szent-Lászlókirály füve: h. e. S. Ladislai herba, à Ladislao, Hung. Rege, qui Sancti agnomen adeptus est, propter Tartarorum ex Hungaria expulsionem. Eum autem ferunt pri-*

mum tota Hungaria à Tartaris pulsum, in Daciam sive Transylvaniam profugisse, in urbem Clandiopolim sive *Colosvár*, atque istic cum opulento & prædivite quodam Ianione amicitia & familiaritate contracta, ejusdem recens natum filiolum ex S. baptismatis fonte suscepisse. Illius ergo subsidio pecuniario adjutus Tartaros denuò aggressus, eis totam Hungariam rursus eripuit. In hac Tartarorum fuga, numos aureos ex præda collectos, cum Tartari in campo Aradiensi abjicerent, ut insequentes Hungaros remorarentur, precibus à Deo contendit Rex, ut aurum in lapides converteret. Votum eventus sequutus est. Inde nonnulli factum putant, quod *Aradiensis* ille campus planis adhuc hodie lapillis abundet, qui aliquando aurei numi fuerint. Præterea universam Hungariam hujus Regis tempore, peste quoque gravissima afflictam fuisse perhibent, eundemque precibus à Deo obtinuisse, ut quamcunque stirpem sagittâ ab illo in altum emissâ decidendo feriret, utile ad hanc luem curandam

- dam remedium esset, eâ igitur in cruciatam decedente, plantam hancce deinde subditos à pestis contagio liberaffe. Germanis nuncupatur *enzian / creutz: oder bitter-wurcz*.
- Geraneum vulgare*, *Varjúláb, storchenschnabel*.
- Geraneum alterum*, pes columbinus vulgò *dictus*, *Gölya kö-röm, rabenfusz / schartenkraut*.
- Gladiolus*, *Xiphion, Mezeidar-dácska, schwertel / blaue schwertel*.
- Glans*, *Mak, eichel*.
- Glycyrrhiza, édesgyökér, süßholz*.
- Glycyrrhiza silvestris* Gesneri, sive *Foenum græcum silvestre, Drágapénz levelő édesfü, wild süßholz mit rauhen kopf-lein*.
- Gossipium*, *Xylon, Bombax, Gyapot, Pamuk, Fái gyapju, baumwolle*.
- Gramen vulgare*, scil. *róza, herba, quâ pecudes vescuntur, Pásit, fü. gras*.
- Gramen quo officinæ utuntur, Pörje*.
- Gramen cyperoides, Sás, ciper-gras*.
- Hedera, Folyó borostyán*, quoniam videlicet serpit, *epheü / äppich*.
- Hedera terrestris vulgaris, Foldon*
- folyó borostyán füve*, quasi dixeris, in terra serpens hederâ, *gundelreben / gunder-mau erdepheü / donnerrebe*.
- Helemium, ürvény grökér, ürvényfü, alandwurz*.
- Helleborine Mathioli, Sárgakö-körcsén, frauenstul*.
- Helleborus albus, Fejér hónyor, weiße nieswurz / wende-wurz*.
- Hordeum, árpa, gerste*.
- Hyacinthus comosus, sive primus Mathioli, Kigyó bagyma, hyacinthen / merzenblume*.
- Hyoscyamus, Belend, bilsen vel schlafkraut / saubone / zige-nerkraut*.
- Hypericum, Csengővirág, Jorbauneskraut*.
- Hysopus vulgaris, Izop, tsopen*.
- Iberis, Temondodfü, wiesen kres*.
- Intybus filv. cæruleo flore, Napranózüfü, entvien*.
- Iris, Erysimum vulgare, Keserüfü, wassent / hederich*.
- Iris, Kék lilium, veiltwurz / blaue lilgen*.
- Iris aquatica, pseudoacorus, Sárga lilium, wasserschwefel / gelbschwertel*.
- Juncus, Szitthó, binze*.
- Juniperus, Tövís kes fenyő, Apró-fenyő, wachholder staude / krammetbaum. Lactu-*

HUNGARIÆ LITERATÆ.

59

- Lactuca capitata, *Fejes saláta*,
 lattich.
 Lactuca crispa, *Fodor saláta*,
 krauser salat.
 Lapathum, *Lorom*, wilder man-
 golt / ampferkraut / grind-
 wurz / lendenkraut / stief-
 wurz.
 Lappa major perforata, *Szélyes-
 lapú*, grosse klette.
 Lappa minor, Xanthium, *Buitor-
 ján*, kleine klette.
 Larix, *Vörösfenyő à kibiúl There-
 bintina léscen*, lerchenbaum.
 Lathyris, *Nagyobebtej*, spring-
 kraut.
 Lavendula major, *Spikanard*.
 spikanarde.
 Lavendula minore spica, *Laven-
 dula*, lavendel.
 Lens palustris, *Béka lencse*, frosch-
 lauch / meer oder wasser-
 linsen.
 Levcoium luteum, *Sárga viola*,
 gelbe lilge.
 Levisticum vulgare, *Levisztikon*,
 liebstöckel.
 Ligustrum, *Fagyalfa*, reinweide /
 hartrigel / rein oder mund-
 holz.
 Lilia sphodelus, luteo flore, *Zöld-
 liliom*. gelbe lilie.
 Lilium album, *Fejér liliom*, weiße
 lilien.
 Lilium convallium, *Szent György-
 virága*, meyenblümlein.
 Linum, *Len*, lein / flax.
 Linaria, *Vadlen*, leinkraut /
 schieskraut / wilder flax /
 hurenkraut.
 Lupulus, *Komló*, hopfen.
 Lychnis filv, *Vad szögfü, nyúl szök-
 fü*, nagelblume.
 Malva vulgaris, *Közmálva*, ge-
 meine pappel.
 Malus, arbor poma ferens, *Al-
 mafa*, apfelbaum.
 Malus armeniaca, *Tengeribaraszk-
 fa*, aprikosenbaum / mo-
 rellbaum.
 Malus aurantia, *Naráncsfa*, po-
 meranzenbaum.
 Malus citri, *Czitronfa*, citro-
 nenbaum.
 Malus cydonia, *Büzös almafa*,
 büsalmafa, küttenbaum.
 Malus persica, *Baraszkfa*, pfür-
 sichbaum.
 Malus punica, *Granát almafa*,
 granatäpfelbaum.
 Mandragora, *Nadrágulya*, al-
 raun.
 Marubium album, *Fejérpözerce*.
 weißer andorn.
 Marubium aquaticum, sive sive sive
 ritis prima Mathioli, *Vizi pö-
 zerce*, wasser andorn.
 Matricaria, parthenium, alba
 H 2 bene-

- benedicta, *Anyaméhfü*, mut-
terkraut / meydkraut / met-
tram / meter.
- Melanthium, nigella, *Fekete ke-
ményfü*, Römischer schwar-
zer Koriander / schwarzer
Kimmel.
- Melissophyllum, citrigo, melissa,
Mezsgáncs, binenkrout / her-
kraut / frauenkrout / pfaf-
fenkrout / türckische melisse.
- Melo, sive melo pepo, *Dinye*,
pfebe.
- Melo pepo, durior alba cute,
Bürhejü dinye, quasi cor eaceus
melo.
- Melopepo dura & fusca cute,
Cserhejü dinye.
- Melopepo, qui suprema parte ve-
lut coronâ insignitus est, *érvá-
ri dinye*, h. e. castrî Orien-
tis melo.
- Melopepo hybernus carne viridi
albaque cute, *Czapa*.
- Melopepo alius viridi carne, *Zöld
Czapa*. Germani omnes has
species unico solum nomine
insigniant, quod est *pfebe /
melaun / pluzer*.
- Menthastrium, *Ló mén tha*, h. e.
equina mentha, quo nomine
omne genus Menthastrî voca-
tur, *frauemünze / wilde
frausmünze*.
- Mentha græca, vulgò costus hor-
ten-*tensis*, *Böldög Aszföny mén-
tája*. *frauenmünze / Ma-
rienmünze*.
- Mespilus, *Naszpulya*, *Miszpulya*,
mispelbaum.
- Milium, *Köls*. *Hirsch*.
- Millefolium, *Egérfark*, tausent-
*blat / schafgarben / garben-
kraut*.
- Morus, *Szederyfa*, maulber-
baum.
- Muscus, *Moh*. *mos*.
- Napus, *Karó répa*, steck rube.
- Narcissus, *Narcissus virága*, Jo-
sephs-stab / narciss.
- Nardus celtica, *Bécsifü*, celtischer
nardi.
- Nasturcium hybernus, *Szent
Barborafüve*, winterkres /
S. Barbenkraut.
- Nasturcium, sive Thlaspi parvum,
Iberidi simile, *Bödösfü*, kleiner
brunkres.
- Nux juglans, *Dio*, welsche nux.
- Nux myristica, sive moschata,
Szerecsen dio, quo nomine e-
tiam nux major Indica appella-
tur, muscaten-nus.
- Nymphaea, *Vizitök*, seeblumen /
wasserlilien.
- Ocymum, *Bosolicom*, *Basilien* /
grünkraut.
- Ocymum cereale, *Heidina*, *Ta-
tárka*, *heyde*. *Olea*,

- Olea, *Olaifa*, olivenbaum.
 Onopordon, vide Acanthium,
 wegdiesel.
 Opulus, quorundam Sambucus
 aquatica, *Offorményfa*, cujus
 fructus, *molnár cseresnye*, h.
 e. molitorum cerasa appellan-
 tur, *Schwellker* / *Schneeballen*.
 Origanum sylvestre, *Iekere*
gyopar, wohlgemüth.
 Orminum silv. vulgò gallitrichum
 & scarlea, *Szent-Jánosfüve*,
scharlachkraut / *wilde*
salben.
 Ornithogallum luteum, *Tyúktá-*
rá, gelbe feld- oder acker-
 zwibel.
 Orobanche, *Miségyertya* i. e.
 missalis candela, *sonnensur-*
zel.
 Oryza, *Riszkása*, reiß.
 Oxalis, *Sóska*, acetosa, *sauer-*
ampfer / *sauersenf*.
 Oxiantha, *Galaginyafü*, *adlers-*
beerbaum.
 Pœonia, *Basirósa*, gichtrosen/
königsblum / *Beonienrose*.
 Palma, *Palmasa*, dattelbaum/
palmbaum.
 Pastinaca, sive staphilinos radice
 lutea, *Pasterak*, *merkacz*,
olaszrépa, *pasterak*, welcher
 peter ein.
 Pentaphillum vulgare *Köz-örle-*
velöfü, *fünff finger kraut* /
fünff-blät.
 Pentaphillum minus, *Kisb-örle-*
velöfü, *fünff fingerkraut* /
des kleitern Geschlechts.
 Persica malus, *Barázkfa*, *pfer-*
süch baum.
 Perlicaria, *Bolhafü*, *Keserüfü*,
höhkraut / *muckenkraut* /
wasser-pfeffer.
 Pervinca, clematis daphnoides,
Meteng, *singrün* / *immer-*
grün.
 Phaseolus, *Törökborsó*, *bone* /
fasohlen.
 Picea, *Keresztesfenyő*, h. e. cru-
 ciformis abies, vel cruciforme
 juniperi lignum, quoniam fo-
 lia & ramos in crucis quodam-
 modo formam disposita habe-
 at. *Fenyő* autem vocabulum,
 (quod propriè *Juniperum* sig-
 nificat) adaptant Hungari om-
 nibus fere arboribus perpetuâ
 fronde virentibus; quæ folia
 spinæ amula habent, *weiß-*
sichtrenbaum.
 Pilosella major, *Egérful*, *maus-*
ohrlein.
 Pilosella minor albo flore, *Drá-*
gulob, *maus ohrlein des klei-*
tern geschlechts, *von weiß-*
fer blühe.
 Pilosella minor purpureo flore,

- kolgymál*, germ. piloselle
von purpur rother blühe.
- Pimpinella germanica*, Saxifraga
Chabairje, i.e. Chabæempla-
strum. Ferunt enim Chabam
Regem Hung. Attilæ Regis
Hung. filium, ex Honorii Cæ-
saris filia minorem, post Pa-
rentis mortem, de successione
in Regno cum fratribus Ellaco
& Dincione contendentem, ab
Ostrogothis, Ardarico Gepi-
darum Regi junctis, prælio
commisso victis ac trucidatis,
solum ex eodem Chabam, cum
15000. viris, iis quidem omni-
bus aliqua in corporis parte
fauciatis, incolumem evasisse
ac superstitem remansisse, di-
cta autem illa herba vulneri-
bus forte fortunâ impolita,
medelam allatam fuisse, inde-
que emplastrum Chabæ deinceps
appellationem suam ac-
cepisse. Germ. *steinbockspe-
terlein*.
- Pimpinella Italica*, sangvisorba,
Pimpinella, bibernell / stein-
bocks peterlein / pimpinella.
- Pinaster*, *Vadfenyö*, *Közfenyö*,
fichten-haarz-baum.
- Pisum*, *Borsó*, *Erbse*.
- Plantago*, *Utifü*, *wegerich*.
- Plantago angustifolia*, lanceola,
Hofzú utifü, *spizig wegerich*.
- Plantago aquatica*, *Viziúti fü*,
wasser wegerich.
- Polygonatum*, *Salomon pöcsétye*,
weißwurz.
- Poligonum*, *ceatinodia*, *For-
czogó pástü*, *weggras* / *weg-
trit* / *ranngras* / *baurkraut*.
- Polypodium*, *Patgray*, quemad-
modum filix, *steinwurz* / *en-
geisfü*.
- Populus alba*, *Fegnyefa*, *weiß-
ser pappelbaum* / *farbapfel-
baum*.
- Populus libyca*, *Nyárfa*, *espen*.
- Populus nigra*, *Fekete jegnye*,
Kibül lézen à *populeum irje*,
schwarz pappelbaum.
- Porrum*, *Párhagyma*, *lauch* /
aschlauch.
- Potentilla Fuchsi*, *Ludpástü*, *gen-
serich* / *silberkraut*.
- Primulaveris*, *Káfa virág*, *tavas-
zi első virág*, *schlüsselblu-
me*.
- Prunella*, *tüzfü*, *prunellen* /
gottheil / *S. Antoni kraut*.
- Prunus*, *Szilvafa*, *pflaumen-
zwetschenbaum*.
- Prunus sylvestris*, *Kökényfa*, *schle-
hen dorn*.
- Pseudoapios Dodonæi*, *terraz-
glandes földi mogoró*.

Pfeu-

HUNGARIÆ LITERATÆ.

63

Pseudodamafonium , calceolus
Mariæ, *Ezerjőfü* frauenfuß.

Pseudomelanthium inter segetes
nascens, lichnidis sylv. genus,
Könköly, *Kornneglein* / *Korn-*
röglein.

Pulegium , *Csombor* , *Köszvény-*
méntha , *poley* / *flöhkraut*.

Pulmonaria , *Tüdűfü* , *lungen-*
kraut.

Pulsatilla satura-tior serotina, *Lé-*
any kökörösény, *schlottenblu-*
me.

Pulsatilla dilutior præcocior-que,
Ló kökörösény , *schlottenblu-*
me / *fuchenschälle*.

Pyrus, *Körtvélyfa*, *birnbaum*.

Quercus, Cerrus Plinii, *Csérfa*,
eichbaum.

Quercus robur, *Kemény csérfa* ,
das aller härteste eichen ge-
schlecht / *hageiche*.

Ranunculus , *Békafü* , *schmalz-*
blume / *hauensfuß*.

Raphanus , *Retck* , *rettig* / *Ra-*
phanus rusticanus , seu *Amo-*
racia , *Torma* , *meerrettig*.

Rapa, *Répa* , *rube* / *scheibelru-*
be.

Rapistrum , *Repcse* , *rübsaame* /
hederich / *triller*.

Rapunculus , *Raponcz* , *rapun-*
zel.

Rhamus solutivus , *Ebrövisk* ,
wegdorn / *creutzbeer*.

Ribes vulgaris, *Apró tengeri Szü-*
lü , *Johannes-beer* / *Jo-*
hannes-träublein.

Ricinus, *Sárfu*, *wunderbaum*.

Rosa, *Rósa*, *ei* *erose*.

Rosa canina, *Ebesipke* , *wilde*
seht rosen / *heiden-heide ro-*
sen.

Rosmarinum , *Rosmarin* , *roß-*
marin.

Rosa pumila sylv. magno rubro
flore, *Parrágirosa*, *erdrose* /
hepdrose.

Rubus vulgaris, *Csipkefa*, *brom-*
beer.

Rubus can-pesttris , nigris & sub-
cœruleis baccis, *Vad Szödör* ,
kratzbeer.

Ruta, *Rutha*, *Szögös rútha*, *vau-*
te / *weinkraute*.

Salix amerina, Gallorum Osier,
Körösfüz, *schafmülben* / *ken-*
sch lam.

Salix aquatica, Eleagnus Theoph.
Rekottye-fa, *palmitreide*.

Salix vulgaris lutea, *Sárfüz*, *ge-*
meine gelbe weide.

Salix vulgaris rubra, *Közfüzfa* ,
rothe weide.

Salvia , *Sálya*, *bárány üröm*, *sal-*
ben.

Sambucus , *Bodzafa* , *holder* /
hollunder baum.

Sanicula vulgaris , *Szaniczor* ,
quo

- quo nomine etiam donatur
 fanicula foemina Fuchsi, seu
 Elleborus niger Diosc. Dodo-
 nei, **sanifel**.
- Saponaria, *Szapanozófü*, **schli-
 felkraut/ seiffenkraut/ spei-
 chelwurz**.
- Satureja vulgaris, *Borsfü*, **satu-
 rey/ sengerkraut**.
- Scabiosa major Mathioli, *Nagyob-
 ribfü*, **scabiosen/ Apostem/
 grundkraut**.
- Scabiosa vulgaris, *Söprofü* germ.
 idem.
- Scabiosa succisa, morsus diaboli,
ördög harabtafü, **teufels ab-
 biß**.
- Scrofularia, *Török gyikfü*, **fekete-
 bodza, feigwarthen kraut/
 braunwurz/ sauwurz/
 knottenkraut**.
- Secale, *Ros, tavaszros*, **rothen**.
- Sedum majus vulgare, *Földbe-
 eresztöfü*, **hauswurz/ haub-
 lach/ tonnerbart**.
- Sedum minus causticum *Sárga
 gyopár*, **mauer pfeffer**.
- Selinum hortense *Peterselyem*,
petersilien.
- Senecio, *Aggöfü, rontöfü, cráh-
 wurz* / **grundkraut**.
- Serpillum, *Kakukfü*, **qwendel/
 hünertohl/ wilder polen**.
- Silicium seu cerateum, *Szent-*
- János Kényére*, St. Johannis-
brot.
- Sinapi, *mustár*, **senf**.
- Sisymbrium, *feketeméntha*, **ro-
 the bachmünz/ wasser-
 münz**.
- Solanum hortense, *Szépszőlő*,
nachtschatten.
- Solanum velicarium, *Papmonya*,
judentirsche.
- Sonchus asper, *Kakics*, **gänse-
 distel**.
- Sonchus levis, *Piekek*, **hasen-
 kohl**.
- Sorbus legitima, *Berkinyefa*,
**sperberbaum/ speiering/
 spührapfel**.
- Sorbus aucuparia, *Vörös berkinye*
**grosser meelbaum/ eibisch-
 baum**.
- Sorbus torminalis, *Barkoczafa*,
**adlersbeer/ adlers beer-
 baum**.
- Sorgi, *melica, Czirok*, **sorg sa-
 men/ indianischer hirsch**.
- Sphondilium, *Medvetalp*, **bee-
 renklauen/ beerenwurz**.
- Staphylodendron, *Halyagfa*,
wide pimpelnüsse.
- Syderitis heraclea, *Tisztesfü*,
glidkraut.
- Symphitum majus, *Fekete nadá-
 ly*, **wallwurz/ schwarz-
 wurz/ schneerwurz**.

HUNGARIÆ LITERATÆ.

65

Tabacum, *Dohány*, *taback*.
 Tamarix, *Tamariska*, *tamo-
 rischen*.
 Tanacetum, *Varadics*, *weisser
 oder spitziger: rein harren /
 wurmfraut*.
 Tarco, Dragon. *Tarkony*, *dra-
 ben*.
 Taxus, *Tizafa*, *taxbaum*.
 Terebinthus *Lezön*, *terpentin-
 baum*.
 Tilia, *Hásfa*, *lindenbaum*.
 Tormetilla, *Tormetilla*, *tor-
 mentill* / *heißwurz* / *blat-
 wurz* / *nabelkraut* / *rote-
 ruhr: wurz*.
 Tribulus vulgaris, *Szamár tö-
 visk*, *vizidó*, *stachelwurz* /
wassernuß.
 Trichomanes, *Aranyas paprag*,
swidertod.
 Trifolium vulgare, *Lóhére*, *ge-
 meine flec*.
 Trinitatis herba, *jacea tricolor*,
Szentháromság ivolya, *három-
 ság szényü viola*, *stifmütter-
 lein* / *dreysaltigkeits blume*
unnütze sorge / *je länger /
 je lieber*.
 Triticum, *Báza*, *weizen*.
 Trussilago, *Földitök*, eodem vi-
 delicet nomine: quo Brionia,
 notata, nonnulli tamen *Lökö-
 röm* eandem etiam appellant.

Hanc, si in vinetis nascatur,
 vina suo odore inficere perhi-
 bent, *huf lattich* / *roßfuß*.
 Thypha palustris, *Gyékén*, ipsa
 scil. planta.
 Typhæ palustris clava, *Baka* seu
haporja, vocatur, *narren-
 kappen* / *narrenkolben* =
knospen / *kasenschwanz* /
wasserkolben.
 Verbascum, *ökörfark*, *wollen-
 fraut* / *brunkraut* / *him-
 melbraun* / *fackelblume*.
 Verbascum nigrum, *Fekete ökör-
 fark*, *unholden* / *königsker-
 zen* / *kerzenkraut*.
 Verbena, *Szaporofu*, *eisen kraut* /
reichhart / *taubenkraut*.
 Viola vulgaris, seu martia, *Kék
 Jvolya*, *viola blaue merken-
 beilgen*.
 Virga aurea, *Mezsei aranyas ve-
 sző*, *heidnisch wundkraut*.
 Viscum, *Faigyöngy*, *mispel* /
vogellein / *affolter*.
 Vitia, *Letnok*, *wicken*.
 Vitia silv. cujuscunque sit generis
 communi nomine dicitur: *Var-
 jú borló*, *allerley wicken*.
 Vitis vinifera, *Szőlőü*, *szőlő ve-
 sző*, *weinstock* / *weinrebe*.
 Vitis silv. Math. amara dulcis vul-
 garis, *Erdeiszőlő*, *vadszőlő*,
je länger / je lieber / *hindsch-
 kraut*. I Vitis

Vitis idæa quorundam, *Fekete-szőkő*, *heidelbaer* / *bißbeer*.

Ulmus, *Szilfa*, *ulmenbaum* / *rüßbaum*.

Urtica major vulgaris, *Csalán*, *brennesteel* / *grosse Hausbrennesteel*.

Urtica minor sive crispa, *árva csalán*, *bendernesteel*.

Urtica labeo, lamium, *Holt csalán*, *todte nestel*.

Zea, spelta, *Tönköly*, *speltz* / *dünckel* / *emmerkorn*.

Besodnerus Petrus, *Cibinio-Transylvanus*. Autorem hunc suum agnoscit: Bibliotheca Theologica, h. e. *Index Bibliorum Præcipuorum*, eorundemque Interpretum, Hebræorum, Græcorum, & Latinorum, tam Veterum quam Recentium, incertas classes ita digestorum, ut primo intuitu apparere possit, qui in numero Rabbînorum, Patrum, Lutheranorum, Pontificiorum aut Zwinglio-Calvinianorum contineantur. Quem consilio & ductu Reverendi, Excellentiss. & celeberrimi Theologi, Dn. D. Christophori Pelargi, Præceptoris sui venerandi imprimis ex Bibliotheca ejus instructissima, in gratiam Ministrorum Ecclesiæ, concinnavit Petrus Besodnerus. Francofurti March. sumtibus Joh. Thymii 1608. 4. & denuo 1610. 4. *M. Caleb. Trygophorus* Prof. Log. Francofurti ad Viadr. in Præfat. ad Lectorem, dictæ illi Bibliothecæ Theolog. præfixa, tale Elogium Besodnero tribuit: Vir insigni virtute, eruditione; vitæ ac morum integritate conspicuus, idemque in literis sanctis & earum interpretationibus cum laude versatus Dn. Petrus Besodnerus.

Bethlen Franciscus, *Transylvano-Hungarus*, Archi-Mareschallus Principatus Transylvaniæ. Epistola ejus ad Mart. Ruarum data in Bethlen, die 7. Aprilis A. 1649. inserta reperitur secundæ Centuriæ Epistolarum M. Ruari, impressæ Amsterodami 1681. 8. A Sandio in Bibliotheca Anti-Trinitariorum p. 145. iste Bethlen, tanquam Unitarius famosissimus notatur.

Bethlen

Bethlen Johannes, Comes Comitatus Albenfis, Sedis Siculicalis *Uldvarhely* Capitaneus supremus, ac Regiminis Transylvaniae sub auspiciis *Michaelis Apafi I. Principis Transylv.* quondam Cancellarius. Vir magnæ prudentiæ, probatæ fidei, doctrinæ multijugæ. Posteritati reliquit *Epitomen latine exaratam, Scri- Rerum in Transylvania ab A. 1629. ad annum usque 1663. gestarum ptum. Amsterodami 1664. 12.* quæ mox etiam in Germ. translata linguam operâ Joh. Trösteri, prodiit Noribergæ 1666. in 12. titulo tali præfixo: *Bedrængtes Dacia. Das ist Siebenburgische Geschichte. &c.*

Antiqua non minus atque inclita est Bethlenorum in Transylvania prosapia, cujus brevem quidem, sed fide dignam Genealogiam descripsit Johannes Deika, Aulicus Illustrissimi Principis Transylv. Gabrielis Bethlenii quondam Concionator doctissimus, in Epistola Responsoria ad Davidem Pareum S. Theol. Doct. & Prof. Publ. Heidelbergam 1618. perscripta, qua hac verborum structura impressa legitur p. 227. in Henrici Altingii Historia Eccles. Palatina ejusque Documentis, una cum Friderici Sylburgii Catalogo Codicum Græcorum MSS. olim in Bibliotheca Palatina, nunc Vaticana asservatorum, edita Francofurti A. 1700. 4.

Salutem IN CHRISTO JESU cum
prosperiori novi hujus anni curriculo animitus
precatur, suaque debitâ cum submissione polli-
cetur officia.

Binas abs te, venerande D. Doctor Barée, accipio literas, ex quo tibi ne hilum quidem respondeo: idque factum non negligentia meâ, aut oblivione aliquâ, verum partim variis occupationibus meis, partim expeditionibus belli, quibus

bus & me oportuit interesse, quibusve Patriæ fines Illustrissimus Princeps tuetur: maximè verò fidelium tabellionum inopiâ. Ut ut sit, obviis præsentem occasionem amplector ulnis. Priores tuæ exhibitæ sunt in castris Moldaviam proficiscentibus ad campum Bartfa cladibus insignibus celebrem positis, die 14. Augusti, anni proximè elapsi: ex quibus ut venerandam vestram pietatem gravi catarrho liberatam, & ordinariis suis sanctis laboribus restitutam esse gratissimè intellexi: ita clarissimum Dominum Coppenium, piæ memoriæ, tam præmaturâ & repentinâ morte, multorum discendum, præsertim Ungarorum detrimento sublatum esse, lacrymantibus legi oculis. Utinam divina providentia non minus idoneum illi in professione istâ substituerit *παράκλητον*! Literæ ad Illustrissimum Principem, à Veneranda vestra pietate missæ rectè etiam in iisdem castris sunt exhibitæ, sed sine Commentariis, quos postea demùm Moldavia redux sua Celsitudo rectè quoque accepit, jucundissimè legit, ac quantum per otium licuit, relegit, in suamque Bibliothecam, in sempiternam vestræ gratitudinis memoriam reponi iussit. Cum iisdem Serenissimi quoque Electoris vestri literas debita cum observantia suscepit ac legit mirâ alacritate. Quod verò suas Serenissimus Elector in diætâ Heilbrunnensi Principum Correspondentium Ordinibus communicavit, Suæque Celsitudinis sinceritatem ac pietatem erga Orthodoxam Christi fidem testatam apud præsentem fecerit, maximi beneficii loco ducit. Vestram autem animi in Suam Celsitudinem pensionem, quod dedicatione eruditissimi vestri Commentarii Suam Celsitudinem cohonestare vestra dilectio habet in votis, maximi facit, illudque, quo par est, amplectitur favore. Pergat igitur, cum bono Deo, & virtutes tanti Principis ad posteritatem merito transmittendas indelebili charactere ab oblivione vindicet. De iis verò, quæ ad decus & commendationem suæ Celsitud. pertinent, de quibus ex me cum in prioribus, tum in posterioribus suis, quas 21. Decembr. anni proximè elapsi, accepi literas, cupit edoceri, sic habeat.

* Familia Suæ Celsit. ut est antiquissima, ita semper fuit illustrissima ac florentissima. Longum esset, & fortè vobis tædiosum, ab ipsis familiæ hujus incunabilis omnia altè repetere, & integram pertexere genealogiam. Ad Atavos ac Proavos usque duntaxat ascendam.

Gregorius Bethlen Matthia I. regnante Banus fuit Szözenien-
 sis, & ejusdem comitatûs Comes. Quanta autem fuerit olim officii
Banatûs dignitas & præminetia, liquet ex eo, quod sub Coronâ
 Ungaricâ sex fuerunt primarii proceres, summa, post Regem, autho-
 ritate in regno pollentes: Palatinus nimirum, Vaivoda Transyl-
 vaniæ, Banus Nandor Albenfis, qui & primarius inter Banos, Ba-
 nus Szözenienfis, qui & secundus, Banus Croatia, Banus Sclavo-
 niæ. Ex horum igitur numero præfatus quoque *Bethlen*, & quidem
 non postremus. Eodem tempore, aut non multo post *Dominicus*
Bethlen Vaivoda Transylvaniæ extitit, cujus Donationes & Missiles
 etiamnum in grammatophylacio seu Capitulo Albenfi extant & le-
 guntur. Hujus Filius jugo matrimoniali copulavit sibi Pauli Kinissi
 strenui Martis filii sororem minorem natu, ex qua suscepit filium
Gabrielem Bethlen, avum paternum Illustrissimi Principis nostri,
 qui cum Ludovico II. in illo luctuosissimo & nunquam satis deplora-
 to conflictu, quem in campo Mohacs, citrà consensum Optimatum,
 infeliciter admodum adversus Solymanum Turcicum Imperato-
 rem, patriæ & gentis nostræ primitivam pestem, commisit, interfuit,
 immo sex millibus hastatorum equitum præfuit. Tandem post sua
 præclara facinora in aula Serenissimi Johannis I. præfectus, & supre-
 mus aulicæ militiæ Capitaneus est constitutus: Ubi in rebus angustis
 & afflictis quanta fidelitatis & magnanimitatis ediderit specimina,
 adhuc in recenti hominum memoria est. Hic reliquit post se hære-
 dem filium *Wolfgangum Bethlen*, nequaquam ab avita virtute de-
 generem, qui Gyulæ Ferdinando Regi fidelitatem suam consecrans,
 Tribunus militaris Ordinis Equestris est designatus, laudabiliterque
 singularem suam fortitudinem ac summam in rebus bellicis dexterita-
 tem, cum alias, tum maximè in ipsa arcis obsidione & expugnatione
 testatam reliquit, quippe qui à multitudine Turcica obseffus virili-

*Genealogia Pro-
 sapia
 Bethleno-
 rum.*

ter pugnando septendecim vulneribus saucius erupit & evasit. Cujus rei fama ad Johannem II. perlata, in Transylvaniam accersitum, magno ad extremum usque vitæ suæ halitum habuit in pretio. Eo mortuo Stephanus Báthori, successor Johannis, qui & Rex Poloniæ, haud minore illum amplexus est favore: eam ob causam in conflictu cum rebelli Casparo Bekes commissio, Primipilum constituit, dum Regiam Dignitatem assumpturus in Poloniam à Transylvania proficisceretur: cumque paulò post Dantiscum propter rebellionem obsideretur, summa cum laude aulicæ militiæ præfectura est functus. Nec est dubium, quin vivi adhuc testes in Polonia reperiantur, qui in expeditione Moschovitica, ac contra rebelles singularem ejus virtutem ac præstantiam videre potuerint. Unde à Stephano Rege arce bonisque præclarissimis donatus, tam ab ipso, quàm posteris ejusdem in magno semper habitus est honore.

Reliquit hic post se liberos duos: GABRIELEM BETLEN, modernum Clementissimum nostrum Principem; & STEPHANUM BETHLEN fratrem hujus minorem natu, nunc in Aula suæ Celsitud. pietatis vitæque innocentiae exquisitissimum exemplar, Aulicæ verò militiæ dignissimum æquissimumque Capitaneum. Uterque adhuc puer, orbatus parente, venit sub Tutoriam potestatem. Ubi autem Illustrissimus Princeps adolescere cœpit, naturali quadam propensione aulicis bellicisque rebus intentus, maturè aulam Serenissimi Principis *Sigismundi Báthorei* est ingressus, ac non multò post innumerum intimorum cubiculariorum est adscitus. Eo jam tempore ferax ac crudelissimus Mars externis æquè atque intestinis motibus patriam hanc postream afflictissimam miserrimè vexabat, unde vix ab ephebis sua Celsitudo excedere potuit, cum belli fortunam alias supra vires & ætatem tentare coacta est, natura avitæ paternæque virtutis diligentissima æmulatrix. Interfuit expeditioni Transalpinensi contra Bassam Szinam: duplici item obsidioni arcis Tömösvár. Cum *Stephanus Bocskai* piæ memoriæ, post obsidionem Varadiensem ad Rudolphum II. Romanorum Imperatorem à *Sigismundo* solenni legatione fuisset expeditus, sua quoque Celsitudo eidem ab eodem fuit adjuncta, cum ut legationis fidelitatem observaret, tum

ut ex

ut ex majestate & splendore Cæsareæ aulae sumeret experientiæ suæ non contemnendum incrementum. Tandem ubi *Sigismundus*, nescio quibus ductus rationibus, cum Cæsare Romano pacisceretur de Regni sui per Ducatum aliquem Imperialem permutatione, ortis de Regno Transylvaniae ultrò citroque controversiis ac contentionibus, quæ non nisi ferro dirimi & sopiri potuerunt, omnibus ferè pugnis & conflictibus certè cruentissimis, interfuit, masculeque nunc pro hac, nunc pro illa parte pro ut melior Patriæ status (vadebat, dimicavit. Per multas clades cum *Georgius Basla*, subactâ Transylvania, immanem exerceret tyrannidem, patriæque nostræ libertatem totis convellere viribus intenderet, & postmodum horrenda quoque institueretur Religionis persecutio, mox Stephanus Bocskai strenuus religionis Orthodoxæ vindex exsurgit, cui sua quoque Celsitudo prima quoque occasione se adjunxit, patriæque libertatis asserendæ, ac persecutores insequendi egregiam navavit operam. Consideratis Serenissima Bocskai fidelibus suis servitiis, sex millibus Equitum Transalpinam pro suppetiis, ad instantiam *Simonis Vajvoda*, missorum, Generalem præfecit. Quid multis? semper et ubique, prout inter infinitos casus sors atque fortuna tulit, virtutis & magnanimitatis luculenta edidit specimina. Iusta prælia, quibus interfuit, triginta quatuor numerare, nervorum incisiones, ossium fracturas, cicatrices hinc inde, quæ potissimum à Turcis Tartariisque accepit, ostendere potest. Ac multis ejusmodi exantlatis laboribus gradum atque dignitatem avi Parentisque, ut aulicæ militiæ Gabrielis Bathori Principis Capitaneus fieret, adæquavit. Sed ex æmulorum quorundam iniqua accusatione, Principis in se commoti acerbiter subolfaciens, coactus est inopinata admodum fuga vitæ suæ consilere, in Imperiumque Turcicum (cum oblonginquitatem loci, ac Pontificiorum otium in Hungariam concedere tutum non esset) se conferre, ut ex proxima vicinitate commodiori occasione & innocentiam suam apud Principem testatam facere, & excandescentiam ejus, si fortè esset complacibilis, lenire, aut legitimam de se, si Principi ita placeret, inquisitionem impetrare possit. Verù enim verò, cum iratus Princeps justis quoque rationibus nec eò adducit,

ut cum Sua Celsitudine secundum juris processum ageret, nec ullo modo ad misericordiam flecti potuisset, aliam coactus fuit inire rationem recuperandi sua, nullâ suâ culpâ confiscata. Paulò ante idem Princeps, cum alios plerosque ex regni ordinibus, tum maximè Saxones ac liberas eorum civitates, ademto ipsi& depopulato Cibirio, sibi reddiderat infensissimos: omnem occeperunt movere lapidem, ut illatas sibi intolerabiles injurias quoquo modo ulciscantur. Proinde apud Christianos Principes æquè ac apud Turcarum Imperatorem maximis quibusque eum querelis & accusationibus gravare & exosum reddere non destituerunt, donec arma in illum undique concitarent, ut si armis Cæsareanis ad restituendum Cibirium, publicamque libertatem adigi non posset, armis tandem Turcarum cogeretur. Quorum auxilium cum multis donis ac sollicitationibus in procinctu tenerent, publicæ horum quærelæ ac causæ, privata etiam suæ Celsitudinis injuria atque causa accessit. Turcis ergo jam contra Principem armatis sese adjunxit, hoc potissimum proposito, ut inter Principem & Turcas mediatorem ageret, negotiumque sine cruore, patriæque periculo ita complanaret, ut & Princeps salvus in suo Principatu maneret, & Saxones exacerbat, aliquatenus mitigarentur, interim sua quoque Celsitudo in pristinum Principis rediret favorem, bonaque sibi ademta recuperaret, ac patriæ restitueretur. Dum in hoc totis sua Celsitudo incumbit viribus, Princeps non minùs elatum quam obstinatum gerens pectus, nihilo se præbet mitiorem. Interim suæne causæ, an Procerum Regni fidelitati diffusus, aut virium suarum imparitate territus, regno concessit, quod Regnicolæ pro occasione suo Principatui renunciandi habuerunt, renunciaruntque solemni protestatione in frequenti conventu Claudiopoli, eò quod si non omnium, multorum certè (ut nunc quoque dicebam) animi actis ejus factisque incurabiliter erant offensi. Novum ergo Principem eligendi eò major ipsis incubuit necessitas, quod castra Turcica & Tartarica Bathoreo adversa proximè jam ad Tordam fuerunt posita. Dum jam suffragia mittenda sunt, Illustriissimus Princeps, qui & ipse ad conventum ex castris fuerat à Regnicolis accersitus, in medio Procerum
affi-

assistens, magnâ cum obtestatione, & longâ verborum serie monet quosvis præsentés; ne patriæ liberam electionem, per mille discrimina ad hoc usque tempus inviolabiliter observatam & conservatam hac vice prodant atque profituant: neque Seritmirum, neque Turcam Principatum obtinendi gratia venisse; nec se, conscientia sua teste, illam unquam affectasse dignitatem, in hoc præsertim afflictissimo patriæ nutantis statu, nec Turcam ullo modo offendi, quisquis tandem eligatur, modò sit æquitatis ac pacis studiosus: se verò lubentissimè Dominum suum agniturum, modò bona sua à Bathorio nullo suo merito confiscata sibi restituantur. Turcam verò è vestigio Regno egressurum. His auditis, Proceres, invocato nomine DEI, suffragia sua mittunt liberrimè: diriguntur autem fato quodam & divina dispositione ad Suam Celsitudinem. Proinde uno ore, & more antiquo Proceres, statuum ordinumque Regni liberrimis suffragiis electum Principem Transylvaniæ proclamant ac pronunciant, & sic in summam priuatorum quorundam invidiam & æmulationem ad Principatus dignitatem est euectus. Non igitur ab Ottomannico Imperio habuit suum Principatum, sed ab ipso Regno liberam habente electionem. Quod verò pacem cum Turcis colimus id nobis magna & inevitabilis imposuit necessitas, tunc primum cum Ludovicus II. ad Mohács in conflictu cum Solymano una cum Proceribus occidit, Johannesque Zapolya, tum Vaivoda Transylvaniæ, more Majorum in campo Pestiano, ex consensu partis potioris, in Regiam euectus dignitatem, & coronatus, à Cæsare Ferdinando, ex instigatione factionum quorundam Procerum transfugarum, bello funestissimo petitus & afflictus, Turcarum auxilium implorare extrema adactus est necessitate, quo in ipso bellorum ardore vitâ functo, Filius & Successores in hoc, quod nunc nos manet jugum, missi sunt. Tentavit quidem aliquoties gens nostra, præsertim Transylvania, jugum illud collo suo excutere, confisa Christiano orbi, maximè verò Romano Imperio; sed quam infeliciter, magno cum gemitu hodie, quoque sentimus. A Romano Imperatore longè absumus, sumus vero in faucibus leonum, facilè nos leones comminuunt & dilaniant, dum Sacrat. Sua Cæs. Maj. consultum nobis vellet. Si Regna, Regiones, Reges, Prin-

cipes longissimè à Turcis diffiti, magnâ etiam summa pacem sibi à Turca redimunt, quid mirum si nos multorum annorum bellis attriti & penitus infirmati idem facere cogamur? Eo tamen non sumus Turcæ, quos in momento perditos & è medio sublato cuperemus; quicquid de nobis homines comminiscantur. Illustrissimum nostrum Principem, pia & æquissima regnandi ratio certe luculenter testatur verè Christianum esse. Bonus & Christianus Princeps in duobus potissimum debet esse maximè occupatus: In promotione nimirum gloriæ Dei & augmentandis Reipubl. commodis paceque ac tranquillitate conservanda. Sua verò Celsitudo quamprimùm Principatus habenas sibi moderandas accepit, Gloriæ Dei, quam Adversarii horrendum in modum proculcarant, pestilentissimisque suis erroribus obtexerant, ivit consultum, non promovendò duntaxat bonæ expectationis juvenes in Academiis Germanicas, verùm etiam doctissimos quosque viros ex Ungaria conquirendo. Quem pium zelum in vindicanda Dei gloria ad hoc usque tempus à Sua Celsitudine absque ulla diminutione conservatum & observatum esse, vel ex eo liquet, quod continuos in vestra Academia habet alumnos magnis sumtibus promotos. In audiendis sacris concionibus, sive sit in itinere, sive in expeditione bellica, sive curis maximis distentus, sive domi in quiete & otio, ita est diligentissima, ut nihil hac in parte in Sua Celsitudine desiderari animadverterim. Fundatissima quoque est in Religione Orthodoxa adeò, ut expeditè quibusvis adversariis, quos non paucos etiam ex Consiliariis, ex instituto Regni, penes se habet, de quovis fidei articulo respondere possit. Et compertum jam habeo, nihil suavius, nihil gratius Suæ Celsitudini esse, quam si quis doctissimè de rebus Theologicis, sive ad mensam, sive alio quovis tempore differat. Nuper cum ex antiquata & laudata Ecclesiæ Transylvanicæ consuetudine, Provinciale proximo oppido vulgò Enyed vocato, celebrarem Synodum, in qua de doctrina fidei, nominatim verò de justificatione hominis peccatoris coram Deo, in tuò nos, præsertim verò fratres in Ecclesias emittendos examinarem; nostrum hoc institutum ubi Suæ Celsitudini innotuit, domi suæ se continere non potuit, mox ex insperato, nobis non cogitantibus, in Synodum

nodum advolavit, illustrique sua præsentia integris diebus disputatiouem nostram, vehementis frigoris asperitatem contemnendo, ornavit, arrectisque auscultavit auribus. Taceo hic in templis collapsis instaurandis, in scholis erigendis, salariis ministrorum augendis, quàm sit impigra. Maxima sua beneficia & præclara de Ecclesia merita nunquam certè hæc nostra ætas satis decantare potest.

Nihilo est in Reipublicæ quoque commodis provehendis remissior. Initio Principatus sui, quàm confusa, miserabilis & afflictissima conditio Transylvaniæ fuerit, nemo non novit. Internis simul ac externis motibus adeò flagrabat, ut furorem fervoremque tot gentium, ferro, igni, rapinis omnia vastantium, multi inextinguibilem arbitrarentur. Sed ea omnia labore, industriâ, quantâ fieri potuit, indefessâ non solum mitigavit, verum sua quemque in loca discedere coëgit. Mox ferocientes & multum tumultuantes subditorum animos à se invicem non secus, ac si naufragium fuissent passi, disiectos & alienatos, multa lenitate, sapientia, & prudentia sacrosanctæ unioni, justitiæ ac scriptarum legum disciplinæ jugoque salutaris obedientiæ subegit: Invidos & tantæ sortis æmulos, aut rebellionem, cui tot continuis tempestatibus quasi assuefacti fuerant, meditantes, sancta quadam dissimulatione (quæ sola & perpetua est beati regiminis salus) ad meliorem mentem revocavit: obrectatores suos partim patientiâ & silentio, partim clementia convicit; atque sic Regnum turbulentissimo statu ad se devolutum multorum cum admiratione citissime sedavit, diuque desideratæ paci restituit. Apud exteros quoque cum paribus paritatem, & officiosam vicinitatem coluit. Eorum verò, quos Deus in excelsiores dignitatum gradus evexit, animi qua par est, submissione & humilitate, favorem, benevolentiam & amicitiam sibi conciliare intentissimè studuit, & etiamnum studet. Præsertim verò in demerenda Sacra Cæsareâ Regiâque Majestate quantum laborarit ac sudarit, atque etiamnum desudet, nullis parcendo sumtibus, testes esse ipsi Cæsariani possunt, quippe cum qua non tantum (ut manibus tenemus) plenam confœderationem, sed ut in dies speramus, melioris spei & expectationis intelligentiam Sua Celsitudo fideliter & singulari dexteritate colere

coepit : cùm interea temporis nihil Pontificius furor quieverit , nunc hinc , nunc inde , occultis simul & manifestis machinationibus Suam Celsitudinem pacemque Regni , tanto labore & industria acquisitam , turbare & intervertere annitendo : hætenus tamen , Deo propitio , nihil profecit . Singulare est , quod in grâtiâ Regis Poloniæ cum maximo capitis sui suorumque discrimine tentavit . Turca maxima vi Poloniam ferro ignique vastandam profecturus , castra sua metatus est ad ripam fluvii Neffer , subindeque fluvium tranando irruptiones in Podoliam faciebat . Ex adverso ultra fluvium Poloni quoque ferro Turcæ resistendum machinabantur , sed viribus fortè impares pacem potius petere , quàm fortunam experiri erant paratiores . Consilia de hoc agitabant , quomodo negotium feliciter promoveant , verebantur enim ne metus & terroris suspicione , si fiat mentio pacis , hosti animum dent . At Sua Cels. collectis undique suis viribus Moldaviam citissimè proficiscitur , & antequam ferro fortunam experiatur , sese maximis athletis interposuit & utrâque parte æquis ac iustis rationibus conditionibusque reconciliata , pacem utrinque constituit , & sic pacificè castra utrinque sunt soluta . Quantum fuit periculum in terra exotica , tam potentissimis Turcarum Tartarorumque castris obviam fieri ! Ita est studiosissima diligentissimaque sua Cels. in demperendis Christianis Regibus .

Abrumpo sermonum meorum fila , citius enim tædium vobis mea prolixitas pareret , quam ut dignè Suæ Cels. virtutes & res præclarè gestas enarrare possim . Ego ea , quorum fui conscius , consignavi , & fortè prolixius , quàm cupiebas . Tuum tamen est maturum adhibere iudicium , quo polles nimium , & diligentissimè disquirere ac discernere , quænam ex his sint in Suæ Cels. laudem servitura : quæ item minus , quæ divulganda , quæve subticenda . Communicavi quoque negotium cum quibusdam Dominis Consiliariis , eruditione & iudicio præ cæteris pollentibus , quæ etiam omnia approbarunt & suo reliquerunt loco . Unum est , quod Colophonis loco additum volo : Quidam studiosi Transylvano - Saxones &c. - Æternus Deus , Pater Domini nostri Jesu Christi vitam Venerandæ vestræ Paternitatis diutius ad Ecclesiæ suæ , discentiumque emolumentum
cle-

clementer prorogare, sanctisque laboribus benedicere dignetur. Nos quod nostrum est pro vobis quotidianas apud Deum preces fundere non intermittimus. Saluto officiose clarissimæ Academiæ vestræ lumina, præsertim Dominos Doctores Theologiæ & Pastores Ecclesiæ Symmistas in Christo honorandos. Dabam Albâ Transylvaniæ 28. Januarii Anni jam currentis. 1618. Post Scripta.

Si ad Maternam prosapiam tempus me excurrere sineret, luculenter demonstrare possem, Suam Cels. eatenus quoque ex Illustri oriundam esse familia. Nam Korniforum familia, ex qua Avia Sux Cels. originem duxit, antiquissima omnium & præclarissima est, utpote quæ ad Tivatalum insuper ascendit, qui Tivatalus (Scyticum adhuc est nomen) Scudorum, seu Scytarum in prima ex Pannonia emigratione in Transylvanicis Alpibus remansorum (quos nunc vulgo Szekelios seu Siculos vocamus) Antecessor & supremus Capitaneus fuit, qui contra quosvis hostes gentis suæ reliquias potenter defendit, & per Alpium anfractus ac recessus conservavit, quæ loca ad hoc usque tempus obtinent ac inhabitant, eandem dignitatis ac præ eminentiæ gradum posteris quoque ejus, Kornifii nempe, consecuti sunt; nam per successionem semper generalem Capitaneatum inter Siculos obtinuerunt; sed hoc ipso sermonem meum concludo, Prælustrem eum esse magis quam ullum unquam, meritoque dignis extolli laudibus, quem & generis nobilitas, & insignium virtutum decus simul ad Principatus dignitatem evehit.

Hæc mihi, venerande Domine Parée, exciderunt, quæ post scripta notare placuit, ne penitus de materna familia Reverenda vestra Paternitas sit ignara.

Iterum valeat diutissimè.

*Reverendam vestram Paternitatem
observanter colens*

Johannes Daika Keszervinus:
Aulicus Illustrissimi Principis
Transylvaniæ Concionator.

† †

Gabriel Bethlen optima indole, memoria admirabili, iudicioque accuratissimo præditus, facundiâ etiam cum gravitate temperata tanta polluit, ut plerorumque ipsum audientium favorem ac reverentiam sibi conciliaverit, præcipuè autem Eruditos maxima habuit in æstimatione, atque Calvinianorum dogmatibus strictius addictus, strenuè eadem quosvis contra oppugnantes defendere laboravit. In juventute sua maximâ rerum penuriâ pressus cum pauperie quasi est conflictatus, quod si non aliunde, saltem ex eo collectu est facillimum, quod à Mercatore aliquando centum thalerorum summam sibi mutuo dari petens, repulsam tulerit, quapropter optimum fortunæ suæ promovendæ remedium amplexurus militiam sectari statuit, cui etiam decimo septimo ætatis suæ anno adscriptus, præliis 24. quam acerrimè præliatis summâ cum fortitudinis laudè interfuit: Neque tamen in aulicæ quoque vitæ muniis obeundis se desidem exhibuit, siquidem tum in *Gabrielis Báthorei*, tum *Imperatoris Turcici* aulis iisdem egregiè perfunctus est. Cum autem A. C. 1613. dictus Báthori trucidatus esset, à Sender-Bassa, Commissario Turcico, post triduum elapsum, Principatui Transylvaniæ regendo denominatus est, qua ipsâ deinceps electione à Turcarum Imperatore pariter comprobata & confirmata, Báthoreus Palatinum Hungariæ de Principatu Transylvaniæ, sibi à Turcis collato certiorē faciens, confinia Hungariæ hautquaquam se turbaturum, aut ullo modo infestaturum, sancte promisit, dummodo Transylvania etiam pace ac quiete frui permetteretur, nec ab incursionibus hostilibus Hungarorum belli gerendi occasio præberetur. Postquam autem Bethlenius, ob hanc à Turca sibi collatam dignitatem, in odium Ferdinandi II. Rom. Imp. & Regis Hung. incidisset, bellum inter eos exortum est gravissimum, cui fortiter sustinendo, foedus cum Belgis iniit, atque A. 1618. Bohemis Ferdinandeum detrectantibus imperium, se sacramento adstringens, Hungariam cum exercitu 18000. militum ingressus, Cassoviam, Posonium, aliaque Hungariæ loca occupavit, Regisque Hungariæ titulo propria auctoritate assum-

sumto, Austriam hostiliter invasit, cæsis eâ expeditione *Tampirio & Bugvojo*, Cæsareæ militiæ Ducibus. Tandem verò Oppoliæ & Ratiboriæ Ducatibus in Silesia à Cæsare ipsi oblatis, placatus, diademate Hungarico A. 1622. Regi Ferdinando reddito, à Regis Hungariæ nomine imposterum utendo prorsus abstinuit. Haudquaquam tamen pacem constanter coluit, quin potius vel denuo irritatus, vel aliunde instigatus, armis resumptis, Turcarum præcipue ope subnixus, Moraviam vastavit, exercitumque Cæsaris ad *Hodoninum* copiis suis circumsidens, Vallensteinium summum Cæsarei exercitus Imperatorem, continuis insultibus & impeditionibus fatigavit, tandem verò ab auxiliariis militibus desertus, denuo A. 1624. cum Cæsare pacem iniit, atque vix quinquennio elapso, nempe A. 1629. hydrope contractâ ex hac vitâ emigravit.

NB. Cum autem apud quamplurimos Historicos, Hungarici idiomatis ignaros, Bethlenii hujus mentione injectâ, viderim hætenus eum nominibus hisce esse expressum: *Gabriel Bethlen Gábor*, quasi nempe Gábor familiæ Bethlenianæ nomen esset, monendus hæc loci fuerit B. Lector, vocem *Gábor* idem esse ac *Gabriel*, hincque vitiosè Gabrielis, utpotè prænominis, vocem postpositam, quæ præponi debuisset, neque in fine etiam, nisi priore *Gabrielis* nomine misso, adjicienda fuisset: Hungaris namque familiare est, Prænomena personarum, tam in scriptione, quam in locutione, aliàs apud alias gentes & nationes, præfigi solitas, propriis familiæ nominibus suffigere, veluti, si vulgato Prænomena & Cognomina collocandi more attento, scribendum foret Andreas Báthori, hungaricè scribitur *Báthori András*, prænomine scilicet in finem rejecto, sic pariter *Báthori Gábor*, pro Gabriel Báthori, *Apafi Mihály*, pro Michael Apafi, *Rákóczi Ferencz*, pro Franciscus Rákóczi, hungarico modo scripta nomina, ut alia jam taceam, licet invenire.

* Stephanus Bethlen post fratris sui hætenus commemorati obitum, *Claudiopoli in Comitibus à Statibus & Ordinibus Trans-*

*Transylvania ad Principatum erectus est, & quidem præter omnem suam opinionem, quippe qui animo suo Rákóczium huic dignitati admoventum destinaverat, eaque de causa filium pariter suum ac generum ad eundem illum ablegavit, de copiis auxiliariis ad obtinendum suum scopum certiores reddituros. Nulla igitur mora hisce oblatis subsidiiis auditis, interpositâ, res eo deduxit, ut Segesvarini (germ. Schesburg) nova Diata celebrata, Stephano Bethlenio recens collata Principatus Transylvania dignitas adimeretur, atque eâ ipsâ dictus ille Georgius Rákóczi, nominis huius Primus, condecoraretur. Interea Bethlenius à Rákóczio pluribus persecutionibus & bellicis insultibus acriter exagitatus, ad tantas redactus est angustias, ut Buda apud Turcicum Governatorem, opem petere atque saluti suæ consulere coactus fuerit. Licet autem Bethlenius aliquot millia auxiliarium copiarum à Turca impetraverit, præliis tamen cum Rákóczii exercitu non adeo quidem numerofo aliquoties commissis, semper inferior discedens, Rákóczio occasionem subministravit, in Principatu Transylvania se firmiter collocandi, quem etiam ad annum usque Christi 1643. bona cum quiete & optata tranquillitate administravit. Ceterum quod ad res gestas hæc, aliasque Bethlenorum attinet, eas sciendi cupido suggerent, præter plerosque rerum Transylvanicarum Scriptores, etiam Nadányi in *Floro Hung.* per totum Lib. IV. & supra laudatus Joh. Bethlen in *Epitom. Rer. Transylvan. Conf.* p. 21. lin. 25.*

Bodoki Stephanus, *Transylvano-Siculus*, Franekeræ operas studiorum gnaviter urgens anno huius sæculi 7. laudabili industriâ & elegantia elaboratam *Disp. Physicam, de Existentia Rerum Materialium*, Præside Excell. Dn. Ruaro Andala, Philof. Natur. Prof. Publ. ventilavit.

Bonfinius Antonius, Historicus Latinus, Scriptorque Rerum Hungaricarum non minus gravissimus ac nitidissimus : quem vel ea de causa huic opellæ meæ inferendum esse censui,
non

non quod Hungariæ sobolem Eum fuisse autumem , sed potius ut illorum opinio , qui ob Historiam de rebus Hungaricis adeò fideliter & nervosè traditam , pro Hungaro nato eum venditarunt , refellatur , partim ut ipsis Hungaris de Historici hujus excellentissimi patria , vitâ actâ & opere Rerum Hungaricarum nitidissimo exactius constaret. Editus autem est in hanc lucem Bonfinius *Asculi* vulgò *Ascoli* , seculo P. C. N. quinto decimo , quem natalitatis locum constat urbem esse Italiæ in agro Piceno , hodie *Marchia Anconitana* Pontif. ditionis , colli impositam , atque nomine *Asculi Piceni* , ad differentiam *Asculi* Apuliæ , insignitam. Qui qualesque Parentes ejus fuerint , nescio an memoriæ alicubi proditum liceat reperire , honestiori tamen vitæ generi eos adscribentem vix credo ansam cuiquam præbiturum contradicendi. Equidem in *literarum studiis* , quos qualesque , quibus in locis , quorumque cura , impensis , & institutione *Bonfinius* fecerit progressus , expressum non esse animadverto , negari tamen nequit , eum præter lingvarum *Latina* , *Græca* , *Italicaque* exactam notitiam , humaniorum quoque , ceu communiter vocari solent , Artium , *Philosophia* pariter ac *Philologia* apprimè fuisse gnarum. Ut enim taceam soluto non minus ac ligato dicendi genere eum pluribus ætatis suæ viris eruditis antecelluisse , profectò studiis etiam *Historicis* æque ac *Politiciis* tantum sibi nominis decus comparavit , ut simul favorem illustrium virorum , simulque applausum Reipubl. meruerit Literariæ. In *Græca* speciatim lingua si Bonfinium supra vulgus sapuisse dixero , in veritatem haut quaquam injurius fuerim. Quemadmodum enim præclarum juxta *R. Jude* , filii *Salomonis* , qui vulgo *Charizi* audit , effatum : *in hoc omnium gentium Sapientes conspirarunt , non esse idoneum libro alicui transferendo , qui non tria hæc calluerit ; Lingua è qua vertit , Lingua in quam vertit , & scientia cujus notiones explicat , mysteria* , ita trigam hanc mysteriorum in Bonfinio concurrisse , editiones librorum è græca in latinam linguam ab eo converforum , satis superque comprobant. Post lingvarum & politioris Literaturæ culturam severissimo insimul *Legum & Juris studio* animum dedit Bonfinius ,

quod ut in societate civili usum habere egregium haud ignorabat, ita variorum opinionum nebulis hinc inde obfuscatum mitiore Musarum favonio identidem temperavit. Num autem ad *Hungaricam* quoque *Jurisprudentiam* mentem suam adjunxerit, dictum esse video difficilior. Præter peregrinationes, quarum studio incitatus, *Italiam*, *Germaniam*, *Hungariam*, *Bohemiæ*, *Moraviam*, aliasque Regiones perlustravit, castrorum quoque sectator fuit, non tam sua quidem, quam aliena voluntate. Sanè is ipse fama de singulari *Matthia Corvini* Hungariæ Regis favore in Literas atque Literatos passim invalescente, Italia protenus relicta, cupiditate tamen videndi Regem flagravat: quapropter iter ingressus, tandem *Rhetiam* vulgo *Reez* Moraviæ urbem delatus, varia librorum, quæ paulò ante ediderat, volumina, secum allata, tum Regi tum Reginæ, tum Regio filio obtulit, quorum lectione uti Rex valde capiebatur, ita Autoris ingenium admiratus, ab aula sua, recedere licet volentem, dimittere noluit sed sequi castra jussum, insigni salario conduxit. Ceterum juvat ea, quæ hac dere in *Bonfinii Decade IV. lib. 7. fol. 463.* tradita sunt, hæc annectere: *Paucis nempe ante diebus Anton. Bonfinius civis Asculanus è Picentino agro, Corvini Regis nomine succensus, Rhetiam venit, ubi cum Regem & Beatricem adivisset, varia librorum, quæ nuper ediderat, volumina detulit. Tria Regi dicaverat, Reginæ duo, unum Johanni Corvino inscripserat. Cum autem in castris ista volumina Rex avidè lætitasset, Scriptoris admiratus ingenium, quia nondum hominem noverat, Calend. Januarii. accitis omnibus Aulicorum Ordinibus & Legatis, Vienna orantem Antonium intentius auscultavit; adductosque in medium libros omnes, cunctis Proceribus & Pontificibus lætitandos dedit: postulanti missionem abnegavit, nec parvo quidem Picentem Rhetorem salario conduxit, faustæque Beatrici legere, pro arbitratu suo scribere multa jussit, nec non castra sequi præceperat, Scriptoribus & Philosophantibus inimica; quod cum ille invitatus facere cogeretur, ne ingrato in castrensi tumultu, molestoque otio uteretur, oblatum sibi Philostratum tribus mensibus in latinum tran-*

translulit. Præterea an thori etiam aliquam habuerit Bonfinius sciam, non memini, vel audiendo vel legendo me unquam percepisse: nec quo seculi, vel ætatis anno, quove morbi genere & quo loco ex hac vita emigrarit, ubi itidem & quomodo sepultus fuerit, compertum habeo: Seculo tamen, quin is XV. quo natus est, diem etiam suum obierit, historia ejus ad A. C. 1495. perducta conjecturæ locum aperire, haud dubium videtur.

Scripta quæ Bonfinianæ industriæ debentur, sunt sequentia: *Scripta.*

1. *Hermogenis Rhetorica cum Aphthonii Progymnasmatibus latinitate à Bonfinio donatis ad Matthiam, Regem Hung. excudit Gryphius Lugduni 1538.* 2. *Symposion Trimeron de Virginitate & Pudicitia Conjugali ad Beatricem, Hung. Reginam, ex Bibliotheca Sambuci demum 1572. productum, excudit Basileæ Joh. Oporinus in 8. * Opusculum istud Robert. Bellarminus de Script. Eccles. p. m. 246. in Indice librorum Expurgatorio interdictum esse, nullâ verò interdicti hujus causa adductâ, tradidit: Antonius inquitendo Bonfinius vivebat A. 1500. scripsit Historiam Hungaricam & Commentarium de Pudicitia, sed hoc in indice Romano prohibitum est. De quo tamen libro aliàs ipse Bonfinius Rer. Hung. Dec. IV. lib. 4. qualis ait, Beatrix Aragonica, sponsa Matthiæ Regis Hung. fuerit, quicumque noscere studet, librum quem de Virginitate ac matronali pudicitia edidimus, perlegat: totam ibi intus & in cute noscere licebit.* 3. *Libellus de Historia Asculana eidem Regina dicatus. Libellus Epigrammaton Johanni Corvino, Filio Matthiæ Regis inscriptum, cum haut injucunda inutilique Prefatione, ubi de instituendo novo Principe agebatur.* 4. *Libellus de Corviniana Domus Origine, pariter Regi Matthiæ dedicatus.* 5. *Commentaria Aulii Gellii Noctium Atticarum per eundem Bonfinium recognita, Venetiis 1518. * Cur autem Jacob. Oisellius in novissima Gellii editione A. 1666. in enumeratione eorum, qui vel bene vel malè de Gellio meriti sunt, nullam prorsus mentionem fecerit Bonfinii, penetrare non possum, nisi forte opinandum sit Bonfinianæ, illius Editionis penitus nescium fuisse Oisellium, virum ceteroquin in literis amœ-*

amœnioribus versatissimum. *Transtulisse etiam legitur, in ejusdem Rerum Hung. Decade IV. lib. 7. fol. 463. 6. Herodiani Historiarum Libros Octo: 7. & Libros Philostrati de Vitis Sophistarum, quos eidem Regi nuncupavit. 8. Quædam etiam in Horatium conscripsisse testatur Joh. Simlerus in Epit. Bibl. Gesner. fol. 48. 9. Ultra Autores hos ex Græco in Latinum conversos, Italicos quoque latine reddidisse Bonfinium c. l. fol. 461. legas licet seqq. Addebat animum Architecturæ, quam tribus sanè mensibus Ant. Bonfinius in Latinam è materna lingua traduxerat. 10. Imò Historiam quoque aliquam scripsisse Genuensem Joh. Mich. Dillherrus Diss. Acad. Tom. I. p. 583. verbis testatum fecit seqq. Bonfinius scribit, Venetos Foro-Julien-sibus quotannis duodenos porcos, totidemque panes tributis loco indixisse, Lib. 2. Hist. Genuens. II. Rerum Hungaricarum Decades, cujus varias editiones forsitan non inutile fuerit heic annotasse: Omnium autem prima editio hunc præ se fert titulum: *Ant. Bonfinii Rerum Hungaricarum Decades tres ad Vladislauum Regem, demum industria Martini Brenneri Bistriciensis Transylvani è Budensis exemplaris αὐτογράφου in lucem editæ, unà cum coronide Historiæ Hungariæ Michaelis Ritii, P. Callimachi Experientis, & Alexandri Cortesii, apud Robert. Winter. 1543. fol. II. Altera editio Antonii Bonfinii Afculani, de Rebus Hungaricis Decades III. collatione MSti Exemplaris, multis in locis emendatior, quam antea excusa. Quibus accesserunt, jam postrema editione, libri XV. h. e. Decas IV. integra, cum Quinta dimidia, quantum videlicet à Bonfinio ipso ejus Historiæ descriptum est. Item Appendices Rer. Ungar. usque ad nostra tempora, per Joh. Sambucum Tirnaviensem. Basileæ typis Joh. Oporini 1568. fol. III. Antonii Bonfinii Rerum Hungaricarum Decades quatuor cum dimidia. His accessere Joh. Sambusi aliquot Appendices, & alia: una cum priscorum Regum Hungariæ Decretis, seu Constitutionibus, quarum narrationes Bonfinii obiter meminere & quæ pag. 16. indicat. Omnia nunc denuò recognita, emendata & aucta, per Joh. Sambucum Cæs. Majest. Consiliarium & Historicum. Cum indice copiosiss. Francofurti apud Andream Wechelium 1581. Cum privilegio 10. annorum, in fol. IV. Ant. Bonfinii Historia Panno-**

Pannonica, sive Hungaricarum Rerum Decades IV. & dimidia libris 45. comprehensa, quibus ejusdem Regni, Populorumque origines & antiquitates, Provinciarum descriptiones, mores & consuetudines, fluminum ortus & tractus, expeditionum & rerum bellidomique gestarum commentaria copiosissima ad curiosam Lectoris scientiam edisseruntur. Accedunt tractatus aliquot, seu Appendices variorum Auctorum & Rerum, unà cum priscorum Regum Hung. Decretis & Constitutionibus, Auctore Joh. Sambuco. Editio hac postrema in commodiores §. distincta, clarioribus & marginalibus & illustrationibus utrobique locupletata, & copiosiori Indice rerum & verborum exornata. Colonia Agrip. sumptibus Hæredum Johannis Wiedenfelt & Gotefridi de Berges 1690. fol. Continet 10. Alphabet. estque per columnas sibi mutuò oppositas impressa mendis laborans quamplurimis. In hac autem Coloniensi Editione, sicut quidem & in priori Francofurtensi, præter tres Bonfinii priores Decades, exhibita quoque sunt 1) Ant. Bonfinii 25. libri à Sambuco reperti, 2) Joh. Sambuci appendix de Ladislao, Ludovico, & Ferdinando Regibus. 3) Ejusdem duæ Orationes funebres, una de Ferdinando I. altera de Maximiliano II. 4) Ejusd. Oratio de coronatione Rodolphi II. Posonii, 5) Ejusd. expositiones obsidionum Agria, Zigetii, Temesvari, Tokai, Gyula, 6) Contractus matrimoniorum inter Ludovicum & Mariam, ac Ferdinandum & Annam, 7) Concordia Ungarica inter Fridericum III. Maximilianum I. & Uladislaum Reges. 8) Clades Mohacsensis Broderithii. 9) Hungariæ descriptio. 10) Chronologia Pannoniæ, Joan. Heroldi. 11) Michaëlis Ritii de Regibus Ungariæ libb. 2. 12) P. Callimachi Experientis, Atila. 13) T. Cortesii carmen de laudibus Mattkia R. 14) Abrah. Bakfai Chronologia. 15) Gnomæ generales Sambuci de tribus summis in Imperatore virtutibus. 16) Regum Ungariæ priscorum Constitutiones seu Decreta apprimè desiderata, mox Indici subjecta.

Versiones librorum à Bonfinio editorum, præter Decadum de Reb. Ungar. Germanicam, aliæ mihi non sunt notæ: ea autem est gemina, altera enim 30. librorum Hieronym. Bonerum, altera 45. librorum Paulum Frisum habet autorem, utriusque tituli sunt seqq.

I. D. S. allermechtigsten Königreichs inn Ungern / warhafftige Chronick und anzeigung / wie das anfang / auff- und abgang genommen / wie auch das vilfaltig ansechtung und überfall gelitten / und andern Nationen schwerlich zugesügt / und sich der Türckischen angriff so lang bis zu unsern zeitten so ritterlich erwert hat / inn dreyßig büchern beschriben mit ihren Figuren lautter anzeygt und erklärt wirt. Zu Basel bey Ruprecht Wintther / im Jar M. D. XLV. Mit R. M. Freyheit inn sechs Jaren nit nachzutrucken. in fol. constat 9. alphab. Hæc eadem interpretatio Bonfinii Germanica, etiam Basilæ excusa est typis Joh. Oporini; hoc. tit. Ant. Bonfinii Ungarische Chronica, durch Hieronym. Boner verteutsch / fol. Stylus germanicus hujus editionis valde incultus est, ipse essentia non minus sua, quam orthographia. *Dedicatio* operi præmissa inscriptionem præ se fert seq. Dem Hochwürdigem Fürsten und Herrn / Herrn Hansen Rudolff Stör / Abt der Fürstlichen Gots-häuser / Murbach und Luder ic. meinem gnädigen Herrn / erhubt ich Hieronimus Boner / Schultheis zu Colmar mein undertänig allzeit willig Dienst. II. Anton. Bonfini Ungarischer Chronick 45. Bücher / verteutsch aus dem Latein durch Paul. Frisium, Nagoldanum. Franckfurth am Main / 1581. bey Nicol. Roth / in fol. Est autem Nagoldia oppidum Ducatus Wirtenberg. ad amnem cognominem, unde Frisius iste oriundus.

Bonfinium, inquitente *Martino Brennero in Dedic. decad. Bonfini. de Reb. Ung.* aut morte præventum, aut re quapiam gravi impeditum, arbitror tanto operi non potuisse extremam limam inducere. Quamvis enim absolutum opus, quod ad historiam attinet, undequaque sit: pleraque tamen concisa abruptaque sunt; nisi Librariis indoctis, qui librum descripserunt, id velimus attribuire, quod etiam ipse ut credam, facile adducor. Multorum enim manus ni Exemplari agnoscebantur: unde furtivis & succisivis operis, aliqujus Episcopi iussu, clam descriptum fuisse, puto.

Primum itaque fuisse *Martinum Brennerum*, qui Bonfinii Decades in lucem protractas typis exscribi curavit publicis, recepta non

non minus quam vera est sententia : plures tamen quam tres eum decades edidisse, probari nequit : quam ob causam recte *Vossius de H. L. lib. 3. cap. 11.* Tres, ait, decades ex Budensis Exemplaris αὐτογράφῳ, sed mendosè descriptas, multisque in locis à se restitutas, anno clō 15 XLIII. in lucem emisit *Martinus Brennerus, Bistriciensis Transylvanus.* Anno autem clō 15 LXVIII. easdem ex collatione eodd. MSorum emendatiores cum decade quarta, & quintæ dimidio publici juris fecit *Joannes Sambucus Tirnaviensis.* Non immerito igitur lege *Corneliâ de falsis Morerium* quis postulaverit, quod tum *quatuor cum dimidia Brennero, tum quinque decades Sambuco* adjudicarit, in *Dictionary. voc. Bonfinius*, hac verborum series: *Ce quatre decades & demy Martin Brenner de Besterce ou Nœsenstadt en Transylvanie fit imprimer l'An 1543. Mais en 1568. Jean Sambuc de Tirnau ou Durn en Hongrie, nous en procura une édition plus raisonnable, y ajoutant même V. Livres, qui n'étoient point dans la première de Brenner.* Recognitæ verò & auctæ Bonfinii decades, non alium quam *Joh. Sambucum* agnoscunt auctorem, cujus quippe cura studioque, ceu hodie quidem ex legentium oculis expositæ sunt, ultimo prodire : qua de re conf. Præfat. Sambuci Decadibus Bonf. præmissa.

An *Codex Decadum*, ipsius quidem Bonfinii manus exaratus, adhuc hodie alicubi supersit, asserere nequeo : ille tamen *MSus Codex*, quo Brennerus in sua Bonfinii editione usus est, Viennæ in Bibliotheca Cæsar. asservari dicitur. Atque hunc ipsum codicem furtivis & succisivis operis, alicujus Episcopi jussu, clam descriptum fuisse, Brennerus in *dedicat. sua* arbitratur, quippe quod multorum manus in eodem agnoscebantur. *Qua ratione autem Brennerus Codicem hunc MS. acceperit*, ipse d. l. verbis exposuit seqq. *In his cum essem cogitationibus*, (scil. cur neglecta esset scriptio Histor. Hungar.) *non sine mente, reor, ac numine Divûm*, Franciscus Abstemius &c. ---

*Elogia & Censura de Bonfinii plerisque libris atque
eruditione prolata:*

*Joh. Sambucus in præfat. decadib. Bonfin. præfixa: Quantum Elogia.
Bonfi-*

Bonfinius ingenio , non ad hoc argumentum modo , (scil. historicum) sed ad omnem omnino philosophiam excelluerit , *Dialogi ejus de pudicitia conjugali* vulgò testantur , *Herodianus* , *Hermogenes Latini* : nec viro huic opus est hederæ . Præterire tamen nequeo , paucarum esse gentium historias , copia & stylo pares : quantivis alii *Jovium* suum faciunt , pronunciatorem grandem , nescio quam sincerum . *Ac memini. Clariss. & Consultiss. D. Seldium* , sæpe dixisse , *nullo se in Scriptore , post Livium , & æquales ejus , quam ipso hoc Bonfinio , vacuas horas libentius ponere solitum* . Qui vir , si hæc reliqua ejus , & quæ nostris vigiliis accessere , vidisset , omnibus fortasse recentioribus facile hunc antetulisset . *Idem Sambucus loc cit.* Ceterum ut Bonfinii laudes non sunt obscuræ : ita dissimulare nequeo , *nonnihil ipsum officii sui interdum oblitum , in mores privatos & vitam , calumniose , impotentiusque effusum* : secus quam Livium , Sallustium , Tacitum , Svetonium , in Romanos Orbis Dominos gentemque togatam , fecisse constat : *idq. fortasse redempto à Matthia judicio , & calamo ejus , quærerum serie in nihil detrahunt* . Nec *Matthia* tamen pepercit : quem impudentem , voluptuosum , theatris deditum , ambitiosum , ferum , in adjungendis animis præcipitem , in relinquendis facilem , adulatoribus benignum , immemorem beneficiorum , ausus sit dicere . Quid gravius in tantum Regem dixeris ? ut mihi , ætatum contrariorum vitia exaggerare , more *Philosophi in secundo Rhetoric.* potius , quam eis locis texere historiam voluisse , sit visus : quod *ἐξ ἡθροποιῶν* causæ occasionisque bellorum facilius lectori patere soleant . Ac potuissim sane quædam justè liturâ inducere , nisi Adversariorum stylum & intemperantiam metuissim , qui pro ni quavis de causa , *in legem Cornel. de infam.* facile ruunt .

Philipp. Andr. Oldenburg. Thesaur. Rerumpubl. part. IV. pag. 413. §. 32. Inter omnes (Scriptores Rerum Hungar.) *eminentumprimis duo , Antonius Bonfinius* , Italus Asculanus , qui vixit in Aula Matthiæ Regis Hungariæ , cujus impulsu conscripsit *quatuor decades & dimidiam* , quarum *tres priores* sunt editæ *cura Martini Brenneri* , reliquæ *duæ à Sambuco* . Est historia Bonfinii

finii sic satis doctè conscripta, *voluit imitari Livium*, & feliciter persecutus est historiam Hungarorum & Hunnorum usque ad obitum Matthiæ Corvini. Primus omnium edi eam curavit Sambucus Hungarus, Basileæ A. 1568. fol. Huic historiæ addidit Sambucus Appendicem, qua res Hungaricas persecutus est usque ad Ferdinand. I. qui secundus fuit Rex Hungariæ ex Familia Austriaca. Appendix quidem non respondet eruditioni Bonfinianæ, meretur tamen suam laudem. Post Bonfinium est *Nicol. Istvánfius*, qui præclare conscripsit historiam Hungaricam.

Anton. Reiser in Epistolar. Dissert. de Atheism. p. 165. Bonfinius Hungarorum Livius.

Spondanus ad A. C. 1444. num. 8. Amurathis Turc. Imp. *Censura.* verba in prælio cum Vladislao Hung. Rege prolata cum epicrifi Bonfiniana citans, existimat, hæc *oratoricè magis quam verè* dicta esse, voluisseque Bonfinium ornatius & copiosius referre, quod *Callimachus*, (scil. Historicus Hung.) à quo ipse sua depromsit, breviter dixerat.

Petr. à Reva, Comes Hungar. in Comment. Coron. Hung. Enimverò Rerum Hung. Scriptores, ut in aliis non paucis, ita in denominationibus quoque personarum & locorum hallucinantur frequentissime, nomina aut cognomina vel intermittunt, vel etiam perperam ponunt. *Bonfinius* facit mentionem *Athæ Palatini, Ladislai, Waivoda Transylvaniæ, Blasii Conservatoris Coronæ, Emerici Thesaurarii, Simeonis Præfecti Strigonii*, ut plura taceam, at non appposito agnomine, qui illi fuerint, quis intellegat?

Ludov. Morerius in grand Dictionnaire Historique, voc. Bonfinius: Cet Auteur étoit bon homme, qui disoit les choses simplement & sans dessein: Cela luy a pourtant attiré la censure de quelques Critiques, & Raderus, par exemple, trouve bien des choses à reprendre dans son Histoire de Hongrie.

Plura qui de Bonfinio nosse gestit, conferat Excellentiss. Dn. Prof. Dan. Guilh. Molleri Disputat. Circularem de Antonio Bonfinio exhibit. Altdorfi Resp. Joh. Christoph. Stemlero 1698, ubi hanc suam

quoque de Bonfinio superaddit Censuram. Ceterum Bonfinius, mea quidem opinione, exterus licet rerum Hung. scriptor, iudicii tamen non minus gravitate quam styli elegantia multos alios illarum Scriptores antecellit; nisi quod minore fere eum fide vel saltem cura, privilegia Hungarorum videri queat descripsisse, quàm Istvánfius, qui præter privilegia Hungarorum egregiè descripta, ad Diætás quoque eorum, Conventus, Comitía & Collegia passim provocavit.

Braxatoris Johannes, *Banovicio-Hungarus*, de Vocis Papæ ætatibus Diss. Historicam, sub Præsidio *Joh. Diecmanni*, Stadenfis, publico examini subjecit Wittebergæ 1671.

Scripta. *Brennerus* Martinus, *Bistriciensis Transylvanus*, floruit circa A. C. 1540. primus erat, qui Ant. Bonfinii tres priores Decades, ex Budensis exemplaris *αυτογεγραφα* unà cum coronide Historiæ Hungariæ *Mich. Ritii*, *P. Callimachi Experientis* & *T. Alexandri Cortesii* in lucem edidit, quas excudit Robertus Winter Basileæ 1543. Præterea edidit etiam *Aurelii Brandolini* cognomento *Lippi*, Florentini, Ordinis Augustiniani monachi, mortui Romæ 1498. *Dialogum* (præter quem etiam consignavit Monachus iste Historiam eorum, quæ narrantur in Vet. Testamento: multasque Sanctorum Historias teste J. G. Vossio p. 611. de Histor. Lat.) cœu ipse Brennerus id tradidit in Epistola rebus notatu dignis refertissima ad Franc. de Reva, Decadibus Bonfinii præmissa, his verbis: Cum anno abhinc tertio *Lippi Brandolini* ad Matthiam invictissimum Hung. Regem *Dialogum* edidissem, Vir ornatissime, multa que ibi de Rebus Hung. præclare gestis occurrissent, gentis nostræ exordia tacitus mecum cœpi perpendere, quibus artibus tam opulentissimam regni possessionem acquisivissent, retinuisentque &c. *Plura de isto Brennero confer, quæ exposui supra voce Bonfinii*, p. 87

Bre-

Breuerus Johannes *Leutsoviensis Hungarus*, emensis Vitebergæ studiis academicis, mitrâ tandem doctorali à facultate insignitus, inauguralem Disputationem conscripsit, de *Jfetero fluvo*, quam sub Præsidio D. & Prof. Publ. Conr. Viêt. Schneideri insigni Auditorum applausu A. 1664. masculè defendit: sub ejusdem etiam præsidio Eruditorum censuræ eleganter à se conscriptam Disp. de *Athritide* 1663. exposuit: nec non de *Vita Hominis*, sub Præsidio M. Samuelis Hentschel, Facult. Phil. Adjuncti in eadem Viteberga 1661. solenniter propugnavit.

Brodericus Stephanus, *Sclavus*, Præful Vacienfis, Cancellarius quondam Ludovici II. Regis Hung. Descripsit claudens funestissimam A. C. 1526. in campis oppidi Mohács commissam, in qua ipse *Ludovicus Rex* maximo omnium cum Hungarorum luctu, occubuit. Prodiit illa Descriptio Argentinæ 1588. in 8. quæ inserta etiam reperitur *Collectioni Scriptorum Rer. Germ. Sim. Scharidii Tom. II. fol. 218.* ubi folio sequente 219. ait:

Cancellarii munereungebatur *Stephanus Brodericus*, in ea *Judicia.* parte Pannoniæ superioris natus, quæ nunc peculiariter *Sclavonia* nominatur, ad eum Magistratum, ex Legatione Romana, quam tunc obibat, paucis ante mensibus accersitus, majore ad beneagendum animo, quam facultate.

Paul. Jovius in Historia sui temporis Tom. II. Lib. 27. p. 269. Stephanus Brodericus Præful Vacienfis, qui præter *ingenii eruditum vim & dexteritatem in omni rerum actione singularem*, epistolarum scriniique Regii Hungarici Magister effectus est.

Bulyovszki Michael, *satus in Hungaria* ex generosa & perantiqua Bulyovszkiorum de Dulicz, Comitatus Turocienfis, profapia, cognomine hoc feudi titulo universæ Bulyovszkiorum Familiæ perpetuo jure adhærente: Theologus pius, Jctus egregius, Philosophus acutus, Mathematicus ingeniosus, Poeta expeditus, Mulicus instrumentalis incomparabilis. Lingvarum Hebraicæ,

Græcæ , Latinæ , Hungaricæ , Germanicæ & Bohemicæ apprime gnarus. Iis artibus , quarum capax prima ætas esse solet , in Patria imbutus , in Germaniam deinde studiorum maximè perficiendorum gratia profectus , primò in Vittebergensem , dehinc in Tubingensem , tandem in Argentinensem Universitatem concessit , ubi studiis quam solertissimè pertractatis , eum sibi crebrioribus exercitiis in proposito studio habitum comparavit , ut occasione quacunque oblata , haut impar provinciæ docendi sustinendæ videretur. Cum verò ipsi in Patriam motibus undique bellicis superiori seculo ob Turcarum invasionem & Protestantium persecutionem involutam revertendi spes omnis esset adempta , consilium cepit de functione aliqua honorabili extra Patriam , & quidem ipsa , in qua tum versabatur , Germania adipiscenda. Quapropter Oehringæ primùm in Comitatu Hohenlohico fortunâ affulgente , Rectoratûs ibidem munus , gratiosâ Excellentissimi Comitis Hohenlohici , Domini Wolfgangi Julii collatione , eximia cum dexteritate administravit , inde famigeratissimi Jcti , *Joh. Georg. Kulpisii* , Consilarii Primarii intimi Seren. Ducis Virtembergici commendatione valentissima , (commilitonis utpote olim sui Argentoratensis & fautoris æstumatissimi) Stutgardiam , urbem primariam sedemque Ducum Virtembergicorum splendidissimam evocatus , Gymnasio ibidem Ducali florentissimo Rector præfectus est. Mox nobilioribus ingenii ejus dotibus perspectis , Serenissimus Marchio Badensis lineæ Durlacensis *Fridericus Magnus* , dignum eum judicavit , qui Gymnasium Durlacense plurimum de antiquo suo splendore amittens , novo quasi quodam lumine illato , ad pristinum fulgorem reduceret , quod ipsum quidem tam feliciter , Dei benedictione , cessit , ut insigni juventutis emolumento , ac non minore nominis sui famâ Rectoris munus in hunc usque diem administret. Inter ceteras ingenii ejus præstantissimi dotes amplissimas , excellentior eminet *Musices peritia* , cujus instinctu atque suggestionem , singulare quoddam in ea ipsa arte reperit subsidium , atque excogitavit inventum , quod accuratiorem Toni convenientiam & discrepantiam in Organo pneumatico , hætenus nondum satis observatam ac exultam:

Præ-

Præterea egregiam nominis famam consecutus est Instrumenti alicujus musici politoni, in forma alicujus Spineti concinnati confectio-
 ne, quippe quod pro diversa Musici intentione & clavium pulsatione, diversas musicorum variorum instrumentorū sonos ac concentus solet exhibere, cumque id ipsum Leopoldo gloriosæ memoriæ Augusto, quam humillime obtulisset, atque experimenta illius accuratissimis & hac in arte judicandi valentissimis auribus ejusdem Sac. Cæs. Majestatis trutinanda commisisset, non tantum Gratiæ ejus Imperatoriæ particeps factus, sed muneribus etiam donisque cummulatus gratiosè dimissus est. Quo quidem ingenioso & curioso de invento plura quis nosse avens, ea in Tractatu quodam germanico, ab ipso Inventore de hoc eodem Invento elaborato publicèque impresso, potest reperire, cuius titulus est: *Kurze Vorst-llung von Verbesserung des Orgel: Wercks*. A Fratre quoque *Johanne*, virtutibus Michaelis nostri Bulyovszki (cui & me ipsum, multis nominibus obstrictum ingenuè profiteor, ob eximium ejus in me favorem & varia collata beneficia, cum A. 1705. Durlaci iteratis vicibus negotiorum quorundam expediendorum causa versatus fuisssem) plurimum claritatis & excellentiæ accedere, non immeritò quis asseruerit; præterquam enim quod Virille eruditione juxta ac fortitudine militari maximè est conspicuus, profectò muneris etiam splendidissimi, cui præest, ratione habitâ, Vice-Comitis nempe in Comitatu Neogradienfi (quæ dignitas analoga est dignitati *Hauptmann* in Germania dictæ) per universam ferè Hungariam est celeberrimus. Vivunt ambo adhuc felicissimè & student ferventissimè utilitati, *Hic* quidem Literariæ, *Ille* Politicæ promovendæ. Faxit supremum Numen, ut par hoc nobile fratrum, valetudine inconcussa, & virtutibus suis debita prosperitate, ad feros usque vitæ annos gaudens, commoda, tum literariæ tum civilis Reipublicæ porro provehat atque defendat.

Scripta ejus, quæ hætenus publici juris fecit, sunt: *Hohenloici Gymnasii Hodegus Calendariographus, cujus ductu, & Veteris & Novi Calendarii conformatio, temporumque, in annos, menses, hebdomadas, ac dies, festaque, mobilia & immobilia, aliaque* *Scripta.*

id genus distributio, usque ad Annum Æræ Christianæ MMM. CCC. facillimè, sine ullo alio magistro ac duce perficitur. Opusculum publicè, in Ecclesia, ac Politia, ad exercitationem quoque hujus argumenti scholis omnibus utile. Oeringæ. 693. in 8. Speciali deinde jussu Illustriss. Domini Friderici Magni, Marchionis Durlaco-Baden-sis, in Compendium redegit; Justii Lipsii Libros Politicos, qui hoc sub titulo Durlaci 1705. prodierunt: Speculum Librorum Politico-rum Justii Lipsii, in quo illi exteriore quadam sua specie apparent. in 12. Kurze Vorstellung des Ordel-Werks. Straßburg. 1680. 12. Ejusdem operâ, instituto sanè curioso ac fructuoso, etiam prodierunt, IV. Monarchia, quæ memoria juvenanda gratiâ in 8. areolas figurâ circulari; insertis ubique præcipuarum historiarum & Imperantium nominibus, in una philyra patente sunt distinctæ. Præter hanc tabellam, plures alias etiam Philosophicas Tabellas simili modo adornatas emisit. Ceterum mea jubet pietas, & singularis generosissimi juxta ac eruditissimi hujus Viri suadet humanitas, cultum & amorem quo Eum prosequor, tridisticho testatum facere sequenti:

Búlyovski hungarico generoso sanguine cretus,
 Ingenio pollens, eloquioque valens:
 Musicus excellens, cumulatus laude Poëta,
 Philosophus præstans, Theologusque pius,
 Juris item gnarus, qvavis & Doctor in arte,
 Clarus apud claros nomine reque Viros.

Burius Johannes, Hungarus, Sacerdos quondam Ecclesiæ Carponensis Evangelicæ in Hungaria, duobus milliariis ab urbe montana Schemnicio Christo collectæ, Vir præter solidam eruditionem, pietate etiam ac morum gravitate, valde conspicuus, temporalem cum æterna vita commutavit A. 1682. Reliquit post se insigne aliquod magnoque studio latine conscriptum Opus Historia Ecclesiastica Hungarica, quod MStum, uti à pluribus Eruditis, exteris pariter ac Hungaris expetitur, ita opera filii ejus Johannis, Ecclesiæ Evangelicæ Neosolien-sis hoc tempore Pasto-ris,

*Scri-
ptum.*

ris , plurimum adauctum , preloque paratum brevi lucem publicam , uti quidem relatum accepi , adspiciet. Iste autem *Burius* mortuo suo patre , Carponâ Patriâ relicta , Vratislaviam Silesiæ metropolim , studiorum continuandorum gratiâ delatus , exoptatum statim Magistratûs Patrocinium , indeque promanantem insignem munificentiam expertus est , quippe cujus adjutus stipendiis in Academia Lipsiensi , sex annis subsistens , Philosophicas æque ac Theologicas operas maxima cum contentione urgere sibi curæ habuit , atque curriculo hoc Academico feliciter ac ex voto absoluto , Vratislaviam se contulit , Nutritoribus suis pro tam egregiis acceptis beneficiis gratias debitas relaturus , quibus decenter relatis , ob insignes in studio literario factos progressus , statim ipsi spes facta de promotione ad spartam , laboribus suis exantlatis condignâ , ferente quidem occasione , nanciscendâ : Biennio igitur in spe officii alicujus obtinendi exacto , cum ego Agnatorum meorum voluntate , ex Gymnasio , quod Coloniae ad Spream tum temporis florebat , & cui primum anno 1696. ex Hungaria in Germaniam studiorum excolendorum causâ mancipatus eram , Vratislaviam , famâ florentissimi in eadem urbe Gymnasii Elisabethani & Moderatoris ejusdem excellentissimi , *Martini Haukii* , præcipuè impulsu , me contulissem , ex privata dicti Burii informatione dexterrimâ , integrum per anni spatium amplissimos ibidem me fructus percepisse , ingenuè mihi hæc fatendum est. Paucò deinceps elapso tempore , Neosolium , urbem Hungariæ montanam , ad officium in illius Gymnasio Rectoris obeundum literis à Magistratu missis vocatoriis , is ipse accitus , id laudabili discentium in doctrina successu , quinque per annos administravit , cumque solidior Theologiæ cognitio , & insignis veritatis defendendæ evangelicæ *παρηγορία* abunde ex eo eluceret , tandem ad venerabile Præconis Verbi Divini munus in ejusdem urbis Ecclesia obeundum promotus , eodem etiam nunc desideratam in animarum sibi commissarum salutem , singulari Dei gratiâ adjutus , sedulò defungitur. Præter vigilantem hanc officii sui Ecclesiastici administrationem , lucubrationibus insuper quibusdam eru-

ditis

ditis Orbi literario lucem foenerari eum sibi proposuisse, relatum accepi, dummodo sumtus ad excudendas eas necessarios Bibliopola aliquis suppeditaverit.

C

CAJVS VEL GAJVS I.
PONTIFEX MAXIMVS

NAtione *Dalmata*, patriâ Salonienſis, Vir diſertiffimus. Patre ſatus Cajo, ex genere Diocletiani, Imperatoris Romani: In Cathedra Pontificia ſedit annos 12. ab A. C. ſcilicet 283. ad annum uſque 296. Decretali Epiftolâ Ordines inter Clerum diſtinxit & conſtituit, ut per omnes illos gradus Eccleſiaſticos ſit adſcendendum ad Episcopatum, ab Oſtiario ſcilicet ad *Lectorem*, ab hoc ad *Exorcifſtam*, ad *Acolythum*, *Subdiaconum*, *Diaconum*, *Presbyterum*, ab his demum ad Episcopum. Vid. Marianus Scotus lib. II. æt. 6. p. 395. Polid. Vergilius IV. Invent. 7. fol. 325. qui tamen Lib. 2. c. 4. fol. 395. gradualem hanc Ordinum Sacerdotalium diſtinctionem à Sylveſtro I. introductam fuiſſe contendit, ſicut & Platina de Vita Pontif. diſtinctionem hanc nunc *Gajo* tribuit, nempe in Vita Caji p. 37. nunc ſui immemor p. 85. Donno eam adſcribit. Ita autem Platina in Vita Caji: Cajus Ordines in Eccleſia diſtinxit, quibus tanquam gradibus quibusdam ad Episcopatum adſcenderetur: Hi erant Oſtiarius, Lector, Exorcifſta, Acolytus, Subdiaconus Diaconus, Presbyter, Episcopus. Idem Cajus (ut quondam Fabianus) Regiones Diaconis diſiſit, qui Res geſtas Martyrum conſcriberent. Conſtituit etiam, ne profanus quiſpiam ſacris initium in Judicium vocaret, neve Paganus aut Hæreticus accuſandi Chriſtianum hominem poteſtatem habeat. Martyrio coronatum

tum Cajum vult Baronius ad Annum 296. d. 22. April. fol. 693. itemque Platina, inquiens: At verò Cajus orta in Christianos, tempore Diocletiani, tanta persecutione, quanta nunquam antea, in subterraneis locis, quas crypas vocant, diu latuit: captus deinde à persecutoribus, una cum Gabinio fratre, ejusque filia Sufanna, martyrio coronatur, & via Appia in Cœmeterio Calisti sepelitur X. Kalend. Mai. Osiander autem Hist. Eccl. Cent. III lib. 4. cap. 6. mortuum fuisse Cajum Pont. putat, priusquam Diocletianus Christianos persequeretur.

CALIXTUS sive CALISTUS III. PONTIFEX ROMANUS.

NAtione fuit *Hungarus*, alias *Johannes* dictus, primùm Monachus, deinde Abbas Strumiensis, postea Episcopus Cardinalis Tusculanus à Victore IV. Pontifice Rom. in schismate factus, & denique post obitum Paschalis III. Pont. Rom. in Schismate Romæ Papa creatus, contra Alexandrum III. A. C. 1170. imperante Friderico Barbarossa: Pontificatu autem se abdicans A. C. 1176. V. Kalend. Aug. Archiepiscopatum suscepit Beneventanum, quo ipso ad Annum usque 1178. administrato, fatis tandem concessit. *Vid. Onuphrii Panvinii Chronicon Pontif. Romanor. p. 39.*

Ceterum haud exiguus inde splendor in universam sese exerit Hungariam, quod ex ea ipsa talis tantusque Vir prodierit, qui summum Pontificatum Romæ sustinuit: præterquam enim quod plures aliæ nationes inveniuntur, ex quibus nullus planè ad Cathedram Summi Pontificis evectus est, profecto uti pluribus aliis prærogativis plerasque nationes antecellit Hungaria; ita de hac quoque Summa apud Christianos in se derivata dignitate Ecclesiastica, non potest non quam maximè gloriari.

Calmanchæus Martinus, (aliàs Kalmantzius, Kalman-
csehi, item Santa) gente *Hungarus*, ob eruditionem haut pro-
letariam, atque insigniores quasdam animi dotes, nominis famam,
utut sordidam, in Hungaria consecutus. Is primò *Berkhusii* seu
Beregszászini in Transylv. Sacerdos Ecclesiæ Evangelicæ, à qua
degenerans, tandem Debrecinium in Hungariam vocatus, Calvi-
ni errores Auditoribus suis inculcabat, imagines è templis ejicien-
das docebat, & ut erat Vir ferocis, elati, tumidique spiritus, qui
multa thraſonicè de sese gloriabatur, & mirum in modum thea-
triciſis suis declamationibus, auram vulgi captare poterat, maxi-
mum applausum nactus, multos secum, maximo cum Ecclesiæ
damno in extremam perniciem præcipitabat. Quod cum haut sine in-
genti animi dolore perciperet *Leonhardus Stækelius*, Rector Gymna-
sii Bartphenſis, eundem disputando aggressus, ea felicitate, qua *Stan-*
karum confuderat, publicè confundebat, & claudum cum Stankaro
in Transylvaniam etiam abigebat, daß sie beyde mit ihrem Stank
in Siebenbürgen hupfen mußten | ut *Schæſeus*, acutissimus
Poeta in Epigrammate quodam ludit. Sciebat Petrovicium, Nob.
Hung. quem antequam in hos errores inciderat, ad sanio-
rem mentem deduxerat, ut ejurata Papiſtica Religione, sese Evangelicorum
cœtui adjungere non dubitarit, sibi favere, ejus ergo patrocini-
o fretus *Calmanchæus*, Claudiopolim divertebat, ibique multis sedu-
ctis, inaudita quædam perpetrabat: Unicum non omittendum puto.
Extrahabat ex immunda hara porcorum lintrem in plateam publi-
cam, infusaque aqua infantes adductos, pessimè, aliàs utilissima
Christianorum phraſi, HÆC EST LIBERTAS CHRISTIANA,
applicata baptizabat. Plura de eo vide in Histor. Eccles. Transylvan.
Georgii Haneri p. 222. & 226.

Carolinus Petrus, *Hungarus*, Pastor Varadiensis Eccle-
siæ Evangelicæ, cum quo Andreas Dudithius, crebrum de rebus in
Theol. arduis, sustinuit commercium literarum, quarum aliquot
reperiuntur inter Epistolas Dudithii typis expressas. *Conſcripſit eru-*
ditam

ditam & perspicuam explicationem orthodoxæ fidei de uno vero Deo, Scripta. Patre, Filio & Spiritu S. adversus blasphemos Georgii Blandrata & Francisci Davidis errores, libris duobus comprehensam. Vitebergæ 1571. 8. Scripsit etiam Confutationem omnium hæresum & errorum quæ sparguntur à novis istis Arrianis, teste Simlero in Ep. Bibl. Gesn. fol. 555.

Cassius Bartholomæ. natione Dalmata, patriâ Curictensis, P. S. J. & Missionarius ad Turcas, Collegii Regnensis Rector: deinde Pont. Rom. Urbani VIII. ad S. Petrum in Vaticano Pœnitentionarius: Scripsit bene suæ patriæ: *Institutiones Linguae Sclavonicae* Lib. II. Romæ Typis Zannetti A. 1604. in 8. Et linguâ Sclavonicâ *Chvale Duchovne*, h. e. Laudes spirituales, Versu. *Od molitve koya se ciny pametyu*, seu, de Meditatione. *Piesni Duchovne pedešet Dalmatinski* i. e. Psalmi quinquaginta. *Nauk karstjanski kratak*, seu Doctrina Christiana brevis, Roberti Bellarmini. *Historie Loretane Diela dva*, h. e. Historiæ Lauretanæ Lib. 2. Romæ typis Zannetti 1607. 8. *Xivot S. Ignatia Skrachieni*, sive Compendium Vitæ S. Ignatii. *Perivoy od Dievstva*, h. e. Hortus Virginicatis, in quo nimirum describuntur Vitæ 25. Virginum, Typis iisdem 1625. 8. *Zarcalo Nauka Karstjankoga od Ispoviesti*, y od Pricestena, i. e. Speculum Confessionis, collectum ex variis Auctoribus. Ibidem 1631. 8. *Xivot S. Franceska Saveria Apostola od India*, sive Vita S. Francisci Xaverii Apostoli Indiarum. *Xivot Svanašcega Isu Karsta*. Vita Domini nostri Jesu Christi. Romæ. 1638. 8. *Piesni od Pokvala Baxjik*. Hymni Breviarii Pii V. & Clementis VIII. *Rituale Romanum*, Urbani VIII. Pont. Max. jussu editum Sclavonicâ linguâ. Romæ ex Typographia Sacr. Congreg. de Propag. Fide A. 1670. 4. nomine suo Præfationi addito. *Evangelia & Epistolas Missalis Romani*, linguâ eadem. Romæ 1641. fol. Vid. Alegambii Bibliotheca Scriptorum Soc. Jesu. fol. 56.

Cepio Coriolanus, Dalmata, qui Scodrx (ea Albanæ regionis caput est) degebat A. C. 1478. cum illam, sed irrito conatu

Scriptum Muhamedes obsideret. Descripsit Libris III. res gestas *Petri Mocenici* Veneti Imperatoris, ejus, qui postea septuagesimus Venetorum Princeps fuit, cum anno uno, mensibus duobus Rempublicam gubernasset, anno obiit 1475. Meminit operis hujus etiam Cuspinianus in Austria sua de Imperatoribus? Basileæ autem prodiiit, cum aliis quibusdam 1544. *Vid. Vossius de Hist. Lat. p. 568.*

Scriptum *Chartuitius* seu Chartuitus, *Episcopus Hungarus*, seculo P. N. C. undecimo. Hic in literas retulit Vitam S. Stephani, primi Regis Hungarorum, qui genti suæ ad Religionem Christianam præiverat. Eam dicavit octavo Regi Ung. Colomanno, qui imperare cœpit A. C. 1095. atque obiit 1104. Habes hanc Vitam in *Surianis Collectaneis* ad 20. Aug. nec non in Jacobi Bongarsii Collectione Hung. rerum Scriptorum. Mentio item fit illius Vitæ in *Annalibus Eccles. Cas. Baronii* ad A. C. 989. 1000. & 1002.

Scripta. *Chladni* Georgius, *Trentschinio-Hungarus*, prodiiit ipsius operâ libellus hoc cum titulo: Inventarium Templorum, continens Res eas, quæ in Templis, & extra illa sunt, cum Dedicatione & Encæniis, in hanc formam ex variis Autoribus collectum, ac Approbatione & Permissu Maxime Reverendæ Facultatis Theologicæ Acad. Lipsiensis, editum à Georg. Chladni, q. V. D. M. & Pastor Metallic. ad D. Johan. vulgò Berg. in Agro Aurifero Cremnicensi in Hungaria, nunc Exule quinquennali, Gorlicii, 1679. 12. Nuptiarum neglectarum Bona, das ist: Hochzeit-Straffe, oder wie und mit welchen Land-Plagen die Verachtung der Geistl. Gnaden-Hochzeit / und derselben Diener / Gott in seinem Zorn gemeinlich zu bestraffen pfleget: Nach Anleitung des Textes Matth. 22. v. 7. im Jahr Christi 1675. in der Fürstl. Sächsischen Residenz-Stadt Merseburg / in einer Mittag-Predig erkläret von Georg Chladni --- Merseburg gedruckt 1675. 4.

Chladni

Chladni Martinus, *Hungarus*, typis subjecit Dissert. de *Scripta*. Ecclesiis Colchicis, earumque statu, doctrina ac ritibus, cum Præfatione Conradi Samuel. Schurzleischii, Vitebergæ, impensis Christ. Theophil. Ludovici 1702. 4. Item Epistolam de Abusu Chymix in Rebus Sacris, ad D. Theoph. Wernsdorffium S. Theol. P. P. quæ ad calcem prioris Dissertationis adjecta est. Item Dissertationem de Ditychis. Item der Verklärte Jesus oder 12. Betrachtungen über die Historie der Verklärung Christi. Leipzig 1707. 8.

Chrysogonus Laurentius, *Dalmata Spalatensis*, P. S. *Scriptum* J. obiit 1650. d. 24. Martii ætatis 60. *Struxit*: Mundum Marianum, feu Mariam, speculum Divinitatis, & Mundi cœlestis, Tomis II. Vid. Witte in Diario Biogr. A. 1650. d. 24. Martii.

Colosvári Johannes, *Hungarus*, Ord. Prædicat. Episcopus olim Csanadiensis, fuit Ablegatus Regni Hungariæ, anno 1562. ad Concilium Tridentinum. Vir præclara eruditione atque doctrina.

Comuleus Alexander, *gente Sclavus* P. S. J. pro suæ nationis hominibus scripsit, & edidit Romæ typis Zanetti 1606. 12. *Speculum Confessionis, linguâ Sclavonicâ, in qua etiam doctrina Christianam Roberti Bellarmini transtulit.* *Scriptum* Obiit Ragusæ d. 11. Julii 1606. Vid. Alegambe Bibl. Script. Soc. Jesu fol. 11.

Cordatus Conradus, *Hungarus*, S. Theol. Doctor Evangelicus, Verbi Divini Minister, circa annum 1526. Budensis in Hungaria, deinde cum hinc esset pulsus, Stendaliensis in Marchia. Vid. Joh. Molleri Homonymoscopia p. 848.

Cortesius T. Alexander, *Dalmata*, edidit Orationem *Scripta*. in Epiphania Domini: & panxit carmine Epico laudes bellicas Matthiæ Corvini, Hung. Regis A. 1531. quæ leguntur in Historia Hung. Ant. Bonfinii à folio 892. ad fol. 914. *De eo Janus Daza in*
N 3 *Praf.*

Elogium. *Prof. altera Annalium Batavicarum, quos carmine reliquit, ita scribit: Post quos aliquot Seculis interjectis natus Alexander Cortesius, vel hoc ipso commendandus, quod intermissam res gestas versibus scribendi consuetudinem novâ laude reparavit, in illius Regis virtutibus celebrandis, cujus magnitudo maximorum Poëtarum vires facile exhaustire potuerit.*

MATTHIAS CORVINVS

Cognomento MAGNVS

Rex Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Sclavoniæ, Ramiæ, Serviæ, Galliciae, Lodomeriæ, Cumaniae, Bulgariæque: necnon Silesiæ & Lucenburgensis Dux, Marchioque Moraviæ & Lusatiæ.

Matthias Corvinus omnis virtutis atque elegantiae studiosus, bello & pace summè clarus, quo nemo à multis seculis (judicio quidem J. Lipsii Cent. I. ad Belg. Epist. 205) melior, prudentior, militiâ clarior aut felicior, & addam, veterum rerum ex Principum censu, doctior fuit, patre prognatus est terrore illo Turcico, *Johanne Hunyadiæ Corvino*, Vaivodâ Transylvaniæ, Duce copiarum Ladislai Regis Hung. ingentibus contra Turcas victoriis A. 1442. & 1443. inclyto, post Regis autem illius obitum Regni Hungarici Gubernatore felicissimo, Turcarum domitore invictissimo, quorum Cognominum *primum* accepit ab *arce Hunyadi*, in extrema Transylvaniæ ora, *alterum* verò à *vico*, in quo natus est, ut communis hætenus opinio tulit. Licet *Auctor Anonymus Sine & Europa cap. 37.* cognomen hoc inditum ei fuisse putet à corvo, qui annulum sponsalitium matri ejus Elisabethæ, ex antiquissima non minus quam generosissimâ *Szilágyiorum ab Horogszög*, Nobilium Hungariæ prosapia satæ, eripuerit, sagittisque impetitus, iterum dimiserit, qua velut nota na-

Mat-

Matthias postmodum à Patre Johanne Hunyadiæ fuerit agnitus. Cujus rei fidem fecit ipse, Corvini cognomine adoptato, & nummo aureo cuso, (quem corvinum, vulgo *Rablat Ducaten* vocant) cujus clypeo inseruit corvum rostro annulum tenentem. Accessit superstitio popularis, ut in difficillimo nisu laborantibus, per Hungariam hodieque applicentur ducati illi ad crura, vulgoque creduntur opitulari multum. Sed quicquid de eo sit, Matthias, postquam fratri Ladislao caput ense rotatum, captus, Viennam deductus, & in vincula conjectus fuit, tanquam confcius insidiarum, quæ Regi pararentur. Mater vero hujus, herici certè animi fœmina, & flentibus lamentisque fœmineis haut indulgens, arma contra regem sumpsit, Turcarum etiam auxilium, nisi res Procerum interventu composita fuisset, imploratura. Sed priusquam Matthias noster ex pacto dimitteretur, rex subita morte extinctus, anno 1457. noster Pragam migravit quem Georgius Podiebradius gubernator in custodiam recepit. Interim Hungari avorum Corvini nostri, optimè semper de Hungaria meritorum, memores, instinctu potissimum Michaelis Szylágyi avunculi, regem illum elegerunt: & numeratis Georgio quinquaginta millibus aureorum redimunt, qui etiam filiam suam ei despondet, qua extincta, aliam thori ac regni sociam sibi adjunxit Beatricem Aragoniam, Ferdinandi regis Siciliae filiam, ex qua nulli liberos suscepit. Itaque noster solenni pompa Albæ Regaliano 1464. coronatus, unctus atque proclamatus, ita se regem præstitit, ut Mahumedes II. ob virtutem felicitatemque bellicam inter Christianos potentes, eum solum Principis nomine censuerit dignum. Neque enim eo regnante deerat regno consilium, musis asyllum, stipendia militibus, clementia subditis, solatium desertis. Et vero jam ineunte juvenia statim pium, bonum, felixque ingenium Hungariæ sponddit, ac talem belli & pacis arte clarum futurum regem, qualem antea cognitum habebant. Imo adhuc adolescentulus, cum audiret Músicos patrios sonare Poëmata de prætiis & laboribus *Rolandi* vel *Theodorici Veronensis*, cum gaudio & animi alacritate exsiliit, & gestus pugnantium,

mani-

manibus ac pedibus expressit, in eaque intentione sæpè magnam partem diei, oblitus cibi potusque, immoratus fuit. Ideoque & Parentes optime de illo sperabant, & *Johannes, Cardinalis Legatus Pontificius*, qui illà ætate laudem sapientiæ habuit, palàm dixit, se in hoc puero virtutem & fortunam regiam manifestè deprehendere. Præter singularem militarem, & legum disciplinam, Philosophiæ etiam, & astris plurimum operæ navavit Matthias, cœli naturam rimatus est, ut nihil ferè nisi consulto horoscopo aggrediretur. Doctorum virorum amator & cultor fuit eximius, quos è regionibus diversis convocabat, æstimato illo: *Quicquid humani generis floris est, habere curiam decet*: & revera constat, probatorum virorum judicio, Matthiæ Regis tempore, nullam in toto orbe Christiano Regiam frequentiore doctis hominibus fuisse, quam Hungariam. Sane *Johannis Mülleri*, aliàs *Regiomontani* dicti, Ephemeridas, Matthias tanti fecit, ut ob inscriptionem illarum, Autorem 800. aureis nummis donaverit, eundemque eruditorum colloquiorum causa mensæ contubernio adhibuerit. Budæ Bibliothecam ex latinis & græcis voluminibus, ex media Græcia congestis, ingenti sumptu comparatam habuit amplam & bipartitam, à primis rudimentis usque ad caput omnium scientiarum, per capsulas, & locos ordine distinctam: quæ post occisum quidem ad Mohács *Ludovicum*, majori ex parte rabie Turcarum dilaneata fuit, hodie tamen haud ignobili ejusdem librorum numero partim Bibliothecæ Vindobonensi Cæsareæ, partim Gvelferbytanæ illato. Nec ignorabat prudentissimus ille Rex, splendorem quoque Regem decere, ut fulgeat Majestas à superis constituta terrenis ornamentis: hinc forum Budæ præcellentium artificum tabernis exornarat, qui ex Italia præsertim certis invitati præmiis Budam confluebant. Regia enim Budæ veræ virtutis domicilium, perpetuique splendoris hospitale diversorium cunctis gentibus patebat: quandoquidem vincere hostes, & scribenda facere, & virtutem liberaliter exornare, Regiæ fortunæ proprium munus esse duceret. A. 1459. intercessit ei bellum cum Friderico Rom. Imperatore, quod deinde sub-

subsequentibus annis subinde solitum est recrudesce. Retinebat enim *Fridericus* coronam Regni Hungariæ, quam olim unâ cum puero miserat ad eum mater *Ladislai*, & habebat studia aliquorum Procerum, qui ipsi faciebant spem de regno: copiarum etiam Cæsaris hoc anno fuerunt victrices. Motus tamen sedati sunt & Cæsari multæ factæ promissiones. Hâc illustri fama Christianorum Regum florentissimus cum vigeret, & jam Viennæ quinquennium regnaret, ibique per Legatos ultro citroque missos, pax inter ipsum & Imperatorem tractaretur, quam ad certam diem Imperator & Rex præsentem ratam & firmam haberent, sacramentoque confirmarent, inter plurimas Legatorum gratulationes, vota, laudesque victoriarum, ac triumphorum, ex communi fama, Apoplexia A. 1490. correptus, mensè Martio, qui à Marte ita dictus, ipso die Martis, ante festum Paschæ, Martialis iste Rex mortuus est. Mortui eo quoque die Leones omnes, qui Budæ detinebantur: post Calendas verò Januar. dicti Anni, cœlum in Hungaria intonuit: Danubius insolenter post obitum ejus excrevit, multos pagos & accolæ urbes inundavit, ut extincto Regni Propugnatore Hungariam à Turcarum incursum tueretur: Nulli eo tempore corvi, qui Corvinæ domûs insignia referunt, Budæ suspecti sunt; contra Albæ, ubi Regum Hungariæ monumenta sunt, tanta corvorum mutuo inter se crocitantium multitudo spectata, ut omnes hinc mortem Regis faciliè hariolarentur. Alii longè ex diversis causis mortuum scribunt Matthiam, & titulum mortis illatæ, alii aliis rebus tribuunt. Corpus ipsius Viennâ in Albam Regalem translatum, ibique in Regum monumento sepultum. Processit autem funerationis Matthiæ Regis ceremonia, modo sequenti, quam propter veterem Regum sepeliendorum ritum breviter attingere placuit. Clerus funale accensum gestans ordine præcedebat, quem secuti Regii cubicularii, cum ceteris aulicis funalia portantes, mox & viri ex regiis purpuratis tecti armis, & eqvis cataphractis insidentes, panno sericeo ferreum equorum speciem ad terram promisso tegente, qui aurata Regis vexilla per terram trahebant. Post hos Proceres circumstantes

feretrum, purpurâ auro contextâ opertum, post quos Antistes quidam Italus cum Præsulibus. Hoc ordine ad ædem D. Virginis solitam Regum sepulturam progressum est, ubi corpus Matthiæ sedecim ante diebus jacent nudâ humo conditum. Nam Regium sepulchrum, quod magnificâ operâ extrui curaverat, nondum erat perfectum. Feretrum in eum locum delatum, ubi testudo illa artificiosa instructa erat, cum vexillis ibidem affixis. Antistes Albenfis officium in templo faciebat: Episcopus Noceranus funebrem Orationem habuit, Regis donaria illi Ecclesiæ donata, supra quam viginti millibus aureorum æstimata sunt: omnes vestes sacerdotales fericæ unionibus intertextæ. Ferdinandus Neapolitanus Rex focer, & Ragusa Dalmatiæ Civitas quoque iusta Matthiæ perfolverunt. *Majestatem nominis Magni istius Regis tali celebravit posteritas disticho:*

Corvini brevis hæc urna est, quem magna fatentur

Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem.

Aliud in sepulchro ejusdem:

Matthias Regum specimen, & gloria Martis

Hic jaceo fortis, obrutus ante diem.

Qui domui Reges, populos, fortesque Bohemos

Invasi solus, qui timor orbis eram.

Cæsare de gemino fateor duxisse triumphum,

Alter Germanus, Turcicus alter erat.

Ex variis Historicorum monumentis, veluti ex *Petri de Re-va Centuriis De Monarchia & S. Corona Regni Hungarici*, Ex *Annalibus Silesiæ Joach. Curci*: ex *Elogiis Virorum bellicâ virtute illustrium Pauli Jovii*. Huc instar omnium tamen facit *Hist. Hung. Ant. Bonfinii*: item *Galeottus Martius de Dictis & Factis Matthiæ Regis Hung.* Conferri præterea meretur etiam *Balth. Exneri Valerius Maximus Christianus*. Consule quoque infra vocem *Szilágyi (Mich.)*

De thesauro verò *Matthiæ* librario inæstimabili, sive celeberrima ejusdem Bibliotheca, notitiam, si non plenariam; tamen satis fructuosam præbet elegans erudicaque Epistola *Julii Pflü-*

Pflugii, Equitis Saxonici, Jenâ 1688. die 26. Junii scripta ad Perillustrem atqve Generosissimum *Vitum Ludovicum à Sekendorf*, Equitem Franconicum, Dynastam in *Oberzen & Muselwitz*: Virum de utraqve Republica meritissimum, præter fata Bibliothecæ Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione reperorum catalogum exhibens, constans $5\frac{1}{2}$ phyliris: Item *Joh. Alexandri Brassicani* Jcti, Epistola, ad Christophorum à Stadion Episcopum Augustensem, de Bibliothecis, cum primis Regia Budensi, Viennæ A. 1530. die 1. Martii exarata, constans 5. plagulis in forma 4ta. Istæ autem Epistolæ ambæ nunc insertæ reperiuntur libro cujus titulus: *Joach. Joh. Maderi de Bibliothecis atqve Archivis Virorum clarissimorum Libelli & Commentationes*. Cum Præfatione de Scriptis & Bibliothecis Antediluvianis, cujus secundam Editionem curavit J. A. S. D. Helmstadii 1702. 4.

Anno 1708. mense Martio, *Jenæ* eruditam Dissertationem Historicam, de *Johannis Hunyadiis*, sive *Corvini*, Hungariæ Gubernatoris felicissimi (Patris scilicet Magni Matthiæ Regis) *Ortu & Nativitate* publicè defenderunt: Præses *M. Joh. David Baierus*, Respond. *Carolus Christian. Besser*, Lissenâ-Osterlandus: in cujus Cap. I. exhibet scriptores nonnullos, qui Joh. Hunyadiis historiam pertexuerunt, suntqve Ant. Bonfinius in *Historia rerum Hungaricarum*, Mich. Ritus in libris 2. de *Hungariæ Regibus*, T. Alexander Cortesius in carmine de laudibus Matthiæ Corvini, Æneas Silvius, Philippus Callimachus in *historia Vladislai Regis & cladis Varnensis*, *Franciscus Comes de Nádasd* in *Mausolao regni Apostolici Hungariæ*, quo non Ducum solum primorum, sed & Regum, ad Ferdinandum usque IV. effigies æri incisas exhibet, vitasque simul inscriptionibus argutis complectitur. II. fabulosas de Joannis Corvini ortu traditiones recenset ac refellit. Ajunt nempe, referente Bonfinio, Sigismundum Romanorum Imp. in Transylvania agentem, cum ingenua venustissimaque Valachicujusdam nobilis puella concubuisse, hanc tertio è se mense repetitam, gravidam deprehendisse, donasse magnificè, ac symboli loco annulum reliquisse, mandasse, ut, quicquid pareret, dili-

genter aleret, educaretque, educatumque ad se cum symbolo mitteret. Hanc deinde ample dotatam Valacho haud quaquam ignobili, mox detecto facinore nupuisse, qui, ob dotis amplitudinem & ingenui stupri gloriam, oblatam a puella conditionem minime recusavit. Scitum & elegantem hinc puerum in tempore fuisse editum, quem mater Joannem appellavit. Quum infans in matris gremio jaceret, advolasse corvum, & annulum symboli loco datum abstulisse. Parentem ingenti dolore correptum virum subito exorasse, ut corvum insectaretur, & annulum recuperaret, ne pueri spes magna inauspicatæ avis perderetur. Virum tandem confosso sagittâ corvo annulum recepisse. Joannem eximiâ deinde pulcritudinis adolescentem, materno iussu ad Sigismundum venisse, & ostendisse annulum: recognito Regem annulo prædiis ac villis eum amplè donasse. Sed meras has esse traditiones, Autor monstrat, quibus referendi, Bonfinius aliique, nullam adhibuerint fidem; additque cum ratione temporum traditionem non congruere, siquidem Hunyiadem anno circiter 1402. natum fuisse, ex sedula annorum connumeratione colligatur; Sigismundum verò aliquot ante & post annis Transylvaniam non intrasse, quem tum captivum Hungarorum conjurati tenuerint. Contradictionem manifestam apparere in Ziegleri Theatro Temporis, qui fabulam ex Bonfinio repetens primum dicat, Joannem à Sigismundo, paucis vero interjectis lineis a Valacho conceptum. Sigismundum procul dubio non tantum prædia ac villas, sed ampliores provincias puero fuisse daturum, ut bene Bonfinius notat: *quod si inquam, vera hæc fabula fuisset, quis ambigat, Sigismundum, profusissima prodigalitatis Imperatorem, non solum agro, sed regno, cum virili prole careret, hunc esse donaturum?* Reliquas sive dignitates, sive terrarum possessiones, quas adeptus est Corvinus, non certe ex Sigismundi potuisse habere munificentia, utpote quas, defuncto demum illo, partim benigna fors adjecerit, partim proprius ipsi labor ac fortitudo acquisiverit. Autorem verò hujus figmenti facit Ciliæ Comitem, qui locum Hunyadiis optavit, nec post electionem ab eo pro-

HUNGARIÆ LITERATÆ.

109

promissum acceperat aurum &c. quod Germani, suapte naturâ Hungaris infensi, ne Corvino sanguine, ut gentilitia corvi insignia testabantur, natus esse videretur, arripuerint, & latius domi forisque profeminaverint. III. in genuinam Hunyadiis originem ac familiam inquirat. Statuit autem, hanc a Corvinis Romanis, cujus autor Marcus Valerius, Corvi seu Corvini nomen adeptus a duello, quod cum Gallo quodam procero iniit, in quo corvus repente in galea ejus confedit, & quotiescunque certamen initum est, levans se alis, os oculosque hostis rostro & ungibus appetiit, donec Valerius Gallum prodigio territum obtruncaret. Ex hisce Corvinis ortus fuit Vispanius Messala Corvinus, qui, Tacito teste, Pannonios Mœsiosque sedavit, atque ita Corvinorum nomen in provincias Daciæ vicinas transtulit. Imo Bonfinius probat, Corvinæ gentis vestigia inter Pannonos Dacasque jam ante extitisse, cum Marcus Valerius Messala Corvinus, gentes istas, jubente Augusto, debellarit, indeque *provincia Valeria, quæ Danubium inter Dravumque jacet, ab hoc Valerio Messala Corvino nomen acceperit. Quin & regionem quæ inter Dalmatiam & Pannoniam sita est, a Messala Corvino Corvaciam nominari*, idem contendit; præterea prope *Theutoburgium Corvacum oppidum à Corvinis*, fortè per colonias illuc translatis, *adificatum*, ex fide dignorum lectione annalium affirmat. Succedentibus temporibus nunquam defuisse apud Pannonas, qui de Corvinorum prognati essent semine, luculentis testimoniis statuat Bonfinius; quæ inter non ultimum, quod sua adhuc ætate in Transylvanis superfuerit pagus, quem *Corvinum* dixerint. Hoc natum fuisse Joannem, & ab hoc quoque & antiquis progenitoribus appellatum fuisse Corvinum, testatur idem Bonfinius; & patre quidem *Buthone*, Valacho nobili, ex Romanis superante colonis; matre *Elisabetha Palæologa*, natione Græca, veteri atque imperatorio sanguine creta. Johannes Cuspinianus autor est, Joannem Corvinum natum fuisse in oppido seu vico Transylvaniæ *Hunyad*; cujus tamen auctoritatem Noster illa Bonfinii facile eludit, factus interim, vicum illum *Hunyad* inter reliquias

prædiorum referendum esse, quibus à Sigismundo Imp. ob præclara facinora donatus fuit Joannes, quæque Hunyadiæ tunc dicta. Et ab his prædiis facile cognomen Hunyadiis, præter Corvinorum gentilitium, ipsum habere potuisse, concedit; unde verò Hunyadicorum nomen prædiis illis impositum, an ab Hunnis, an aliunde, nihil referre existimat. Corvum in insignibus quod attinet, eum, teste Bonfinio, etiam jam gestarunt Matthiæ Regis Majores. T. Alexander Cortesius ejus originem refert ad somnium *Elysa Syllagyia*, quæ Joannis Corvini Hunyadiis conjux, & Matthiæ Regis mater fuit, quæ gravida sub quercu recubans viderit corvum, elapsum digito anulum surripientem, inque quercum provolantem, sed ex arboris cacumine anulum cum gemma in sinum prægnantis dejicientem. Ge. Andr. Schmidt, fortè ex antiquo Hungariæ Chronico refert, corvum aliquando Matthiæ Regi abstulisse pulcrum anulum, Regem verò prehensò arcu furem in medio volentem aëre sagittâ trajecisse, ut una cum annulo deciderit in terram. Noster interim, quod aliis haud insolens est Principibus, id à Matthia quoque factum esse, autumat; nempe quod augmentum aliquod insigni suo adjecerit, anulum, corvi gentilitii rostro contentum, singulari quippe adductus casu, cujus ita servare memoriam voluit; sive is somnium à Cortesio enarratum, sive tandem furtiva fuerit annuli ablatio à corvo domestico, aut alio, perpetrata. Literis Wertherianis, 3½. pl. in 4.

Coryli Samuel, ex Comitatu Hung. Turociensi oriundus, Philosophiæ Magister, & Poëta Laur. Cæs. Officio Ecclesiastico in Comitatu Schwarzbargo-Sondershusano præfectus, in hunc usque diem eodem, insigni cum animarum salute, vigilanter defungitur. Per id tempus verò, quod in florentissima Thuringiæ Academia Jenensi literis impendit, sequentia eruditionis suæ atque solertiæ edidit specimina:

Reginam Austri ex I. Reg. c. 10. v. 1. & seqq. quam in forma Disput. publicæ, præcunte Joh. Andr. Schmidio, Philosophiæ Prof.

HUNGARIÆ LITERATÆ.

III

Prof. Publ. Autor & Respondens stitit Fena 1693. in 4. Diss. Theol. Scripta. de Impossibilitate reditûs in gratiam Dei, semel amissam, ex Hebr. c. 6. v. 4. 5. 6. quam in Academia Fenenfi Præsides Valentino Velthenio S. Theol. D. & P. P. publicæ doctorum ventilationi proposuit A. 1697. in 4. Disput. Physicam de Corylo Jobi ex Genes. c. 30. v. 37. 38. 39. quam benignissimo inclytæ Facultatis Philos. inductu, is ipse Præsides, respondente Christoph. Henr. Wenzelio, Benkensteinienfischerusco, exhibuit, Fena 1698. 4. Præterea Bajerum Erotematicum emisit, sub hoc titulo: Guil. Bajeri Compendii Theologiæ Positivæ Synopsis, per succinctas & intellectu faciles quæstiones, ubi omnes termini Philosophici exterminati, non solum ad usum SS. Theol. Studioforum, sed etiam scholastica Juventutis ita adornata, ut nihil eorum, quæ ad fidem & salutem creditu sunt necessaria, quæque in B. Autoris Compendio prostant, sit omissum, sed id passim etiam dictis Scriptura Sacra confirmatum &c. Lipsiæ 1708. 8.

Csipkés Georgius, Faurino-Hungarus, SS. Theol. in illustri olim Gymnasio Debrecinensi, Doctor & Professor clarissimus, atque Ecclesiæ in eadem urbe Calvinianæ Antistes zelatissimus. Condidit: Scholam Hebraicam in usum Scholarum Scripta. Debrecinensium, Trajecti ad Rhen. 1654. 8. Hungariam illustratam, sive Explicationes lingvæ Hungaricæ, ibid. 1655. 12. Disputationem de Bis mortuis. Philosophiam Hungaricam. Et complures Conciones à se publicè habitas, in Hungaria impressas. Stephanus Eszeki, in Dedicatione, libello suo cui titulus: Prima Veritas defensa, præmissa, sequenti modo laudat Csipkésium: Elogium. Tu etiam, Clarissime Doctor Comarine, non contentus apud tuos diu Scholasticæ Juventuti, ut & hodie Ecclesiæ, cum laude & gloria, cumque multorum applausu præesse, multorum in Academiis Belgicas promotionis Auctor fuisti, & hodie adhuc contendis,

D. Dal-

D

Scripta. **Dalmata** Hermannus, *vertit in Latinum sermonem ex Arabico, de Generatione Mahumedis & nutritura ejus Lib. I. Item Chronica mendosa & ridiculosa Saracenorum, de Vita Mahumedis & successorum ejus. Joh. Oporinus impressit Basilea cum Alcorano A. 1546.*

Dalmata Julius, A. 1460. vixit, & Tract. de Animæ potentiis conscripsit. Vid. G. M. Königii Biblioth. Vet. & Nova.

Judicium. **Dalmata** Trypho, ob surreptos sibi quingentos aureos, mœrore obiit. Erat Philosophus & Poëta acutus, ingeniosus & tersus. *Pierius Valer. de Inf. Lit. p. 161.* affirmat: suam ætatem rarissimos habuisse, quos Latinarum Græcarumque cognitione Tryphoni conferre posset. Addit, ipsum Timonico fuisse ingenio, adeo ut humanum genus omne evitaret, nulliusque contubernium ultra triduum ferret.

Scripta. **Dalmatinus** Georgius, *patriam habuit Slavoniam:* Vir orientalium lingvarum peritissimus, S. Biblia ex fontibus in Slavonicam seu Vandalicam transtulit lingvam, excusa Vittebergæ, typis latinis A. 1584. in 4. Titulus illorum est sequens: *S. Biblia, to gest, Svetu Pismu, Stariga, inu Noviga Sakona, Slovanski tolmacena, sculi* Juria Dalmatina. Atque hæc omnium prima est in lingvam Illyricam S. Bibliorum versio, unde etiam factum est, ut religiosissimi hujus viri operâ, Verbum Domini ad istud usque tempus quasi sepultum, Genti illi diffusissimæ in lingua sua vernacula patefactum, majus lumen præberet ac inferret.

Dalmatius vel **Dalmatianus**, Episcopus Cyzicenus, interfuit Concilio Ephesino, scripsitque acta Concilii Nice-
ni.

ni. NB. Alius etiam hujus nominis fuit, *Eremita* vulgò dictus, qui cum per 48. annos in cœnobio suo delituisset, prodiit, ut Nestorio se opponeret, condemnatione ejus auditâ vehementer lætatus A. C. 431.

N. Damasus, Hungarus, in Jure qvædam scripsit, qvæ *Scripta* *Brocardicorum nomine insignivit*, in quos libros correctiones edidit Barthol. Brixienfis. Simler. in Epit. Bibl. Gesn. fol. 154. *Scripsit etiam pro religionis Catholica pace & Concordia ad Germanos A. 1558.*

Davidis Franciscus, natione fuit *Hungarus*, munere ac dignitate Superintendens, sive Episcopus Unitariorum in Transylvania: Vix crepundiis valedicens, statim literarum rudimentis quorum capax ætas ea esse solet, patrio in ludo haustis, tam laudabiles deinceps sub fideli Præceptorum suorum ductu fecit progressus, ut celeriter non tantum coætaneos ingenii gloriâ antecelleret, sed egregiâ quoque indole suâ plurimorum vota præcurreret. Unde factum etiam est, ut, subsecuto tempore, se & studia sua sacrae destinans Theologiæ, os prius lingvis necessariis, pectusque artium bonarum & philosophiæ sanioris præceptis, maximâ qvâ potuit contentione, instruere laboraverit, quo ipso subsidio, præter multijugam eruditionem, dialecticæ insuper ac eloquentiæ adminiculis instructus, in Disputationum variarum palæstra, non sine singulari Auditorum cum admiratione ac applausu, sæpe sæpius victoriam reportavit: In sermonibus etiam Ecclesiasticis Claudiopoli in Transylvania ad populum ex suggestu habitis, tanta dicendi dulcedine animos illius in sui amorem pellexit, ut ad quodvis eidem perfvadendum maxime senferit promptum paratumque. Erat quidem primò purioris doctrinæ Evangelicæ assertor ac propugnator acerrimus, nihil pensius habens, quam Calvinismi in Transylvania hinc inde serpens malum, atque operâ *Petri Melii* Theologi Calviniani, tacitè disseminatum, radicitus extirpare,

sed temporis tractu, multiplicibus Calvinianorum perſaſionibus inductus, fervore paulatim in mitius abeunte iudicium, Calvinianis ſe jungens, Syncretiſmo facem præferre laboravit, quæ tamen ſpe ſua fruſtratus, in Arianiſmum deinceps, Sociniſmum & Semi-Judaismum prolapſus, toxico hoc ſuo peſtilentiſſimo plures Tranſilvaniæ Eccleſias inſicere nervis omnibus contendit, tanto minore verò cum ſucceſſu, quanto plures purioris doctrinæ Evangelicæ propugnatores medicinam ei depellendo attulerunt. Quantum autem ad *Sociniſmi attinet dogmata*, in capitibus quibusdam Sebaſtianus Caſtellio, Franciſcus Davidis, ut & Chriſtianus Franken, ceu Semi-Judæi, ab ipſo Socino repudiati fuere, qui & Eraſmum Johannis, ut Arianum, refutare aggreſſus eſt. Ceterum ſcindebantur A. C. 1552. illi in blaſphemanda S. Trinitate & Pædobaptiſmo conſentientes Cadmæi Fratres, Serveti diſcipuli Albejulienſes & Claudiopolitani, flagrante *inter Blandratam & Franciſcum Davidis* controverſia, de Chriſti (qui natura homo ſit; non Deus) invocatione, *Blandratâ* quidem invocandum Chriſtum aſſerente, *Franciſco* autem omnem Chriſto cultum dēnegante. *Georgius* igitur *Blandrata*, Salucienſis Italus, medicum agens in Aula Tranſilvaniæ Principis, favore & opibus pollens, *Fauſtum Socinum* evocavit, hyperaſpiſten futurum certaminis, atqve curavit, ut apud ipſum Franciſcum Davidis, qui Claudiopoli concionabatur, habitaret: cujus hoſpitio uſus fuit, ab adulto Novembri 1577. uſque Aprilē 1579. impenſas itineris & commorationis ferente Blandrata. Ne autem, ceu ſupra dictum, Calvinismi malum omnes Tranſilvaniæ Eccleſias penitus inſiceret, *Franciſcus Davidis*, ex huc uſqve geſtis audacior, variis Diſputationibus *Petrum Melium* ad meliorem ſententiam revocare, concionibus verò populum ad ea, unde receſſerat, reducere adnitebatur, ſed dum non abſque rixis & jurgiis, imò tumultu ſæpius, res finiretur, Davidis fractus, & Nobilium favore illeſtus, ex objectiſqve *Philippi Melanchthonis* Scriptis & variata Auguſtana Confeſſione dubius, in maximo fervore remiſſior factus, plus Eccleſiæ ſaniori deſuit, quam profuit. Offerebant enim ei primas Calviniani, & ut cum

cum *Petro Melio* Reformationis negotium urgeret, petebant, quas, inito etiam consilio, non respuebat, ita tamen, ne res prodere-
tur. Sperabat enim, qui noverat, Saxones Transylvanos huc us-
que magnificè de se sensisse, sua industria futurum, ut utriusque
Religionis affectu nefando Syncretismi vinculo colligati in unum
coirent, & firmâ veraque concordia connecterentur, & copularen-
tur. Ceterum *A. C. 1559. d. 18. Augusti*, Mediæ (urbe Transylva-
niæ) *Matthias Heblerus*, Superintendens Generalis in Transilva-
nia, Præsidis, & Magister *Dionysius Alesius*, Ecclesiæ Fönesiensis
Pastor, Ecclesiarumque reliquarum Hungaricarum Lutheranis dog-
matibus adhuc assentientium Superintendens, Respondentis officium
subibant, atque in confesso plurimorum, tam Saxonum Transilvano-
rum, quam Hungarorum, *Francisci Davidis & Gasparis Helti* Oppo-
nentium Sophisticationes felicissimè eludebant, eoque adigebant,
ut confusi eò se recipere cogerentur, unde cum Sociis tanto fastu,
& tanto apparatu procedentes advenerant, ac si cælum ipsum
Gigantea sua audacia expugnare sibi proposuissent. Ob rejectam
igitur Calvinianorum doctrinam, *Francisci Davidis* fervor qui-
dem remissior jam erat, odium vero pristinum, quod cum Calvi-
ni affectis contra Lutheranos conceperat, hoc remedio sopiri non
poterat, imò & viribus ingenii, & amaritudine animi exacerbati,
pertinacissimè utebatur, ad odia inter Politicos & Ecclesiasticos, in
perniciem Lutheranorum ruitura, ferenda, hæc enim via adhuc su-
pererat, qua Ministris Ecclesiarum damna inferri, & à variis inju-
riis laceffit, consensus in damnatis dogmatibus exprimi poterat:
sed quantò feliciori in illo, tantò infeliciori in hoc gaudebat succes-
su *Franciscus Davidis* Apostata. Neque tali ergo conamine is
ipse id, quod maximè avebat, consequeretur, sed sine,
quem ex afflictionibus ac pressuris Ecclesiarum Saxonicarum in
Transylvania se consecuturum speraverat, excidebat: itaque ad
eas redire artes malebat, quibus coram, aut in suas partes tra-
ducere Saxones Transylvanos posset, aut ipse de falsitate dogmatis
convictus, iis se adjungere valeret, disputationes scilicet & collo-
quia, ad quæ ut eò facilius adspiraret, in *Georgii Blandrata*, Ar-

chiatři Aulici gratiam, cujus magna & apud Principem Transylvaniæ, & apud Magnates erat autoritas, sese insinuat. Nec fallabat spes, Princeps namque *Christoph. Balthoreus* Synodum Provinciale indicebat *Enyedinum*, quo Blandratam, cujus detestabiles de Sacra Triade opiniones nemini huc usque innotuerant, cum plena autoritate mittebat, ut tanquam Præses ac Moderator Colloquio Enyedinario interesset. Licet verò spes in cogenda Synodo non falleret *Franciscum*, fallebat tamen in successu: Postquam enim maxima industria & contentione res ex utraque parte agebatur, & *Calviniani*, Calvinii sui placita ex ipsius Scriptis probabant, & *Lutherani* à Scriptura, sine urgentibus causis, non recedendum esse, affirmabant, tandem verò post varias, easque acerrimas contentiones, & Calviniani & Lutherani discesserunt. Fructus ergo tot contentionibus *Franciscus Davidis*, novis rebus studebat, quod cum aperuisset familiari suo *Blandrate*, hic jam tempus explicandi suum de Deitate dogma ratus, cum videret *Franciscum Davidis* organum fore aptissimum, per quod merces suas putridas, situque & carie obductas ac detritas, publicè venum exponeret, animum sententiamque suam, ea qua poterat facundia, *Francisco* explicabat, variisque promissis à *Calvinianismo ad Arianismum* trahebat. Quo obtento, Principi Transylvaniæ idem toxicum in quotidianis colloctionibus porrigebat, remotoque *M. Dionysio Alezio*, Ecclesiaste Lutherano, & qui Principi huc usque à concionibus fuerat sacris, *Franciscum* paulò ante commemoratum successorem deligebat, qui callidè & pedetentim *Servetianam heresim* in S. Trinitatis negatione consistentem, ex Scriptis *Michaelis Serveti*, Hispani, & *Joh. Valentini Gentilis*, Itali, aliorumque Scriptis concipiebat, post deceptum Principem, reliquis etiam Aulicis instillare studebat. Postquam autem *Franciscus* fatali quadam existimationis suæ clade, ceu supra dictum ex Disputatione illa A. C. 1559. cum *Heblero & Alezio* Theologis Lutheranis, in urbe Mediensis habità, ad rabiem usque exagitatus, vix mentis compos, novas quotidiè Theses atque Hypotheses sententiæ suæ probandæ causâ, sibi effingeret, scilicet, Christum esse nudum

dum hominem, non à Patre ab aeterno genitum, nec ab initio ante omnes creaturas à Deo creatum, nec ex ἐκλήυσα Spiritûs S. in utero Mariæ conceptum, sed ex humano Josephi semine progeneratum, ut quilibet homo ex semine paterno generatur, mortuum non ut Satisfactorem, collocatum ad dexteram sine ullo Mediationis officio, & quæ vel Judæorum Turcarumque nugas atque blasphemias impietate vincebant; hæcque vulgò etiam innotescerent: Blaudrata cum Socino reliquisque asseclis, metuentes, ne tetri hi errores sibi quoque imputarentur, seriem totius disputationis Principi Transylvaniæ *Christophoro Báthoreo* deferebant; satius enim putabant, rem ipsam prodere, quam in apertissimum vitæ & fortunarum discrimen incidere. Cognitis igitur tam blasphemis *Francisci Davidis* assertionibus, Princeps custodiæ satellitum in ædibus Parochialibus eundem committebat, moxque coactâ Synodo, Confessui Procerum & Pastorum commendabat, ut cognitâ causâ, eundem vel condemnarent, vel absolverent, vel si ad meliorem frugem reduci quiret, informarent. Introductus in Congregationem, interrogabatur; num illarum Assertionum autor esset, quas non solum vulgus suas diceret, sed & hi, qui antea ipsi conjunctissimi fuissent, sibi adjudicarent, quo, ab initio moti certaminis, se idem quod alii, qui in ipsum jam solum fabam cuderent, docuisse, respondebat: Idem asseribat *Lucas* quidam, *Davidis gener*, *Claudiotopolitanorum* Notarius publicus, & *Alexand. Dragetta* complices, ut blasphemiarum, sic & vinculorum. Interea uxor quoque *Francisci* à Principe est advocata, ut de sui mariti & vitæ & doctrina cognitio hauriretur uberior, quod cum fieret, tam horrenda ei objiciebat flagitia Actrix Uxor, testibus omni falsitate carentibus, signisque evidentissimis, ut omnium consilio, indignus Uxore, imò ipso hominum consortio, judicaretur, mulierque à tanto carcinomate sejungeretur. Quia ratione à propria uxore mirum in modum coarctatus, & infamiâ publicè notatus, omnem sui existimationem, etiam apud asseclas suos amisit. Quamvis autem quovis Vertumno aut Prometheo volubiliior ac mutabiliior esset, unanimi tamen congregatorum sententiâ convictus, ad æternos

nos carceres condemnabatur, & triduo post, jussu Principis, *Devam vel Cevam*, in Arcem Transylvaniæ deductus, ibidem in ergasterium conjiciebatur, ubi irrequietæ conscientiæ oestro excitatus, fractis jam, partim senio, partim solitudine, viribus & horribili modo exagitatus, per triduum integrum, sine ulla respiratione, horrendum ululans, communi sensu & ratione privatus, inter assidua spectrorum terribilissima, visis etiam nonnunquam, quos itineris sui comites appellabat, diabolis, dum frustra latebras quæreret, anxiam vitam exitu finit miserabili, A. C. 1579. d. 6 Jun. Unde paulò post acerba *Fausto Socino* nata exprobratio, quod ipse cum *Blandrata* Transylvaniæ Principi *Davidica* istius persecutionis atque incarcerationis autor fuisset: ad quam verò exprobrationem depellendam, Faustus Socinus sequenti ad Transylvanos *Francisci Davidis* affectus, scripta usus est apologiâ: Franciscum Davidis ipsum sibi calamitatem istam accersivisse; quod nempe contra datam pñi Blandratæ, aliisque, fidem, quædam constitui ac decerni curasset in *Synodo Thordana*, Christi invocationi planè adversantia; ac die quodam Dominico, cum de more in majore Templo ad populum concionaretur, disertè tantundem esse affirmasset, Jesum Christum invocare, atque Mariam Virginem, & alios Sanctos mortuos. Post mortem autem *Francisci Davidis*, cum judicio Ecclesiarum Polonicarum (quibuscum antea conspiraverant, contra S. Trinitatem & Pædobaptismum facto syncrétismo,) se opponerent libris editis, non sine ista Blandratæ & Socini criminatione, unâ cum *Davide Francisci Filio, Palæologus, Glirius, Sommerus*, aliisque Christum non invocantes Transylvani, *Faustus Socinus* quadragenarius, relicta Transylvaniâ, in Poloniæ Regnum secessit, ibique deinceps cœtibus illorum adhæsit, qui, *Serveti* exemplo, invocant Christum æterni Dei filium, minimè verò æternum Filium, qui in Polonia & magno Ducatu Lithvaniæ *Ariani & Ebionita* vocantur.

Potissimum ex Georg. Haneri Historia Ecclesiarum Transyl.

Opuscula à Franc. Davide conscripta recenset C. Sandius in Bibliotheca Antitrinitariorum p. 56. sequentia : Epi.

Epistola ad Ecclesias Polonicas, super Qvæstione, de Regno Scripta.
millenario Jesu Christi hic in terris. Albæ Juliæ A. 1670. MS. de
Dualitate Tractatus, in tria capita distinctus. Cui adjunguntur
Tractatus secundus; Quod unus solus Deus Israël, Pater Christi,
& nullus alius, invocandus sit, continens theses XV. in generali Sy-
nodo Thordana propositas. Item Tractatus tertius; Observationes
in Theses Georgii Blandrata comprehendens. Præterea Theses
tres: quibus ferme XXX. Theses Blandratam opposuisse, testis est
Palæologus. Confer. Judic. Eccles. Polon. pag. 232. Libellus par-
vus, XXX. Thesis Blandrata oppositus, in quo differitur, Jesum
Christum vocari nunc non posse Deum, cum non sit verus Deus:
Jesum invocari non posse in precibus: Justificationem & Prædesti-
nationem à Luthero & Calvino malè fuisse intellectas: De Regno
ejus Messia, quem fore Prophetæ divinarunt, qui esset Jesus Chri-
stus A. C. 1578. publicatus. Theses sedecim tribuit Francisco Da-
vidis Possevinus Sect. 3. cap. 7. in quarum prima dicit, eum asse-
verare, Dominum Jesum ex Josephi semine esse conceptum: Por-
rò in undecima, ait, eum statuere, Christo nullum cultum dese-
rendum, nisi quem, ejus præcepta servando, ipsi deferimus. Has
Theses (quas quidem mihi videre non contigit,) necesse est illum
non longè ante vitæ suæ finem exarasse: In memoratis enim Obser-
vationibus ad Blandrata Theses, diserte dixit; Jesum Christum
conceptum de Spiritu Sancto, Observatione in Thesin II. de Filio
Dei. Postea Theses IV. de non invocando Jesu in precibus sacris
Fausto Socino propositæ. Confutatio Responsionis Faustinae, i. e.
eorum, quæ Faustus Socinus dictis Thesis opposuit: Liber iste,
unà cum proximè præcedenti Opusculo, impressus est in Defensione
Francisci Davidis, in negotio, de non invocando Jesu Christo in
precibus, operâ studioque Jacobi Palæologi, Matthiæ Glirii, & Da-
vidis, Francisci Davidis filii, A. 1580. in 8. Denique Qvæstiones
nonnullæ, quæ extant editæ cum Fausti Socini ad eas responsione, in-
ter ipsius Fragmenta, Disputationi contra Christianum Franken ad-
juncta.

Elogium.

M. Geerg. Haner in Histor. Ecclesiar. Transylvanicar. pag. 23. seqvens de *Francisco Davidis* protulit Elogium: Franciscus Davidi A. 1557. die ultima Decembr. ad Disputationem *Stanckarum* provocabat, moxqve argumentorum ab utraqve parte prolatorum ventilatio seqvebatur, in qva, cum tanto zelo eruditionisque specie Franciscus Davidis rem ageret, omnium cum admiratione, ut nemo non eum supra ætatem, excellentibus ingenii & eloquentiæ donis donatum confiteretur, confusus *Stankarus*, haud sine multorum irrisione, ex colloquio se subduxit.

Idem loc. cit. pag. 297. Franciscus Davidis nullis Dialecticorum laqueis vincibilis.

Scripta.

Debrecinus Johannes, Hungarus, Calvinianorum dogmata propugnans. Ejus sub nomine prodiit: *Exercitationum Scholasticarum Trias*, de Scientia Dei, ex probatissimis Authoribus studiosè concinnata, accuratissimâ methodo hunc in ordinem disposita, publicisque Disputationibus, exercitii & veritatis indaganda gratiâ, proposita, examinata, vindicata. Accessit etiam *Selectorum Novi Testamenti Locorum*, à cavillis hostium Fidei *Vindicatio*, Franekeræ, excudit Joh. Welleus 1658. 12. Eiusdem quoque operâ Conciliatorium Biblicum Thadæi, Ultrajecti 1658. in 12. lucem adspexit publicam.

Scripta.

Devai Martinus, Hungarus, scripsit Disputationem de statu Animarum post hanc vitam: Item de præcipuis articulis Christianæ doctrinæ, prohibente J. Simlero in Ep. Bibl. Gesn. f. 483.

Scripta.

Dominici Johannes, Dalmata, Archi-Episcopus Ragusanus, Budæ obiit A. 1418. Reliquit Commentarium in Matthæum, & Epistolam ad Romanos. In Libro quem *Luculam noctis* inscripsit, interposito juramento affirmat, se in nulla scientia Præceptorem habuisse, sed exemplo Augustini omnes per se ipsum disciplinas edidicisse. *Vide Sig. Ferrarius in Hungaria p. 443.*

Mar-

MARCUS ANTONIUS de DOMINIS
 ARCHI-EPISCOPUS SPALATENSIS : DAL-
 MATIÆ ET CROATIÆ PRIMAS

VIR magnæ eruditionis, inque Romana Ecclesiâ egregiæ
 existimationis, ex librorum Evangelicorum lectione solo
 Jesu Christi nomine devotius considerato, ut ipse de se aje-
 bat, Archiepiscopatu se abdicavit, nuncioque misso Romanæ com-
 munioni A. 1600. in Angliam se recipiens Calvinianæ Ecclesiæ se ad-
 junxit. Exinde Libros V. eruditissimos de *Republica Ecclesiastica*
 contra Primatum Papæ typis emisit. Annis aliquot elapsis, præ-
 fertim Legati Hispanici, tum temporis Londini commorantis, pol-
 licitationibus inescatus, sed magno suo malo Romam regressus, &
 Papæ Gregorio XV. olim condiscipulo suo supplex factus, veniam
 defectionis suæ petiit ac impetravit: libellum tandem composuit,
 in quo Doctrinam Reformatorum detestatus est. Verum non po-
 tuit ei Religio placere Pontificia, quare fugam adornavit, &
 denuò se ad Reformatos conferre voluit. In fuga autem compre-
 hensus, Inquisitionum jussu, carceri in Castello S. Angeli inclusus,
 in eo post aliquot dies, morbo an veneno incertum, miserrimè
 periit. Cadaver tandem Inquisitionis decreto ad Templum S. Ma-
 riæ supra Minervam delatum, damnatumque in campo Floræ, unà cum
 libris contra S. Pontificem ab eodem scriptis A. 1624. die 21. Decemb.
 rogo impositum publicèque combustum est, & cineres in Tyberim
 abjecti sunt. *Plura de hoc ipso Archi-Episcopo scire gestiens*, con-
 ferat Janum Nicium Erythræum P. III. Pinacothec. p. 78. Jacob.
 Revium in Urbano II. X. Grammondum Lib. 3. Hist. Gall. p. 196. Ca-
 lixtum in Appar. Theol. p. 195. Andr. Rivetum in Jesu vita vapulan-
 te. Bocalinum in Epistolis. Joh. Wolfg. Jæger. in Hist. Eccles. P.
 III. Lib. 2. c. 24. Anatomiam Papæ, germanicè editam à Franc. Al-
 bano. Theatrum Europæum T. I. f. 711. Joseph Hallum, Episcopum
 Oxoniensem, in Roma Irreconciliabili, quam in Universitate Gry-

phishwald. academico examini subiecit & Syllabum Autorum, qvī *Romam Reconciliabilem* statuerunt, atqve M. A. de Dominis *Consilium Reditus ex Anglia Romam*, addidit, Joh. Frid. Mayer., SS. Theol. Doct. ejusd. PP. Gryphiswaldiæ 1706. in 8. pag. inqvam 38; pag. verò 41. ibidem occurrit proluxa qvamvis, lectu tamen dignissima illa Epistola, quā Josephus ille Hallus M. A. de Dominis reditum ex Anglia ad Rom. Pontificem meditantem, dehortatus fuit. Tragicum ejus exitium Romæ descripsit, *Dominus de S. Lazaro* in libro gallico, cui tit: *Histoires Tragiques de nostre Temps*.

Scripta. M. A. de Dominis quæ mihi hæcenus innotuerunt, sunt sequentia: I. *Opus (duodecim annorum spacio elaboratum) de Republica Ecclesiastica*, Londini 1617. fol. in tria Voll. partitum, quæ editio optima: prodiit præterea idem Opus multiplici eruditione refertum, etiam Heidelbergæ & Francofurti ad Mœn. 1618. fol. in II. Tomos & X. Libros distinctum, ex quibus tamen octavus & decimus utpote nondum typis excusi, adhuc desiderantur.

Contenta hujus sui Operis ipse Autor in limine ejusdem, verbis expressit hisce: In his decem de Republica Ecclesiastica libris, verum & proprium regimen, quale à Christo fuit institutum, ab Apostolis & Apostolicis viris usurpatum, à Patribus traditum, à Conciliis Catholicis inculcatum, & ab universali Christi Ecclesia per plura incorrupta secula usu receptum, ex ipso sacram Scripturarum fonte, Patrumque & Conciliorum ac Scriptorum Orthodoxorum monumentis fusè explicantur. Quamquam non de solo regimine Ecclesiastico, sed de ipsis etiam dogmatibus, sacramentis, ritibus &c.

Ibidem n. 9. & 10. rationes & causas enumerat, quibus inductus à Rom. Ecclesiæ communionem secesserit, tali adhibitâ verborum texturâ: Vidi planeque perspexi, nos (Romano-Catholicos) in nostris Ecclesiis, sive doctrinam sive disciplinam spectes, à recto tramite plurimum deviare. Quid enim facerem amplius in medio nationis pravæ atque perversæ? Si meam Ecclesiam regere, ut oporteat, juxta veterem Ecclesiæ Catholicæ modum, si doctrinam veram Catholicam, ut docerem & exercere voluissem,

sem, gravissimas in caput meum procellas Romanas, foedissimasque tempestates accelerassem, contra quem, jam diu odium conceptum Romæ fovebatur, qui meos in scribendo adversus ipsius sensum labores jam subolefecerat: Nam & per Nuncium Apostolicum Venetiis commorantem non semel monitus hac de re & correptus fui. Satiùs ergo fuit, pennas columbæ assumere & avolare, elongare, fugereque ad solitudines, ubi expectare possem eum, qui saluum me faciat à pusillanimitate Spiritus, & tempestate, quam me cœcum voluntarium cum cœcis in interitum cæcos ducere. *Et paulo post*: Pavit me Christus in suo ovili, mutus non amplius esse potui, sicut non omnes Episcopi muti sunt, sub Romano, qui hinc spe illecti, illinc metu territi silent, potiusque assentantes simul cum duce ad præcipitium properant. Quoniam verò obsequium amicos, veritas odium parit, cum veritatem deferere neque possim neque debeam, odium propinquum omninò fugiendum mihi fuit, odiique effectus jam ordinarii, venena & pugiones fuerunt evitandi. Eo enim nostris temporibus redacta res est, ut Ecclesiasticæ Controversiæ non Theologis amplius, non Conciliis, sed tortoribus, sed carnificibus, sed sicariis, sed sangvinariis, sed parricidis defendendæ Romæ aut Romæ committantur. II. *Historica Disquisitio de Prærogativa Allodiorum in provincia Narbonensi & Aquitanica, Parisiis 1654. in 4. digna lectu & eruditionis plena est.* III. Cum Joh. Jacob. Chiffletius contra Gallorum injurias Vindicias, in quibus Arcana Regia exposita sunt, scripsisset, easdemque Antverpiæ 1645. imprimi curasset in 4. tunc illi opposuit M. A. de Dominis *Affertorem Gallicum*: cui Chiffletius rursus *Lampades suas Hispanicas opposuit. Antverpiæ 1649. in 4. excusas.*

Contra M. A. de Dominis qui scripserunt, sunt:

Nicolaus Coëffetan, Episcopus Massiliensis in *Tract. suo, quem scripsit pro Monarchia Ecclesiæ Catholicæ. Parisiis 1624. 8.* Fidelis Annosus, vel potius Joh. Floydus, Veremontanus, Antverpiæ 1622. 8. Laurent. Beyerliuk, Archi-Presbyter, qui consilium Marci Ant. de Dominis examinat *ibid. 1617.* Joh. Cydonius, 1619. Andreas

Eudemon. Martinus Becanus, (ambo Jesvitæ) *qui de M. A. de Dominis sequenti modo judicat Tom. V. Opusc. 6. p. 666.*

Censura

Unum est, Te neque Catholicum esse, neque Lutheranum, neque Calvinistam, sed ab omnibus dissentire, & novum doctrinæ symbolum, partim ex aliorum scriptis, partim ex tuo cerebro confarcinasse. Alterum, duplici spiritu ad scribendum impulsus te esse, altero odii in Pontificem, altero amoris propriæ excellentiæ & cupiditatis.

Joh. Faës in Lib. I. de Jubileis Rom. Pontif. p. 37. §. 95. Plurà apud subacti Judicii pacisque Ecclesiæ longè studiosissimum *M. A. de Dominis* lib. VI. de Republ. Eccles. f. 52. de Bonifacio II. leguntur. Cum quo ipso ea congruunt, quæ a *Joh. Conrad. Schurzleischio* & *D. Gotlib. Wernsdorffo* sunt prolata, qui ei non tantum præcipuum inter Scriptores Ecclesiasticos locum assignant, sed insimul eidem subsequens attribuunt elogium: Vir erat summo studio in antiquitate versatus, qui Baronii rationes in argumento Monarchiæ Siculi adductas egregiè & feliciter labefactavit, quem aliquis superiori seculo in Gallia retellere cœpit, sed perinceptè & jejunè.

Elogium

Dráskovicz Georgius, Episcopus Quinqve-Ecclesiensis, Legatione ad Concilium Tridentinum celebris, ut qui Anno 1562. fuit in eodem Concilio Orator Cæsareo-Regius pro Regno Hungariæ: postea ad Episcopatum Jaurinensem, hinc ad Archi-Episcopatum Colocensem evehctus, simulque S. R. E. Cardinalis à Pontifice Rom. declaratus, tandem A. 1585. factus est Locumtênens Regius per Hungariam (illis enim temporibus cessaverat Palatinalis dignitas per aliquot annos, ceu supra jam p. 45 commemoratum est) eodemque anno 15. Kal. Janu. cum magno Regis & honorum omnium dolore obiit, ætatis 62. sepultus Jaurini in choro cathedrali.

* *Johannes Dráskovicz*, Comes Hungariæ de Trakoyan, ex Bana-Croatia, Regni Hungariæ Comes Palatinus & judex

dex Cumanorum, electus A. 1647. Posonii mortuus Anno subsequente 1648.

Dudithius Andreas ab Horehovitza, aliquando etiam *Sbardellatus* à materno genere (mater quippe illi nobilis eo nomine Veneta) cognominatus, vir natalium claritate, ingenio omnium scientiarum genere excolto, iudicio, rarâ Latinè scribendi dicendique facultate, in negotiis explicandis prudentiâ ac solertiâ præstans, adhuc totius corporis formâ, gestu & oris renidentis gravitate conspicuus, comitate, vitæ innocentâ omnium, qui unquam eum viderunt, gratiam promeritus. Natus est anno 1533, Non. Febr. *Buda in Hungariâ* aut Budæ proximo castello. Primum literarum tyrocinium Patavii fecit & in Italiâ P. Manutium, Fr. Robortellum, C. Sigonium, Onuphr. Panvinium, P. Victorium partim audivit, partim amicos & familiares habuit. Tantis verò Tullianæ eloquentiæ sive admirator sive sectator fuit, ut totum Ciceronem ter manu propriâ descripserit. Patavii tunc *Stephanus Bathorius*, postea in Poloniæ Regem electus, erat, cum quo subortæ jam tùm occultæ sive æmulationes sive similitudines, quæ cum ætate creverunt. Inde in Angliam *Reginaldum Polum*, Cardinalem, abeuntem cum Aloisio Priulo secutus est, cujus & vitam, à Ludovico Beccatello Italicè scriptam, eleganter Latinè vertit. Demum ex Anglia Lutetiam venit & illic sub optimo doctore *Angelo Caninio*, Anglarensi, non solum Græcæ lingvæ & Hebraicæ, sed & Orientalium peritissimò, denuò, intermissis per illas peregrinationes studiis, operam dedit. In Pannoniam suam reversus atque in aulam Cæsaream, quanquam admodum juvenis, ob admirabilem erudicionem & morum sçavitatem Tinniensis Episcopus creatus ac postea Quinqve Ecclesiensis designatus fuit, magnasque legationes sub Ferdinando I. jam tunc, & postea sub Maximiliano II. atque etiam Rudolpho II. summâ felicitatis & prudentiæ laude obivit. Inter hæc Tridentino Concilio interfuit & Hungariæ sacri Ordinis nomine varias Orationes ad Patres habuit, quarum duæ, *altera de communione sub utra-*

que specie, altera de sacerdotum conjugio tunc per Germaniam publicata sunt. Postea Sigismundo Augusto, Poloniæ Rege, mortuo in electione novi Regis sedulam operam Maximiliano Cæsari navavit, nullumque in ea petitione acriorem adversarium *Joh. Monlucius*, Valentini Episcopus, ut ex ipso sæpius audiui, quam Dudithium expertus est. Tantas tamque laudabiles animi dotes in religione levitas obscuravit. Nam sacris majorum relictis Protestantium doctrinam amplexus est, atque ut illi inter se per Germaniam ac præcipuè per Sarmatiam studiis & opinionibus divisi erant, ita nunc ad has, nunc ad illas partes propendens diu fluctuavit, neutris propterea acceptus, cum & à Catholicis quod primam fidem irritam fecisset, ubique exagitaretur, & inter Protestantes quasi emanfor haberetur. In eo autem fluctuationis solo hærens hoc temperamentum servabat, ut nemini, qui viam veritatis ac salutis pectore non ficto aut ambitiosè rimaretur, gravius succensendum putaret, neque eos, qui in religionis quæstionibus, hodiè tantoperè exagitatis, erroneam opinionem tuerentur, modò turbulenta abesset pertinacia, poenis atrocioribus dignos censeret. Qua de re contrariæ exstant luculentæ *Theodori Beza* & ipsius epistolæ. Ejeratâ Episcopâ in uxorem virginem è Reginæ Poloniæ gynæceo è *Sirassia* familia primum duxit, de qua res non indigna relatu memoratur. Quum adhuc Episcopus esset Dudithius, in Poloniam à Maximiliano legatus & ad Infantem Pontificio Ornato in gynæceum, in quo pleræque nobiles virgines erant, admittus, uni ex illis non prius sibi visæ ruborem expressit, tanta circumstantium admiratione, ut digresso Legato Infans statim ab eâ quæsierit, *quid causæ esset, cur in Legati ingressu tam apertum commoti animi indicium dedisset?* Illa vero cum initio alia atque alia causata se excusasset, ad extremum instante Infante respondit: *hesternâ nocte in somnis visum hominem à patre matreque virum sibi destinatum totâ oris & corporis specie, excepto sacerdotali amictu, tam Legato similem, ut memor somnii tam manifestè erubuerit;* quod pro tempore ab Infante neglectum & ab ipsâ virgine, vanitatem somniorum ridentibus

HUNGARIÆ LITERATÆ.

127

bus, eoqve magis, qvòd Inter dignitate Episcopali virum & virginem illam nuptias coire posse, tunc vero simile non fiebat. Res nihilominus biennio post exitum habuit, cum Dudithio, qvi jam de nuptiis cogitabat, de filia ei in matrimonium danda convenit, qvâ mortuâ alteram ex illustri in Polonia familia atqve etiam famosorum Sboroviorum sororem, *Johannis Tarnovii* Comitissæ viduam, duxit, matronam lectissimam, ex qva prolem suscepit. Ob id Romam citatus cum non comparuisset, ac propterea proscriptus esset, non tamen Maximilianus, qvamvis à Pontifice monitus, ob id ejus colloquio abstinuit aut operâ uti destitit. Sed cum Stephanum Báthorium & Sigismundum Svecum, à Sboroviis ipsius fororiis prælatos Austriacis, qvibus inserviebat, mœreret, divenditis qvæ in Pannonia & Polonia habebat, bonis, in Qvados cum bona Rudolphi Cæsaris gratia concessit, contractoqve Vratislaviæ domicilio grandem pecuniam Cæsari, qvam felici consilio incertum, mutuo dedit, modicâ ex ejus usurâ lautè splendideqve victitans, in eoqve otio ad pristina studia revolutus, præcipuè in Mathematicis ingenium exercuit & artam cum Joh. Prætorio Joachimico, harum scientiarum clarissimo in Altdorfiana Norimbergensis Reip. Academia Professore, qvem inter domesticos aliquando studiorum comitem habuerat, amicitiam renovavit ac per literas totâ vitâ reliqvâ coluit. Placida & qvalem prædixerat sæpe ac sibi optarat, morte obiit Vratislaviæ A. 1589. 8. KL. Mart. (amicis liberisqve circumstantibus, cum non totis duabus horis decubuisset, Medicis, ut fit, de genere morbi dissidentibus, cum alii pulmonis abscessum, alii apoplexiam esse differerent) integrosqve animi sensus ad extremum vitæ spiritum retinuit, Christum salutis nostræ propitiatorem perpetuò invocans. Biduo antè, qvòd multis admiratione dignum videbitur, ad Prætorium, quem compatrem familiari compellatione nominabat, literas dederat, qvarum in imâ clausulâ post plerasqve non vulgares de rebus Mathematicis qvæstiones, qvas ei solvendas proponebat, propriâ manu hæc verba adscripserat: *Eclipsis Lunæ 15. hujus*

hujus mensis incidit in Aquarium, qui meus horoscopus est; si vera est Astrologia, mortem mihi adfert aut gravissimum aliquem morbum. Tu, quid censes? In omen & proximæ mortis acceptum, quod pridie, quàm moreretur, cum nondum fatali morbo correptus esset, de misero quodam, quem sæpe sublevare solitus erat, quærendo famulis mandarât. Nam repositi cum illi hominem non repertum respondissent, Cras, inquit, mihi eum sublevare fortasse non erit integrum.

Ex Thuano Enucleato Gerhardi von Stöcken.

† †

ANDREAS DUDITHIUS ab Horehovitzâ, Sbardellatus, Hungarus: primò Episcopus Tiniensis, post Csonadiensis, actandem Quinqve Ecclesiensis: S. Casarea Maj. Consiliarius & ad Regem Polonia legatus. Quondam nomine Cleri Regni Hungarici ad Concilium Tridentinum delegatus. Ubi visis Româna Ecclesia arcanis, cum ei religio hac displicuisset, Reformatis se applicuit, atque in Polonia inter Regni indigenas in Comitibus Perticovien-sibus anni 1565. cooptatus, uxorem ex nobili Strassiorum prosapia duxit. Quâ mortua Zborovii Castellani Cracoviensis filiam, Comitissæ Tarnovii viduam matrimonii nexu sibi copulavit, atque ex ea filiam Reginam nomine, Hieronymi Moscorovii conjugem, procreavit. Hinc, cum arbitraretur & Reformatos Calvinisequaces, in multis adhuc reformatione egere: imprimis verò cernens eorum acerbiteriam erga cætum minorem qui unum profitebatur Deum, ab illis se sejunxit, his autem se adjunxit, sententiamque horum amplexus, ad obitum usque professus est ac propugnavit. Immo & in oppido suo Smigel in hujus religionis usum Ecclesiam ac scholam erexit, earumque patronus extitit. Natus est Buda in Pannonia A. 1533. 5. Febr. Denatus Uratislavia in Silesia A. 1589, 15. Febr. æt. 23. Sententiam Unitariorum de Deo ac Filio ejus Jesu Christo, potissimum ex Transylvanorum scriptis, à Georgio Blandrata & Francisco Davidis in lucem emissis, hausisse se fatetur in Epistola ad Theodorum Beza: in quâ hæc inter alia scribit:

scribit ; Sed ut quid tamen de duobus clarissimis illis viris G. Blandrata & Francisco Davidis dicam ; profiteor coram Deo atque ejus Angelis , non me quicquam horum auctoritate permotum fuisse , ut è recepta passim de Trinitate opinione discederem. Illud etiam sanctè affirmare possum , me neutrum horum unquam vidisse. Quare nulla cum illis tam arcta mihi amicitia intercedere potuit , nullum beneficium ab illis profectum est , quod oculorum mihi aciem perstringere queat. Itaque non potuit illorum mihi gratia atque auctoritas fucum facere , ut tu falsò conjicis. Neque ulla omnino ullius hominis auctoritas tanta esse possit , quæ me à vera pietate abducatur. Hoc tamen tantum abest , ut inficiaturus unquam sim , ut etiam libenter profitear , totam hanc cœlestem doctrinam secundum Deum , clarissimis illis magnaque doctrinâ , ingenio , judicio , pietate præditis viris potissimum deberi : in cujus gloriæ societatem jure suo veniunt , & Alciatus , & Gregorius Schomannus , & Krovicius , & Socinus , & alii præstantissimi viri , qui tum scribendo , tum docendo , plurimum operæ ad hanc illustrandam doctrinam posuerunt. Illi primi , quod sciam , illi inquam duo præstantissimi viri Blandrata & Davidis , Latine editis hac de re libris , Christum è sepulchro nobis eruerunt ; in quod eum Patres illi vestri , & Papismi conditores & architecti , detrusum atque oppressum , circumpositis satellitibus , detinebant. Quare ingenuè fatebor , quod hi mihi ad Evangelii doctrinam , simpliciter ut scripta & tradita est intelligendam , viam quasi digito intendentes , demonstrarunt. Vid. *Christoph. Christ. Sandii Bibliotheca. Anti-Trinitariorum* p. 61. 62.

Ex his jam allatis, nec non ex Scriptis paulò infra recensitis, Sectatorem quidem atque fautorem Hæreseos abominabilis Socinianismi Dudithium nostrum fuisse, satis superque patet; ast num etiam ad mortem usque in eadem perseveraverit, ex loco sepulturae eidem Fratislavia tributo, in templo Evangelicorum Cathedrali S. Elisabethæ dicato, dubium mihi suboritur, id quod profectò haut-quamquam contigisset, nisi ad saniolem mentem eum revertisse contigisset. Epitaphium autem illius in latere Orientali dicti templi

*pli, ad dexteram Altaris summi, dum ibidem Vratislavia A. 1697
studia mea humaniora tractassem, hoc verborum ordine disposi-
tum, legi atque descripsi:*

D. O. M. S.
ANDRÆ. DUDITH.
AB. HOREHOVICZA.
DNO. IN. SMIGLA.
ANTIQUISS. PROSAPIA. VIRTUTE. SIN-
GULARI. ERUDITIONE. MULTIJUGA.
DIVERSARUM. LINGVARUM. EXCELLENTI.
COGNITIONE. PLURIMORUMQVE. ET. MAXIMA.
RUM. RERUM. USU. VERE. ILLUSTR.
INCOMPARABILI. VIRO.
III. IMP. FERDINANDI. I. MAXIMIL. II.
RUDOLPH. II. CONSILIARIO.
ORATORI. PRIMARIO.
SUMMIS. HONORIBUS. TUM. SACRIS. TUM. PROPHANIS.
LEGATIONIBUS. AMPLISS. APUD. EXTEROS,
REGES, ET. DYNASTAS. MAXIMA. CUM.
LAUDE. PERFUNCTO.
CARISSEO. OMNIBUS. ADVERSO. NEMINI.
CUNCTIS. ADMIRATIONI.
MARITO. EXOPTATISSO. ATQVE. DESIDERATISSO.
SUO. ET. LIBERORUM. NOME. MULTIS.
CUM. LACRIMIS. POSUIT.
ELISABETHA. EX. ILLUSTR. ET. AMPLISSA.
SBOROVIORUM. FAMILIA. ORIUNDA.
QVÆ. UT. IN. HAC. VITA. CUM. DULCISSEO.
CONJUGE. PER. ANNOS. X. CONJUNCTISSIME.
VIXIT. ITA. NE. MORTUUM.
QVIDEM. DESERERE. SED. CUM.
EODEM. IN. EODEM.
SEPULCHRO. QUIESCERE. VOLUIT.

VIXIT. MARITUS.	ILLA. VIXIT.
A. LVI. D. VII.	A.
OBIIT. BRESLÆ.	M.
XXIII. FEBR.	D.
M. DLXXIX.	OBIIT.

Sequuntur Scripta, quæ A. Dudithium habent Autorem :

Scripta. *Commentariolus de Cometarum significatione, & Disserta-
tiones novæ de Cometis, Basileæ A. 1579. 4. & Vratislaviæ 1619. in 8.
cum Thomæ Erasti sententia de Cometarum significatione, adje-
ctis*

HUNGARIÆ LITERATÆ

131

Etis notis *Elia Majoris*. Denuò etiam excusus est hic liber *Trajecti* 1665. in 4. cum Oratione *J. Georgii Gravii*, de Cometis, contra vulgi opinionem, eos esse malorum nuncios. *Epistola Medicinales in Laur. Scholtzii Epistolarum Philosophicarum, Medicinalium ac Chymicarum Volumine, Francofurti* 1598. & *Hanovia* 1610. *Poëmata, quæ habentur in Tomo II. Delic. Germ.* Hæc omnia in Indice Hispanico Expurgatorio permittuntur. Cætera prohibentur. Præterea in Latinam linguam eleganter convertit Dudithius: *Halicarnassæi ad Q. Aurelium Tuberonem de Thucydidis Historia Judicium, quem librum impressit Aldus, Venetiis*, perhibente J. Simlero in *Epit. Biblioth. Gesn. f. 36.* Item, *Cardinalis Reginaldi Poli Vitam*, à Ludovico Beccatello Italicè descriptam, quæ *Venetiis* prodiit 1563. 4. Item *Hermogenem ex Græco in Latinum eum transtulisse* testis est Cl. Teisserius, qui etiam fertur omnia Opera Dudithii edidisse. Andr. Dudithii *Quæstio: Ubi vera & Catholica Jesu Christi Ecclesia invenienda sit? Joh. Wolfio & Theod. Beza proposita.* Cum horum Responsionibus edita est studio, *Joh. Lavateri, Tigurini, Hanovia* 1610. 8. Insuper *Epistola* haut paucæ ardui argumenti ab eodem conscriptæ hinc inde extant, veluti: in Volumine *Epistolarum Pauli Manutii*, quæ de re vid. omninò hujus *Epistola* 22. Libri VI. Item in *Bibliotheca Fratrum Polonorum Unitariorum*, adjunctæ *Epistolis F. Socini.* *Nota duplices in Fausti Socini Disputationem de Baptismo aquæ, Disputationi huic annexæ sunt:* *Epistola ad Joh. Wolffium Tigurina Ecclesia Ministrum, Cracoviæ A. 1559. die Pentecostes scripta.* *Epistola ad Theod. Bezam scripta Cracoviæ 1570. Cal. Aug. in qua disputatur an Ecclesie nomen soli Reformata conveniat, Heidelbergæ 1593. in 8.* *Epistola ad Joh. Lasium, Equitem Polonum, in qua de divina Triade disputatur, scripta Cracoviæ 1571. die 9 Junii: impressa ex Bibliotheca Gomari, & postea cum Oratione Maresii.* De qua *Epistola* notatu dignum est Judicium, à Beza in adjunctis ad *Epistolam Dedicatorem Poëmatum* editioni A. 1569. præfixam prolatum est hocce: *De horrendis in Deum Blasphemiis, & plus*

quam Arrianis atheismis, fidem facit Epistola ejusdem ad Lascium, Equitem Polonum 1590. typis edita, cujus exemplar olim habui, quam æternis tenebris sepultam, quam recusam malletm. Cum quo consentit Geverhardus Elmenhorstius talem de Dudithio censuram proferens: quod ab Orbe condito ex orci faucibus nullum illo scripto Dudithii ad Lascium, prodierit pestilentius. Eadem Belgicæ A. 1668. 4. Epistola ad Petrum Melium, Sacerdotem Debrecinensem in Hungaria, Cracoviâ 1571. die 30. Januarii. Epistola ad eundem ibidem, & eodem anno, die 22. Septembris data. Epistola ad Josiam Simlerum & Joh. Wolffium Theologos Tigurinos, Cracoviâ 1572. 7. Julii. Epistola ad Petrum Karolum Concionatorem Varadiensem. Cracoviâ 1572. Calend. Sextilis. Epistola ad Theod. Bezam Vezelium: in qua Confessionem fidei suæ de Deo Patre, Filio & Spiritu S. proponit, & Athanasii Symbolum castigat. Finis hujus Epistolæ desideratur, sed in dicta Confessione mentionem facit, Refutationis Joh. Sommeri quæ prodit A. 1582. ad quam Bezam remittit. Postea Epistole ad Faustum Socinum, scriptæ A. 1580. 1582. &c. MS. Epistola ad Justum Lipsium, Wratislaviâ 17. Martii, 1584. exarata: & est prima inter Epistolas clarorum Virorum ad Lipsium. Responzionem ad illam Epistolam Lipsii habes in p. 163. Sex Decadum Epistolar. Lipsii prætermissarum Offenbaci excusarum A. 1610. in 8. Epistola de Hereticis non persequendis & capitali supplicio afficiendis, Christlingæ. 1584. 8. Eandem arbitror esse, quæ cum Beza epistola conjuncta est Mini Celsi Senensis (sub cujus nomine Lælius Socinus Senensis latere perhibetur) in libro de eadem materia: Scripta Cal. Aug. 1570. edita 1584. in 8. Epistola ad Varios MSS. Epistolas istas omnes recenset Christin. Christoph. Sandius p. 63. Bibliotheca suæ Antitrinitariorum, ubi pergit: Usus etiam sum Dialogis Bernhardini Ochini, qui è Bibliotheca Ampliss. Viri Johannis Pesseri, Roterodamensium Consulis (qui talium librorum amator fuit) prodierunt, in quos Dudithius manu sua notas scripserat. Quod idem ante eum fecerant, in eodem Codice, Valent-

lentinus Gentilis & Georgius Blandrata : quorum scripturas ipse Dudithius (nomine suo initio libri , ceu possessoris , adscripto) notas fecit , subscribendo iis ; *manus V. Gentilis Berna decollati* : item , *Blandrata manus*.

Quibus addas licet A. Dudithii Orationes , quas in Concilio Tridentino , nomine Episcoporum Hungaria recitavit , De Calice puta Laicis permittendo , & complures alias : item Monita Politica. Epistolam Apologeticam ad Maximilianum II. Imperatorem : Commentarium pro Conjugii Sacerdotum libertate ; cum Appendice Epistolarum & Scriptorum aliquot ejusque Vita uberioris descriptionem , junctim in uno Volumine formæ 4. editam esse à Qvirino Reitero , Theologo Palatino , Offenbachii A. 1610. non uno ab Autore traditum memini me legisse.

Elogia & Censura ex ipsa Biographia Dudithii Thuanea depro-migveunt , quibus adjicere haut incongruum fuerit hac sequentia :

Andr. Dudithius fuit Vir præstanti ingenio & judicio , valuit *Censura.* Ciceronianâ dicendi facultate & lingvæ Græcæ peritia. Fuit Theologus , Politicus , Philosophus eximiûs & Artis Medicæ non imperitus , ut ejus Epistolæ ostendunt. Historiarum peritia nemini cessit , sed in Religionis negotio inconstans , qui ex *Catholico* factus primum est *Calvinianus* , deinde penè assecla Socini , nisi quod nonnulli eum volunt excusare : quicquid sit , in eam sectam fuit admodum pronus. *Conringius in Diss. MSS. quas Oldenburgerus suo sub nomine edidit , titulo : Thesauri Rerumpublicarum P. IV. de Hungaria p. 465.*

A. Dudithius vir magnus & Sapiens : *J. Lipsius Ep. 78. Cent. 2. Nicol. Taurellus Phys. & Medic. in Acad. Altdorfina P. P. inter Carmina Funebria Emblematis Physico-Ethicis ad calcem adjec-ta Carmen quoque de Andr. Dudithio imprimi curavit sequens :*

Improba Dudithium mors est etiam ausa Baronem

Tollere : qui reliquos inter spectabilis omnes.

Et fuit ingenio solers , & acumine mentis

Linceus. In variis præclara scientia rebus

Parta per assiduos noctu diuque labores ,

Qvem passim doctis propè prætulit omnibus unum. &c.

Neque penitus prætereundum erit egregium *Judicium*, celeberrimi multæque lectionis Theologi, *Gisberti Voetii*, de Andrea nostro Dudithio, quod prolixum habetur, *Exercitatione de Prognosticis Cometarum* p. 21. edit. *Amsterdamensis* A. 1665. 4. *Supersedeo plura alia Judicia & Elogia*, de Vita, Doctrina & Scriptis ejusdem non ubivis facile occurrentia, & egregiè quis, qualis quantusque idem fuerit adumbrantia, heic adducere, quæ legi imprimis merentur in Excellentiss. Dn. *Thomæ Crenii Animadversionum Philologicarum & Historicarum* P. II. c. 4. à p. 138. ad p. usque 155. Cui addi potest *Joh. Hornbek in Apparatu ad Socinianismum confutatum* p. 61. & seqq.

De Filio famosissimi hujus *Dudithii homonymo* plura non habeo quod in præsentì addam, præterquam quod Opusculum ediderit de *Divinitate Jesu Christi*, ex qua inscriptione quodammodo colligi potest, eum in Christiana fidei suæ professione quam longissime abfuisse à scandalosis & impiis Patris sui dogmatibus. Idem Dn. *Crenius* l. c. P. III. p. 236. mentionem injicit duarum Epistolarum, ab eodem filio, ad D. Polycarpum Lyserum SS. Theol. P. P. Wittebergam exaratarum, quarum autographa hodiernum in eadem Polyc. Lyseri Bibliotheca instructissima asseruari idem *Crenius* perhibet, atque in utraque de loco Paulino Phil. 2. v. 6, 7. & imprimis de genuino sensu phrasium Paulinarum, *forma Dei & forma Servi*, prolixius mentem suam exponere Dudithium, asserit.

E

Ember Paulus, *Hungarus*, Ecclesiæ Szakmariensis, secundum Helveticam Confessionem reformatæ, in Hungaria Minister A. 1703. sub titulo *Garrizim & Ebal*, sua publicavit Meletemata sermone Hungarico, de Electione & Reprobatione. Libellum

bellum hunc promptâ fidelique operâ ex Hungarico in Latinum sermonem transtulit, *Martinus Regis, Nagy-Bobroviczena Lip-tov. Hung.* eumque *Dn. D. Wernsdorfio* ad examinandum obtulit, quod ipsum etiam in forma publicæ Disputationis præstitit, tali sub titulo: *Pauli Emberi de Prædestinatione & Reprobatione Scriptum Sententia, quam Præside Gottlieb Wernsdorfio SS. Theol. Doct. & P. P. in illustri ad Albim Academia d. 8. Aug. 1707. ad purum Dei Verbum examinatum, rejecit Mart. Regis in 4.*

Enyedi (aliàs *Enjedinus*) Georgius, *Transylvanò-Hungarus* à Patria *Enyed*, urbe Transylvaniæ ad fluvium *Marusum* vulgò *Maros*, in planitie sita, ita nuncupatus, Superintendens Ecclesiarum Unitariorum in Transylvania & Gymnasii Claudiopolitani moderator. Innotuit A. 1587. Obiit A. 1597. die 28. Novembr. in ipso ætatis flore. Ejus sunt: *Explicatio locorum Scriptura Veteris & Novi Testamenti, ex quibus Trinitatis dogma Scripta. stabiliri solet: excusa primum in Transylvania in 4. ac ibidem prohibita, multaque ejus exemplaria publicè combusta; postea denuò impressa in Belgio, in 4. neutri editioni locus tempusve addita sunt. De Divinitate Christi opus quoddam ei tribuit Joh. Adam. Scherzerus. Eidem quoque adscribuntur Explicatio locorum Catechesis Racoviensis: item Prefatio in Novum Testamentum versionis Racovianæ. Verum mortuus est Enyedinus antequam Catechesis Racoviana quæ nunc extat, Valentini Smalcii & Hieronymi Moscorovii potissimum operâ concinnata, in lucem prodiret; nisi fortè intelligatur prima illa Catechesis Racoviensium, de qua sub Gregorio Pauli & Fausto Socino agimus. Porro versionem Novi Testamenti Racovianam, præter Smalcii Polonicam, & Crellii ac Stegmanni Germanicam, quorum utraque post Enyedini obitum facta est, aliam extitisse, me prorsus latet. Dubito igitur valdè, an memoratorum scriptorum, inprimis verò posterioris, jure auctor esse asseratur *Verba sunt Christoph. Christiani Sandii p. 93. Bibliotheca Anti-Trinitariorum.**

Esca-

Escandelinus Matthæus, natione Hungarus, patriâ Budensis, ejusdemque Urbis Civis. Hunc Historiæ Ecclesiasticæ tradunt desiderio propagandi Fidem Christianam, inter peregrinas gentes accensum, ad *Chinas* usque penetrasse, ibique jam circa A. C. 1009. vitæ sanctitate, prædicationis efficaciam innumerisque miraculis, plurimos Chinarum ad fidem Catholicam convertisse, ac tandem Bonziorum, ob fidem quam prædicabat, infidiis circumventum, illustri Martyrio vitæ mortalis finem fecisse, sed hoc Evangelii semen, inter spinas cadens, brevi apud eodem Chinas suffocatum est, donec illud post aliquot deinde annos rursus aliarum gentium Viri pii, suscitarent, de quibus *vide Athanas. Kircherum, in Descriptione Chinae.*

Scripta. *Eszeki* Stephanus, Patre natus est Theologo & Ministro Ecclesiæ Calvinianæ, urbis *Szakmariensis in Hungaria.* Prodire fecit lucubrationes suas sub hoc titulo: *Prima Veritas defensa: sive, Necessaria Responsio, in qua Exercitationes & argumenta cujusdam Clariss. & Doctiss. Viri, contra communem ac veram omnium, tam Reformatorum, quam Antiquorum, Theol. & Philos. Existentiam Dei, cognitionemque ejus naturalem probandi Methodum: Et pro nuper confictâ Ideâ Dei innatâ, probataque ex eâ, aut non sine eâ Dei existentiam ad Veritatis & Pietatis normam accuratè examinantur, distinctè resolvuntur & placidè refutantur.* *Rheno-Trajecti 1666. 12. Daniel Georg. Morhof. Tomo II. Lib. 2. c. 10. §. 1. p. m. 272. Polyhistoris sui, de hoc*

Censura. *Eszeki sequentem struxit censuram:* Unde non desunt, qui expressis verbis asserant, Aristotelem statuisse, animam hominis esse mortalem. Magis fortè pius est *Cartesius*, quam illi, qui Cartesianam Dei in nobis Ideam scriptis impugnarunt. Quorum spectat liber ejusdem *Stephani Eszeki*, qui primâ suâ Veritate defensa (*Trajecti A. 1666. in 12.*) acerbè isthoc nomine Cartesium ejusque Affeclas perstringit.

NICOLAVS ESTERHAZI
COMES PALATINVS REGNI HVNGARIÆ
AVREI VELLERIS EQVES

Natus est *Galantæ*, arce trans Danubium munitissima, Domo totius Comitum horum Prosapiæ antiquissimæ originariâ, A. 1583, die 8. Aprilis, *Patre* quidem *Francisco Esterházy*, Vice-Comite Comitatus Pofonienfis; *Matre* verò *Sophiâ Illesháziâ*, Sorore germana Stephani Illesházi Hungariæ quondam Palatini: Utroque Parente semper acatholico. Et *quamvis ob ingenitas bonæ indolis dotes*, vel in ipsâ tenella ætate, grandium virtutum facinorum præfaga, utrique parenti, præ ceteris liberis, fuerit semper mirè charus; ob susceptam tamen Anno 1618. Catholicam fidem, à Patre professioni contrariæ tenacius inhærente, non modò sæpius malè habitus, sed & domo, & hereditate exturbatus, hæsit aliquamdiu in Aula *Stephani Illesházi*, avunculi sui, cum quo variis, & in Hungaria & vicinâ Polonia jactatus fortunæ casibus; atque ab eodem *Illesházy*, ut ab orthodoxa religione, quam susceperat, descisceret, miris artibus & circumventionibus, Domini etiam *Trencsinienfis* pollicitatione, identidem sollicitatus, maluit inops exul herum mutare, quàm opulentus hæres Fidem abjurare. Ad Aulam itaque *Francisci Magócsii*, tum Generalis Cassoviensis, profectus, atque ante omnia vino ac omni inebriante potu, ne in eo ætatis ardore oleum, uti ajunt, igni affunderet, sibi abstinendum ratus, (quam consuetudinem à 16. ætatis anno ad usque 28. mordicus retinuerat,) & Generali ipsi, & ceteris Aulicis, ita semper erat in oculis, ita in amoribus, ut & Aulam universam ipse moderaretur; & copias militares egregia cum laude ducitaret. Neque prius *Magócsio Nicolaus*, quàm ipse *Magócsius* vitæ, fortunis, conjugii, Nicolaoque ipsi valediceret. Unde *Magócsio fati functo*, rem bono Deo ita disponente, *Nicolaus* non modo fortunarum *Magócsianarum* hæres, sed & *Magócsiana Vidua Ursula*

sula Dersfia maritus effectus, ob desertam, amore fidei, paternam hereditatem, ceterasque æternæ salutis minime proficuas spes, eadem sortitus erat latifundia, eos honorum apices, quos & vicina regna, & tota vix dum satis mirata est Hungaria. Et primum quidem A. 1611. à *Matthia, Cesare & Rege Hung. Magnas*, uti vocant, seu *Baro* creatus, ad eundem dignitatis gradum etiam ceteris fratribus, *Gabrieli, Danieli & Paulo*, eorumque posteris aditum patefecit. Quos quidem ille Fratres quantum semper dilexerit, quantum coluerit, is solus nesciat, qui vel nomen *Esterházyorum* ignorârit. Eodem anno primas cum *Ursula Dersfia* peregerat nuptias. Anno deinde 1614. primam in Regno Apostolico auspicatus Legationem, de qua quidem Legatione in Literis *Ferdinandi II.* Anno 1626. d. 10. Augusti, *Viennâ ad Nicolaum* exaratis, ita scribentem reperio *Ferdinandum*: Ubi primum palestram moderandi & gubernandi Statûs Publici aggressus, à totius Regni istius Hungariae universis Statibus & Ordinibus, ad publicum & generalem Conventum Principum, aliorumque Regnorum & Provinciarum, per prelibatum *Matthiam Imperatorem*, Lincium in Anno 1614. indictum, ubi non nisi de arduis & gravissimis Reip. Christianane negotiis, Saluteque publica asserenda pertractabatur, una cum aliis Collegis tuis, pro solemni Legatione perfungenda dimissus fuisti, &c.

Tertio postmodum Anno 1617. ab Imperatore *Matthia* supremus Comitatus de *Bedeg* Comes constitutus. Altero vicissim ab hinc anno, ab eodem Imperatore factus Consiliarius, Magister Curia Regia, & Comes Zóliensis. Postmodum A. 1619. in *Tractatu Caroliano cum Gabriele Betlenio*, per *Ferdinand. II* supremus delegatus erat pacis conciliandæ Commissarius. Anno vero 1620. Mense Septembri, in *Lakompack*, ab Exercitu *Betleniano* arctè obsessus, at non multo post, auxiliante Deo, & Duce *Dampiero*, insigni hostium editâ strage, & ab obsidione, & à certissimo simul, quod imminabat, vitæ fortunarumque periculo liberatus. In *Tractatu* deinceps *Nickelspurgico* A. 1622. per dictum *Ferdinand. II.* iussus Collega ceterorum Ablegatorum, ubi primum Imperatori conclusam cum *Betlenio* pacem perscripisset, *Cesaris Camerarius*
pro-

promulgatus est. In eodem Anno, ab eodem Imperatore creatus *Judex Curia Regia, & Nova Arcis, atque confinium Antemontanorum Generalis Capitaneus*; etiam munus *Palatini* eodem ipso anno, nisi ipsemet restitisset, indepturus. Quâ autem laude, quâ satisfactione partes *Supremi Ducis in Arce Nova* obierit *Nicolaus*, etsi nemini rerum perito obscurum esse putem; quia tamen non omnibus idem sensus est, quid *Ferdinandus II. Cæsar Maximus*, de *Militari illo Nicolai Magistratu* senserit, quid scripserit, hic, ex iisdem, quarum supra mentionem feci, ejusdem *Ferdinandi Cæsaris* literis excerptum, omni exceptione majus attexo testimonium: *In qua*, inquit, *functione, strenuè, nec laboribus fracto animo desudans, præstans exemplum virtutis, & ingenui erga Patriam & Christianam Remp. affectûs tui symbolum exhibuisti; dum jam fato Principe Transilvania peragatâ cum Turcis Hungariâ, etiam in Marchionatum nostrum Moravia penetrando, ferro, flammaque in obviam quæque sæviens, ingenti præda onusti revertentes, multa animarum millia, absque discrimine sexûs, in diram barbarorum servitutem abduci fecisset: Tu, contractis aliquibus Præfidiariorum in consiniis stipendia nostra merentium, exiguis, quas brevitatis temporis patiebatur, turmis, innumeris pene hostium turmis audacter te opponendo, aperto in campo, semel atque iterum manus conseruisti, factâque in illis insigni strage, vim & audaciam vindicasti & compecuisti, ac non solum, haudquaquam contemnendis spoliis & exuviis ab hostibus obtentis, vexillis primariis & præcipuis Turcis captis, plurimisque caesis, victoriâ non exiguâ potius, triumphum reportasti, verum etiam magno numero mancipiorum (dicuntur fuisse 1396. Christianorum, qui peracto prælio in Arcem Novam inducti; his plures è loco pugna in varia dilapsi, atque ad suos reversi,) in libertatem asserenda, Viennam, in Augustam Aulam nostram, invexisti. Quo quidem heroico tuo facto, nihil omnino contingere potuit, aut ad dignitatem honestius, aut ad celebritatem illustrius. Ita Ferdinandus ad Nicolaum. Quem & Philippus Hispaniarum Rex, non in unis ad eundem Nicolaum datis literis, saum Cognatum Amicumque vocitabat. Victoria porro hæc memoratur contigisse A. 1623. d. 27. Novembris.*

Post

Post hæc A. 1624. cum *Christiana Nyári*, Comitissæ *Emerici Turzonis* relicta Viduâ *idem Nicolaus* secundum iniit matrimonium, & vixit cum hac Coniuge, numerosâ per eam elegantique prole fœcundus, ad usqve Kalend. Februar. A. 1641. cùm antea A. 1625. d. 25. Novemb. Sopronii, in publicis & generalibus Regni Comitissis, omnium Statuum ac Ordinum unanimi consensu nominatus fuisset per *Ferdinandum II. Palatinum*, ac Regius per Regnum Hungariæ Locumtenens, nec non supremus Comitatus Soproniensis Comes. Anno eodem die 10. Aug. ab eodem Ferdinando constitutus est *Perpetuus de Frakno*, cum *universis linea recta posteris Comes*. Denique à *Philippo IV.* Rege Hispaniarum donatus est *vellere aureo*, ac per eundem *Ferdinandum II.* Viennæ ritu solemniter exornatus A. 1628. die ultima Decembris.

Præter hæc, aliaqve quamplurima, per *Nicolaum*, non minus gloriosè, quam feliciter gesta, bis minimùm toti *Exercitui Cæsareo* in Hungariam, ad sopiendos Regni motus expedito præpositus cum potestate *Nicolaus*, Anno scil. 1630. & 1644. quâ fide, quâ sedulitate eam provinciam administraverit, cùm toti Regno propalam sit, nihil attinet ulterius investigare. Tandem hoc, & præcedente Anno, iussus *Tirnaviæ pacem inter Cæsarem atque Georg. Rakóziûm*, *Transilvaniæ Principem* concludere; prius illa in *Hesslein*, loco ditionis suæ, thermarum valore non omnino ignobili, postremum vitæ, quàm *Tirnaviæ*, multum desideratæ pacis, conclusit periodum. Dum die 11. Mensis Septembris A. 1645. ultimum, ante medium noctis, urgente quadrante; & ipse *Nicolaus* tot ærumnis, tot curis, tot laboribus, pro dulci Patria, Bonoque communi exantlatis, penè fractus, sexagesimum tertium agens ætatis annum, omnibus ante Sacramentis ad iter æternitatis ritè refocillatus, ultimum respiravit. Sat amplam quidem ille Posteris suis latifundiorum, sed ampliorem, tam ipsi, quam ceteris omnibus relinquens præcæ fidei, pietatis, virtutumque Viro principe dignarum hereditatem. Vid. *Casp. Fogelini de Lambertinis Catalogum Palatinorum Hungariæ.*

PAVLVS ESTERHAZI

S. ROMAN. GERM. IMPERII PRINCEPS,
REGNI HVNGARIÆ COMES PALATINVS,
AUREI VELLERIS EQVES

PAtriæ suæ insigni bono hanc in lucem editus est A. 1635. Patre illustrissimo antea commemorato *Nicolao Esterházy*; Matre *Christiana Nyárya de Bedeg*; Avo *Francisco Esterházy*, Avia verò *Sophia Illyesházya*. In matrimonium primum duxit Ursulam filiam fratris sui natu majoris Stephani, secundis deinde nuptiis A. 1682. Sororem Comitis Hung. *Emerici Tökelii*. Pro pleniori autem notitiâ Esterházyorum Genealogiæ adipiscenda, *videri potest Spicilegii Rittershusiani Pars posterior*, & quæ inde hoc circa argumentum transsumta reperiuntur, apud *Jacob Wilhelm. Fmhof. in Notitia Procerum S. R. Germ. Imperii fol. 653.* E prioris quidem matrimonio Cellissimus iste Princeps numerosam suscepit prolem, atque è virili *Michael & Gabriel* uno eodemque anno 1694. matrimonium inierunt; Prior cum *Anna Margareta de Blandrat*, filia Comitis Dessenæ & Marchionis de Radin Peditum, cujus mater Eleonora Francisca de S. Martino secundis nuptiis Comiti Königseckio, Vice-Cancellario S. Rom. Imp. in manum convenit; Alter scilicet *Gabriel*, foedus pepigit conjugale cum *Margarita Christina*, Comitis de Abensberg & Traun, Ottonis Emerici gnata. Quod speciatim ad excellentes Principis ejus animi dotes indeque promanantes dignitates splendidissimas attinet, Jurium, Philosophiæ, elegantiorum etiam quarumvis aliarum Artium & Scientiarum, nec non variarum Lingvarum exterarum cognitione quam cumulatissimè instructus, Mæcenas & Promotor literarum Literatorumque in hunc usque diem est Opt. Maximus: quibus ipsis virtutibus uti decus Nominis antea jam Illustrissimi magis magisque adauxit, ita fortitudinis insuper bellicæ, aliisque virtutum præstantiorum ac civilis prudentiæ editis speciminibus,

ad supremum excellentissimi *Palatini Regni Hungariae* cacumen, unanimi Procerum Regisque applausu, evaluit, quo munere, in Politicis sanè ibidem summo, hodie salutariter fungens, uti commoda Regni indefesso annitur studio promovere; ita singulari, eaque intemerata & perseveranti in Cæsarem totamque Domum Austriacam Serenissimam fide eò magis eminet, quò luculentiora & frequentiora ejusdem hastenus exhibuit testimonia : Cujus etiam haut procul dubio intuitu, singulari gloriosæ memoriæ Augusti Leopoldi Gratiâ, ex illustri, quâ antea jam effulsit dignitate, ad Celsissimum *Principis S. Imperii Romani* fastigium evectus est. Equidem ad debitas abundeque promeritas hujus Principis pariter ac universæ *Gentis Esterháziæ* Majorum imaginibus fulgentissimæ laudes ebuccinandas tantò magis me imparem sentiens, quantò ampliores illustriora istius facinora, postulant, sicco eas pede præterire malo, quàm non satis dignè, comtè & concinnè explicare, quin tamen id in volumine illo exasctissimo, circa vetustissimam & illustrissimam hanc Esterháziarum Progeniem occupato, typisque publicis excuso abunde præstitum sit, dubitare me non sinit ineluctissima argumenti nobilissimi dignitas: Titulus autem ejusdem verbis conceptus est sequentibus : *Trophaum Nobilissima ac Antiquissima Domus Esterháziæ. In tres divisum Partes, quarum I. exhibet per vetustam Illustrissimæ Familiæ Genealogiam, ab ipsomet Nimrodo arcessitam, itemque Imagines Personarum ad eandem pertinentium, cum adjecto ad quamlibet rerum ab iisdem præclare gestarum elogio. II. Continet Commentarium Partis prioris. III. Complectitur Donationes, Officiorum Honorumque Collationes ac Privilegia à variis Hungaria Regibus, ac postmodum Romanis Imperatoribus concessa, quibus ea, quæ in prioribus circa Vetustatem ac Nobilitatem inclucta hujus Domus dicta sunt, insigniter approbantur, confirmanturque. Prodiit Viennæ Austriæ A. 1700. fol.*

F.

Fabricius Basilii, Szikszová - Hungarus, Calvinianus, Rector quondam Gymnasii florentissimi Patakiensis in Hungaria.

Scripta

*Scriptit Refutationem Argumentorum Luca Agriensis A. 1568. teste Scriptum
F. Simlero in Epitom. Bibl. Gesneri. f. 91.*

Fegyverneki Isaacus Hungarus, composuit Enchiridion *Scriptum*
Locorum Communium Theologicorum, rerum, exemplorum
atque phrasium sacrarum, ordine alphabetico. Basileæ 1586. 8.

Filitzki Johannes, de *Filefalva*, Hungarus, nobili
genere prognatus, natalium splendorem carminis dignitate velut
superavit. A teneris enim ungviculis pietati, & bonarum arti-
um studiis utiliter imbutus, cum omnia in *Hungaria* arderent
bellis intestinis, ex hac *Turcis*, ex illa parte *Botskaianis* eam invaden-
tibus, *Pragam* maturè se se contulit, ut eo in *Gymnasio* profectus
porro haud poenitendos faceret, multisque bonis & claris viris in
oculis haberetur. Quandoquidem igitur is maturo judicio rectissi-
me arbitraretur, DEVM bona sua prece & labore mortalibus ven-
dere, optime statuit, ignavia, ac desidia artium nobiliorum peri-
tiam minime comparari, diligentia contra & lucubrationibus diffi-
cilem quoque alias aditu *Helicóna* superari. Interim non omnia,
nec semper, nec sine discrimine quælibet avidè haurienda esse, sed
ut rerum, ita verborum delectum non tantum in materia, sed
& loco, sed & tempore esse interponendum idem apprime intel-
lexit. Quibus factum, ut inter probatos maxime autores (prout
iisdem pene verbis *Filitzkius* discipulis suis diligenter inculcat,) opti-
mæ notæ alioquin *Poetas* retulerit. Eos siquidem magistros
esse censuit artium humaniorum, è quibus uberrima sermonis co-
pia comparari, ex quorum ceu favis & flosculis pulcherrimis de-
licatissimum mellificium componi possit. Quid? quod & *Poeticam*
facultatem ipse edixerit, gratiam longè majorem non tantum in
auribus intelligentium, sed & in animis percipientium relinquere,
adeoque longè magis ad laudes imprimis DEI Opt. Max. tum He-
roum decantandas, quam sermo, aut stylus alioquin commendare
sustineat. Huc adde magnam partem non infimæ tantum, sed &
supremæ conditionis mortalium, eidem studio ab omni pene ætate,
atque

atque antiquitate litasse, tum ea occasione posteris innotuisse. Quos inter cultores, promotoresque divinæ *Poeticæ* haut inconcinnum fuerit, sanctissimum illum *JEHOVÆ Heroa Davidem, Prophetam ac Psalmistam regium, Salomonem item Regem*; ejusdem filium, mortalium sapientissimum, enumerare; qui quidem divini *Principes* quantum ea in facultate, moderante cœlitus gratia *Spiritus S.* præstiterint, è sacris paginis notissimum est. Hisce divinis *Regibus* adde, si placet, è Gentilium turba *Macedonem* illum, totius orbis *Herculem, Alexandrum Magnum*: qui quantum suo judicio *Poesi* tribuerit, vel ex eo superflue liquet, quod juxta *Quintum Curtium, & Plutarchum, Homerum poemata* in medio gravissimorum bellorum æstu non tantum in deliciis habuit, sed instar thesauri omnium carissimi noctu capiti, & pulvino supposit. Eodem affectu *D. Augustus Imp.* nobile illud *Pœtarum* par, *Virgilium*, inquam, atque *Horatium*, profecutus est, eosdemque tum muneribus, tum honoribus amplissimis abunde cumulavit, *Poeta* ipse, quantumvis *Imperator*, inter optimos *Poetas* augustus, & optimus. Quibus præclaris adeoque divinis exemplis magis confirmatus *Filitzkius* tantum abesse demonstravit, ut *Poetica* facultas Illustres viros ac Magnates minus concedere censenda veniat, ut potius confectarium inde emergat, neminem magnum, neminem sapientem, aut excellenter eruditum evasisse ex omni *historiarum ac philosophiæ* serie, qui divinæ hujus artis præstantia facundiaque non insigniter promotum, adjutumque se se senserit. Quo fine *Philosophorum* magister, ipse *Plato, Poetam* parentem ac ducem sapientiæ audacter nominat. *Strabo* etiam hanc in rem, præter autores alios gravissimos, arguit antiquiores primæ cuicdam *Philosophiæ* vivendi mores, affectionesque acceptas tulisse, posteriores vero solum *Poetam* sapientem dixisse, & judicasse. Eandem facultatem recenti nuper testimonio *literarum Princeps Scaliger* mactavit, ut homines nullis *Philosophorum* præceptis aut meliores, aut civiliores evadere posse, quam ex lectione vel unici *Maronis Poetæ*, disertissime enunciarit. His atque aliis plurimis, iisque speciosissimis, verissimisque argumentis *Filitzkius* haud temere

mere perſuſus *Poeticam* facultatem unicè intra præcordia ſua & viſcera recepit, unicè diſſuaviatus, unicè etiam diſcipulis ſuis inſtillare pro virili annis eſt. Ea igitur ſpe, & literarum muſicarum amore plenus, acceptis, ut videtur, *Praga*, in fidem ſuam illuſtribus diſcipulis, generoſis adoleſcentibus, *Baronibus ab Hoddiegova*, &c. in *Germaniam*, tanquam communium artium literarumque nutriculum famoſiſſimam, porro, ad uberioſiorem ingenii culturam, conceſſurus, initio, habita ratione cum ætatis, tum captûs diſcipulorum ſuorum, *Herbornam*, *Naffoviorum Gymnaſium* celebre, Anno M. DC. V. Menſe Junio ſeſe contulit. Eo loci, bono tempore, magno ſatis ſuorum ſuique ipſius cum fructu, collocato, viris inprimis hinc inde clariffimis in amicitiam pellectis, ad *Athenas* deinceps *Haſſiacas*, quæ *Marpurgi* ſunt, perrexit, ubi primitias ſuas *Poeticas* cum almæ *Univerſitatis* applauſu publicavit. In quod opus leguntur excellentiſſimor. ejus *Acad.* tum Virorum, *Rod. Goclenii* ſenioris, *Herman. Kirchneri*, *Casp. Sturmii*, *Joſ. Pinzierii* &c. acclamationes: quorum illud *Goclenii Philoſophi*, ut breve, ſic accuratum, *Filitzkio* datum nimis ex merito elogium iſthic nobis, in gratiam amici lectoris, interſeratur.

Sic autem ad *Emptorem libri Philoſophus*:

*Quar*is JOHANNIS carmen ſit quale *FILITZKI*?

Et nitidum verbis, & grave rebus, habes.

In ejuſdem eadem *Poetica* ſpecimina leguntur quoque *Simonis Sthenii*, *Heydelbergensis Acad.* & *Ludovici Lucii Profeſſoris Acad. Baſileenſis*, euphemix, ut *Filitzkium*, dubio omni procul, non minus *Heidelbergæ*, quam *Baſileæ* ſtudiis humanioribus præclaram operam dediſſe, veriſimile ſit. Idem ſerè evincere videtur amiciffima illa neceſſitudo, quæ *Filitzkio* cum celeberrimis viris *Georg. Remo*, & *Conr. Rittershuſio* interceſſit, ut eundem ſimul etiam in *Academia Noricorum Altdorſina* ſtetiſſe nobis perſvadeamus. Cæterum is præter humaniorum literarum, *Poeticæ* inprimis ſtudia, haud ſuperficialiter deguſtata, ætate provectior adjecit porro animum ad cognoscenda SS. *Theologiæ* myſteria. In qua quidem divina ſcientia eo eruditionis perrexit, ut ad gradum, & honores ſummos

Metaphysica illius facultatis gravissimæ (quales quidem in *Academiis* conferuntur) haud segniter aspirare visus sit. Ejus denique in pietatem Christianam, studia humanitatis, & poetices, inprimis amor atque animus, constantia verò, fides, & observantia erga patriam, atque amicos, satis ex poematibus auctoris, ceu vivis testibus, tum prolegomenis, precibusque annexis luculentissimè cuivis apparent.

Scripta. Libellos poeticos, quos tum quidem evulgavit, partitus est in carmina 1. *Genethalica*. 2. *Gratulatoria*. 3. *Propemptica*. 4. *Philothesia*. 5. *Symbola*. 6. *Prophoreses*. 7. *Epithalamia*. 8. *Paramythetica*. 9. *Funebria*. 10. *Epigrammata* denique miscella, tam *Latina* quam *Græca*. *Pœmata* quoque ejusdem *varia*, varii argumenti in *Joh. Philip. Parci Deliciis Poetarum Hungarorum*, circa finem adducta comparent.

Ex Joh. Petri Lotichii Bibliotheca Poetica Parte IV. ubi p. 142. de hoc Joh. Filitzkio sequentes leguntur versus encomiastici:

Commendas patriam non vana laude, tuosque

Impariter scriptis, ô FILEFALVA, modis.

Legimus ingenuæ, Vates, monumenta juventæ,

Quanta senex olim carmina, quæso, dabis?

Flacius Illyricus, vid. voc. *Francovitz* Matth.

Fleischerus Christianus, origine Hungarus, Golnicio, quod aliis Gilnicium, aliis Gelnicium dicitur, inter montanas urbes sito oppido primordia vitæ suæ ducens, in Germaniam digressus, positis studiorum liberalium fundamentis, adstruebat Protestantium Theologiæ scientiam. Ea, potissimum Homiletica, disertus, A 1527. in Vratislaviensium templo, unde Christoph. Flaschnerus, apud Taurinos in agris Ecclesiæ Pastorem acturus, discesserat, Diaconis adjungitur. Inter hos Evangelicam Doctrinam fideliter populo explicare solitis bis ascendbat: denique locum Archi-Diacono proximum possidebat. Muneris sui partes jam per 20. annos impleverat, cum ætatis 49. annum ingressus, Deo spiritum Vratislaviæ reddebat

A. 1547.

A. 1547. die Junii 15. Vid. Mart. Hankius de Silesiis Alienigenis eruditus c. 13. p. 370.

Joh. Henric. Cunradi in Silesia Togata, edita, à Casp. Theopinitio Schindlero, p. 75. de hoc Fleischero ita canit.

Symmyftam vidit me splendida Bresla Sacrorum;

E tripode hæc sacri Codicis hausta tuli,

Forgács Franciscus, Comes Hung. in Gimes, ex Antistite Varadiensi tandem Archi-Episcopus Strigonienfis, S. R. E. Cardinalis natus, summus Cancellarius & Primas Regni Hungariæ. Sui temporis Historiarum Commentarium eum scripsisse refert *Nicol. Reifnerus in Syndromo* suo, Rerum Turcico-Pannonicarum; sed de illis hæcenus, præter Sigethi descriptionem & obfidionem nihil mihi videre contigit. Prædicti autem Commentarii *Sambucus quoque meminit in Præfat. Histor. Hung. Bonfiniana à se continuata verbis seqq. Nam XV. Libros adjeci, quorum X. è Bibliotheca Dominorum de Réva cum aliis (credo) communicati ad me pervenere: V. posteriores nobilissimus ac doctissimus Antistes Varadiensis, Franciscus Forgács &c. ante paucos annos Oporino Typographo Basiliensi, à Christoph. Treccio primum communicatos liberaliter mihi detulit.* Cui ad stipulatur Petrus de Réva in Tract. de Monarchia & S. Corona Regni Hung. fol. 73. *Aliter, inquit, ferè vir ætate ea summus genere & eloquentia, Franciscus Forgács Episc. Varad. & Cancell. Regni in suis Commentariis memoria tradidit.* Et ibid. f. 95. *Franciscus Forgács Scriptor nobilissimus de Thesauro Johannis de Zapolya, Regis Hung. scribit verbis &c.*

Ad ipsam quod attinet Forgácsiorum Comitum prosapiam, ea certè uti inter antiquissimas & illustrissimas Hungariæ, meritò referenda est; ita *Sigismundus Forgács* splendidum Judicis Curia Regiæ munus A. 1613. egregiè exornans, ingens Familiæ decus denuò intulit; nonnisi sanè cum omni hominum memoria perituum.

Foris Franciscus, SS. Theol. Juris Utr. nec non Philos. Doctor, à loco nativitatis Hungariæ *Ottrokocs* dicto, cognomina-

tus *Ottrokocsi*, (à loco enim nativitatis cognomen adipiscendi mos in Hungaria admodum est familiaris: ita namque cum Stephano *Kis* comparatum est, ut non tam familiæ *Kis*, quam *Szegedini*, nativitatis scilicet nomine citatus & allegatus ubique reperitur: sic etiam cum Nicolao *Kis*, *Tótfalufo*; cum Andrea *Katona Ulfalvino*, aliisque à patria cognomen adeptis Viris se res habet) parentibus prognatus est Calvinianis, in ea etiam religione educatus, virili postea ætate *Rimmaszécsii* Verbi Divini secundum dogmata fratrum Calvinianorum, Ministri munere aliquot annis vigilantissime functus est. Eandem persecutione Protestantium religionum Hungarica circa A. 1678. ingruente, unâ cum pluribus aliis Ministris Ecclesiarum Protestantium, ex patria in exilium pulsus & variis fatis agitatus, Holandiæ Universitates adivit, in quibus quantum mihi constat, docendæ juventuti Academicæ operam navavit, simulque editis aliquot ingenii sui elegantioris foetibus Orbi Litterario innotescere cœpit: Post aliquot in hisce provinciis exactum tempus, in patriam secum constituit reverti, ne autem iter per Germaniam rursus institueret, Galliam prius, atque Italiam sibi adeundam esse censuit, profectum non minus uberiolem in studiis acqvirendorum, quam Literatorum celebriorum notitiæ comparandæ studio inflammatus. Romam tandem delatus, Sacra Romano-Catholicorum spontè sua amplexus est, eum forsan in finem, ut aliorum in Germania doctissimorum virorum exemplo Unionem duarum Protestantium, cum Romano-Catholica Religione meditantium, se ipso pariter Deus, tanquam instrumento aliquo, ad simile quid in Hungaria tentandum aliquando uteretur, qui ejus scopus atque conatus ex aliquot quoque opusculis publicè impressis atque ex relationibus quibusdam epistolicis è patria à nonnemine ad me exaratis, satis superque eluxit. Ceterum Polyhistoris nomine ob exactam omnigenæ literaturæ peritiâ, quin ille etiam insigniendus sit nullam sanè est dubium, præterquam enim quod illius intuitu Romæ Theologicâ æque ac Juris utriusque mitrâ donatus est, profectò tam varia diffusaque illius eruditione in Hungariam quoque rumo-

re nuncio penetrante, à venerabili Strigoniensis Archi-Episcopatus Capitulo, in Academiam Tirnaviensem ad munus Jurium aliarumque subtiliorum Scientiarum præcepta profitendi vocatus, hodie maximo cum studioforum fructu ac applausu eidem ibidem præest; Primarium & ferè unicum sibi præfixum habens scopum, ut pietatis veræ atque dilectionis sinceræ cultor, aliis quoque humilitate, comitate, patientiâ, concordia, tolerantia, moderamine facem quasi præferret, sicque pacis & unionis studio flagrans, metam tandem hujus voti sui non prorsus contemnendi, consequeretur. Cui proposito si æther annueret, certè inter reliqua Europæ Regna Hungaria triumpharet.

Opuscula, quæ hæcenus Excellentiss. Dn. Fr. Foris Ottrokocsi publici juris fecit, sequentia sunt:

Preces matutina & vespertina idiomate hungarico editæ, Scripta. Claudiopoli A. 1683. in 12. Conciones aliquot, hungaricè editæ partim Claudiopoli, partim Cassovia 1689. Origines Hungaricæ, seu Liber, quo vera Nationis Hungaricæ Origo & Antiquitas è veterum monumentis & lingvis præcipuis panduntur. Indicato hunc in finem fonte tum vulgarij aliquot vocum Hungaricarum, tum aliorum multorum nominum in quibus sunt Scythia, Hunnus, Hungarus, Magyar, Fász, Attila, Hercules, Ister, Amazon &c. Franckera 1693. 8. Ecclesiasticam insuper Hungarorum Historiam se composuisse in Præfatione ad Lectorem hujus libri, indicat, quæ ut libro huic jamjam comes adjungatur Eruditi avidè optant. EIPHNIKON, seu Pacis Consilium pro Unione & Concordia ad fratres Protestantes, profectum à charitate & labore Fr. Foris Ottrokocsi. Franckera 1692. 8. Concio Hungarica ex Psalmo 118. (al. 119.) v. 176. coram confertissima multitudine A. 1694. d. 29. August. habita & recitata Tyrnavia. Quæstio decantata ubi fuerit Ecclesia Reformata ante Lutherum, Zwinglium, & Calvinum, Amsterodami 1695. 8. Latum ad Lugentes Sion Nuncium, quo ex Jsaia cap. 30. v. 26. ostenditur instare tempus amplissimæ lucis spiritualis in Ecclesia Christiana, nec non Conversionis Turcarum, & tot vulnerum scissionumque

Ecclesie sanationis, per Christianorum unionem futura, Tyrnavia 1696. 8. Examen Reformationis Lutheri & Sociorum ejus, justum, modestum, pacificum, animaeque in salutem necessarium. Tyrnavia 1696. 8. In hujus defensionem dudum parata est ab Ottrokocsio: Modesta Responsio, adversus virulentum quendam conviciatorem transmarinum, sed nondum (ceu relatum quidem habeo) typis edita, eo quod optatus modus edendi hactenus Ottrokocsio defuit. Roma Civitas Dei Sancta, juxta ductum Psalmi 47. (al. 48.) tam latino, quam hungarico idiomate, edita Tyrnavia 1698. 8. Breve specimen Introductivum in Jurisprudentiam Methodicam, Tyrnavia 1699. 12. Aestheticum Opus hungaricum ibidem 1699. 12. Cujus titulus ex hungarico latine versus est iste: Ambulantium coram DEO perfectio, seu vera Pietas & Sanctitatis Via ex Genes. 17. v. 1. Col. ult. Hoc opus Aestheticum, ex hungarico in latinum ipse Autor vertit, sed nondum hæc Versio typis est excusa. Theologia Prophetica, seu Clavis Prophetiarum & Typorum Scripturae S. ex ipsa Scriptura S. & SS. Patribus, aliisque eximiis Doctoribus, ita adornata, ut ea recte utentes, Scopulos Novitatum, Paci & Unitati S. Ecclesiae adversantium, evitare, pedes in via Veritatis figere, magnaque, de futuris S. Ecclesiae & Mundi Nationum rebus, Arcana, in dies intelligere, & in vera quoque pietate proficere possint. Stylo sanctae Paci & Unitati Christianorum accommodato, Tyrnavia. 1705. 4. Antiqua Hungarorum Religio verè Christiana & Catholica, temporibus S. Stephani, primi eorum Regis Christiani ab ipsis suscepta &c. Promenditanda & maturanda sanctae Christianorum in Fide Unioni, D. D. Hungaris, ac praesertim D. D. Pastoribus utriusque partis modesto, & cum sincero Salutis eorum desiderio proposita. Tyrnavia A. 1706. 8.

Censoria virgula F. Foris Ottrokocsium notavit Joh. Georg. Eccardus, Historiarum in Academia Julia PP. in Diss. Inaugurali de Usu & Praestantia Studii Etymologici, habita Helmstadii A. 1706. in 4. 13. plagul. in eadem demonstrare satagens: Fr. Foris Ottrokocsium in Originibus suis Hungaricis Hunnos & Hungaros diversas planè olim Nationes confudisse, easque pro una eademque

que natione falsò venditasse. *Ejus verò Dissertationis summaria comprehensio, circa hanc quidem materiam, est sequens:*

Hunnos & Hungaros diversas olim fuisse nationes, & primos quidem generis Scлавonici, adversus *Franciscum Foris Otrókocium*, qui in *Originibus suis Hungaricis* eas nuper confudit, demonstratur. Hungaros contra cum longe distitis Finnis unam olim gentem fuisse asseritur, quam cognationem jam agnovisse dicitur *Cornelius & Stiernhelmus*, qui in Gothicorum Evangeliorum præfatione miratur, quod in *Lexico Ungarico Molnari* benemulta vocabula Ungarica invenerit Finnis communia. Nostro etiam ævo peregrinantes curiosi post Siberiam in magna illa Tartaria, unde ortum trahunt Ungari, invenere, qui Finnicæ cognatam linguam adhuc loquerentur. Ex quo concluditur, Finnicam linguam olim longe lateque vno tractu se extendisse per extimas & septentrionales Europæ Asiæque partes, & a Slavicis demum populis, septentrioni se infundentibus, interruptam fuisse disjunctamque. Haec occasione nomina quædam Hunnica in veteribus autoribus occurrentia, mere Slavonica esse docentur. E. g. *Jornandes de Reb. Get. c. 49.* Attilæ mortem recensens scribit: *Postquam talibus lamentis est defletus, Stravam super tumulum ejus quam appellant ipsi, ingenti commestatione concelebrant, & contraria invicem copulantes, luctum funereum mixto gaudio explicabant, nocturneque secreto cadaver est terra reconditum.* Ubi Bonaventura Vulcanius quidem in Notis ad h. l. ex Statii commentatore vetere, *stravam*, per *exuviarum hostiliam molem*, aut etiam per *supplicium* à captis ad tumulum Attilæ sumtum, explicare tentat; sed tandem incertus lectorum judicium implorat. Noster, cum *strava* ante sepulturam atque etiam ante eadem sepelientium, à *Jornande* memoratas, dicatur celebrata, & quidem *ingenti commestatione & gaudio*, statuit hanc vocem esse eandem cum Slavorum *strauva*, quæ res cibaria, victus, commeatus, *sitarchia*, edulitas denotatur. *Strauva* *hydleca* iisdem est *pabulum*; *strawnik*, *alumnus*, *convictor*; *strawny*, *esulentus* &c. quæ omnia descendant à *travvie*, *consumo*, *ich jeŕre*; unde nobis simili modo *Di. Zehrung* est *convivium*:

vivium : ut adeo fensus verborum Jorrandis sit , eos *convivium* (das Reichmahl) *ingenti commessatione concelebrasse*. Ipsum Hunnorum, sive, ut ab optimis autoribus scribebatur olim, *Clenorum* nomen a Slavico *kun*, *kon*, *kony*, *chogn*, *equus*, Autori derivatur, ut *equites* notet. *Saxones* non à longis quos gessere cultris, (*sax* & *sex* enim cultrum seu siconem denotat,) quicquid etiam mediū temporis scriptores dicant, sed à Scandinavia discedentes nomen accepisse credit à *sagen*, *secando*, *dividendo*, unde & *sachs*, *culter*, derivatur, ut *patria divisos* seu *colonos* eos esse intelligeres, & vox *saghs*, *saxe*, hoc modo ejusdem cum Germanico *schar* & Gallico *détachement* naturæ esset. *Slavorum*, aut veluti ipsi se appellant, *Slovakorum* vocabulum idem ipsi est cum Slavonico *czlovek*, quo *homo* simpliciter denotatur, quod Sarmatarum rerum Scriptores non animadvertisse miratur. Idem porro nomen etiam servilis generis homini, sive qui non alia re, quam quod *homo* est, respectu sui superioris gloriari potest, tribuitur, eodem modo, quo Latinis posterioribus vox *homo*, nobis *litus* (*liti* sunt *coloni* in diplomatis monasticis passim obvii. *Lente* nobis *homines*, *vulgus*, *plebs*) & *man* olim de quovis alterius dominio, qualibet ratione, subiecto usurpabatur. Unde Eccardus falli pronunciat, qui servos per omnes gentes tum demum Slavos dici coepisse crediderunt, cum ab Henrico Aucupe Slavorum in Germania pars quædam devicta subactaque esset &c.

Præter *Joh. Georg. illum Eccardum* calamum etiam strinxit adversus *Franciscum Foris Ottrokocsum*, *Samuel Mattheides* in Disputat. Theologica: *Roma & Geneva irreconciliabilis*, habita Gryphisvaldiæ A. 1708. die 9. Febr. sub Præsidio Reverendissimi Viri Dr. Joh. Frid. Mayeri SS. Theol. Doct. ejusdemque Profess. Prim. &c.

Forró Georgius, *Transylvanò-Hungarus*, illustri sanguine cretus : Societatem Jesu A. 1588. ætatis 16. amplexus est. Philosophiam Græcii docuit. Rexit Collegia Zagrabiense & Tyrnaviense, & Provinciam Austriæ, annis aliquot. Denuò nunc Collegii Tyrnavienſis, & Academiæ, quam Eminentissimus Princeps *Petrus*

Petrus Cardinalis *Pazmannus* ibi instituit, primus Rector. *Paratos* habet *Concionum Tomos aliquot*, lingvâ hungaricâ, magno Patriæ bono daturus epos propediem in lucem, Obiit *Tyrnavia* 18 Octobr. A. 1641. ætatis 72. Societatis aditæ 54. *Vid. Philip. Ale-gambii Biblioth. Scriptor. Soc. Jesu fol. 155.*

Forró Paulus nonnisi ex *Hungarica* *2. Curtii versione Scriptum* hactenus mihi innotuit, quæ sanè, præter summam elegantiam perspicuitatis etiam laudem quam maximè meretur. *Prodiit Debrecini A. 1619. 8.* Uti autem Viri hujus eruditissimi opera ejusmodi studiorum generi impensa non potest non laudari; ita votis omnibus expetendum foret, ut plures alii *Hungari* exemplum hoc secuti ceteros quoque *Latinos* melioris notæ *Scriptores* in Hungaricum idioma converfos, juventutis commodo, luci publicæ exponere satagerent.

Fortunatus Matthæus *Hungarus*, in naturalibus *Senecæ Scriptum* *Quæstionibus Librorum VII.* emendandis laboravit & annotationes adjecit. Liber impressus Venetiis in officina Aldi. Claruit temporibus Caroli IV. Francorum Regis. *Simler. in Epit. Biblioth. C. Gesneri f. 492.*

Francisci Paulus, *Coronâ-Transylvanus*, Medic. Doct. *Scriptum* hodie Poliater Vunsidelensis. Disputationem Inauguralem habuit *Altdorfii, de Paralyfi ex Colica* A. 1678. in 4.

Francovitæ Matthias, cognomento *Flacius Illyricus*, natus est *Albonæ Illyrici*, (hodie *Sclavonia dictæ provincie*) oppido A. 1520. die 3. Martii, è familia veteri & numerosâ. Pater scilicet ei fuit *Andreas Flacius*, vir honestus & eruditus, Mater *Jacoba*, ex nobili *Luciorum* familiâ. Puer hic *Matthias*, parente, (qui & ipse filio prima lingvarum rudimenta instillavit,) mortuo, *Francisco Ascerio Mediolanensi*, Viro doctissimo, operam

aliqvandiu dedit. *Venetias* deinde missus, *Johannem Baptistam Egnatium* juxta forum *S. Marci* literas humaniores celebri famâ profitentem audivit. A. 1537. verò pietatis & Theologici studii desiderio Monachismum suscipere cogitavit, communicato consilio cum *Baldo Lupatino*, *Franciscanorum* Provinciali, postea quod hæreseos suspectus esset, post carcerem 20. annorum, mari submerso, qvî cum monachatum ipsi dissuasisset, & Theologiæ discendi gratiâ in Germaniam proficisci ipsi consuleret, hujus consilium secutus, omni penè viatico destitutus *Basileam* venit A. 1539. Ibi à *Simone Gryneo* hospitio exceptus, eo etiam Præceptore usus est. Indè, sub exitum anni, *Tubingam* venit, hospitio usus *Matthia Garbitii*, popularis sui, lingvæ Græcæ Professoris. A. 1541. *Wittenbergam* profectus, *Lutherum* & *Melanchthonem* audivit, vixitque in hospitio *Friderici Bachovii* Ministri Ecclesiæ, lingvam Hebræam privatim docendo, & Græcam. Magister deinde salutatus ibi, & uxore ductâ, Professor Publicus constitutus est A. 1544. *Wittenberga* cum literis operam daret A. 1541. graves tentationes sustinuit de peccato, de irâ DEI, de prædestinatione &c. à quibus tandem, post preces etiam publicè pro ipso habitas, Literarum Sacrarum auditis consolationibus liberatus est. Ibidem quoque *Melanchthoni* singulariter acceptus fuit, quem tamen postea scriptis suis exagitavit. A. 1546. orto in Germaniâ bello, *Brunsvigam* à *Medlero* invitatus abiit, ibique docendo famam nominis sui disseminavit. A. 1547. *Wittenbergam* ad munus docendi rediit, ubi paulò post divulgato libro *Interimistico* cum aliis Theologis se illi opposuit. A. C. 1548. *Wittenbergâ* *Magdeburgum* abiit, ubi Officinæ typographicæ præfectus *Historiam Ecclesiasticam*, *Centurias* vulgò *Magdeburgenses* adornare incepit, unâ cum *Nicolao Amsdorffio*, *Nicolao Gallo*, *Martino Copo* Medicinæ D. *Johanne Wigando*, *Ebelingo Alemanno*, & *Matthæo Judice*. Papatum insuper ibi, *Osiandri* etiam & *Schwenckfeldii* dogmata oppugnavit. Hinc A. 1557. *Fenam* ad Scholam novam excolendam vocatus venit, sed qvinqvennio ibi exacto, cum inter ipsum & *Victorinum Strigelium* contentio de Libero Arbitrio esset orta, *Ratisbonam* concessit, ubi varia Scripta edidit. A.

1567. *Antverpiam* ad Ecclesias ibi constituendas cum *Cyriaco Spangenbergio* venit, sed paulò post indè dimissus, *Argentoratum*, & tandem *Francofurtum ad Mœnum* venit. A. 1568. In *Colloquio Altenburgensi*, qvòd inter Theologos *Misnicos* ac *Thuringicos* inchoatum 21. Octobr. & finitum 9. Martii Anni sequentis, cum de *Justificatione* disputaretur, *Flacius* contendit, peccatum esse substantiam, non accidens. Abinde flaccescere & suis fratribus sordere coepit, ac idem passus est à suis, qvòd *Philippus Melancthon* ab ipso

A. 1548. Fatis tandem *Francofurti* concessit 11. Martii A. 1575. æt. 55. Concionem funebrem ipsi habente *Casp. Heldelino Cronbergensi*. Qvanqvam verò *Matthias* cum aliis tum inprimis paradoxo illo de peccati substantia non exiguas in Ecclesia Christi turbas dederit, laude tamen suâ defraudandus non est ob egregia reliqua scripta, ex quibus commendantur seqq.

Argumenta in Psalmos 60. Davidicos, excusa Francofurti A. 1550. Regula & Tractatus de sermone sacrarum literarum, Magdeburgi 1551. De Materiis & metis scientiarum atque erroribus Philosophia in rebus divinis, Fena. 1550. Refutatio mendacii de Logo. ibid 1558. Clavis S. Scriptura, seu de sermone sacrarum literarum, Basilea 1567. De re ac Controversia Sacramentaria Libelli compures editi Francofurti 1567. Tabula de IV. Regnis spirituum libus. Refutatio erroris Osiandri. Tabula trium methodorum Theologiae, Fena 1558. Protestatio contra Concilium Tridentinum cum norma Synodi & Scripta quadam Monarch. de eo Concilio. Glossa compendiaria super totum Novum Testamentum, Basilea, 1570. Catalogus testium veritatis, qui ante Lutherum Antichristo reclamarunt. Confessio Christiana de Peccato Originali & libero Arbitrio. Defensio sana doctrina de originali Justitia aut Injustitia aut Peccato, Basilea 1570. Demonstrationes evidentissima doctrinae de Essentia imaginis Dei, & Diaboli, Justitia & Injustitia originalis, ibidem. De Augustini & Manichæorum sententia, in controversia peccati, Ursellis 1571. Omnia Latina scripta Illyrici contra Interim & Adiaphora edita, uno volumine comprehensa prodierunt Magdeburgi 1550. Historia certaminum inter Ro-

manos Episcopos, & sextam Carthaginensem Synodum, Africanasque Ecclesias, de Primatu seu potestate Papæ, bona fide ex authenticis monumentis collecta, excusa Basilea ab Oporino. Historia Carthaginensis VI. Synodi ibid. Turonensi Historia ab eodem continuata. Urspergenſis Chronica ab eodem emendata. Liber de translatione Imperii ad Germanos, & de electione Episcoporum. Causa cur Status Imperii in constituenda pace religionis tam aliorum piorum, quam suorum subditorum rationem habere teneantur &c. Præterea complura alia Flacii Illyrici tum Latina tum Germ. Opera, contra Papam nempe, Interim, Osiandrum, Schvenkfeldium, Sacramentarios, Anabaptistas, & alios, variis in locis atque temporibus iteratis vicibus sunt impressa. Conf. omnino Joh. Simleri Epitom. Biblioth. Gesneri fol. 194 & seq. Vitæ ejusdem descriptio compendioſè transumpta est ex Melch. Adami Vitæ Germ. Theol.

Elogia & Censuras, quas de Slavo isto famigeratissimo hinc inde connotare mihi in præſenti licuit, accipe ſequentia:

Judeſia. Flacius Theologus, superioris ſeculi Origenes, qui non mediocres turbas in Republicâ Chriſtianâ dedit abſurdiſſimo ſuo effato: *peccatum originis eſſe ipſam hominis ſubſtantiam.* Quod dogma cum præcipuis fidei noſtræ Articulis, de Creatione, Filii Dei Incarnatione, Redemptione, Sanctificatione, & Reſurrectione pugnat. Nec tamen propterea adſentiri poſſum Gulielmo Budaſo, qui *Centur. XVI. Savatologías* ad annum 1575. ait; Flacium nequidquam recti feciſſe, niſi cùm moreretur. Tempore enim, *Interimiſtico* Eccleſiæ Chriſti bonam & fidelem operam contra *Papatum* pugnando navavit. Ipſi etiam, utpote in Scriptis veteribus Eccleſiaſticis & ad Hiſtoriam facientibus verſatiſſimo, inſigne illud opus, & qvale priſtina ætas nunquam viderat, *Centuriarum Magdeburgicarum* maximam partem debemus. Liber etiam, quem *Clavem Scripturæ*, inſcripſit, non caret ſua utilitate. *Quenſted.* De Vitæ & Patriis Viror. Illuſtr.

Homo vehemens, & quocunqve loco pedem figeret, acerrimus barbararum incentor. *Thuan.* Hiſt. lib. 38.

Sum-

Summus inter Protestantes Pontificie auctoritatis oppugnat^{or}, & ob eandem vehementiam *Philippo Melancthon*i præceptor olim suo non satis æquus. *Thuan.* ibid l. 61.

Matthias Flacius Illyricus, hæresi infamis, alioqvi non male de Ecclesia meritus, edito *Catalogo Testium Veritatis*, & adornatis sua ipsius, *Johannis Wigandi*, & *Matthæi* Judicis operâ *Centuriis Ecclesiasticis Magdeburgensibus*. *Pezel.* in Mellific. Historic.

Flacius Illyricus Centuriarum Magdeburgensium, ἐγχειρίδιον fuit, quod opus non tam ex nævis, qui à nonnullis jam sunt observati, quàm inexpugnabili æstimari debet labore, & inaudito antea conatu. *Hottinger.* Biblioth. Qvadrip. lib. 3. cap. 3.

Scio unum ex *Centuriatorib. Magdeburg.* Operis & absoluti principem authorem præcipuum & primarium, virum certè industriæ prodigiøsæ, Librorum immanem helluonem, & Bibliothecarum obliguritorem, furiosum tamen Theologum & insanum *Flacium Illyricum*, novarum quarundam & monstrosarum Opinionum existisse adinventorem, *Rich. Montacut.* Præf. ad Ecclesiast. Exercitat.

Impia dogmata, impiamqve vitam *Rom. Antichristi* describens, multis editis libris celebris factus est. Multa recondita ex Bibliothecis eruit, aliorumqve Autorum scripta in lucem protulit, quæ nobis regni *Tenebrarum* Regis artes, mores, studia, tyrannidem atqve scelera non sine stupore proponunt. Quæ latuissent fortè malè, suisqve tenebris sepulta fuissent, nisi abditos Bibliothecarum recessus atqve sinus penetrasset *Illyricus*. *Fac. Verheid.* in Elog. Theol.

Flacius iste, quamvis ab alia quadam eruditionis parte destitueretur, in Scriptis tamen veteribus Ecclesiasticis & ad Historiam facientibus fuit versatissimus. *G. Calixt.* in *Apparat. Theolog.* pag. 184.

Multas excitavit turbas in Ecclesiis Protestantibus erroneis quibus implicatus erat opinionibus; cum primis autem sententia sua, quòd *peccatum originale* sit propria hominis substantia: tamqve ac erbe tantaqve animi impotentia scripsit adversus *Melancthonem*, Præceptorem suum, ut vir ille magnus, quantumvis lenis & moderatus ingenio, non potuerit sibi temperare quin ipsum *Echidnam Illyriam* appellaret. Magnam scriptis suis famam sibi paravit, eo-

que præsertim quod *Clavis Scripturæ* inscribitur, nam ille liber *Protestantibus*, & Catholicis æquè utilis est, ut affirmat Rich. Simon. Hist. Crit. V. T. *Ant. Theissier*. Elog. Virorum Eruditorum. Gallicè.

Si Author ille *Lutheranismi* præjudicatis opinionibus adeò imbutus non fuisset, quæ ipsum quoadentenus adegerunt ad falsas earum applicationes faciendas, multò clariorem famam sibi conciliasset. Orat. Presbyter. Rich. Simon. Hist. Crit. V. T. lib. 3. cap. 13. Gall.

Denegarunt ei cœnam Ministri propter doctrinam *De peccato originali*: Ita sine viatico, quia aberrarat è viâ, abiit ex hac vitâ. Utinam pius & bonus, Hieron. Zanch. Epist. l. 2. in Epist. ad *Lavaterum*.

In hunc Auctorem hoc distichon composuit *Jacobus Boissardus*.

Quod scelus & totus sis culpa, diserte Mathia;

Incusare alios desine, culpa tua est.

NB. Hic Author inter Hæreticos primæ Classis rejicitur in Romano indice, Expurg.

Frank Valentinus, Nobilis *Transylvanus à Frankensteinz*, Evangelicæ religioni addictus, virtutum splendore atque munerum amplitudine conspicuus. Erat Illustriss. Transylvaniæ Principis Consiliarius quondam intimus felicissimus: Judex Regius Civitatis Cibiensis, & totius in Transylv. nationis Saxonicæ Comes longè meritissimus; Literarum Literatorumque Mœcenas munificentissimus. In Universitate Reipublicæ Noribergensis, quæ hic Altdorfii floret, elegantioribus literis atque scientiis incumbens, eruditam Dissertationem Moralem de *Æquitate*, sub Præsidio Joh. Conr. Dürri SS. Theol. ac Moral. P. P. A. 1666. publicæ Eruditorum disquisitioni exhibuit. Præter hanc Diss. inter plura alia ab eodem edita Opuscula, meam in notitiam pervenere: *Origines Nationum & præcipue Saxonica in Transylvania, qua Helmstadii A. 1697. in 4. juxta exemplar Cibiinii in forma 12. impressum, prodire.* Imprimi etiam curavit A. 1673. librum quendam *Pyrotechnicum*. Laudes & merita circa utramque Rempublicam Generosissimi hujus atque Eruditissimi Viri, justo Opusculo comprehensa, Clientes, Amici & Cultores nonnulli Frankiani, Viennæ imprimi curarunt, apud *Matthæ.*

Cof.

Cosmerovium A. 1692. in 12. quod hunc præ se fert titulum: Rosetum Frankianum, quod spinoso, at innoxio livore cinctum, columbarum concordiamore vinctum, praciſo gemmarum virtutum splendore distinctum: Rosis gentilicis Spectabilis, Generosi, Amplissimi, ac Doctissimi Domini Valentini Frank à Frankenſtein, Illuſtris Gubernii Tranſylvania Regii Conſiliarii intimi: Nationis Saxonica Comitſ confirmati, nec non Civitatis Cibiſienſis Judicis Regii meritiſſimi, ſacrum eſſe voluerunt. Superſedeo præter egregia eidem in dicto Opusculo tributa, plura alia de hoc Viro abſ me hñc inde collecta Elogia atqve Judicia, hñc producere, neqveo tamen mihi temperare, qvin ea, quæ Joh. Krempes Phil. & LL. AA. Mag. in Carmine quodam Gratulatorio paucis his verſibus comprehendit; benevolo lectori exhibeam:

*Non Franki, Themidos ſplendida gloria,
Sunt ignota Tibi myſtica dogmata
Divina Eufebies: non monita ardua
Subtilis Sophies, dictaque ſobria:
Non mores hominum, fataque Principum,
Fortunaq; Virum, geſtaque Seculi:
Non moris patrii firma Scientia,
Nec Furis gemini docta volumina.
Polles conſilio, ac ubere copia
Fandi: Caſtalii neſtare fluminis
Demulces Clarii culminis incolæ,
Solers melliflui carminis artifex,
Hac laudis tamen eſt infima pars Tua,
Plus Virtus meritis adjicit enthea.*

Elogia.

Quibus ſuperaddi queunt, quæ Georg Franciſc. Lanik P. S. J. in Epistoſa Genethliaca ad Val. Frankium exarata, tridistido complexus eſt hocce:

*Mnemoſine fuerit Muſarum, Mater Amorum,
Nempe Poetarum tu ſuper orbe Pater.
Carmen amas, & amaris ab hoc Celeberrime Vatum
Saxonico celebri doctus Apollo choro.*

Non

*Non ego: Fama tuum vulgavit nomen ubique,
Attingit Augustas Caesaris usque Domos.*

Frölichius David, natus est *Casareopoli*. (Hung. *Kesmark*)
urbe Hungariæ superioris, in Comitatu Sepusienfi sita, ceu patet ex
ipsius *Viatorii Parte Poster. p. 295. n. 384.* ubi ait: *Casareopolis, Rans-*
sermarct patria mea dulcissima (in qua hæc conscribere licuit)
ad radices Carpathi, in finibus Hungariæ & Poloniæ; intra *Popradum*
fluvium, *Leibicensem* rivum & *Albulam* amnem (*das weiße Was-*
ser) in solo frumenti & lini feraci sita est. Is indefesso suo studio &
labore eum honorem promeruit, ut *Sacr. Cæs. Regiæque Majest.*
per Regnum Hungariæ Mathematicus evaderet. Ad Parentem
ejus quod attinet, de eo ipse noster p. *ibid. 297. n. 306.* tradidit sequen-
tia. Schola *Leibicii*, moderante scil. eam Prete meo piz memo-
riæ *Johanne Frölichio*, Philologo & Astrophilo haut postremo, lon-
gè florentior fuit (ut & alibi in similibus Sepusii oppidis, sub severissi-
ma quidem disciplina) atque nunc est. Præter alia, quæ mihi qui-
dem nunc non succurrunt opuscula ab ipso edita literaria, orbem
etiam sibi obligavit eruditum, egregio utique illo *Viatorii* libro, cui
titulus præfixus est iste: *Bibliotheca*, seu *Cynosura Peregrinan-*
Scripta. tium, h. e. *Viatorium*, omnium hætenus editorum absolutissimum,
jucundissimum, utilissimumque in duas Partes digestum: quarum
Prior, *Quatuor libris constans, complectitur I Centuriam cum De-*
curia Problematum Apodemicorum. II. *Multiplicia Peregrinatio-*
nis Præcepta. III. *Methodum rerum explorandarum.* IV. *Judicem*
Viarum duplicem, Vulgarem & Mathematicum, cum Nundinarum
& Monetarum consignatione. Posterior pars totidem libris exhi-
bet: I. *Geographiam Apodemicam,* II. *Historiographiam Apodemicam.*
III. *Diarium Apodemicum perpetuum, nec non ejusdem applicationis*
Prognosticon quadruplex, scilicet Meteorologicum, Physiognomi-
cum, Chiromanticum, & Oneirocriticum. IV. *Præcationes & Hym-*
nos Apodemicos. Læctione varia, conversatione curiosâ, & expe-
rientiâ laboriosâ sumtuosæque conscriptum, à Davide Frölichio *Sacr.*
Cæs. Maj. per Regnum Hungariæ Mathematico Ulma, A. 1644. in 12.
Voll.

Sunt 2. Voll. Ejusdem quoque operâ *Chronologiam* aliquam *Pannoniæ* conscriptam esse, ipse memoriæ prodidit hîc cit. loc. productis verbis: *Fusio rem & accuratior em hujus Regni (Hungaria) descriptionem mea Chronologia Pannonia (qua ex defectu Patroni hætenus cum blattis & tineis rixas movit, nec in lucem prodire valuit) suppeditabit.* Quod tamen opus an Patroni alicujus munificentia typis publicis excusum fuerit, nondum ad notitiam meam pervenit.

Juxta Viri Clariss. Abdiæ Trew Mathematic. Prof. Publ. Altdorfini, judicium ac Elogium, David Frölichius fuit in omni scibili versatissimus, ceu quidem id colligi potest, ex Hecasticho illius Viatorio Frölichiano præfixo hocce. In Viatorium multiplici eruditione refertum Præclarissimi Mathematici Dn. Davidis Frölichii:

Judicium.

Possè Mathematicum non artibus esse peritum

In reliquis, Momo credula turba putat.

Tu vero, Lector, præsentem hunc adspice librum,

Nam te longè aliud littera quæque docet.

Thejologum, Historicum, Lingvis catum & Arte Sophorum.

Cernes, & Medicum, denique Juridicum.

Mutua nempe sibi conjungunt brachia Musæ,

Nec nisi juncta aliis advenit una viro.

At tu nunc reliquis etiam artibus esse politum

Possè Mathematicum livida turba nega.

Fronius Matthias, Saxo-Transylvanus, Ictus, Notarii publici officium in Civitate Transylvaniæ Coronensi circumspèctè non minus quam fructuosè sustinuit: Primus enim *Statuta Saxonum* Transylvaniam incolentium in ordinem redegit, ac in unum corpus sive volumen congesta *Principi Stephano Báthori* perlustranda & dijudicanda proposuit, quæ ipsa deinceps non tantum ab eodem *Báthoreo* approbata, sed ab ipso quoque Rege Hung. gloriosissimo *Leopoldo I.* confirmata sunt. Ante istam autem Codicis hujus promulgationem, *Saxones Transylvani* ad decidendas civiles æquè ac privatas controversias, *Codice* aliquo *Legum MSto Noribergensi* fuerunt usi, qui hodie adhuc *Cibinii Transylvaniæ* urbe, diligenter asservatus, recens

electis Reipublicæ suæ Senatoribus normam quasi regiminis futuri præbiturus ad perlegendum solet exhiberi.

G.

Garbitius Matthias, *Slavus*, popularis *Flacii Illyrici* Græcarum Literarum Professor Tubingensis quondam Publicus, *Scripta.* edidit: *Orationem funebrem in obitum Johannis Sichardi* Cti. *Orationes duas*, editas cum aliis *Orationibus Professorum Academiae Tubingensis A. 1557. Item varia Carmina. In Hesiodi Opera & Dies interpretationem & Scholia. Basileæ apud Oporinum A. 1559. Item in Æschyli Prometheus* Ibid. Vid. Joh. Siml. Epitom. Biblioth. Gessn. f. 495.

Gasitius Georgius, *Hungarus*, A.A.LL. & Philos. Magister, vulgavit Clypeum Veritatis, titulo hisce verbis concepto: *Clypeus Veritatis, seu, Vindicia Narrationis Historica Captivitatis Papistice, nec non ex eadem Liberationis Miraculosa M. Georgii Lani Hung. Rectoris olim Gymnasii Carponensis in Hungaria, Observationibus Theologico-Historico-Criticis cujusdam Anonymi oppositæ, quibus insertus est Helleborus Subscriptionistarum, Incerti Autoris. Seu Judicium de subscriptione ad Reversales Papisticas Sacerdotum quorundam in Hungaria, à Biga Juvenum Hungariæ M. Georgio Gassitio, & Christoph. Mazario. SS. Theol. Studiofis editus, Vitebergæ 1677. in 4.*

Gelenius Jonas, *J. Georgii* (quod oppidum est in Hungaria tribus milliaribus à Posonio distitum) in lucem susceptus, Vir meritis amplissimus, factus ex Palæo-Dresdensi Rectore, Scholæ Crucianæ, ab obitu Egenolphi, cujus discipulus in eadem fuit, Rector, & adhuc dum eorum, quibus præest, commodis utilitatique servit egregiè. De Scriptis hujus *Gelenii* in novis literariis Germaniæ, quæ Hamburgi colliguntur, passim mentio injicitur, & imprimis sub A. 1703. p. 139. tituli plurium Programmatum, de variis argumentis editorum hoc ~~enumerantur~~ ordine: De Romanorum Gentilium in cele-

celebrandis Calend. Januariis ineptiis: De inclyti Germaniæ fluvii Al. *Scripta.*
 bis appellatione, origine atque incrementis: De vera libertate: De
 Concentu Orbium cœlestium: De Familiis Principum emortuis, & de
 infelicitate postremorum suæ stirpis: De Carcere corporis & ani-
 mi medico: De Utilitate Declamationum: De varia seculorum ap-
 pellatione: De Jesuitarum doctrina & eloquentia: *Theatrum Passi-*
onis Christi: De Præceptis Eloquentiæ. Præter multiplicia autem
 hæc & alia Programmata, *Carmina* quoque ab ipso edita extant quam
 plurima, lectu sanè haut indigna. De reliquo, quatenam Judicium tum
 de Hungarorum in genere ad scientias & artes bonas apprehenden-
 das capacitate, tum speciatim de hoc *Gelenio* ferendum sit, *Adolphus*
Claramundus, genuino suo nomine Joh. Christoph. Rüdiger dictus, in
Vitis Clarorum in Re Literaria Virorum germanicè editis. P. VI.
 p. 173. in principio nempe Vitæ Andræ Dudithii verbis exposuit se-
 quentibus. Daß die Ungarn ein gut naturell zur Lateinischen
 Sprache haben/ und gute Köpffe solche hurtig zu reden/sol-
 ches wird niemand leichtlich/welcher mit selbigen ist umge-
 gangen in zweifel ziehen: Nur dieses ist die Frage/ob sie auch
 geschickt seyn/ rein und sauber Latein zu reden oder zuschrei-
 ben? Ob nun zwar etliche unter denen Gelehrten sind/wel-
 ches (wie wohl ohne rechten Grund) in etwas zweiffelhaf-
 tig zu machen sich unterstehen/ indem sie vorgeben/ daß ihr
 hitzig und flüchtig Temperament, wie auch die üble Aufzü-
 hung und die Liebe zur Poesi, und dergleichen Ursachen dieses
 zu hindern pflegten; nichts destoweniger beziehe ich mich
 vielmehr auf die Exempel etlicher netten Lateinischen Styl-
 sten so sie gehabt/ ich will jeho von denen schon etwas alten/
 als Bonfinio, Sambuco, und andern nichts gedencken/sondern
 nur den weltberühmten/Herrn Röschelium, und den Haupt-
 gelehrten *Rectorem* zu Dresden/ Herrn *Gelenium* anführen/ *Elogium.*
 welche auch durch ihren netten und saubern Stylum den
 Ruhm der Ungarischen Nation, erhalten helfen/worzu nebst
 vielen andern auch unser Dudithius etwas beytraget &c.

Qua Germanica, in gratiam eorum, qui ejus idiomatis haut
 sunt

sunt gnari, latinè reddere placuit h. m. Enimvero nemo credo facile in dubium vocarit, præsertim si quis familiaris cum Hungaris vixerit, eos singulari quadam ingenii felicitate, in lingvæ latinæ amorem cultumque propendere, & eximiâ eam promptè ac expeditè loquendi facultate pollere. In hoc tamen cardo totius versatur controversiæ: Num etiam illi ipsi capaces sint ornatè purèque latinum stylum vel dicendo vel scribendo exprimere? Quamvis autem nonnulli ex Eruditis reperiantur; hoc ipsum (sine quidem firmo aliquo fundamento) qui ausi fuerint in dubium vocare, ea potissimum de causa, quod fervidum illorum atque versatile temperamentum, quoniam etiam prava illorum ad apprehensionem ejus manuductio, nimiaque in Poësin propensio, & plura similia obstacula, non possunt permittere, ut exoptati in Latinitatis studio fieri queant progressus. His tamen omnibus non attentis, ad exempla provoco quorundam eximiorum Hungarico sanguine cretorum Oratorum, qui terso suo sermone latino, & insigni differendi dexteritate egregiam nominis famam in orbe consecuti sunt literario. Ut enim de *Bonsinio, Sambuco*, aliisque vetustioribus quibusdam Scriptoribus Hungaris verba nunc non faciam, sed item commemorare liceat Virum famigeratissimum Dn. *Röschelium*, atque omnigena eruditione instructissimum Dn. *Gelenium*, Gynnasii in Electorali urbe Dresdensi scholastici Rectorem meritissimum, qui sanè duo Viri eleganti sua latinè differendi præstantia, gloriam Gentis Hungariæ circa latinitatis purioris cultum partam, omnibus modis tueri annituntur; cui asserto stabiliendo, præter plures alios *Hungaros, Dudithius* quoque Exemplum præbuerit haud contemnendum.

Scripta. *Greisingius* Valentinus, *Coronâ-Transylvanus*, Vittenbergæ Magistri honoribus adeptis, & variis Collegiis in gratiam Philosophiæ Studioforum apertis, geminas Disputationes de *Atheismo* eruditorum examini ibidem suo sub Præsidio exhibuit A 1677. Respondente *Georgio Tutio, Kis-Senkinò-Transylvano.* in 4.

Gelous Sigismundus, *Transylvanus*, scripsit *Historiam Francisci Spiera Civitatalani, qui ob fidei sanioris abnegationem in sum-*

summam incidit desperationem, excusam Basileæ cum doctorum aliquot Virorum præfationibus, A. 1550. Ex Euripide vertit aliquot Tragædias, quarum tantum excusa est, Orestes, Basileæ, 1550. apud Joh. Oporinum. Idem scripsit Orationem de Beatitudine: Quaestionem, An honesta natura sint, an verò opinione. Patavii excudit Jacob. Fabrianus Anno. 1549. Vid. Joh. Simler. in Epit. Biblioth. Gesn. f. 627. Scripta.

H.

*Hadikius Johannes, Trentschinii in Hungaria natus, Patre Johanne Hadikio, Pastore primario & Seniore Trentschiniensi, primum in Schola Illavensis oppidi Hungariae Rectoris munus sustinuit, postea ad officia Ecclesiastica promotus, intra 15. annorum spatium, quadruplici functioni successive admotus, Verbi divini prædicatione & Sacramentorum administratione Auditorum suorum salutis vigilanter prospexit. Ob constantem verò Evangelicæ doctrinæ confessionem, tandem à Romano Catholicis in exilium pulsus, Concione aliquâ germanicâ typis impressâ sibi aliisque sinceris Christianis, solatium ex afflictionum persecutione afferre conatus est, cujus titulus se habet h.m. Regia Cæli, Himmels-Strasse/ An-
gusta Porta, Arcta Via, enge Pforte/ schmaler Weg/ ach und weh! das ist: Summarische und Exemplarische Erklärung/ wie wir Christen müssen durch viel Creutz/ Trübsalt/ Ansechtung/ und grausame Verfolgung in das Himmelsreich eingehen/ daß wir selig werden/ Matth. 7. Und die Pforte ist enge/ und der Weg ist schmal/ der zum Leben führt/ und wenig sind ihr/ die ihn findē. Einfältiglich verfaßt/ aber mit schönen tröstlichen suspiriis oder Sprüchen der Heiligen Schrift gezieret/ durch Joh. Hadikium, getwesenen Evangelischen Predigern in Ungarn an vier unterschiedlichen Orten/ bey 15. Jahr/ wie auch derselben Seniore/ rummichro aber in das 6. Jahr betrübten Exulanten. Gedruckt im Jahr Christi 1679. in 4.* Scriptum

Judici-
um.

In Testimonio Lipsiens. Academ. à M. Christophoro Pfannh. P. P. & Academia A. 1676. die 23. Maj. Rectore Magnifico, Johanni Hadikio dato, atque concioni huic præfixo, leguntur seqq. Hodie cum in aliis Christianis cum cruce multiplici conflitantibus, tum in Exulibus, maximè Hungaricis, atque aded in hoc quoque Viro Per-reverendo Doctissimoque Dn. Johanne Hadikio, Pastore ante hac Ec-clesia Ugrocensis in Hungaria fidelissimo, sed ob constantem Evan-gelicæ doctrinæ confessionem in exilium expulso CHRISTVS patitur: Non tantum autem patitur CHRISTVS, sed triumphat etiam, triumphabit certe, & causam exulium suorum aliquando, & forsan brevi, quam potentissimè defensabit.

Scriptum

Hainál Matthias, gente Hungarus, patriâ Tyrnaviensis, Societati Jesu insertus A. 1598. ætat. 20. Vota 4. professus est: post traditas humaniores literas, in variis Missionibus, salutis proximorum pavidè annis undetriginta se impendit, decessit Viennæ die 28. Maj. A. 1644. Edidit Hungaricè, tacito suo nomine: Cor Jesu sacrum, Imaginibus, Rhythmis, Orationibus expressum. Viennæ 1629. in 12. Vid. Alegamb. in Biblioth. Script. Soc. Jesu. fol. 337.

Scriptum

Haller Johannes, Lib. Baro Transylvanicus, ab Hallerstein, Romano Catholicæ fidei strenuus propugnator, literis non minus elegantioribus, quam virtutibus insignioribus ornatissimus, typis vulgavit: Triplicem Historiam hungarico stylo exaratam A. 1690.

Scriptum

Hammerus Nicolaus, Coronâ-Transylvanicus, A. 1585. in puteum prolapsus obiit. Compo suit libellum de Propositionum natura. Vid. Königii Bibl. Vet & Nov. fol. 378.

Scripta.

Haner Georgius, Schesburgò-Transylvanicus, A. A. LL. atque Phil. Magister, conscripsit Historiam Ecclesiarum Transylvanicarum, inde à primis Populorum Originibus, ad Annum usque 1694. Ex variis iisque antiquissimis & probatissimis Autoribus, abditissimis Ar-
chi-

chivis & fide dignissimis MStis IV. Libris delineatam. Prodiit Lipsiæ Scriptum
1644. apud Joh. Christoph. Fölginer.

Heblerus Matthias, *Saxo-Transylvanus*, AA. LL. & Philof. Magister; Superintendens Generalis Ecclesiarum Evangelicarum in Transylvania, Vir admirando ingenio, doctrinâ & eloquentiâ, magnificaque vi explicandi, quæ animo conceperat, præditus, *secundum quidem assertum Georgii Haneri p. 256. Historia sua Transylv.* Præcipuus erat Autor *Opusculi Transylvanici circa A. C. 1561. in negotio S. Cane ad quatuor Germania Evangelicas Academias emissi. propter Crypto Calvinianos, qui passim in Transylvania irrepsunt.*

Heltai Casparus, *Hungarus*, floruit Seculo P. C. N. XVI. apud Protestantes in Hungaria, evulgatque *Chronicon Hungariae, Scriptum Claudiopoli 1575. in 4. Item Librum de Rebus præclare gestis Matthia 1. Hung. Regis, Latine & Hungaricè. Vid Eund. ibid.*

Henkelius Johannes, *Leutschoviensis Hungarus*, ex Hungaria in Silesiam perveniebat, cum *Johannes Turzo*, Eqves Polonus, cujus Pater intra Pannoniam Eqves Comitatus Sepusienfis erat, & Polonis & Hungaris, propter Originis suæ communionem, conspectiore modo, præsertim Episcopus Vratislaviensis, faveret & consuleret. Hujus ope, jam in publicum Eruditionis testimonium, solenniter, J. U. Doctor creatus, locum inter Vratislaviensis Ecclesiæ Cathedralis Canonicos impetrabat. Deinde A. 1539. die Novembr. 5. edebat spiritum apud Vratislavienses: in quorum Cathedrali templo S. Johannis, ante majorem chorum sepultus jacet. Ibi suo Amico singulari *Petrus Prokendorfius J. U. D. & Matthias Auctus Med. Doctor, posuerunt hoc Epitaphium:*

JOHANNES HENKELIUS, LEUTSCHOVIENSIS,
IURIUM DOCTOR, HOC SUB SAXO CONDITUS MELIOREM
VITAM EXPECTAT. V. NOVEMBR. A. MDXXXIX.

Verbis præterea subiectis hæc:

Petrus Prokendorf. U. J. D. Canonicus Vratislaviensis & Matthias Auctus, Medicinarum Doctor, venerabili & præclaro Viro
Dn.

Dn. Johanni Henkelio Decretorum Doctori, Canonico hujus Ecclesiæ, Executores FF. Anno 1540:

Imus ab hac vita morientes: nec mora, sic vos

Ibitis, in quibus est nunc vita, vigorque manendi.

Ibunt, sic omnes, qui posteritate sequentur.

Ex Martini Hankii Præceptoris olim mei honorandi Tract. de Sile. siis Alienigenis Erudit. cap. 13. p. 370.

De hoc eodem Henkelio in *Joh. Henrici Casp. Fil. Cunradi Silesia Togata à Casp. Theophil. Schindlero* edita, distichon sepulchrale legitur ejusmodi:

Eunomia condire meos per sæpe labores

Sum solitus; Mysta hinc dicor & Æquidicus.

Hermannus David, *Mediensis Transylvanus*, Annales conscripsit Rerum Transylvanicarum accuratissimos, quorum MSSa in plurimorum Eruditorum tum Hungariæ, tum Transylvaniæ Bibliothecis asservantur, quæ ut aliquando typis vulgarentur, multorum Eruditorum Patriæ vota sunt flagrantissima, utpote lucem affutura Historiæ Hungariæ uberiolem, clarissimamque. Allegat eodem Annales frequentissimè *G. Haner, in Historia sua Eccl. Transylvanicarum.*

S. HIERONYMUS

PATER PRIMITIVÆ ECCLESIAE

Natione *Slavus*, (secundum alios *Pannonius*) *Stridonem* urbem in Pannoniæ & Dalmatiæ confinio olim situm, quod à Gothis Pannoniam vastantibus eversum est, natalem habuit: ceu ipse de se testatur, in fine catalogi scriptorum suorum. *Patre* Eusebio, homine Christiano, natus est A. C. 329. si modo recte ponant calculos, qui illum nonagesimo primo ætatis anno obiisse scribunt. Melioribus disciplinis ab ipso puero eruditus, optimos in quovis genere præceptores nactus est, in Grammaticis Donatum magni nominis Ro-

mæ (quò puer adhuc missus est Hieronymus) Grammaticum, in Rhetoricis Victorinum Eloquentiæ ibidem professorem, uti postea in Hebraicis Bar-hanina, aliosque Judæos ægrè & non levi pretio conductos: in sacris verò literis Gregorium Theologum, Apollinarium Laodicensem, Paulinum Antiochenum, & semicanus jam factus Didymum Alexandrinum; Deus bone, quales & quantos viros! Adultam jam ætate baptizatus, Romam relicta, in exterarum Regionum peregrinari cepit. Gallias omnes undique perlustravit, omite Bonoso condiscipulo, omnesque Bibliothecas diligenter perquisivit; Treviris aliquandiu sublitit, ubi ingentem Hilarii de Synodis librum ab illo rogatus suapte manu descripsit. Hinc Aquileiam petiit, ubi cum Rufino Presbytero Aquilejensi amicitiam contraxit, inde per Dalmatiam, Thraciam, variasque Asiæ provincias Evagrio viro prædite Antiocheno, & Heliodoro condiscipulo comitibus Antiochiam perrexit; ubi in morbum gravissimum incidit, sed Evagrii hospitio usus convaluit. Exinde Monasticum vitæ institutum amplexus, ac multis secessibus locis tentatis & mox desertis, tandem anno ætatis tricesimo, in solitudine horrida Syros & Agarenos inter per quadriennium confedit, ubi rebus necessariis Evagrii sumtu suppeditatis, pietatis ac literarum studiis impenso animi ardore incubuit, linguas Orientales addidit, & ad scribendum se accinxit. A.C. 378. à Paulino Antiocheno ad Presbyterii gradum evehctus est, à quo tempore præsertim inclauit, paulò ante Concilium Oecumenicum Constantinopolim profectus; ubi Gregorium Theologum studiosè audivit, & Præceptoris usus est: A.C. 382. Paulinus & Epiphanius literis Imperialibus Romam acciti, Hieronymum ex Oriente vitæ comitem secum abduxerunt. Romæ commoratus, apud Paulam pietate ac nominis splendore illustrem matronam per triennium divertit, maximam apud omnes famam ac nominis exilimationem affecutus; ita ut à Damaso Papa eligeretur, qui sibi ab Epistolis conscribendis esset, & à tota plebe pariter ac Clero dignus acclamaretur, quifummi sacerdotii munere fungeretur. Post mortem Damasi A. C. 385. variis Origenistarum, (qui eum in partes suas pertrahere frustra annisi erant) calumniis exagitatus, Roma discedere necesse habuit. Comite igitur Pauliniano

fratre navim conscendit, & Cyprum delatus ab Epiphanio suscipitur. Inde Antiochiam pergit, & à Paulino deductus media hyeme Hierosolymam intravit, ubi multa se vidisse miracula, quæque prius non nisi fama cognoverat, propriis oculis usurpasse profiteretur. Anno sequenti in Ægyptum contendit, Monasteria Nitriensia lustravit; & Alexandria aliquamdiu hærens, *Didymum* audivit: verum nimio, quod intet Monachos locum habere deprehendit, Origenismi studio offensus Palæstinam rediit, ac in vitæ Monasticæ & senectutis agenda, sedem rura Bethlehemitica sibi elegit, ubi studia diligenter urgebat, scripta innumera confecit, plurimos Nobilium pueros curæ suæ commissos pietate & bonis literis instituit, illustre pietatis omnibus numeris consummatæ exemplum piis locorum sanctorum incolis præbuit, & clarissimis tam dignitate quàm doctrinâ viris ad eum undequaque confluentibus, & oraculi quasi vice consulentibus, responsa dedit. Hic loci ingentes cum Rufino amico olim admodum familiari, & *Johanne Episcopo Hierosolymitano*, Origenismi causam tutantibus, lites per plures annos exercuit; & Pelagii ejusque asselarum, Hæresim scriptis suis contudit. A. C. 410. plurimos ab Urbe Roma à Gothis expugnata profugos, Hierosolymam & loca sancta tendentes Monasterio suo benignè excepit, summaque qua potuit, ope sublevavit. Tandem A. C. 420. famæ ac dierum satur, & senectute gravis, in secessu Bethlehemitico rebus humanis exemptus est, ætatis suæ 97. Ut quæ de tanto viro dicenda sint, in pauca contraham; sufficit elogium, quod ipsi olim dicavit *Prosper Lib. de Ingrat. non longè ab iuit. atate suppar.*

*Tunc etiam Bethlei præclari nominis hospes,
Hebrao simul & Graio, Latioque venustus
Eloquio, morum exemplar, mundi que Magister,
Hieronymus libris valde excellentibus hostem
Dissecuit, noscique dedit, quo turbine veram
Vellent exorta lucem obscurare tenebra.*

Ego Philosophus, Rhetor, Grammaticus, Dialecticus, Hebraus, Græcus, Latinus, Trilinguis, ut de se adversus Rufinum *Apolog. 2. p. 233. loquitur*. His adde quod consummatissimus erat Theologus, & iudice

judice Erasmo Epist. Lib. 5. Ep. 19. omnium Christianorum, sine controversia, longe tum doctissimus; tum facundissimus, & Theologorum Princeps. Cæterum quod sanctissimi viri pace dictum sit, præfervidi erat & impotentis animi, qui affectibus suis nimis indulgebat; semel laceffitus, adversarios asperrimè tractavit, & ab invectivâ ac satyrica scribendi vena vix ac ne vix sibi temperavit. Testes sunt nobis satis luculentæ inimicitæ, quas cum *Rufino* olim sibi necessario *Johanne Hierosolymitano*, *Joviano*, *Vigilantio*, aliisque habuit. In hos arrepta levi quavis occasione, & remota omni penè gravitate, tota convitiolorum plaustra evomuit; nulla personæ, dignitatis, eruditionis ratione habita. Et quid mirum? cum in ipsum D. Paulum Apostolum duram nimis & planè insolentem censuram exercere sollet. Quoties ipsum ad criticas Grammaticorum regulas anxie expendit, *Solæcismos & vitiosam elocutionem, & quod sermone utatur triviali*, *Com. in Ephes. c. 3. Tom. 9. p. 215. 218. In Galat. c. 3. p. m. 170.* objicit, (ut Apologiam pro semetipso hac de rescribere necesse habuerit; Nos, inquit, quotiescunque Solæcismos, aut tale quid annotamus, non Apostolum pulsamus, ut malevoli criminantur &c. In Gal. c. 6. p. 198) quod profundos sensus alienâ linguâ exprimere non valeret, nec curabat magnopere de verbis, cum sensum haberet intuto: adeoque in *Tit. c. 1. p. 263. non juxta humilitatem, ut plerique astimant, led verè dixisse Paulum, se sermone imperitum esse.* Denique in *Galat. c. 3. p. 176. stultum cum stultis Galatis factum, simplicioribus solummodo usum argumentis, & qua stulti possent intelligere, & penè de trivio: adeo ut ni premisset, secundum hominem dico, sapientibus displicere potuisset.* Mitto plura in hominem Θεόπνευστον, & Apostolorum longè eruditissimum, durius dicta, ne viri doctissimi, & de Ecclesiâ optime meriti manes nimis sollicitare videar. In hoc etiam reprehendendus, quod dum virginitatem immodicis prorsus laudibus efferat, de nuptiis minusè honest ac vereundè sentire videatur. Certè digamos tanquam scortis solummodo meliores facit, cum immundis Arcæ Noæ animalibus & serpentibus confert, mulieremque secundas nuptias repetentem, cani ad vomitum, sui que lotæ, ad volutabrum revertenti, comparare non erubescit. Vide Epist. ad

Geron. lib. advers. Jovin. & alibi passim. *Sed quisque suos patimur manes.* De ejus eloquentia unus Erasmus loc. cit. *in illo*, inquit, *quæ phrasis! quod dicendi artificium! quo non Christianos modo omnes longo post se intervallo reliquit, verum etiam cum ipso Cicerone certare videtur? Ego certe, nisi me sanctissimi Viri fallit amor, cum Hieronymianam orationem cum Ciceronianâ confero, videor mihi nescio quid in ipso eloquentia principe desiderare. Tanta in hoc nostro varietas, tantum sententiarum pondus, tanta Enthymematum volubilitas. Quod artificium in eloquentium literis indicare, ut difficilimum est, ita longè utilissimum.*

Ex Guiljelmi Cavei Historia Literaria Scriptorum Ecclesiasticorum. P. I. f. 153. & seq.

Plura Elogia atque Censuræ ex variis Scriptoribus depromptæ:

Elogia.

Fuit Hieronymus, *Augustino teste lib. I. contra Julianum c. 7.* eâ memoriâ, ut Hebræorum, Græcorum, Chaldæorum, Persarum, Medorum, Arabum, & Nationum penè omnium lingvas & literas calluerit: Eâ diligentia, ut omnes vel fere omnes, qui ante illum ex utraque parte Orbis de doctrina Christiana scripserant, legerit. *Hinc in Appendice Epistolarum Augustini, ad Cyrillum Hierosolym. Episcopum* (quam Epistolam tamen non videtur *Augustini* calamus effudisse,) hoc de *Hieronymo* scriptum est: Nullus hominum scivit, quod Hieronymus ignoravit.

Nec *S. Hieronymum*, quia *Presbyter* fuit, contemnendum arbitreris; qui *Græco & Latino*, insuper & *Hebræo* eruditus eloquio, ex *Occidentali* ad *Orientalem* transiens Ecclesiam, in locis sacris atque in literis sacris usque ad decrepitam vixit ætatem: cujus nobis eloquium ab Oriente usque ad Occidentem, instar lampadis, resplenduit. *S. Augustin. contra Julian. l. I. c. 7.*

Hieronymus Catholicorum Magister, cujus scripta per universum mundum, quasi divinæ lampades rutilant. *Ioan. Cassian. contra Nestor. de Verb. incar. l. 7.*

Vir enim præter fidei meritum, dotemque virtutum, non solum *Latinis*, atque *Græcis*, sed & *Hebræis* etiam ita literis institutus

tutus est, ut se illi in omni Scientiâ nemo audeat comparare. --- Concivit odia perditorum. Oderunt eum *Hæretici*, quia eos impugnare non desinit; oderunt *Clerici*, quia vitam eorum insectatur, & crimina. Sed planè eum boni omnes admirantur, & diligunt; nam qui eum *Hæreticum* esse arbitrantur, insaniunt. Verè dixerim, catholica hominis Scientia, sana doctrina est. Totus semper in lectione, totus in libris est; non die, non nocte requiescit; aut legit aliquid semper, aut scribit. *Sulpic, Sever.* in Dialog. 1. de Virtutibus Monachorum Orientalium.

Hieronymus Doctor omninò Clarissimus, contra Hæreticos leonugiens, (hinc juxta quosdam cum leone pingi solitus) & commune totius Orbis oraculum. *Joh, Gottefrid. Olear* in Abaco Patrum.

Instruit ut Hieronymus, destruit ut Lactantius, adstruit ut Augustinus, attollitur ut Hilarius, submittitur ut Johannes: ut Basilus corripit, ut Gregorius consolatur, ut Orasius affluit, ut Rufinus stringitur, ut Eusebius narrat, ut Eucherius sollicitat, ut Paulinus provocat, ut Ambrosius perseverat. *Sidonius de Claudiano Epist. 3. Lib. IV.*

Divus Hieronymus, ut divitem quandam & omni disciplinarum & Auctorum genere constructam penum habuit in pectore; ita nemo doctrinæ suæ opes in Scriptis ambiciosius, ut ita dicam, ostentat. Adeo sancta quadam gloria, quicquid in Vetere, quicquid in Novo Testamento retrusum, quicquid in fabulis, in historiis, quicquid in Hebræis literis exquiritum, id objicit, insulcit, inculcat. *Erasmus Roterod. in Adagis p. 333.*

Quantum in *Hieronymo* antiquitatis, quantum Græcarum literarum, quantum Historiarum? tum quæ Phrasis, quod dicendi artificium, quo non Christianos modò omnes longo post se intervallo reliquit, verum etiam cum ipso Cicerone certare videtur. *Idem Epist. 19. Lib. V.* Hieronymum unum habet Ecclesiasticus Orbis, utraque doctrinâ *Sacrâ & Gentili*, ut vocant juxta absolutum. *Idem Epist. 15. Lib. IX.*

Quicquid habemus in Daniele, illud *Hieronymo*, debemus, hic verò *Porphyrio* Christianorum hosti jurato. *Hieronymus non* *Censura*
Y 3 adeo

adeò doctus erat ac perhibetur; admodum ignarus erat; ad superstitiosas mulierculas scribebat. Per nebulam tantum Hebræa novit, quantum edoctus à præceptore, nam Grammaticam nunquam habuit, usum didicit; *Hieronymus* quamvis *Græcam* & *Hebraicam* linguam bene calluerit, Biblia tamen sæpius perperam interpretatur & intelligit. Pleraque illorum quæ scribebat non intelligebat, ut *Scrarius*, sed bonus est quoad illa quæ ejus ævo gerebantur ---- Melior est in iis quæ ad Ethnicos spectant quam in Theologicis. Nimis vehemens fuit, præsertim adversus *Jovinianum* & *Vigilantiam*, quamvis immeritò, ut ipse *Erasmus* id agnoscit ---- Quicquid dicat *Hieronymus*, est *Origenista*. Miserrimè est commentatus in *Prophetas*. *Hieronymus* in *Vetus Testamentum* multum laboravit & non contemnenda dixit. Erat bonus *Hebraus Joseph. Scaliger in alteris Scaligerianis p. 109.*

Patrum post *Origenem* doctissimus est dubio procul *S. Hieronymus*, qui *Latinorum Origenes* quodammodo dici potest; quia revera eadem in Biblia Opera *Ecclesie Latine* tradere affectavit, quæ *Ecclesie Græcæ* tradiderat *Origenes*. Imò in hoc *Origenem* vincebat quòd *Hebraica Lingua* illo valde peritior erat, frequentiusque cum *Judeis* sui temporis quam ille commercium habuerat. *S. Hieronymus* tamen adeò subtilis & perspicacis ingenii non erat ac *Origenes*. Unde etiam in allegorias & in spirituales sensus tam frequenter non excurrit; & præterea ejus Allegoriæ meræ interdum Etymologiæ meraque animi ex allusione ad voces oblectamenta. Sed dici potest eum supra cæteros omnes Patres ornatum fuisse dotibus necessariis ad *Scripturam Sacram* rite interpretandam; quia *Hebraicam*, *Chaldaicam*, *Græcam* & *Latinam* linguam callebat. Non modò legerat & examinaverat *Græcas* Versiones quæ in *Origenianis Hexaplis* erant, sed insuper cum doctissimis sui temporis *Judeis* sermones contulerat, nihilque fere in *Scripturam* ipsis inconsultis faciebat. His addi potest, eum omnes Authores cum *Græcos* tum *Latinos* legisse, qui in Biblia ante se scripserant. Denique in profanorum Authorum libris versatus erat; Adeò ut dici possit eum præ quocunque alio Patre instru-

tum

Etum fuisse iis omnibus quæ ad Sacrorum Librorum *Interpretem* efformandum conducere valent. Non est tamen semper accuratus, quia non satis meditabatur, & quia plerumque Scribis suis tantum dictabat, ut ipse refert, quæ in aliorum Commentariis legerat, aut quæ à *Iudaïs* acceperat. Quapropter ipsi tribuenda non sunt quæcunque in ejus Commentariis occurrunt, ejusque in *Scripturam* Observationes. In illis enim explicationes minimè *Orthodoxas* affert, quas in *Iudaorum* vel *Hæreticorum* libris legerat, ut ipse fatetur; traditis etiam Regulis ad ea in suis Scriptis distingvenda quæ vere sua erant, ab iis quæ non erant. Diluit hoc pacto quod ei de ejus inconstancia & opinionum diversitate exprobrabatur.---- Optandum esset eruditum illum Patrem tempus habuisse diutius meditandi, & quæ in Commentariis *suis* scripserat, relegendi, ut ad saniores opiniones mentem determinaret. Cæterum nemo est inter veteres Authores, apud quem *Scriptura* literalem sensum melius quam apud S. *Hieronymum*, ediscere liceat, qui tamen à plerisque Theologis hodiernis magni non æstimatur, quia nimis aridus & nimis criticus ipsis videtur, & quia negligunt studium Lingvarum *Græcæ* & *Hebræicæ*, absque quarum notitia impossibile tamen est ejus Opera legere posse. Et sanè non semper se in eadem sententia esse ostendit, quodque uno loco approbavit, idem alibi reiicit: Eundem hominem laudat & culpatur, pro variis rationibus, ob quas de ipso loquitur. Modò Septuaginta Interpretum Versionem cæteris omnibus præfert, eosque tanquam Prophetas suspicit; modo ignorantiam eorum ipsis exprobrat, eorumque *Translationem* despicit. *P. Richard. Simon. Hist. Crit. Veteris Testam. l. 3. c. 9. Gall.*

Quod de Cardinalatu S. Hieronymi quidam commenti sunt, merito exploditur ab eruditis, cum ejus tempore nondum dignitas illa Cardinalitia in Ecclesia nota fuerit.

Scripta Hieronymi omnia, tum genuina, tum dubia, tum spuria, tum deperdita, tum aliena ipsi tribui solita, longa serie exhibet Idem Cave. l. c. fol. 154. & seqq. Item Joh. Simler. in Epit. Biblioth. Gessn. fol. 296. & seqq. Opera vero Hieronymiana omnia prodierunt

dierunt junctim curâ Erasmi Roterdami IV. Vol. regalis papyri, Basileæ A. 1516. 1526. 1553. (quæ nitida planè est & accurata editio) 1565. Romæ A. 1566. 1572. (quam ab erroribus Erasmi purgatam esse monet Bellarminus de Script. Eccles. p. 40. an idem sequentibus Pontificiorum editionibus contigerit, viderint Eruditi) 1580. Antverpiæ (curâ Mariani Victorini) 1570. Coloniae 1616. Parisiis, 1535. 1546. 1579. 1602. & alterâ editione 1623. IX. Tomis, cui varia Observationes & emendationes accesserunt. Francofurti ad Mœn. 1684. XII. Tomis una cum omnibus omnium notis, scholiis, censuris, indicibus, aliisque ad Hieronymi Opera spectantibus Collectaneis quibuscunque, quæ tribus ultimis Tomis comprehenduntur.

Psalterium ex Hebraico ab ipso Hieronymo Latinitate donatum. Plurimum laborem Hieronymus S. Scripturæ partim de novo vertendæ, partim emendandæ impendit. Juvenis adhuc totum Vetus Testamentum Latinum cum Græcis Hexaplorum Codicibus collatum emendavit, additis, ubicunque aliquid mutaret, notis & asteriscis. Quosdam etiam Libros & in his Psalmos è Græco accuratè convertit. Verùm ista Versio dudum periit; quin & *Psalterium* postea Latinum à Damaso rogatus ex Lucianea & editionibus correxit, quod ab eo correctum à Romana Ecclesia statim usurpari cœpit, & in Bibliis vulgatis hodiernum extat, uti & Testamentum Novum pari modo ab Eo ex Græcis fontibus repurgatum. Quin etiam Græcam & LXX. versionem ex melioris notæ exemplaribus correctam atque emendatam in studioforum usum edidit. Ætate provectior in secessu Bethlemitico omnes Veteris Testamenti libros à Judæis pro Canonicis habitos ex Hebraica veritate in Latinum sermonem convertit, quibus etiam addidit Librum *Judith.* & *Tobieæ* ex Chaldæa lingua versos. Ex hac versione hodie extant liber *Psalmarum* (qui inter Opera ejus legitur) & Prophetæ. Prophetarum enim versio Hieronymiana in vulgatis Bibliis, levem admodum mutationem passa, habetur, integra verò ac pura extat in Commentarios ab eo versosejus in Prophetas. Quod ad ceteros *V. Testamenti* libros attinet, quicquid ex iis extat in vulgatis Bibliis conservatur, cum antiqua versione Latina ex Græco facta permixtum ac confusum, adeo

ut quænam sint Hieronymi, quænam antiquæ versionis vix ac ne vix dignosci queat. Denique mihi notare liceat Hieronymum, ut reliquorum *Novi Testamenti* librorum, ita & Epistolarum Canoniarum novam versionem adornasse. His Prologum præfecit ad *Eustochium Virginem*, qui etsi in omnibus penè Coll. MSS. reperiatur, in impressis tamen rarò habetur; etiam in editionibus Erasminianis desideratus. Præmisit eum expositioni suæ in Epistolas Canonicas *Nicolaus de Lyra* Tomo ult. fol. 209. In hoc Prologo dico præcipue nos docet Hieronymus. *Primò* in Codicibus Latinis suo tempore D. Petri Epistolas inter septem Canonicas primum locum tenuisse: *ut quia Petrus primus erat in ordine Apostolorum, prima etiam ejus sint Epistola in ordine ceterarum.* Ipse verò, Græcos Codices secutus, eas proprio ordini restituit. *Secundò* decantatissimum illum S. Johannis in prima Epistola de *Trinitate* locum ab infidelibus translatoribus. (*Arianos præcipuè intelligit*) deletum esse, *Patris, Verbi, & Spiritûs S.* testimonio penitus omisso. Unde nil mirum videri debeat, si in tot Codicibus MSS. hodie desideretur. *G. Cave ibid. fol. 156. Et fol. 51. Part. II. pergit:* hieronymus natione *Slavus*, Presbyter & Monachus, claruit sub Theodosio Magno circa A.C. 386. certè Theodosio adhuc imperante, id est, ante annum 395. ut ipsemet testatur. Condidit *Historiam de Vitis Sanctorum* in Ægypto. Extat Græcè MS. in Bibliotheca Colbertina, Cod. 121. hanc ferè verbotenus exscripsit, & in *historiam suam Lausiacam transfudit Palladius.* Freqventer eam in *Glossario Græco* citat nobilissimus du Fresnoy. Hunc librum procul dubio designat Hebedjesu *libr. Chald. cap. 54.* ubi refert Palladium & Hieronymum conscripsisse *Librum Paradisi, & Colloquium Seniorum cum Regibus*, contentum tribus Tomis. Nostri etiam, ut videtur, est Hieronymi, illius Græci Theologi *Dialogus*, Iudæum inter & Christianum, de *S. Trinitate*, quem edidit Morellus *Parisiis 1612. in 8.* Auctorem Θεολογικώτατον, neque admodum recentem fuisse, dicit, ipsumque Opusculum pium, & Attico sermone scriptum esse. *Conf. Combef. Not. ad Anonym. Demonstr. Chronogr. p. 66.*

Petrus de Réva in Tract. de Monarchia & S. Corona Regni Hung. fol. 147. Slavonicam Bibliorum versionem Hieronymo tribuens; Slavorum ait genus ab ipso usque Japeto Noë filio repetunt, ii, qui Polonorum & Bohemorum Annales conscripserunt. Ex hac gente D. Hieronymus prognatus fuit, & popularibus Petus Novumque Testamentum sermone Slavonico interpretatus est, Gratiano & Theodosio Imperatoribus. Illaque interpretatione etiam hodie Illyrici, tum in Hymnis Divinis, tum aliis sacris utuntur, &c.

Plura de S. Hieronymo legi possunt apud Possevinum in Appar. Sacro. Tom. I. p. 747. & complures alios Autores.

Hofstetterus Johannes Adamus, *Cremnitio-Hungarus*, qui absolutis in Patria studiis humanioribus, Vittebergæ atque Hallæ Saxon. studia Medica profecutus, in iisque titulum Doctoris Hallæ consecutus, nunc Hafniæ in Dania domicilio fixo, dignitate *Consiliarii atque Archiatri Regis Daniae* fulget. Inter alia ejus opuscula, quæ oculis meis hactenus in Germania obvenerunt, unicum est, cujus titulus: *Kurze Erläuterung der Frage: Ob der natürlichen und rein gewachsenen Zinobei als eine Arzney in den Menschlichen Leib ohne Gefahr gebraucht werden könne? An Seine Königl. Majestät zu Dennemarck und Norwegen ic. Seinem allergnädigsten König und Herrn gestellt/ von D. Joh. Adam Hofstettern &c. Prodiit Lipsiæ 1708. in 8. Hoc ipso in opusculo mentionem quoque injecit alterius cujusdam à se edendi Tractatus, de Cinabari nempe Artificiali.*

Honterus Johannes, vitales auras hausit in urbe *Transylvania Coronâ*, quæ alias græcè appellatur *Stephanopolis*, *hungaricè Brassó*, germ. *Eronstat*/ is acceptam à Majoribus suis famant præclaris ingenii sui excellentissimi monumentis sic extendit, ut seculi sui Varro non immerito potuerit nominari. Sanè Rhetor fuit, Philosophus, & speciatim Mathematicus sui temporis memoratissimus, Artiumque Liberalium Magister ac Professor clarissimus

mus. Studia sua jactis eorum in Patria fundamentis, gnaviter tractavit, & quidem primum in *Academia Cracoviensi*, ubi præceteris sapientiæ Doctoribus præceptorem sibi adoptavit, curriculumque Academici Moderatorem elegit *Joh. Arundinensem*, qui postea Canonicus & Concionator *Leopoli* extitit, & de *sacratissimo Eucharistia Sacramento* libellum edidit: Cracoviâ deinde relicta in *Basileensem*, antiquissimam illam & tum temporis florentissimam se contulit Universitatem, celeberrimorum ejusdem Professorum fama & docendi dexteritate non minus ac sedulitate commendatorum præcipue allectus, ubi multos annos insigni tum sui ipsius, tum maxime Patriæ bono, vario studiorum generi solertissimè impendit, cujus deinceps lumen evasit nequaquam vulgare. Basileâ in Patriam reversus Reformationem dogmatum Pontificiorum instituere secum agitabat, ad quam magis magisque provehendam, sumtibus propriis Typographiam, cum omnibus ad eam exercendam necessariis requisitis instruebat, præfectis eidem hujus artis viris peritissimis, quorum operâ impressa varia opuscula scholastica, ad emolliendos hominum animos sunt divulgata, eoque ipso utilitati publicæ egregie consultum fuit, præcipue verò *Lutheri* quibusdam libellis ac *Augustana Confessione*, itemque aliis doctrinam Evangelicam in se continenibus opusculis, ante hac nonnisi ex Germania parce admodum & magno pretio apportari solitis, è prelo emissis, populares suos ad meliorem mentem reducere, & ad mansuetiores literas pariter ac disciplinas, manu quasi ducere laborabat: Inde postea factum est, ut *Senatus Coronensis*, partim proprio pietatis zelo ac doctrinæ purioris consequendæ ardore impulsus, partim meritis Honteri in Rempublicam amplissimis collatis, excitatus, rerum divinarum curam, atque totum Religionis emendandæ negotium eidem committeret, primus Evangelicus in patria sua Præco ex suggestu Ecclesiastico ad populum habuit sermonem, dehinc adjuncto sibi sine mora *Matthia Calvinio*, nonnullis *Glác* dicto, Viro & solidioris doctrinæ cognitione, & extemporalis facundiæ suavitate, & singulari parrhesiæ gravitate instructissimo, ex Capitulo Rupensi olim machinationibus *Statili*

Episcopi *Albae Juliensis* Rom. Catholici & Evangelicorum persecutoris acerrimi, ob Papatum vehementius impugnatum, expulso, itemque *M. Valentino Wagnero Coronense*, lingvæ græcæ gnarissimo, nec non *Ioh. Fuchſio*, Reipubl. Coronensis Dictatore, Viro quâ vitæ quâ morum integritate valde conspicuo, *Reformationis sive Doctrinæ Evangelicæ fundamenta* completentem adornavit Libellum, in quo veræ ac salutaris, operæque Lutheri repurgatæ fidei christianæ capita delineata palam omnibus legenda exhibebantur, tam felici quidem successu, ut *Barcia* universa in Lutheri castra pertracta, Missam quoque privatam in patria sua abrogarit, atque Sacram Cœnam A. 1542. sub utraqve specie administrari curarit. Aliàs certè commoda Coronensis urbis publica Honterus insigniter promovit, erecto in eadem Gymnasio Academico & Bibliothecâ optimis libris refertissimâ conditâ ac institutâ. Cum igitur mortuo *Statilio*, & Honteri ejusque Collegarum fidiſsimorum operâ tranquillitas quædam in Ecclesiis Transylvaniæ suborta videretur, Hungari Synodum convocabant *Tornam*, quæ urbs est haut incelebris Transylvaniæ, in qua ne à doctrina fidei in melius mutatâ, mores ministrorum Ecclesiæ discreparent, conditis XIII. Articulis de officio ritè administrando, de vita sancte transigenda, deque vestitu decenti assumendo cautum est: Sed dum hæc ita A. 1549. agebantur, Saxones Transylvani *Honterum* suum, eoſſe anno, rebus humanis exemptum esse, ingenti omnium cum dolore, ceperunt, quam subitaneam & præter omnem opinionem ingruentem mœstitiâ, dira mox calamitas, ex fatali quasi quadam Regni perturbatione, resultans, extrema quæque Ecclesiis puriori doctrinæ adhærentibus minari videbatur, quæ tamen Deo ex machina succurrente, mitiore deinceps temperata est favoris favorio. Sepultus jacet *Honterus Corona* in templo, cujus ossa verò cum fortè annis superioribus sepulchro aperto cadaver idiotæ cujusdam inferendum esset, inde exempta, & aliorum reposita, hodie quo in templi loco recondita sint plane ignoratur. Quod ipsum assentione quoque sua comprobatur *David Frölieh. in Viatoris Parte posterior. lib. I. n. 411. p. 312.* Bibliothecam, inqviens, Typographiam,

am, Ecclesiæ & Scholæ reformationem (*Corona in Transylvania*) primum instituit *Ioh. Honterus*, cuius tamen ossa è sepulchro templi superiori anno imprudenter sunt effossa, & idiotæ cuiusdam cadaver substitutum. (*Hic incidenter notandum, quod Transylvani sepulchra primaria Tæpetibus Turcicis vel Persicis pretiosissimis vice lapidum tegant.*)

De reliquo quod ad Patriam *Honteri* attinet, eam turpi ex errore *Coronam*, urbem quandam in *Borussia*; *Simon Staravolcius in Scriptor. Polonicor. Hecatontad. p. 57.* fuisse tradidit: præterquam enim quod hæc ipsa assertio nullius prorsus Autoris fide digni testimonio est stabilita, profectò tum ex supra jam commemoratis, tum ex infra quoque producendis Eruditorum nonnullorum, de *Hontero* iudiciis, & speciatim quidem ex *Joh. Haneri Hist. Eccles. Transylv.* satis superque elucescit, non aliunde quam ex Transylvania, ejusque urbe nobilissima *Coronâ* natales *Honteri* esse arcessendos. Imò in illa ipsa urbe hodiernum familia *Honteria* floret, quippe circa A. 1684. ex eadem oriundus homonymus M. Johannes *Honterus* Pastoris summi ibidem in Sacris officio fungebatur. Adde *Georg. Matth. Königii Biblioth. Vet. & Nov. ubi f. 411.* lectori exhibentur verba ista: *Coronensem se vocat Honterus à Corona vel Cronstat Transylvaniæ oppido, quod nonnullis Zermegethusa dicitur.*

Scripta *Honterum* Autorem habentia, titulis vulgata sunt *Scripta*. hisce: *Joh. Honteri Coronensis de Cosmographia rudimentis Libri II. Basileæ, apud Henricum Petri 1534. in 4. cum Dionysii Afri versione. Liber prior Astronomiæ, posterior Geographiæ principia brevissime continet, cum catalogo de antiquis & recentioribus locorum nominibus. Eadem Rudimenta impressa sunt in Appendice Margaritæ Philosophicæ. Ejusdem Rudimentorum Cosmographicorum Libri IV. hexametris versibus elegantissime descripti, cum Tabulis aliquot impressis Coronæ in Transylvania, & Tiguri apud Froschoverum 1565 in 8. tandem Duisburgi 1595. in 4. denique Antverpiæ, 1610. 8. Quartus Liber nihil Cosmographicum, sed variarum rerum quasi Catalogum texit, videlicet*

Z 3

partium

partium corporis, animalium, artium, ciborum, morborum, &c. Ejusdem *Rudimenta Cosmographica libris IV. distincta, cum annotationibus Bernhardi Formerii, ac Tabulis Geographicis aeri incisiss per Mich. Mercatorem, Basilea 1535. in 4.* Ejusdem *Enchiridion Cosmographicum, continens precipuarum Orbis regionum delineationes elegantissimis Tabulis expressas. Tiguri 1597. in 8* Ejusdem *Tabula II. in Aratum Solensem, cum ejusdem versione impressa Basilea 1553. quibus circuli caelestes & omnes siderum imagines clarissime ob oculos ponuntur. Fertur etiam Honterus XXX. Libros Observationum Grammaticarum, itemque Libellum de variarum rerum nomenclaturis elaborasse typisque evulgasse in Transylvania: de quibus libris apud Simon. Starovolscium in Scriptor. Polon. Hecatontad. p. 57. mentio injecta est verbis hisce: Præter Cosmographiæ Enchiridion, magno labore à se (Hontero) congestum, etiam Grammaticis veteribus laudis nonnihil adimere conatus est, editis duobus Observationum Grammaticarum libris, quos in contubernio hungarico Præfectus, in gratiam suorum discipulorum dictaverat. Addidit et de variarum rerum nomenclaturis Libellum. Joh. Jacob. Hofmannus in Lexic. Universal. fol. 847. de Hontero verba faciens, ait: Johan. Honterus, Cronstadius, Rudimenta Cosmographiæ Libb. IV. Mappas geographicas, Principia Astro-nomiæ & Geographiæ edidit.*

Judicia.

Præter *Judicia & Elogia* de Hontero passim ab Autoribus lata appidè egregia, suffecerit heic tantum *Michaelis Neandri, Basci, & Vitellii adduxisse*. Et quidem *Neander* in *Nili Episcopi & Martyris Paraneleon* pio admodum & eleganti libello evulgato; ita de Hontero in dedicatione eidem præmissa existimavit: Meum Autorem (puta *Nilum*) reperit aliquando in Bibliotheca quadam vetustissima, apud barbaros planè homines, in Valachia *Joh. Honterus, Coronensis*, vir doctissimus, & de literis in patria sua *Transylvania* optimè meritis, lingvarum ac totius Antiquitatis studiosissimus: dum ejus regionis & vicinæ Moldaviæ Bibliothecas excussit; Plura autem procul dubio reperturus, & cum studiosis communicaturus fuerat, si cum virum, quemadmodum etiam *Vagnerum*, utrumque doctissi-

inum,

num, & lingvarum cognitione eximium, & Transylvaniæ suæ lumina clarissima, fata minus æqua ei terræ, & publicæ etiam utilitati, non invidissent. Porro eum Autorem (*Nilum*) quem Hontero, ut diximus, debemus, qui primus eum ex tenebris in lucem eduxit, ubi cum blattis, tineisque, situ, & aliis hujusmodi bonorum librorum pestibus delitescens, diu bellum gesserat: cum Amici eum ex Transylvania ad nos misissent, ut publici eum usus faceremus, ex græco in latinum convertimus. Cujus libelli titulus latinè expressus ita se habet: *Nili Episcopi & Martyris capita, seu Preceptiones de Vita piæ, Christianè ac honestè exigendæ, græco-latine, à Michaelè Neandro, Soraviense, conversæ & expositæ. Basileæ 1559 fol. Idem Neander in Orbis Terræ succincta Explicat. p. 130.* virtutes Honteri gratâ memoriâ prosequens. In Transylvaniæ, inquit, urbe Coronâ, & quidem in ejus Schola florentissima, cum celebritate ac fructu quodam singulari docuit aliquando *Johannes Honterus*, cujus tum alii libelli eruditi reperiuntur, tum etiam libri duo de Cosmographiæ rudimentis, elegantes valde & eruditi, ac illo nomine multoties excusi & recus. Deinde *Basæus Scebreiensis* in libro Carminum, de Libello Honteri de Variarum Rerum nomenclaturis, elegos cecinit hos sequentes:

*Honterus doctâ cum brevitate juvat,
Flectere verba docet, verbis quoque jungere verba,
Syllabicis modulis dulce sonare melos.
Sive voles Latias exacte nosse figuras,
Instruet istius pagina curta viri.
Est hic acutus, habet certi quia nil sine causa,
Ad rem quæ faciunt parturit ille tuam.
Et quia non animus numerosa mole gravandus,
Præcipiens brevis est, dicta tenenda notat.
Hic brevibus, magnis quod non complectitur alter,
Parvo cum magno sufficit iste viro.*

Porro Vitellius laudabilem Honteri in bonis artibus & latinis literis provehendis operam collocatam octo expressit his choriambis:

Quan-

*Quantum barbaries, herba velut nocens,
Arvis in Latii protulerat caput;
Tantum promeriti de Studiis bonis
Quicunque Hesperii liminibus procul
Infamem eluviem dira tonitrua
Doctis Grammatica legibus auferunt,
Qualem se Honterus praestitit, & Simul
Musis ingenuam munditiem attulit.*

Denique *Stravolscius in Scriptor. Polonic. Hecatontade* p. 57. *Honterum* seculi sui Varronem appellavit.

Coronidis loco advertendum erit, propter facilem vocalis O. cum U. permutationem, sedulo cavendum esse, ne pro *Honteri* nomine *Hunteri* nomen usurpetur: *Jacobus enim Hunterus* gente fuit *Suecus*, ob Epistolas *Miscellaneas Viennæ Austriæ A. 1931.* editas in *Republ. Literaria* Vir haut ignotus. Num verò dialecto *Transylvanica* *Honter* idem ac *Centum* apud Latinos significet, determinare nolo; certe distichon hoc, nescio cujus, id ipsum evincere videtur:

*Honteri fructus solertia centuplicatos
Fert, centum grates hinc referamus ei.*

Scripta.

Horváth Johannes, *Nob. Hung. de Palotz*, scripsit *Mnemosenen de IV. summis Imperiis: Item de Excellentia Monarchia Hungarica*, Patavii 1629. 4.

Hunyadi Demetrius, seu Hugnadinus (prout vocatur in *Disputatione Albana A. 1568.* in qua cum ceteris Unicariis contra Trinitarios disputavit, *Hungarus*, Superintendens seu Episcopus Unitatorium in Transylvania: in quo munere Francisco Davidis successit A. 1579. Scriptum in quo *Pædobaptismus* &c, ab Ecclesia intermissus, recipi & observari jubetur, ex *Blandratae* consiliis collectum, & *Claudiopoli* in Consistoriis A. 1579. die 14. Septembr. coram Senatu prælectum, prout refertur in scripto Fratrum Transylvanorum ad N. N. Defensionem *Francisci Davidis* inserto, p. 272. Ex *Biblioth. Anti-Trinitariorum Christoph. Sandii* p. 86. *F. Ja-*

F.

Iacobinus Johannes, gente *Transylvanus*, patriâ *Claudi-Scriptum* *opolitanus*, edidit *Narrationem rerum in Transylvania à Sigismundo Bâthoreo, Principe Transylvaniæ gestarum, A. 1595. in 8.* Habes hanc *Narrationem* etiam in *Collectione Scriptorum Rerum Hungaricarum Bongarsii.*

Fárai Samuel, *Hungarus*, Plebanus *Claudiopolitanus*, post *Scriptum* *Valentinum Radecium*, Theologum Unitariorum. *Edi curavit Tractat. de Divortii in 4. & complura alia. Vid. Sandius in Biblioth. Anti-Trinit. p. 132.*

Illyricus Thomas, Ejus est: *Sermo de charitate, apud S. Scriptum Nicolaum de Portu, A. 1525. impressit Hieronymus Jacobus: Tractatus de laudibus nominis Jesu. Tolosa A. 1519. Item Tractatus de Potestate Papa. Simler in Epit Biblioth. Gesneri. f. 662.*

JOHANNES IV.

PONTIFEX ROMANVS

Gente *Dalmata*, Venantii Scholastici filius, Ecclesiæ Romanæ Diaconus, & demum A. C. 640. ante diem 2. Augusti *Pontifex Romanus* electus, post mortem Heraclii ordinatus, die 3. Decembr. habita eodem Anno Romæ Synodo, Heraclii Ecthesin sive Expositionem & Hæresin Monotheleticam damnavit; Honorii verò Papæ ejusdem Hæreseos insimulati memoriam editâ ad *Constantinum Imp. Apologia tutatus est.* Anno sequente missis per Dalmatiam atque Istriam legatis plurimos à Slavis in captivitatem abductos Christianos magnâ pecuniæ vi erogatâ in libertatem asseruit. Obiit A. C. 642. die 20. Septembr. Extant ab

Scripta.

ab eo scripta: *Epistola ad Scotos Episcopos de Paschate more Romano celebrando, & Hæresi Pelagianâ extirpandâ*, ab eo adhuc electo missa, Concil. Tom. V. p. 1757. *Apologia pro Honorio Papa ad Constantinum Imp. Ibid. p. 1758. Epistola ad Isaacum Syracusanum Episcopum*, ut Monachis suarum Ecclesiarum Sacerdotes instituere liceat, ibidem p. 1772. *Conf. Platina de Vitis Pontif. Rom. Baronius ad A. C. 640. f. 357. Cent. Magdeb. 7. c. 10. col. 484. Beda in Hist. Angl. Lib. 2. c. 19. Gvil. Cave, in Hist. Liter. Scriptorum Eccles. P. I. f. 321.*

Iordanus Thomas, natus *Claudiopoli in Transilvania* A. 1539. in Juventute sua illustriores Galliarum & Italiæ Academi-
as peragravit. Lutetiæ in Philosophia *Andream Turnebum & Iacobum Carpentarium*: in Medicis *Gonpylum & Duretum* audivit. In Monte Pessulano *Rondeletii* primum, postea etiam *Iouberti* domestica usus est familiaritate. Patavii *Trincavellum, Bellecatum* atque *Capivaccium* præceptores habuit. Bononiæ præter *Tracancianum* etiam *Cardanum*: Pisis *Vitum Vidium*: Romæ Barthol. *Eustachium* docentes audivit; ægris autem invisendis *Hippolito Salviano* & Alexandro Petronio assclam se præbuit. Hi pro solita sua humanitate, ingenio *Jordani* formando & erudiendo, ut nihil reliquum fecerunt; ita indole delectati nescio quid minime gregarium de illa sibi promittentes, scientiæ suæ thesauros ab ipso absconditos esse noluerunt. Post hæc autem Vienne venit, ubi non semper auditor, sed quæ lucubrationibus aliquot annorum audita & observata recondiderat in publicum reducturus, Archiatros Cæsareos, imprimis *Julium Alexandrinum, Joh. Cratonem, Franciscum Parthenium & Biesium* coluit, qui ipsum in clientelam suam receptum instituere, promovere & evehere nunquam destiterunt. Admissus interdum est ad medicas deliberationes, siquid etiam circa ægros in activa medicina terrificum aut insolens *Jordano* contingeret, laudatos modo viros libere licuit consulere, velut Oraculum quod sibi perpetuò patebat.

Docto-

Doctoris gradum pariter Viennæ assecutum esse Jordanum *Dionemedes Cornarius in Prefat. Consil. Medic. fidem facit.* Cum A. 1566. Maximilianus II. Rom. Imp. & Rex Hung. expeditionem contra Turcas susceperet, *Jordanus* Medicum castrensem egit. Grassabatur tunc in exercitu pariter ac in civitatibus vicinis lues *Pannonica* dicta vulgo, quâ affectis pluribus medicinam *Jordanus* fecit, & ex decreto Collegii in Xenodochio militari Viennensi ægris trimestri spatio præfuit. Circa A. 1570. non modo *Marchionatus Moraviæ* Medicus factus, sed & in Equestrem Moraviæ ordinem receptus est. Ab illo tempore & liberali usus stipendio & omnis ordinis hominum summam in se expertus benevolentiam, *Brunna* totius Moraviæ Metropoli confedit. Quamvis autem ibi *Jordano* ad vitam honeste & liberaliter traducendam omnia abunde suppeditarentur, animus tamen ipsius pabulo suo destitutus, reciproca studiorum æmulatione sublata, commercio literatorum privato, parum voluptatis residuum habuit, ut ipse conquestus est in Epistola quadam ad *Ful. Alexandrinum*. Spartâ verò suâ tum literas scribendo, tum ægris consulendo maximâ cum laude defunctus, spiritum tandem Salvatori suo reddidit *Brunna in Moravia A. 1585. ætat. 46.*

Scripta ejus boni publici gratiâ edita, *Mercklinus in Lindenio renovato*, (sive *Joh. van der Linden de Scriptis Medicis* continuatus à *Georg. Abr. Merklino*) Libro. II. pag. 1020. recenset seqq. *Pestis Phaenomena*, seu de iis, quæ circa febrem pestilentem *Scripta. apparent*, Exercitatio. Accedit *Bezoar lapidis Descriptio*, & ejusdem Auctoris ad Laur. Jouberti Paradoxon VII. Decadis II. Responsio. *Frankofurti, apud Andr. Wechelium 1576. 8. Responsio ad Laurentii Jouberti, Medici Montispeffulani Paradoxum VII. Decadis II. Extat Tomo II. Operum ejusdem Jouberti fol. 30. & seqq. edit. Frankofurt. apud Heredes Andrea Wechelii. 1599. fol.*

Brunna Gallicus, seu *Luis nova in Moravia exorta Descriptio*, *Frankof. apud eosd. 1577. 8. & A. 1583. 8. De Aquis Me-*

dicatis Moravia Commentariolus. Ibid. apud eosd. 1586. 8. Consilia ejus Medica extant eo in Opere, quod Laur. Scholzius edidit Francofurti impensis haredum Andreae Wechelii A. 1598. fol. De Aquis Medicatis in genere commentariolus, è Jordani Autographo transcriptus & nondum typis evulgatus, asservatur in Bibliotheca Excellentissimi Domini Joh. Jacobi Baieri, Philos. & Med. Doct. hujusque Prof. heic loci Publ. famigeratissimi, Practici felicissimi & h. t. Rectoris Universitatis Magnifici, Patroni atque in studio Medico Ductoris mei atatem venerandi, qui hætenus de Jordano tradita, è scriptis ipsius passim collecta, bona fide mihi communicavit. Cui MSto præpositum est Carmen Gratulat. Elegiacum Johannis Ruckardi Medicina Doct. 18. Distichis comprehensum, ex quo Hexastichon coronidem ei imponens heic juvat adducere :

*Nempe Dei monstrat nobis vestigia, quisquis
Thermarum veram vimque modumque docet,
Id quod cum Moravis, medicos, qui publicus ora est
Quod Phœnix reliquas unicus inter aves,
Jordanus præstet, studio per cuncta sagaci;
Jordanum Clerus, Plebs, Baro, Equesque colunt.*

A Paschali Gallo in Biblioth. Med. p. 292. Jordanus hic noster vocatur Medicus excellens & longiori vitâ dignus.

Laurent. Foubertus in Provocat. à sententia Brun. Seidelii. p. 118. Thomas Jordanus Clausenburgenfis Transylvanus, olim discipulus meus & victor longè gratissimus, unum ex meis paradoxis elegantissimo stylo & subtilissimis rationibus petiit, &c.

Istvánfi Nicolaus, in Hungaria illustri loco natus, primos adolescentiæ annos iis studiis in patria consecravit, quæ ætatem illam decere videbantur, postea Italico sub aëre in viridi sua juventa Patavii Bononiæque humanioribus æque ac sublimioribus scientiis egregiè haullis, insignem porro græci latinique sermonis peritiam

peritiam sibi comparavit; Lingvas insuper ferme omnes *Europæas*, inque iis etiam *Turcicam*, vastâ quadam ingenii ne dicam capacitate, an felicitate, complexus, maximam vitæ suæ partem in aulis Principum, speciatim *Maximiliani II. Imp.* atque filiorum ejus *Rudolphi Imp. & Matthiæ Archiducis Austria*, consumpsit, sexaginta propemodum annis varia officiorum splendidissimorum administratione gloriose transactis. Et quidem à secretis primum fuit Rerum Ungaricarum Divis. Maximiliano ac Rudolpho Imperatoribus; tum per omnes honorum ac dignitatum gradus eò pervenit, ut à *Rudolpho II.* Rege Hungar. Regni Hungariæ Propolatinus, seu, Locumtenens Regius A. 1587. constitutus, eidem pro tribunali sedenti sacramentum dixerit, ac in publicum prodeunti, strictum ensẽ de more prætulit, quod *Ladislæus Bánsi*, Regii stabuli præfectus, (cui id muneris ordinariè incubuit) gravi morbo oppressus abesset. *Juventutem* in armis exercuit, ac in arce Sigeth. sub *Illustr. Comite Nicolao Zrinio*, (cum aliis rebus, tum vel maxime Sigethianæ obsidionis constanti tolerantia celebratissimo heroe,) prima militiæ rudimenta posuit, atque ad extremam usque ætatem, *octogenarius viridi senecta miles*, nullis fere celebrioribus expeditionibus abesse voluit. A dicto proinde *Rudolpho Imp.* non solum pluribus gravissimis negotiis adhibitus, sed & Transylvaniæ dirigendæ Commissarius, & pacis cum Turca ineundæ Tractator nominatus, summâ cum prudentiæ & dexteritatis laude in omnibus, apud omnes, omnium testimonio, est versatus. Tot igitur tantisque functionibus sapienter, ac feliciter administratis, rebus etiam patriæ, quàm plurimis maxime arduis & difficilibus peritissime gestis & compositis, eam consecutus est politicam non minus ac historicam rerum patriarum exterarumque notitiam, ut non aliorum instar scriptorum, historias solo rumore collectas, aut mendacẽ famã haustas, in scripturam redegerit, atque memoriæ monumentis consecravit, sed pleraque quibus vel ipse interfuit, vel præfuit, vel quorum origines, initia ac progressus exploratos habuit, ad Amicol-

rum suorum instantiam venerandus jam senex posteritati commiserit. In cujus quidem descriptione quid magis mireris, ambigere possis. Veritatem ne nulla passionum aut affectuum nube fuscata? an claram, nervosam, succinctamque breviter? an singularem modestiam, senilemque ac maturam prudentiam, præcipitis expertem temeritatis, & judicandi præfidentiam? Hanc autem suam *Historiam Hungaricam* ab A. 1490. quo *Matthias I.* Corvinus defunctus est, usque ad *Matthiam II.* Regem Hungar. *triginta quatuor libris* persecutus est: *quatuor tamen libros ultimos, nempe 35, 36, 37, & 38.* Compendia potius dixeris sive epitomas rerum in iis recensitarum, quam amplos earum commentarios: atque hos omnes libros suos *Istvánfi* morti vicinus, *Eminentissimo S. R. E. Cardinali Petro Pazmanno* testamento legavit, quo de juvat audire *Antonium Hieratum*, in Dedicatione ad præfatum *Pazmannum* directâ hisce verbis utentem: Librum hunc historicum auctor (*Istvánfi*) morti vicinus, Illustrissimæ & Reverendissimæ Vestræ Celsitudini, utpote Amico summâ benevolentia, necessitate, mutuâque studiorum & ingeniorum harmoniâ, similique conformitate sibi conjunctissimo, testamento legavit; Opus profecto tanto herede non indignum: quod ab Illustriss. & Reverendissima Vestrâ Celsitudine porro mihi communicatum, inque istum finem, ut typis prima quaque occasione evulgatum publici juris fieret, transmissum fuit. Mutuum hoc, sive mavis, commodatum, Illustriss. ac Reverendiss. Domine, Celsitudini Vestræ nunc reddo ac remitto, utpote vero & legitimo ejus heredi: sic enim jus hereditarium voluit. *Hoc ipsum opus historicum* uti demum post obitum Autoris, *Colonia Agripp. A. 1622.* excusum est, ita ex haud uno illius loco consulto apparet, id dum adhuc in vivis esset, ab eo haud quaquam accuratius perpensum, revisum atque perfectum fuisse. Quantum ad excessum ejus ex hac vita attinet, cum A. 1608. ad Inaugurationem Regiam *Matthie II.* Posonium versus, iter ingressus, equo ad Danubii littus una cum comite suo *Benedicto Turoczio* veheretur, hemiplexiâ correptus, totum

totum corporis latus dextrum læsum, paralyticumque factum est, eaque etiam de causa impeditus, quò minus scriptionis officio, insequente posthac tempore fungi ritè potuerit.

Potissimum ex Dedicatione huic Operi præfixa.

Scriptum illud *Istvánfi* historicum annis demum XIV. post *Scriptum* discessum ejus ex hac vita, typorum ope vulgatum est, tali præposito titulo: *Nic. Istvánfi Historiarum de Rebus Hungaricis Libri XXXIV. Colonia Agripp. typis Antonii Hierati A. 1622. in fol.* hoc idem opus prodiit *Ibid. A. 1685. fol.* quod ipsum, unà cum recens adjecta continuatione, nunc denuò sub prelo sudat, in ante dicta urbe, impensas faciente *Frometero*, Bibliopola ibidem præstantissimo.

Martinus Zeiler in Epistola 411. pag. 366. de Istvánfi tale *Judicia.* tulit verbis germanicis Judicium: In den Ungarischen Sachen wird Er (*Istvánfi*) sonderlich gerühmet nicht allein darum/ daß Ihme solche von Jugend auf bekant gewesen/ sondern auch deswegen/ weil Er die Person nicht angesehen; sondern Hohen und Niedern/ wes Standes Sie auch gewesen/ ihre Gebrechen und Fehler nicht verschwiegen hat. Aber was ausländische Sachen anbelangt/ da findet es sich / daß Er bisweilen geirret / und auch die Deutsche Namen/ deren nothwendig in den Ungarischen Geschichten/ sonderlich wegen des Türcken Kriegs / hat gedacht werden müssen/ geradbrecht/ und oft gar undeutlich geben. So hat er auch den Widerwillen/ so er gegen die/ so nicht seiner Religion gewesen/ getragen/ nicht gar verbergen können. Quæ ut ab Hungaris non æquè germanicæ, quam latinæ lingvæ gnaris etiam qveant intelligi, ita libuit convertere: Quantum ad res attinet Hungaricas, Historia *Istvánfi* valde commendatur, partim quod à prima statim Juventute sua noticiam earum sibi comparaverit amplissimam, partim quod quarumlibet personarum, sine ullo vel conditionis, vel sortis, vel dignitatis intuitu, facta, delicta, nævos ac mores libere notarit, candi-

candideque. In quantum autem circa res externas ac peregrinas industria ejus fuit occupata, errores nonnunquam & hallucinationes licet reperire: certe nominum germanicorum, quorum hinc inde in enarratione illarum, præsertim propter proelia cum Turcis commissa, mentio erat injicienda, miseræ sæpe detorsiones, corruptæ inflexiones & obscuræ occurrunt, interpretationes. Ut nihil jam dicam de alieno ipsius à dissentientibus à religione pontificia animo, quem non penitus tegere potuit ac dissimulare.

Conringius Dissert. Rerumpubl. de Hungaria: Istvánus fuit Vir doctus & verè Hungarus, Historiamque Hungaricam doctè & bene conscripsit.

Idem Conringius in Theat. Rerumpubl. ab Oldenburgero edito, P. IV. p. 413.: Nicol. Istvánus præclare conscripsit Historiam Hungaricam, fuit *Hungarus*, & profecto is est, qui possit cum quolibet comparari antiquo

Sam. Conr. Schurtzfleischio alicubi in Scriptis suis judice. Istvánus Scriptor est scitus & integer.

Eodem in Dissert. de Characterib. Eventorum §. 33. teste, Istvánus Hungarus ipse, sed prudens cordatusque Scriptor.

Lansius in consultat. contra Hungariam p. 609. De Patria sua optimè & de literis insigni Hungaricarum Rerum. Historia præclare meritis Nicol. Istvánus.

Excellentiss. Dn. Prof. Dan. Guil. Mollerus in Colleg. Asto. de Notit. Autorum cap. 27. Obs. 5. Istvánus ob exactam rerum Hungaricarum cognitionem, egregiam variorum eventuum expositionem, ordinatam temporum ac factorum digestionem, liberam plenamque stylo conveniente ac satis concinno institutam narrationem, non tam tædium quam voluptatem in animis lectorum dixerim creare. Atque ut paucis multa complectar:

Istváni notat id, Stephani quod Filius, ampla

Nempe Corona, ille est hungarica historia.

Georg. Henr. Gæzius in Dissert. de Imperatorib. Rom. Germ. qui fidem Lutherano-Evangelicam morte confirmarunt, pag. 28. Si dicen-

dicendum quod res est, parum ingenuè scripsit *Istvánfius*, cujus Historiam à dictionis elegantia & sermonis nitore commendari quidem posse haut diffiteor, sed fidem, quam perdidit, nonnunquam suspectum esse, uno ore mecum affirmabunt, qui verum à falso distingvere norunt. Lutheranis eum parum æquum esse ex *Histor. Lib. 6. f. 67.* ubi Lutheri fata recenset, ut de aliis nihil dicam, liqvido satis constat.

K.

Káldi Georgius, natione *Hungarus*, patriâ *Tyrnaviensis*, Romæ Societatem ingressus est, repudiâtâ Præpositurâ, principe post Archiepiscopatum Strigoniensem Dignitate. Ubi ex Italiâ rediit, difficillimis Botskaianæ seditionis perturbationibus è Transilvaniâ, cum reliquis de Societate, relegatus est in exilium. Egit deinde in Olomucensi Academia Theologiæ Moralis Professorem: postea Magistrum Novitiorum Brunæ, & mox, inde coloniâ Tironum deductâ, Leobii Styriæ: Dehinc Superior fuit & Rector Tyrnaviæ; demùm Posonij, quod ipse Collegium à primis fundamentis ad usque finem exædificavit, in eoqve se ipsum, velut angularem lapidem collocavit, magno sui desiderio, magno virtutum exemplo ceteris post se relicto, vitâ functus die 30. Octobr. anno salutis 1634. ætatis suæ 62. ab ingressu in Societatem 36. inde usque ab anno 1612. die 27. Maii. quatuor vota professus: Quanti viri jacturam fecerit in ejus morte Hungaria, sapientissimi atqve Eminentissimi Cardinalis Strigonienfis Petri Pazmanni de eo judicium abundè declarat, quo aiebat, ex omni Ordine Ecclesiastico, Religiosoqve, nulli secundum esse toto Hungariæ Regno; parem illi haut facilè repertum iri. Vir omnino fuit & eloquentiæ, & virtutis laude conspicuus, ut qui magnam ætatis partem in sacris Concionibus insumpserit. Latine ad Academicos, nec raro etiam dixit Italicè; subinde, cum res postularet, etiam Germanicè. Ceterum idiomate gentilitio præscriptâ cum auctorita-

te dicebat. Fuit in dicendo vehemens, gravis, doctus & spiritus plenus, qui non raro diceret cum admiratione auditorum, interdum cum plausu, nunquam sine fructu. Magna fuit apud Viros Principes auctoritate & gratia: qui etiam liberè auderet summos æque atque infimos, quā suaviter, quā fortiter ad officium cohortari. Eā libertate cum Principem Transilvaniæ Gabrielem Betlenium, ob tot Christianorum millia Turcis prodita & abducta, criminis, quo se obstrinxerat, commonefecisset privato durarum horarum colloquio, eamque ob causam extrema omnia possent ab eo expectari, tantum abfuit, ut quidquam molestiarum experiretur, ut etiam Principis ad mensam admotus, honorario insuper Centum nummum Imperialium, in subsidium Typographiæ, donatus abiret. In extremo vitæ actu, convocatis Nostis, magno animi sensu, singulorum se pietati impensè commendavit, à singulis veniā errorum magnā submissione postulata.

Scripta.

Edidit: *Biblia Sacra Vulgata Editionis, à se in Hungaricam Linguam translata.* Viennæ apud Matthæum Formicam 1626. in fol. *Concionum Hungarico Sermone tom. 1. thematis hyberni;* Pofonij 1631. in fol. relictis posthumis duobus aliis tomis, altero *funeris argumenti;* altero *Epideictici, de Sacrosanctâ Eucharistiâ deque laudibus B. Virginis Deiparentis. Evangelia & Epistolas per annum in Missâ legi solita, convertit in Linguam Hungaricam, & tacito nomine impressit sumptibus Petri Baranyai, Viennæ 1629.*

Ex Philip. Alegambii Biblioth. Scriptorum Societatis Jesu f. 150.

Karoli Casparus, gente *Hungarus*, Philosophus, Philologus & Theologus Calvinianus circa A. 1589. gravissimus, Præeque Verbi Divini apud suos facundissimus, & ob Versionem S. Bibliorum ex fontibus in linguam Hungaricam celebratissimus; cujus memoriam *Georg. Thurinus* in Pœmatibus suis (*extant in Joh. Philip. Paræi Deliciis Poetarum Hungarorum, Francofurti ad Man. 1612. in 12. editis*) celebrat tridisticho hocce:

Pontis-

*Pontificum tenebris alte Plebs mersa jacebat,
 Et sine coeca libris, & sine luce cohors.
 Indoluit Caspar Karolinus, & auspice Christo,
 Praside Rabocio, Biblia versa dedit.
 Edocuitque omnes, & sidera latus adivit,
 O pia magnanimi vitæque morsque viri!*

Epitaphium: *Patria Karolium: Hospitium Viteberga: Cathedra
 Et tumulus magnæ Goncia terra viro est.*

Titulus verò dictæ *Karolinæ* Versionis verbotenus ita se habet:

Szent Biblia: az az Istennek O és Új Testamentomában fo- Scriptum
 glattatott egész Szent Jrás, Magyar nyelvre fordítatott Karoli Gás-
 pár által: és mostan hetetzer é nagyob formában vitetvén à Frán-
 ziai nótákra rendelt Soltár Könyvel együtt bocsátatott az hatot-
 szor nyomtatott példa szerint. Casszelben Ingebrand János Költ-
 sége által 1704. esztendőben. in 4. Hanc ipsam versionem postea
 recognovit *Albertus Molnár*, intra sub hoc suo nomine comme-
 moratus, & multis vicibus diversisque in locis est recusa, videli-
 cet: *Hanoviz* 1608. in 4. *Oppenheimii*. 1612. in grand. 8. non multo
 post *Cassellæ*, & denique quam recentissimè *Noribergæ* 1704. in 4.
 sumtibus *Martini Endteri* Bibliopolæ, omisso tamen *Noribergæ*,
 eiqve *Cassellæ*, antiqvo illo impressionis nomine substituto, ceu
 fortè Calvinianis magis placituro.

*Novum Testamentum editionis Karolinæ impressum etiam est
 Amsterodami in forma 12.ma.*

Neque silentio heic involvenda erit illa S. Bibliorum Versio
 Hungarica, quæ non tam ad normam fontium, quam *Vulgatæ La-
 tinæ* sive *Hieronymianæ*, à Rom. Catholicis pro Authentica habi-
 tæ, operâ *Georgii Káldi*, Tyrnaviensis P. S. I (quam videtis p. 194.)
 fuit confecta, atque Viennæ impressa, apud Matth. Formicam
 A. 1626. fol.

*Occasione Biblicalium harum Versionum Hungaricarum, opera
 pretium esse duxi, alias insuper Versiones, speciatim verò Bohemi-*

cas atque Slavonicas seu Illyricas, utpote in Hungaria quam frequentissimis incolarum usibus consecratas, heic loci producere.

In Bohemicam linguam Scriptura S. translata est A. 1578. Interpretibus: Alberto Nicolai, Luca Helicæo, Johanne Ænea, Georgio Vettero, Esaia Cœpolla, Johanne Ephraimo, Paulo Jessenio, Johanne Capitone; sumptibus liberaliter suppeditante Lib. Barone Johanne Zerotinio. Vide Joh. Lasicius de Gestis Francorum. Imò jam suo tempore Novum Testamentum idiomate Bohemico extitisse, indicium facit Joh. Hussus in Replica contra Joh. Stokes, Tomo. I. Operum fol. 108.

Similiter Biblia S. Bohemica cum Annotationibus prodire, quorum Prima pars, sive Pentateuchus in 4. editus est A. 1579. (Hoc opus simulatque vidit Episcopus quidam Pontificius, ut refert Regenvollscius, certè, inquit, hic labor, nec Idiotarum est, nec parvarum virium humanarum) Secunda pars in lucem prodiit A. 1580, Tertia A. 1582. Quarta, 1587. Quinta, 1588. Novum Testamentum prodiit itidem cum Annotationibus, & quidem prior editio operâ potissimum Johannis Niemceni senioris, (hic Hunobrodæ in Moravia natus, obiit A. 1611. ætat. 63.) Anno 1593. posterior correctior & Annotatis locupletioribus illustrior, studio Zachariæ Aftonis. Extat etiam Novum Testamentum lingvâ Bohemicâ in 12. A. 1596. separatim impressum, absque nomine Autoris locique, cum Titulo: *Nový Zákon / novově do Česstinn přeloženy.*

Martinus Lipenius in Biblioth. sua Reali Univers. Theologica fol. 147. editiones Bibl. Bohemicas recenset seqq. *Biblia Bohemica. Praga. 1606. in 8. Ibid. A. 1613. in fol. Dispositio Bibliorum Bohemicorum M. Vislorini Pabensis. fol. Der Brüder in Böhmen Bibel. Prag. A. 1596. in 8.*

De versione autem Bibliorum Slavonica seu Illyrica, placeat heic producere, quæ Vincentius Placcius P. I. f. 670. Theatri sui Anonymorum & Pseudonymorum collecta exhibet, ubi sic scribit:

Versio Bibliorum Dalmatica sive Slavonica memoratur antiquior.

tiqviior, nempe, diversa ab illa recentiori, de qua agit *Kortholt Tract. de Variis Scriptura S.* Edit. pag. (α) forte fuit hæc, cujus *Mstum* in Bibliotheca Heiniana extitisse ibidem refert. Autorem ejus esse *ex conjectura Petri Galefini* in *Tract. de Interpr. Bibl. B. HIERONYMUM, ex Cromeri sententia CYRILLUM vel METHODIUM Deckh. de Script. Adest. ed. 1686. pag. 54.* confirmat. Cyrillum solum *Kortholt* habet loc. cit. (β) Editiones diversas vide apud *Lipenium Bibl. Theol. f. 154.* De Hieronymo vide etiam verba exscripta & (γ) *Deckherri de Adestotis Sect. II. p. 53. 54. & Ufferii (δ) de Scripturis & Sacris vernaculis. p. 121.*

(α) *Kortholt Var. Script. S. Edit. p. 323. Tandem Lingva etiam Slavonica totum Corpus Biblicum extat impressum* caractere latino, *Vitteberge Anno 1584. habeturque illa editio in Bibliotheca Anglorum Lambethana, hunc preferens titulum: Biblia, to gest, Svetu Pisinu, Stariga inu Noviga Testamenta Slovanski tolmacena, skuzi Juria Dalmatina: Latine sic: Biblia, hoc est, Sacra Scriptura Vet. & Nov. Testamenti Slavonicè translata per Georgium Dalmatinum. Vide Guil. Crovai Elench. Script. Londini editum p. 23.*

(β) *Idem Ibid. Dicuntur etiam Slavi Versionem habere Biblicam in lingua vernacula à Cyrillo, qui circa seculi noni medium vixit, conditam. Et sanè illo ipso seculo apud Moravos si non totum corpus biblicum certe aliquam ejus partem idiomate Slavonico extitisse, epistola docet Johannis IIX. Pontif. Rom. ad Sventum Moravia Principem, quam exhibet Baronius ad A. C. 880. 16.*

(γ) *Joh. Deckherrus de Scriptis Adestotis pag. 53. 54. Dalmatica Sive Slavonica Versio auctorem, ex Conjectura Petri Galefini, in Tract. de Interpr. Bibl. nacta est B. Hieronymum, ex Cromeri sententia lib. I. Rer. Polon. cap. 15. Cyrillum vel Methodium, ex quibus hic Prophetico Spiritu claruisse Bohemicis Scriptoribus narratur, vel creditur; ita docente Melch. Goldasto Lib. 5. de Regno Bohem. cap. 2. pag. 556. & 560.*

(δ) *Jacobus Ufferius de Scripturis & Sacris Vernaculis pag. 221. Transulit Hieronymus, ut ipsemet in Epistola ad Sophro-*

nium testatur, universum totius Scripturæ S. Corpus in Dalmaticam lingvam, ad utilitatem nationis suæ gentium; quæ usque in hanc diem hujus translationis lectione summâ cum veneratione utuntur (*Sixtus Senensis Lib. 4. Biblioth. Sanct. in Hieronymo*) *Vide Bibliandrum de Ratione communi omnium linguarum, pag. 15. & Angelum à Roccha in Append. Biblioth. Vatic. p. 337. 339. Præcipuè Dubravium, Lib. I. Hist. Bohem. p. 4. Illyricam versionem olim edidisse traditur ille summâ eruditione & sanctitate celeberrimus Ecclesiæ Doctor Hieronymus; inquit P. Galesinus de Bibliis Græcis p. 8. Ita Erasmus in Apologia adversus Sutores, Tomo 9. Operum, p. 630. & in declarat. ad Censur. Facultat. Paris. Lib. XII. num. 37. unde arguitur à Simone 3. Lat. N. T. p. 519. & Hofius in Dialogo de Sacro vernaculè legendo, constare dicunt Dalmaticâ lingvâ Sacros libros Hieronymum vertisse. Et Alphonsus de Castro, libro I. Hæres. cap. 15. Fatemur (inquit) olim Sacros libros in lingvam vulgarem fuisse translatos, Beatumque Hieronymum in lingvam Dalmaticam eos vertisse. Quamquam in illa ad Sophronium Epistola, quæ est 134. per lingua sua homines, Latinos potius intelligere videatur, quam Dalinatas; ut in Proemio lib. 3. in Hieron. & in 6. & 10. Zachar. &c. Recepta tamen opinioni favet Josephus Scaliger in litteris, apud Merulam Cosmograph. P. II. lib. I. c. 8. Anno 1599. scriptis ad Paulum Merulam, ubi in lingua Slavonica duplicem haberi Sacrorum librorum Translationem scribit, Rutenicam, & Hieronymianam vetustiore.* Hucusque Placcius.

Versiones Bibliorum Slavonica, quas Lipenius in Biblioth. Real. Univers. Theologica f. 147. 154. recenset sunt seqq. Biblia S. Slavonicè, Moscoviticè. Ostrobia 1581. Biblia S. Slavonicè, Danicè &c. Hamburgi 1597. fol. NB. Slavonica atque Bohemica Bibliorum versio reperitur etiam in Bibliis Polyglottis Elia Hutteri, quæ Noriberge A. 1599. prodire in fol. grandiore.

Suscepta insuper est Novi Testamenti interpretatio Slavonica à Primo Trubero (de quò plura infra suo loco) jussu & sumtibus Johannis Lib. Bar. ab Ungnad, quæ Tübingæ impressa est A. 1577.

A. 1577 duobus Tomis in 8. Prima Novi hujus Test. pars completens IV. Evangelistas, lingua quoque Croaticâ (qvæ tamen à Slavonica, cœu dialectus ejus parum differt) ejusdem operâ ibidem est excusa, literis tum Glagolicis tum etiam Cyrulicis A. 1582. in 4. cujus ipse aliquot ibidem vidi exemplaria.

Katona Emericus, Hungarus. Vitam hujus Viri succinctè descripsit David Pareus, (SS. Theol. Doct. ejusdemque Heidelbergæ Prof. quondam Publ.) qvæ Tractatui Katonæ posthumo: De Patrum, Conciliorum, Traditionum Autoritate circa fidei dogmata &c. post Præfationem legitur hoc verborum contextu. Emericus Katona, Uifalvinus Baronius, auctor hujus Tractatûs posthumi, quantum ex Literis ipsius ad me, & ex Hungarorum amicorum relatu cognoscere licuit, natus fuit Parentibus honestis, Patriâ Uifalu in ea Hungariæ Provincia, qvæ Baronia vocatur, Vini generosioris ubertate celebris. Adolescens ad scholam Patakinam missus, pluribus annis ibi diligentem studiis humanioribus operam navavit, & progressus tantos acquisivit, ut inde ad Rectoris Scholastici munus in oppidum Szepsi evocaretur. Cui cum biennium præfuisset, uberioris culturæ gratia in Germaniam profectus, Vittebergæ lingvis & Theologico studio biennium incubuit. Inde Heidelbergam appellens, menses quatuor apud nos hæsit, de quibus in primis literis ita ille ad me: Vixi ante annos undecim Heidelbergæ. Quinam ergo ignotum me Cl. Tuæ dixi? nempe defuit, proh dolor, familiaris conversatio. Studio namque in Logicis proficiendi, Doctissimum Kekermannum, & Ornatissimum D. Joh. Philippum Pareum, germanissimum Cl. Tuæ filium, anteqvam hic Basileam proficisceretur, frequentabam. Utinam verò diutius id licuisset! Verum, non nisi quatuor menses, & dieulas aliquot, postquam in Academia Vittebergensi intra biennium pecuniam & tempus (penè dixerim) stultè jam consumsissem. Interim quod licuit, salutavi Cl. T. coram, & memoriæ causa nomen etiam Albo, quod vocant, Amicorum, manu sua inscri-

scriptum, cum hac praclara Augustini gnomo : Nolentem gratia prævenit, ut velit: volentem subsequitur, ne frustra velit, *gratis-
simè etiam nunc circumfero*. Reversus in patriam A. 1599. Recto-
ratum Scholæ *Patakina* aliquot annos feliciter administravit. Ad
sacrum verò Ecclesiæ ministerium adjecto animo, primum Gene-
roso & Magnifico Dn. *Sigismundo Rákóczi* Aulicus concionatur
fuit: In Aula non diu permanfit, sed *Szepefinum* revocatus, Pri-
mario Pastori sese collegam adjunxit. Non multò post, Vocati-
one accepta, *Szepefino Gönczinum* ad Primarium ejus Ecclesiæ Pa-
storatum commigravit, cui cum quadriennium intersuisset vocatus
fuit in oppidum *Kereftur*, quod Latinis *Crux Domini* est (ut
Andreas Szikszai, ejus Ecclesiæ Diaconus ad me scripsit) in ditione
Illustrium DD. *Stephani & Nicolai Tökölü* (quorum honoris cau-
sa mentionem facio, quippe jam olim domestica mihi familiarita-
te charissimorum,) ad ejus Ecclesiæ gubernacula. Verum hæc diu
non tenuit: Nam vix quinto mense exacto, morbo lætali cor-
reptus, præmatura morte ad Dominum emigravit, 22. Octobr.
A. 1610. ætatis 38.

Scripta.

Scripsit: *de Libero Arbitrio, contra Theses Andrea Sárossii*.
Scripsit: etiam patrio sermone, pro suis Hungaris *Librum*, titulo
Antipapismi, quinque in Partes tributum: In quo recitat I. Ra-
tiones justissimæ Secessionis nostræ ab Ecclesia Romana, contra
Schismatis calumniam, II. probat, Papam Rom. inde à multis an-
nis esse magnum illum Antichristum, contrariasque Papanorum
rationes refellit. III. Ex Catalogo Testium Veritatis evincit, omni-
bus seculis extitisse aliquos Viros, pios, graves, & doctos, qui
dogmatibus ritibusque Papisticis contradixerint. IV. In præcipuis
Fidei nostræ Articulis demonstrat, eandem Patrum fuisse doctri-
nam atque fidem, quæ & nostra est; adversam, verò Papisticæ. V.
Symbolum Apostolicum, Decalogum, & Orationem Dominicam,
in singulis punctis & articulis pro nobis facere: contra verò
Papicolarum omnia dogmata, per illa eadem convelli osten-
dit, ut vel idiotæ non plane stupidi, saltem ex hac postrema
parte

parte edocti, cum illis non utiliter congregari, in sermonum collationibus, possint.

Scriptis etiam hunc *Tractatum*, de quo sic ille ad me: *Quid verò nos in publicis hisce Patria nostra calamitatibus, rerumque omnium perturbationibus fasere censes? Silemus & moeremus, atque officio nostro bellè perfuncti videmur, si docendo saltem populo, monendoque incumbere possimus.* Scriptioni quis in his tumultibus serio vacet? qui plerosque nostrum à Bibliothecis etiam Studiorum nostrorum adiutricibus aliquot per annos arcere solent. In his tamen turbis partim exercendi, partim confirmandi mei causa, occasione Synodica cujusdam Disputationis nostrae, conscripsi Dissertationem qualem qualem: De Patrum, Conciliorum, ac Traditionum auctoritate, circa Fidei dogmata, cultus item ac mores vivendi: idque potissimum ex ipsorum Patrum sententiis, adversus Patrologos verius, quam Theologos Pontificios, ubi Statu Controversia inter nos & illos constituto, nostram primum sententiam aliquot argumentis, è Scriptis Patrum maximam partem petitis, confirmo. Demum Adversariorum rationes τῶν πρῶτων πατέρας adhibito, ut possum, oppugno. Et in posterioribus Liceris: *Quodsi in tanta laborum sanctorum varietate otii aliquid Cl. T. nancisci posset, censura ejus subjiciendum offerrem Tractatulum, quo de mentionem proximè feceram, de Patrum, Conciliorum ac Traditionum Auctoritate. Nisi molestum est, inspicere eum Cl. T. dignetur, & paucis iudicium suum super eo indicet, quid de argumento, deque ejus methodo, totaque Tractatione sentiat. Nam editionem ejus, pro more, si maxime dignus esset, per sortis meae praesentis tenuitatem minime possem (scil. promovere). Satis est mihi, si tempus non perdidisse, cum scriberem, iudicabor. Si verò ita Rev. Tuae Dig. placuerit, reddat Exemplar huic meo Popolari, postquam perlegerit inter otium. Vive & Vale, Lector Christiane, & Dominum, ut fidei Ministris de statione decedentibus alios extrudat Operarios in Messiem suam, nobiscum ora. Plenior tractatus hujus titulus hoc verborum ordine formatus conspicitur:*

Tractatus de Patrum, Conciliorum, & Traditionum Autoritate, circa Fidei dogmata, cultus item moresque vivendi. Ex iisdem potissimum Patribus, contra Patrologos verius quam Theologos Pontificios. Authore Emerico Katona, Uifalvino-Baronio Hungaro. Cum Prefatione Davidis Parei D. Ad Dn. Petrum Alvinczi, Ecclesie Cassoviensis Pastorem de eodem argumento, cum Vita Authoris ab eodem descripta, & cum Indice &c. Francofurti ad Moen. in Bibliopolio Jonæ Rhodii, A. 1611, in 8.

NB. Nonnunquam proprio cognomine, quod est *Katona* omisso, solum nomine à Patria adscito solet citari, nempe *Uifalvini*: Sic enim *Emericus Regius Peczelius, Hungarus* in *Epigrammate Threnologico* huic Tractatui inter aliorum Acclamationes votivas præfixo, eum salutavit, versibus hisce:

Phoebe, Pater, quid fies fusta redimite cupresso?

Occidit Uifalvi gloria honorque meus.

Et tu quid pullo squales velamine Pallas?

Occidit Uifalvi gloria honorque meus.

Tu quoque Thepiadum cur fies pia turba sororum?

Occidit Uifalvi gloria, noster honos.

Kemelius Johannes, AA. LL. & Philos. Magister, *patriâ Leutschoviensis*, in *superiori Hungaria*, Concionator Evangelicus disertus, emisit aliquot Conciones, è quorum numero *Scripta.* geminas has sequentes sufficiat allegasse, cum titulis hisce: *Navicula Christi fluctuans Ecclesie typus.* Das auf dem Meer in Gefahr schwebende Schifflein Christi / als der Kirchen Vorbild / nach dem ordentlichen Evangelio, aus dem Matthæo am 8. cap. v. 23-27. Da trat Jesus in das Schiff &c. am IV. Sonntag nach Epiphan. A. 1683. in dem hohen Coburgischen Fürstenthum / der Christl. Gemeinde zu Dauenstadt / in der Ampts-Predig gezeigt &c. Gedruckt zu Nürnberg. A. 1683. 4. Item *Jesulus Exul in Ægyptum fugiens:* das exulirende Kindlein Jesus / wie selbiges / für dem grau-

HUNGARIÆ LITERATÆ.

203

grausamen Wüterich Herodes / in Egypten-Land entweichen und entstehen müssen 2c. Coburgi in præsentia Ducis Saxon. Coburgensis, in templo Cathedrali ad S. Mauritium. *Impressa Schleusinge in 4.*

Kéri Johannes *Hungarus*, Ord. S. Pauli, primi Eremitæ, *Scriptum* vixit circa A. C. 1660. edique curavit *Philosophiam Scholasticam, tribus Tomis comprehensam, Pofonii 1673. fol.*

de *Kikellö* Johannes *Hungarus*, urbis cognominis in Ecclesia Transylvana Archi-Diaconus, & generalis Vicarius Episcop. Strigonienſis, Regis Hung. Ludovici I. secretorum Notarius, cujus etiam vitam resque gestas stylo conscripsit latino. De eo ita *Gerhard. Joh. Vossius de Hist. Latin. Lib. 3. c. 6. p. 572. & seq.* Johannes Archi-Diaconus de *Kikulevv* (rectius *Kikellö*, est enim Comitatus in Hungaria, qui *Kikellensis* appellatur) in Ecclesia Transylvana Vicarius Strigonienſis in spiritualibus generalis. Is res *Ludovici Regis* scripsit usque ad obitum ejus, qui incidit in Annum 1382. Fuerat autem Ludovico Regi Notarius à secretis, ut res ejus satis habuerit exploratas. Post hanc partem *Johannis de Kikellö* (quam Historiæ suæ Turocius inseruit) agit idem *Turocius* de miserabili casu *Caroli*, cognomento *Parvi*, qui post Ludovicum imperavit. Atque hic *Joh. de Kikellö* æqualis Anno 1381. *Mario Georgio Veneto*, Ord. Serv. Philosoph. & Theol. effulsit.

Kirchvegerus Christoph. Andr. *Sempronii in Hungaria* natus, Sacerdos primùm in vico Frankoniæ *Sindelsheim*, postea Diaconus Ecclesiæ *Plofeldinæ*. De cujus eruditissimis lucubrationibus mihi hætenus unicè innotuit opusculum cum titulo: *Geistlicher Staats-Man/ der den hochbelobten Himmels-Staat / am allerbesten innen hat / und nach denselben / sonder weil / ganz richtet seiner Seelen Heyl. Nach Paulini*

linischer Beschreibung Rom. 3. v. 24. 25. vorgestellt von C. A. Kirchweyer / von Dedenburg aus Ungarn gebürtig / jetzt Diacono Plofeldino. Onoltzbach / gedruckt durch Jeremiam Kretschmar in 4.

Kis Emericus , natione *Hungarus* , patria *Tyrnaviensis* , natus Anno 1631. in Societatem Jesu se recepit 1648. & votis 4. se ei adstrinxit. Post traditas amoeniores disciplinas , severiores etiam docere aggressus fuerat , utraque literaturâ egregiè excultus , quando abstractus ab iis est , ut feret satis desiderio Cellissimorum Principum *Rakotziarum* , qui ad Rom. Catholicam fidem recenter conversi , illum pro sua Aula in conscientiarum arbitrum postularunt , ubi jam in annum nonum degit , & Conciones ad populum sæpe habet.

Scripta.

Scripsit contra Heterodoxos hungaricè , opuscula varia , his titulis tacito suo nomine : Discipulus defensor honoris Professoris sui de Societate , contra Calvinistam Prædicantem , A. 1663. *Cassovia*. 8. De Calvinistarum Consequentiarum ineptiis , contra Calvinisticos Professores Patakienfes 1665. *Ibidem in* 12. Utrum ante Calvinum , unquam alicubi extiterit moderna Calvinistarum secta. *Ibid.* 1666. in. 8. Refutatio Professoris Calvinistici , asserentis , ante Calvinum extitisse omnes *Articulos Calvinisticos* ad salutem necessarios. *Ibid.* 1666. Tractat. contra Professore Calvinisticum , miscentem Chartifolia Rebus Fidei. *Cassovia* 1666. 12. Apologia pro Libello , quod Calvinistæ frustra laborant ostendere suam Sectam totaliter extitisse ante Calvinum *Ibid.* 1667. 8. Quod Professor Calvinisticus in ostendenda vetustate suæ sectæ succumbat *Cassovia* 1667. in 8. Vid. *Philip. Alegamb. Biblioth. Script. Soc. Jesu. aucta per Nat. Sotvillum. fol.* 195.

Kis Stephanus , aliàs à loco nativitatis *Szegedinus* cognominatus. Vid. infra voc. *Szegedinus* , Stephanus.

Kito-

Kitonics Johannes, in *Hungaria* natus & educatus, æquè à nobili ac antiqva *Kosthanicziorum* familia stirpem suam deducens: Nonnunquam igitur nomen ipsius ita expressum invenitur, *Kitonics Nobilis de Kosthanicza*. Vir aliàs fuerat Juris patrii Regniqve Hungarici Consuetudinum peritissimus, hincqve Juris Practicus non minus felicissimus, quam famigeratissimus, quia etiam de causa ad egregium *Protonotarii* Regni officium evectus, id summa cum laude administravit. Scriptum ab ejus industria profectum, tali cum titulo hodie circumfertur: *Processus Judiciarius Scriptum Juris Consuetudinarii inclyti Regni Hungariae, per Magistrum Joh. Kitonics de Kosthanicza compilatus. Tyrnavia 1619. 4. Conf. Bernegger-Schoedeliana Disquisit. de Regno Hung.*

Kleschius Christophorus, *Iglavia*, oppido Comitatus Sepusienfis *Hungariae*, ad montes Carpaticos sito, natus, frater germanus *Danielis Kleschii*, de quo paulò post. Is in exilium unà cum aliis Evangelicis Concionatoribus à Rom. Catholicis abire jussus, in Germaniam contendit, ubi nunc Præconis Verbi Divini secundum August. Confess. *Erfordia*, Spartam exornat, in templo *D. Gregorio* dicato, Gymnasiiqve Senatus Evangelici ibidem Inspectionem sustinet. Edidisse fertur complures ingenii sui lucubrationes, videlicet: *Palmarum Poeticarum, Axiomatibus notis-que perspicuis, novis inventionibus & exemplis adornatam illustratamque. A. 1700. in 8.* Item Concionem baptizato Judeo accommodatam, aliasque Conciones quam plurimas ex suggestu ad Populum habitas. Concio quam A. 1705. typis publicis vulgavit, hoc insignita est titulo: *Neue Ehren-Pforte / welche dem grossen Zions-Könige Christo Jesu re. am 1. Sonntag des Advents / aus Matthæi c. 21. v. 1--9. im 1705ten Hehl-Jahr / als ein schuldiges Denck- und Dankmahl / der in seinem Predig-Amte hingelegten 50. Jahr / aufrichten wolte Christoph Klesch. K. H. P. N. C. der Christlichen Kirchen und Gemeinde zu S. Gregorii, sonst zum Rauffmann genannt*

Nant/ Pfarrer/ und des Gymnafii Senatûs Evang. Inspector. Autor quinque verba numero anni in hoc seculo accommodans, post *Praludium* ex 1. Cor. 14. v. 19. & *Exordium* ex Psal. 24. v. 7. 10. erexit *Portam gloriæ quinque coronis* ornatam, quæ sunt tot verba textus: scil. 1) *Ite*. v. 1. 2. quod vocationis; 2) *Ducite* quod instructionis. 3) *Cernite*. v. 3. 5. quod excitationis: 4) *Sternite* v. 6-8. quod imitationis; 5) *Cantate*. v. 9. quod verbum confirmationis est. Hanc *πνευματικήν* Evangelicam septuagesimo tertio ætatis suæ anno, post exantlatos *deciesquinque* annorum labores ecclesiasticos & varios moerores, conceditæ sibi quintæ Ecclesiæ, ad quam ante quaterquinque annos vocatus erat legitimè, ea quæ par est devotione dicavit & consecravit.

Kleschius Daniel, *Iglò-Hungarus*, Parentibus natus est optimis ac honestissimis, *Patre* Christophoro *Kleschio*, Reip. Igloviensis Senatore, *Matre* Dorothea Grüsseliana: *Anno* ætatis suæ *sexto*, publicis Scholis, & bonarum literarum cultui, in patria datus, eximiam statim de se concitavit expectationem, fore, ut præclaros in iis faceret progressus, eò quod prima rudimenta felici poneret successu. Post, ubi, mortuo Patre, piâ matris curâ, *Rosnaviam*, & inde ad *Gymnasia Eperiesiense & Posoniense*, uberioris doctrinæ comparandæ causa, missus est, spem de se conceptam omni animi contentione confirmavit, ac viâ, quam semel bonis auspiciis ingressus fuerat, perrexit, sedulo iis incumbens artibus ac disciplinis, quibus ad altiora studia juveniles animi præparari solent, quo pacto non tantum Præceptores suos, sed & Patriæ Magnates haud paucos in sui amorem pertraxit: quos inter, Perillustis Lib. Baro *Johannes Török de Telekes & Jánosóc* filios suos ejus moderationi ac disciplinæ committere non dubitavit; cui tamen functioni ne ultra annum præesset, graviore morbo fuit impeditus; ex quo emergens, *Viennam Austria* ad Avunculum se se recepit, qui viam ipsi in Germaniam, cujus lustrandæ desiderio dudum flagrarat, aperuit. *Pragam* itaque prius in Bohemiam,

& inde *Wittebergam* profectus est, ubi cum paucis commoratus esset hebdomatibus, facto itinere per *inferiorem Saxoniam, Westphaliā, Hassiam, in iis Helmstadiensem, Rintelensem, Marburgensem & Gieffensem Academiās* lustravit, & tandem ad *Academiā* venit *Argentinensem*, in qua, cū sub initium nonnihil temporis cultui Philosophiæ sanioris dedisset, omnem postea animum ad S. Theologiæ studium applicuit: amavit publicos Doctorum congressus, & Prælectionum Sacrarum attentus fuit Auditor, demisit in animum ac fideliter custodivit, quæ auribus hausit, quod & habitis nonnunquam concionibus, & publica, quam *de Christi Persona* proprio Marte elaboratam proposuit Disputationem, fecit testatum. *Wittebergæ* pariter operam suam divinis consecrans exercitiis, primū sub Præsidio *Jacobi Martini S. Theol. Doct. & Prof. Publ.* Disputationem *de Notionibus Personarum SS. & Individ. Trinitatis*, mascule defendit: neque multo post Disputationem elucubravit *de Usu & Applicatione Terminorum Philosophicorum ad Res Mysticas seu Theologicas*, quam sub moderamine *Joh. Scharfii S. Theolog. Doct. & Prof. Publ.* ibidem A. C. 1649. ventilavit, *Magistri* deinceps *Philosophiæ* ac *Poetæ Laureati* titulo, ceu præmio exantlatorum laborum, reportato, ad erudiendam in florentissimo Sempronienſis urbis Hungariæ Gymnasio Juventutem se contulit, ubi per decennium functione *Conrektoris* laudabiliter obitā, *Güntzium, urbem Hung. infer.* nominatissimam, ad Ecclesiasticum obeundum munus vocatus, Spartam quam ibidem nactus est Sacram primariam apud cœtum germanicum, egregiè exornavit, eamque sincere, zelose, & orthodoxe, juxta invariantam Augustan. Confess. in omni sui parte administravit, *Consistorialique Senioratūs honore ac dignitate, nec non Gymnasii Inspectionis Primatu*, insigni cum audientium, docentium & discipulorum functus est emolumento. Postea legitimā vocatione ad suscipiendum in Hungariæ infer. urbe *S. Georgio* munus Ecclesiasticum invitatus, eidem, ceu ductui divino, annuens, è *Günzio* A. C. 1663. emigravit: quo quidem munere ad tempus usque persecutionis

Evan-

Evangelicæ, religioſe ac ſolicite adminiſtrato, in ſuperiorem dein-
ceps exul abiit Hungariam, ubi fata quæ ſubierit, malo alienis
quam meis referre verbis, illisqve ex Teſtimonialibus *Fölkavia*
in Comitatu Sepuſienſi A. 1674. datis Literis depromtis, hocque
ordine prolatis: *Siſtitur heic Vir admodum Reverend. Ampliſſ.*
ac Clariſſ. Dn. M. Daniel Kleſchius, qui in Comitatu hoc noſtro Se-
puſienſi, Varalliæ per triennium, Olasſii vero per ſexennium, of-
ficio Sacerdotis fideliter functus eſt. In Contubernio noſtro Viginti
quatuor, Virali Spartam Senioris per biennium, & Oratoris ordina-
rii per ſexennium quam vigilantiffime ornavit. Adhæc multiva-
ria paſſus, & A. 1673. d. 11. Decemb. ex Parochia ſua à Croatis
violenter raptus, per Sex menſes Caſſoviæ in captivitate deten-
tus, mira tamen tandem Dei providentia, libero Paſſu à Gene-
rali Spankau obtento liberatus, ad Forum competens Varalliæ
admiſſus, Lublovia melioris ſecuritatis ergo conſervatus, atqve
ab Excell. Principe noſtro liber & innocens dimiſſus eſt. Ex ſupe-
riori Hungaria exul is in Germaniam delatus, primùm Fena Re-
ctoris Scholæ Senatoriæ munus optato diſcentium ſucceſſu obivit,
poſtea ſpartam in Gymnaſio Saxon. Leucopetrino Profeſſoris obti-
nuit, & tandem Superintendentis Heldrungensis officio præfectus, id
quidem aliquvandiū laudabiliter adminiſtravit, ſed inſecuto tempo-
re variis agitatus cogitationibus, mirisqve animi vexatus medita-
tionibus, rebus in Eccleſia innovandis & à recepto ordine dimo-
vendis incubuit, unde tum impotentis & corruptæ phantaſiæ,
tum obſtinati propoſiti ejus perversitatem ſatis ſuperqve licebat
colligere. Cùm autem à Conſiſtorio Eccleſiaſtico Leucopetrino in
judiciū vocatus, rationem reddere jubebatur rerum in Sacris
innovatarum, ordinisqve turbati eccleſiaſtici, tanto id animi mœ-
rore, eâqve indignatione ſuſcepit, ut tanquam de graviffimâ ſibi
illatâ injuriâ apud plures Theologos querelas moveret, quibus
tamen non admiſſis vel approbatis, remoto deinceps velo, omni-
qve reſecto timore, publice proſiteri haud erubuit: Puritatem
doctrinæ chriſtianæ ex Eccleſiis Germaniæ Lutheranis penitus eſſe

exterminatam, neque cum antiquâ illâ simplici & piscatoriâ convenire. Interea à primis statim Theologici studii annis, mirâ quadam & singulari prorsus dulcedine rerum captus Apocalypticarum, eò usque provectiore ætate in iis investigandis gradum promovit, ut oceanum earum vastissimum sine duce aliquo prudente ac experto, ingressus, non amplius firmiter in illo subsistere valuerit, sed fluctibus monstrosarum opinionum agitato, nutare sensim in doctrina sua inciperet ac periculose vacillare. Idcirco mysticis ejus prolatis textûs Biblici explicationibus & applicationibus ridiculis apud cordatiores quosque Theologos locum haud invenientibus, & plerisque svadentibus, ut easdem, ceu conjecturas tantum aliquas humanas venditaret probabiles, is contra eas pro divinis revelationibus ex limpidissimo verbi Dei fonte haustis haberi, agnosci- que, viribus omnibus annitens, in Theologos illas non assumentes sed aperte improbantes, acerbius tam ore quam calamo invectus ac debacchatus est. Nimirum potissimam Apocalypseos Johannæ partem de bellis tum temporis Gallicis flagrantibus interpretans, imminuentem toti Galliæ Regno interitum ac ruinam fatalem prænunciare haud erubuit. Quapropter etiam A. 1688. ad ipsum Serenissimum Saxonix Electorem *Joh. Georgium III.* ausus est literas exarare, tali iis inserto vaticinio, nempe eum solum sine alterius cujusquam ope ac consilio, Gallos fufurum, ad incitas redacturum, regnumque eorum radicitus extirpaturum, penitusque everfurum. Neque multo interjecto tempore, *Merseburgi* Prodromum Apocalypticarum suarum Interpretationum A. 1687. inprimi curavit. Deinde Epistolam quendam germanicam ad *David. Peuckerum* Electoral. Palatini Viduæ Secretarium scripsit, in qua suam de religione Lutherana sententiam hoc verborum contextu manifestavit: *Ich schreibe nun öffentlich/ wir haben kein lauterer und reines Lutherthum/ die reine Lutherische Lehre ist nun alle nach Dennemarck und Schweden gewichen/* h. e. palam nunc profiteor, haud amplius sincerum, verum, purumque superesse Lutheranismum,

omni nempe vera & sincera doctrinæ Lutheranæ puritate in Daniam & Sveciam concedente. Postquam igitur hæc & alia similia ejusdem somnia fanatica in Leucopetrino Synedrio ad examen fuere vocata, præviâ fraternâ quadam correptione humanissimâ, comiter admonitus est, ut à pravis ejusmodi valdeque scandalosis opinionibus imposterum divulgandis prorsus abstineret, sanæque ac simplici doctrinæ Evangelicæ stricte & constanter inhæreretur, eâque de causa A. 1690. d. 18. Jun. literas reversales exhibere debuit, quibus ipsis non tantum fassus est, se paulo ante citata dogmata contra conscientiam notitiamque meliorem scripsisse, graveque delictum eâ ipsâ scriptione commississe, sed sancte quoque pollicitus est, se simili scriptionis genere imposterum haud usurum, & omnes Apocalypticas tales interpretationes cane pejus & angve fugituum. Quamvis igitur res ipsius tali pacto in vado esse, optimeque tum existimationi suæ, tum Ecclesiæ puritati consultum videri potuerit, attamen in priores mirabilium opinionum labyrinthos prolapsus, literas reversales vi minisque sibi extortas, easque tyrannicam, papisticam, imo diabolicam compulsionem & coactionem fuisse malitiose passim cavillabatur. Quamobrem ut svavibus suis deliriis ac somniis majore cum licentia posset indulgere, circa finem Anni 1690. septuagenarius fere, officio ecclesiastico, multiplici sub prætextu, se abdicavit, insalubrem potissimum cœli Helderungensis aerem suo corpori valde noxium causatus. Inde Halam petens Saxonæ Academiam florentissimam, plerisque in colloquiis ac sermonibus familiaribus, osorem Ecclesiastici Lutheranorum Ordinis palam se exhibebat, omnesque Superintendentum, Inspectorum, Consistoriorum & Conventuum Ecclesiasticorum actiones, consultationes, constitutiones, decisiones, decreta, & sententias, tanquam novi Papatûs, & in conscientias usurpati dominatus, simulacra traducebat, pluribusque aliis criminationibus ac fugillationibus proscindebat. Interea hoc & sequente ad annum usque 1695. tempore, diversis tractatulis germanicis hinc inde locorum è prelo emissis, fanaticæ suæ doctrinæ semina spargere perge-

pergebat, atque asylum mox apud Magnæ Britanniæ, Daniæ & Sveciæ Reges, mox apud Electorem Brandenburgicum anxie quæsitum obtinere laborabat, mox Hamburgensium in urbe præsidium ac refugium se adepturum sperabat, sed nullo in loco voti sui metam attingens, vanis suis ac temerariis excidit ausis, inaniaque somniorum suorum inanium consilia esse, re ipsa comperit. Licet autem à nemine, quantum constat, dogmatum suorum assensum, nedum applausum fuerit consecutus, tantum tamen abest, ut sine omni prorsus noxâ perniciæque eadem divulgaret, ut potius maxime deplorandum Ecclesiis vere Lutheranis scandalum dederit, multosque in iisdem piscatorios Christi affeclas doctrinâ suâ mysticâ, ac inique detorto S. Scripturæ sensu offenderit. Ceterum quod speciatim, ad deliramenta ejus attinebat Apocalyptica, hypothesis ejus circa VII. Ecclesias Apocalyps. cap. 2. & 3. enumeratas, ista fuisse perhibetur: nempe per Ecclesiam Ephesiorum, præfigurari Ecclesiam Græcam; per Smyrnaeorum, Abyssinensem; per Pergamensem Moscoviticam; per Thyatirorum Papisticam; per Sardiorum Calvinianam; per Philadelphorum genuinam & orthodoxam Lutheranam Ecclesiam adumbrari. Per Angelum Apocal. cap. 10. Pedem suum sinistrum super terram, h. e. Galliam, dextrum mari, h. e. Italia imponentem, adumbrari dicebat Carolus M. Deinde primam bestiam à mari adscendentem, agebat, esse Papam, ejusque VII. capita esse Germaniam, Hispaniam, Portugalliam, Britanniam, Daniam, Sveciam & Poloniam, ipsum vero Pontificem Romanum esse caput octavum, atque hæc cum Gallia & Navarra conficere X. cornua. In prioribus bestiâ minore, h. e. moderno Rom. Imperio Septem capita, esse septem Electores, Regem autem Bohemiæ esse octavum, Apoc. 17, 13. decem cornua esse directores decem Imperii Rom. Circulorum. Alteram ex mari egredientem bestiam esse Ludovicum XIV. modernum Regem Gall. cujus numerus sit 666. seu nomen ejus Romanis literis exaratum LUDOVICVS ostendit, sive tria lilia, hebr. לשושן lilium שש nempe sex significante; atque ex hac bestia duplicia prominere

cornua, nempe Galliam & Navarram, & sermone à draconis haud dissimili uti, h. e. lingvâ corruptâ latinâ, sive Gallicâ. Angelum *Apocal. 14.* candidæ nubi insidentem esse *Wilhelmum III.* magnæ Britanniae Regem; Angelum autem, è templo prodeuntem *vers. 15.* clamantem voce magna ad eum qui insidebat nubi, mitte falcem tuam, & mete, modernum esse *Regem Borussiae Fredericum III.* Angelum *vers. 17.* habentem in manu falcem acutam, *Regem esse Danorum*; Et alium Angelum *vers. 18.* habentem potestatem in ignem, esse *Regem Suecorum*: Atque hos omnes terram, i. e. Galliam vastaturos. Angelum *vers. 6.* volantem per medium cœli habentem Evangelium æternum, esse *Lutherum*: Alium Angelum *vers. 8.* dicentem, cecidit Babylon, esse *Martinum Chemnitium*. Tertium Angelum *vers. 9.* commemoratum, semet ipsum esse *Kleschium*. Templi atrium esse Lutheranismum in Germania vigentem, interiorem templi chorum esse Daniam, denique Altare esse Sveciam. Duos testes *Apoc. cap. 2.* cœlitus missos esse Imperium Cptanum & Trapezunticum, quæ duo imperia denuo stabilita Turcicam potentiam infringerent, & Imperium Turcicum penitus abolerent. Hæc ipsa esse Angelum cum sextâ tubâ & bestiam ex abyssu ascendentem *Apoc. 11. 7.* Quo tandem fati, morbi, mortisque genere, quo in loco, quo tempore, quove ætatis anno ex hac vita emigrarit hic noster Kleschius nondum potui comperire: Sane nisi ejuratis, rejectisque scandalosis suis dogmatibus, seriam veramque de iisdem disseminatis egerit poenitentiam, iudicium quivolum olim subiturus sit gravissimum, Deoque rationem de illis redditurus, haudquaquam erit dubitandum. Interea lubens prætereo plures ejus alios mentis non admodum sanæ monstrosos abortus, & falsiloquas de rebus futuris divinationes: Quemadmodum autem vaniloquo suo ore credulorum aliquot simplicium aures obtudisse maximæ sibi gloriæ duxit, ita opusculis calamo exaratis, onerasse potius eum constat, Christi Ecclesiam, quam ornasse: Pleuraque tamen opuscula, ceu ipse fassus est, latino edita sunt idioma,

mate, veluti hoc indicare qveunt *Orationes ejus Scholastica, Specimina Examinum, Actus Inaugurales, & Carmina pene innumera*: quorum omnium titulos uti nec conspiciere mihi unquam licuit, neque etiam referre operæ pretium esse judico, ita aliorum ejus opusculorum, inprimis Concionum, mentionem facere, titulosque heic producere collibuit, prout nempe quælibet in manus meas pervenerunt:

Post Sementis Evangelica Granorum quinque Sacrorum, Scripta.

Das ist: Späte Evangelische geringe Nach-Saat fünf geistliche Körner/ ex *Matth. 22, 24.* Wie düncket euch um Christo? &c. *Lipsiæ 1675. in 4.*

Apostolica Status ratio in Politermate cœlico Pauli ex textu Epistolico Phil. 3, 20. exposita, Sacro Foedere, Privilegio, Fundamento, Scopis, Regno proposita, & Apostolica Status Rationi opposita. Das ist: Geistlich-Apostolischer Staatist/ aus dem Himmlischen Bürger-Recht/ *St. Pauli Phil. 3, 20.* und dessen treuen Bund/ Freiheit/ Grund/ Ziel/ Reichs-Eigenschaft geistmässig abgesehen/ der falschen Welt-Staatisterei entgegen gesetzt/ und in einer einfältigen Gast-Predigt am 23. Sonntag Trinitatis/ aus der ordentlichen Lektion und Epistel *Phil. 3, 20.* und der daraus genommenen fünf wörtigen Staats-Regel: Unser Wandel ist zur Himmel/ zum Dom in Hamburg/ der Gemeinde Christi Schriftmässig vorgetragen. Hamburg gedruckt A. 1675. in 4.

Evangelica Status Ratio, in Diplomate Messiano Matth. 22, 21. exposita, Summo Imperio, Mystero, Officio, Principio, Peculio innixa, & Machiavellianæ Status Rationi opposita. Das ist: Geistlich-Evangelischer Staatist, aus dem Himmels-Recht des Staats-Herrn Messia, *Matth. 22, 21.* und dessen Ober-Herrschaft/ Geheimnus/ Pflicht/ Ursprung/ und Eigenthum geistmässig abgesehen/ der falschen Welt-Staatisterei entgegen gesetzt/ in einer einfältigen Bat-Stund-Erinnerung/ am Montag nach dem 23. Sonntag Trinitatis, aus dem ordentlichen Evangelio.

Matth. 22, 21. und der daraus genommenen Geisl. fünf-
wörtigen Staats-Regel: gebet Gott was Gottes ist/
ad Populum Hamburgensem in Templo cathedrali habita,
A. 1675. in 4. *Christiana Status Ratio, ex Chronico Axioma-
te Paulino* Ephes. 5. 15. *Penitentia maturâ, Prudentia purâ,
Patientia durâ solenniter proposita & simpliciter exposita, nec
non Pseudo-Christiana Status Rationi opposita:* Das ist:
Geist. Christlicher Staatstest / bey der Apostolischen Zeit-
Betrachtung *S. Pauli Eph. 5, 15.* In zeitlicher Buß: Reini-
gung / heiliger Verstands - Erleuchtung / und Göttliches
Willens durch Christlicher Getult Vereinigung / Geist-
mäßig aufgesetzt / einfältig fortgesetzt / und dem falschen
heuchlerischen Maul-Christenthum entgegen gesetzt. Ham-
burg / gedruckt 1676. in 4. *Homagium Sacrum, palma-
rium Rationis Status Mystica Axioma, h. e. Specimen Fidelitatis
primum ac perpetuum, Praecone Esaiâ cap. 60. Magis Nunciis ter-
restribus, Oratoribus Orientalibus, Apostolicis, Evangelicis, Oe-
cumenicis, Authenticis, continua obligatione, pro omni Posterita-
te, ad Cunas recens nati Regis Judaorum, JESU CHRISTI, Appa-
ratu ingenti, Fure recenti ac perenni, Actu convenienti ac solenni
exhibitum, repetitum, jureque jurando praestitum, h. e. Geist-
licher Huldigung Erstes und Hoch-eyerliches Prob-
Stück / mit einer öffentlichen Eides Pflicht / welche die
völlige Krafft hat folgender und ewiger Erb-Verbindung
auf die ganze Nachkommenheit / in Gottes Wort und
Befehl vollbereitet / vollberechtigt / vollbracht / durch den
Prophetischen Herolden Esaiâ LX. verkündiget / protocollirt/
aufgezeichnet / von den Wätsen aus Morgen-Lande / als
Bevollmächtigten Botschafftern / bey den Kripplein JE-
su / des Königes aller Könige / unsers natürlichen Erb-
Herrn unterthänigst abgestattet und geleistet / anjehzo aber
nach Verlauffung 1676. Jahrs / am 5. drey König-Ta-
ge / als an unserm grossen Neuen Jahrs-und Huldigungs-
Fest*

Fest widerholet / verneuert / Geist:mäßig vorgestellt / und
 Schrift:mäßig geprädiget im Dhom zu Hamburg. Ge-
 druckt daselbst A. 1676. in 4. Bekanntnis des Glaubens
 D. Martin Luthers / Erstlich ausgangen im Jahr 1529.
 und nach di-sser Zeit zum öfftern außs neu wieder aufge-
 legt in dieser acht-blätterigen Form / nebst einem Beth-
 Büchlein / mit dem Calender und Passional zum erstenmal
 das Jahr vor seines Lebens:Ende / corrigiret und gemehret
 von Ihm selbst / im Jahr 1545. und nun auf vielfältiges
 Verlangen frommer Christen / ohne einigen zusatz / her-
 aus gegeben von einem freyen und treuen Glaubens:Be-
 kenner der reinen Evangelischen Lehre und lantern ewigen
 Wahrheit. Mit einer einfältigen vorrede und kurzer Zuei-
 gnungs:Schrift. Im Jahr 1692. In cujus libelli Dedicati-
 one subscriptio adornata est h. m. Der freye und treue Glau-
 bens:Bekenner reiner Evangelischer Lehre und lanterer e-
 wigen Wahrheit / namens Daniel W'esch / der bekante/
 verachtete / bedrängte / gekränkete / verjagte / geplagte / und
 doch nicht verzagte Auswürfling / Fremdling / und Mit-
 Genosse am Reich und am Trübsal / und an der Geduld
 JESU CHRISTI / *Apocal. 1, 9.* Entwurff des Geheim-
 nisses von dem Thiere mit zwey Hörnern A. 1691. in 4.
 constat 2. Philyris, atqve paulò ante discessum ex Helderungâ urbe
 hunc tractatulum, post Prodromum ejus Merseburgi confisca-
 tum, conscripsit, in qvo de proxime imminente totali Regni Gal-
 liarum interitu vaticinia sua proposuit; ex cujus præfatione pauca
 quædam dialecto coagmentata Austriaco-Saxonico-Svevicâ, decer-
 pra heic lubet adducere, ut mens inde hominis desipiens magis
 magisque patefiat: Die über dem Belt bey den Schieren
 wolt ich gern heraus haben: Eack gikts und enckere Haut
 die ihr an und über der Thana wohnt / Ihr ehrlichen
 Baaren; Auch enck wirds treffen ihr Schwäbele. Ihr
 Würteberger fascht eure Dege mit der Fauscht. Es kömt
 die

die Beschtia mit ihren Landerly. Dat Untheer mit zween
Hornen maect lose Hängel : Het parleert up gut Dra-
ctisch / verstaht ju dat?

*Triumphus Britannicus Brennoni-
cus 1690. fol. sunt 3. plagulae, in quo praedicere ausus est, Magnae
Britanniae Regem Wilhelmum III. incentive & instigatore Ele-
ctore Brandeburgico, Galliae regnum penitus everfurum.*

*Aenigma de lingua draconica, A. 1691. fol. est unica philyra, in qua
docet, per lingvas Latinam, Italicam, & Gallicam, nullam aliam,
quam linguam intelligendam esse Draconicam. Et quamvis vide-
tur in hoc schediasmate eum maximi facere Formulam Concor-
diae, utpote Apocal. cap. 2. 20. cap. 17. 5, cap. 14, I, 2, 3, 4, 5, praefi-
guratam, mox tamen subdit, Chemnitii posteros, ob frequentes
haeresium criminationes, multos ab ejusdem approbatione abster-
ruisse, eamque non tam obicem, quam apertam esse januam, ne-
mini non, etiam heterodoxo, liberum permittentem introitum.
Schema VII. candelabrorum 1691. est unica philyra in fol. regal.
ubi se Danielem tertium esse insolenter jactat, graecoque nomine
κλεις sibi tributo, se clavem esse perhibet Apocalypseos Johan-
nae: quin Ministerium etiam Hamburgense Ecclesiasticum, non
veretur, propter quasdam in eodem agitatae controversias The-
ologicas, nomine falsae, erroneae, & Laodicensis Communions
nomine insignire.*

*Öffentliche Protestation von dem Thier
mit 2. Hörnern / 1691. 4. sunt 2. plagulae, ubi iterum Regem
Galliae productum, ad Albis usque fluentia penetraturum, & po-
stea ruinam passurum vaticinatur. Semet ipsum vero tertium, post
excessum Lutheri Chemnitiique, esse Angelum tradit.*

*Aenigma de Lingua Draconica, 1692. fol. eadem in se continet, quae
supra adductum: speciatim tamen in eos quoque invehitur
Theologos, qui sibi consilium suggessissent, cogitata mentis
suae problematice & non apodictice ventilandi.*

*Programma
Orationi Hale de Apocalypticis Arcanis habenda praefigendum, la-
tino & germanico idiomate, 1691. fol. est unica plagula. Pro-
gramma latine & germanice elaboratum, quo ipso Universitati*

Hale

Halas recens creata gratulatur, eamque Halas Salinas Sali Hyalini in solo Salano appellat. *Gratulatio de homagio ob susceptum Electoratum ab Electore Saxonia Frid. Augusto præstato, A. 1694.* ubi præter inventionum suarum oblationem, pro sustentatione sua gratiam opemque Electoralem implorat, sequè nominat *den Kräftigst-Huldenden/ Kriechenden durchs Kreuz mit Demuth-Kraut/ A. 1694.* fol. sunt 2. philyræ. *Warnungs-Plrede an die Deutschen/ in welcher der Autor absonderlich erwiesen will / daß Dan. 7, 8, 20, 21, 22. de duobus distinctis cornibus gehandelt werde / acriterque in Theologos invehitur, A. 1695.* fol. sunt 2. plagulæ. *Præter hæc & alia sua scripta, pollicitus est, se edicendum singulare Commentarium de Vaticinijs Danielis Prophetæ, itemque Prodromum defensum, nec non Metadromum & Apodromum Apocalypticum: postea quoque Tractatum de Bestia bicorni, & Esoptriscopiam Apocalypticam, ut jam nihil dicam de rebus illius Apocalypticis, quarum MStos codices 17. Alphabetis constare, & in scriniis diligenter asservatos se habere, dicitur sæpius asseruisse. Taceo Epistolas partim ad D. Schulzium Consulem Hamburgensem exaratas, in quibus Christi adventum ad extremum judicium A. 1700. certò futurum; Johannem III. Poloniarum Regem à Romano-Catholicâ ad Calvinianam fidem transiturum, ac Pontificem Rom. è solio suo deturbaturum, sine omni judicio & modo prænunciavit: quin illud etiam monstri tandem in pectore suo aluit, ut aperte professus fuerit, quemlibet Ecclesiarum Lutheranarum Superintendentem, se supra ipsum Deum efferre, ac Antichristum esse, utpote quod Antiphonæ illi Ecclesiasticæ antiquissimæ præpositio, Super, verbo intende præmissa sit; quæ & plura hujus furfuris alia, tum in scriptis supra jam citatis, tum alibi commemorata licet reperire. Sed quis omnia opinionum talium portentia recenscat? Consule sis Anonymi librum germanicum, cui titulus est: Unschuldige Nachrichten von alten und neuen Theologischen Sachen/ Büchern/ Urkunden/ Controversien, Veränderungen/ Anmerkungen/ Vorschlägen/*

und

Ee

und dergleichen 1c. *Berfertigt von einigen Dienern des
Göttl. Wortes. A. 1705. Leipzig / in 8.*

Judicia.

Neque vero existimandum est, Klefchium prorsus inglorium
vixisse, nec ullum unquam meruisse applausum: Sanè cum mente ad-
huc sanà in corpore sano, quà juvenili, quà virili floreret, atque mu-
neri scholastico non minus quam Ecclesiastico fideliter ac utiliter
præfesset, exilium etiam ob Christi nomen injunctum fortiter &
constanter pertulisset, egregia hinc inde *praconia, elogia & en-
comia* à Fautoribus, Confratribus & Amicis reportavit, quæ ple-
no quasi thylaco videntur congesta in unicum philyram, *carmini-
bus repletam XII. gratulatoriis*, titulo præposito hocce: *Palma
pressa altius assurgens*, h. e. Vir maxime Reverendus, Nobilissi-
mus, Amplissimus atque Præclarissimus *Dn. M. Daniel Klefchius*,
Hungarus, Pœt. Laur. Cæs. quondam Ecclesiarum Günz. & S. Ge-
org. in Infer. Hungaria: dein Warall. & Olasienensis in Szepesi-
ensi Superioris Hungar. Comitatu Antistes, Inspector, ut & Ve-
nerab. Consistor. XXIV. Regalium Pastorum Senior, Orator Ordina-
rius & Assessor primarius, de singulis præclare meritis, nunc
pro nomine Christi Exul constantissimus, postquam superatis, in-
solitâ fortitudine, ob religionis & cœlestis veritatis Zelum, diri
carceris periculis, variisque in Germania peragratiss. provinciis,
Exedras B. Lutheri in amplissimis urbibus exornans, Spicilegio
mystico, post Sementi item, Status ratione Apostolica, Evange-
lica, Christiana, &c. Ejusque Specimine palmario, Homagio sa-
cro, & pietatis, virtutisque præmio, Laureâ in SS. Theologiâ
primâ, in florentissima Lipsiaca Universitate cumulatus, magis
magisque inclaresceret, celebratus & de cantatus à Sympatriotis,
in diversis Academiis degentibus Popularibus, Crucis & Exilii Con-
fortibus. *in 4to, est unica Philyra, carminibus XII. constans gratula-
toriis. Curriculum quoque Klefchii encomiasticum ingressus est An-
dreas Daniel Habichorstius, Professor in Academ. Rostoch. celebra-
rimus, variis Anagrammatibus ex triga nominum, Magister Daniel
Klefchius, depromtis, quæ Concioni Pœnitentiali Hamburgi ex
chroni-*

chronico Axiomate Paulino Ephes. 5, 15. habitæ, cum titulo; *Christiana Status Ratio*, circa finem sunt apposita. At vero ut paucis multa comprehendam: *Klearchius in juventute fuit senex, in virili ætate Hercules, in senectute infans.*

Konecsnius Matthæus, *Hungarus*, Ecclesiarum Evangel. Bohemiæ, Moraviæ & majoris Poloniæ Superintendens, mortuus est A. 1622. d. 8. Febr. ætat. 52. Ejus est *Ecclesiastes domesticus, sive, Ratio cultûs divini cum familia celebrandi. Theatrum divinum, seu Contemplatio rerum à Deo creatarum. Liber, de officiis Christianis, ex Scriptura Sacra confirmatus. Veritas triumphans, sive Apologia contra Scriptum calumniosum Sturmii iteratum, bohemicè, Vid. Henning. Witte, Diar. Biograph. ad A. 1622. d. 8. Febr.* *Scripta.*

Kövesdi Michael, *Comarinô - Hungarus*, Prorektor quondam Gymnasii Soproniensis, edidit *Grammaticam Hungarico-Latinam, qua typis excusa est Leutschoviae 1690. 8.*

L.

Lapsánzki Johannes, *Hungarus*, Secretarius quondam Eminentissimi S. R. E. Cardinalis, atque Archi-Episcopi Strigoniensis, *Georgii Szelepcséni*, nec non Judicii Delegati A. 1675. adversus Protestantium Ecclesiarum Verbi Divini Ministros, *Posonii* instituti, *Notarius Publicus*, quique acta Judicii à Fiscali tum temporis Regio consignata, & ad calamum sibi dictata, diligenter excepit, Responsis insuper in Jus vocatorum *Protestantium*, atque Replicis Procuratorum sive Advocatorum eorundem, munere nempe suo ita exigente, studiosè annotavit. Falsò igitur traditum est, hunc *Lapsánzki* fuisse Jesuitam Pseudonymum, assumpto sub *Lapsánzki* nomine latitantem Prodiit hujus Viri operâ, Tra-

status, latino primum, deinde verò germanico etiam idiomate, & quidem tribus vicibus. Titulus illius germanicus A. 1683. luci publicæ expositus est iste:

Scripta. Kurzer und wahrhafter Berichts-Auszug / womit unverholen und Sonnenklar erwiesen wird / daß die im Königreich Ungarn Un-Catholische Prædicanten / nicht in ansehen der Religion; sondern der Rebellion und Aufruhr wegen / abgesetzt und des Königreichs verwiesen: auch nicht weniger erst erwählte Prædicanten nicht insgesamdt / sondern ein jeder insonderheit gerichtlich hier in Sachen überwiesen / geurtheilet und rechtmäßig verurtheilet worden. So einem Hochlöbl. Delegirten Königl. Bericht zu Presburg zugeschrieben / und durch eben hochgedachten Hochlöbl. Delegirten Berichts-Secretarium / so Ampts-wegen vörligem Verlauff persönlich begewohnet / auch alles und jedes selbst treulich in die Feder übernommen; verfasst worden. Erstlich gedruckt zu Tyrnau in Ober-Hungarn Anno. 1675. im Monath Martii / hernach im Mayo zu Dillingen nachgedruckt / jehund aber bey diesen laufenden Zeiten / treulich und nützlich zum drittenmahl aufgelegt und gedruckt im Jahr 1683. in 4. Diesem ist anbey columnen-weis beygefüget und angedruckt noch ein anders Tractätlein / so aus nachfolgenden Titul zu erschen:

Kurze Nachricht / entgegen gesetzt dem lügenhaften Bericht / oder wie er genennet wird / dem kurzen und warhaften Berichts-Auszug / eines wohlgezogenen Pulli Jesuitici, namens Johannes Lapsánzki, Erz-Bischöflichen Secretarii / welcher A. 1673. und 74. dem Delegirten Königl. Bericht zu Presburg / Amptswegen begewohnt / und was vorher schon von denen Pfaffen abgeschmizet gewesen / treulich in seine Feder übernommen / und nunmehr durch öffentlichen Druck publiciret und heraus gegeben: Ihme selbst / als dem Verfasser zu schlechten Ruhm / denen

so genannten Un-Catholischen Prædicanten aber / als welche nicht in Ansehung der im Königreich Ungarn entstandenen Rebellion und Aufrehrs; sondern wegen der Religion / welche denen Pfaffen und Jesuiten ein dorn in den Augen gewesen / ihrer Aempter entsetzt / und aus dem Königreich verwiesen worden; zum theil barbarischer Weise tractiret / in Eisen und Banden gefänglich behalten / und endlich auf die Galeern verschicket / zu gebührender Unschuld: Vertheidigung / weil ja diese offenkundige Lügen / nun zum drittenmahl gedrucket / und denen Einfältigen im Papstthum vorgelegt / und an statt eines Bildprets gar theuer verkauft worden / ohne zweifel zu dem Ende / die Evangelische Prediger aus Ungarn damit verhaßt / und die in andern Orten Lutherische Geisliche / sambt ihren Gemeinden / verdächtig zu machen. Diesemahl kühnlich / aber doch aufrichtig widerlegt / daß man die ganze Sache und Ursach der daselbst entstandenen Rebellion / sehen und verstehen könne / heraus gegeben von Joßf Krestianfzki / aus Frenberg. Gedruckt / nach dem Gerichts: Auszug / in selbigem 1683. Jahr in 4.

Alias certè egregiam laudem reportavit in *Anonymi* cujusdam Tractatu, cui titulus præfixus est iste: *Hungarische Prædicanten Unschuld* / wider die dreißigfach unwahre Beschuldigung / damit allem Ansehen nach / ein Jesuite / unter dem Namen *Johan Lapsánfzki*, des Delegirten Königl. Gerichts in Hungarn Secretarii / in einem Gerichts: Auszug / gangung gründet / falsch und verleüderisch färgibt / daß die im Königreich Hungarn Un-Catholische Prædicanten / nicht in Ansehung der Religion; sondern der Rebellion wegen abgeschafft und des Königreichs verwiesen worden se. Gedruckt im Jahr Christi 1675. 4: quo ipso in Tractatu uti sæpius elogio *eruditi Secretarii* ornatus deprehenditur, ita communi etiam fama excellentior literatura eidem semper fuit attributa.

Elogia.

Ladiver Elias, *Hungarus*, primò Bartphæ munere Re-
ctoris Scholæ fungebatur, unde in Gymnasium illud celebre E-
periesiense ad Professoris Logicæ munus obeundum vocatus, ibidem
ad destructionem usque illius Gymnasii laudabiliter hoc functus
est officio. In exilium Pontificiorum jussu actus in Transylvaniam
confugit, ubi Schesburgensis Gymnasii Rector, post fata celeberrimi
Polyhistoris Hartmanni constitutus, magna cum nominis gloria
& insigni juventutis emolumento spartam suam exornavit. E-
periesini existens, multas *Disputationes* varii argumenti contra
Adversarios habitas publici juris fecit. Cum PP. quoque Soc. Je-
su *Eperiesini & Cassovia* sæpius coram est congressus, unà cum
Collega *Jsaaco Zabanio*, antehac ab eo dissentiente in doctrina
Atomorum, quam idem *Zabanius* contra ipsum defendit, *Vitte-
berga edita Apologia*, Hungaris atque Transylvanis inscripta. O-
puscula etiam *Ladiver* vulgavit varia, atque typis in Hungaria
imprimi curavit, quorum tamen titulos memoriâ nunc me non
teneo, præterquam illius Libelli, in forma 8. *Leutschovia A. 1672.*
litteris *Samuelis Breveris* excusi: *Versus Memoriales & Differen-
tiales diversorum Autorum, ad Etymologiam & Prosodiam ma-
ximè spectantes, de Generibus Nominum, de Præteritis & Supi-
nis Verborum, de Quantitate Syllabarum, & de Discrimine vocum
cognatarum.* Quod ipsum in florentissimo quondam Gymnasio
Eperiesiensi non solum, sed & pluribus aliis in Hungariæ Scholis
juventuti studiosæ hodiernum inculcatur, magnoque in pretio ha-
betur.

Laknerus Christoph. J. U. D. Consul quondam Regiæ Liber-
æque in *Inferiori Hungaria* Civitatis *Sempronienfis* (quæ ipsi natales
dedit) ut & Sacræ Cæs. Regiæque Majestatis FERDINANDI II.
Aulæ Familiaris & Consiliarius gravissimus, Descriptione *Corona
Hungarica* aliisque plurimis Scriptis celebris. Vir planè incompa-
rabilis, qui sui similem, eo quo vixit ævo, habuit nullum; sui
dissim.

dissimiles reliquit plurimos. *Patrem* habuit *Aurifabrum*, à quo
 artem hanc in ætate juvenili ita exactè didicit, ut alios eidem arti
 addictos multis parafangis post se reliquerit. Pocula, pateras, ca-
 lices, annulos, pelvim & alia vascula argentea manu propria arti-
 ficiosè elaborata, prædicto Augustissimo Imperatori Testamento
 legavit & reliquit, hac fini, ut sua Sacratissima Majestas Testa-
 mentarias à se factas Dispositiones, *Legata in Evangelicorum Stu-
 dioforum stipendia & subsidia* confirmaret. Cui tam charus erat,
 ut nullo monitore præmisso (*unangefagter*) quotiescunque
 Aulam Cæs. viferet, liberrime accedendi Imperatorem copia pate-
 ret & facultas, & quicquid Privilegiorum vellet, in Bonum egre-
 gium & incrementum Civitatis impetraret. Occasio insolitæ hu-
 jus Clementiæ hæc erat. Postquam Licentiam Juris obtinuisset,
 commendatus illi fuit *Lib. Baro* quidam *Carinthius*, quem ex Col-
 legio Principum Tubingensi duxit per Italiam, ejusque studia &
 iter, ceu Moderator direxit. Accidit verò non sine singulari divi-
 næ Providentiæ nutu, ut eodem tempore Serenissimus Austriæ
 Archi-Dux FERDINANDVS, tum adhuc minorennis, (brevi
 post electus Rom. Imperator) incognitò quod dicitur, pereгри-
 naretur, quem in idem Diversorium forte fortuna delatum
Laknerus noster agnoverat, cautè tamen dissimulavit, nec toto
 illo per universam Italiam, itinere, quod veluti inito pacto jun-
 ctoque comitatu mutuo aggressi fuerant, ullo unquam vel gestu,
 vel alio indicio prodidit, siquidem Archi-Dux à nemine voluit
 esse agnitus. Paulò post ad Thronum Cæsareum evectus FERDI-
 NANDUS II. Laknerum hunc nostrum adeò æstimavit, & inter
 ceteras ejus virtutes *Silentium* seu *Taciturnitatem* tantopore de-
 prædicavit, ut inter Consiliarios suos tales sibi optarit *Lakneros*
Silentiarios & prudentes Cornelios Nepotes. Intimæ semper apud
 eundem Imperatorem fuit admissionis, imò non mentiar, si dixe-
 ro, familiaris confidentiæ, adeò ut nonnunquam missis placentu-
 lis Sempronienfibus ac fundulis Augustum Imperii caput recrea-
 ret, omnibus aliis bellariis, imò Indicis preciosissimis donariis,
 chari-

Elogia.

charioribus. Cumqve felicissimè administrata per complures annos Republica, tandem ἀτέκτων i. e. sine prole ac hærede è vivis decederet, Testamentum condidit, derelictas facultates plusquam *centum millium* in pias causas cœtûs Evangelici, cum ratificatione solenni Regia distribuit, in quibus pauperes studiosos indole optimâ præditos stipendiis annuis ornandos, & in Academiis liberaliter sustentandos, & pauperum civium filias certâ pecuniâ dotandas, & in nuptiis juvandas censuit. Et quod non tacendum, Confœderationem Nobilium & Studiosorum in urbe Sempronio erexit, Magistrum Fœderis constituit & Curatorem vinearum, quas huic Societati legavit, certisqve ligavit legibus, ad conjunctionem animorum, svavemqve conversationis candidæ harmoniam utrinqve conciliandam. *Verè hic Vir fuit avi sui ornamentum, Cæsaris delictum, Themidos Corculum, Pauperum & Innocentia Asylum, Curia Oraculum, Hungaria ocellus, Urbis decus!*

Celebratus est ab Hartlibio Tubingensi Poet. Laur. Cæs. multis encomiis & Epigrammatibus ex Nominis Anagrammate adornatis, quæ olim legi, ex quibus non nisi hoc unicum Distichon memoria mihi jam suppeditat:

*Laknero similem non Secula prisca tulerunt,
Vixque ferent, credo, postera Secula parem.*

Ex Danielis Klefchii Pentade Doctorem Furis in Hungaria, quod Schediasma, unicâ duntaxat constat philyrà, Fena A. 1688. impressum in fol.

Neque parum laudis Laknero accedere videtur, quod is ipse propter egregiam tum in literis, tum in civilibus rebus partam scientiam prudenti experientiæ junctam, in numerum cooptatus fuerit Legatorum ex Conventu *Posoniensi* Lincium ad Matthiam, Rom. Imperatorem & Regem Hungariæ, hujus nominis II. misorum, qui (*teste Petro de Réva in Centur. de Monarchia & S. Corona Regni Hung. f. 98.*) Regi suo, ceterisque Principibus Regnorum & Provinciarum Legatis in Conventu Lincienfi congregatis, fideli relatione exponerent, quæ circa Regnum Hungariæ hoc tem-

tempore essent gravamini, mandato regio imposterum vel miti-
ganda, vel penitus auferenda.

*Opuscula à Laknero nostro conscripta publiciqve Juris facta sunt sequentia: Corona Hungaria, emblematica Descriptio, Augu-
sta Vindob. A. 1616. 4. Questiones Iustinianæ, Francof. Man. 1617.
in 12. Galea Martis, seu Bona Militia pro publica salute. Tu-
bingæ 1628. 8. Emblematischer Eugeno: Spigel. Frankfurt.
Man. 1618. in 8. Edeburgisches Rath: Haus. in 4.*

Scripta.

Langius Matthias, usura lucis frui cœpit *Sempronii in Hungaria* A. 1682. Ecclesiastes Patriæ, studiis academicis Witte-
bergæ in Saxonia absolutis, in patriam reversus, ob excellentes
tum ingenii dotes, tum egregiam Theologicarum rerum periti-
am, tum Nestoream eloquentiam, tum eximiam accuratè dispu-
tandi promptitudinem, & insignem Adversariorum strephas sol-
vendi dexteritatem, officio Ecclesiastico admotus, nihil prius ac
antiquius habuit, quam Auditoribus suis & doctrinâ & exemplo
præluere.

*Scriptum hujus Viri germanicum, quod Lipsia adversus P.
Soc. Jesu prodiit, titulo adornatum est isto: Zwölf Schluß: Res-
den / auf den Religions: Spiegel / darin der Wienerische
Jesuit P. Jodocus Keddins zwölf Propositiones / oder Fragen
allen Lutherischen Prædicanten gründlich und freundlich zu
beantworten vorgehalten / einsätzig / nach inständigem Be-
gehren etlichen frommen Christen anfangs mit einem aus-
führlichen Bericht gestellt / und etlichen schriftlich mitge-
theilet / nun aber kürzlich zusam gezogen / und mit einer
gründlichen Bertheidigung wider alle Ertigen: Mäuler zum
Druck befördert / durch Matth. Lang, unwürdigen Predi-
gern des H. Wortes Gottes zu Oedenburg in Nieder: Hun-
garn. Psalm 64. Höre Gott meine Stimme und mein Klä-
gen &c. usque ad verba: die Gerechten werden sich des Herrn
freuen und auf Ihn trauen / und, alle fromme Herzen
werden*

Scripta.

werden sich des rühmen / Amen. Leipzig/ gedruckt und zu finden bey Johan. Wittigau. A. 1652. in 4. Apologia Veritatis, daß die zwölf Schluß-Reden. Matth. Langii noch feste stehen/ wider den Pragischen Appendicem oder Anhang/ des Jesuiten P. Jodoci Keddii, auch wider alle desselben Büchlein/ Tafeln/ Schriften/ und Spötreden / darinnen Er obgemeldete Schluß-Reden heftlich angezannet / und noch keinmahl gebissen/ vielweniger nieder gerissen hat. Eßlich seinen bestellten Waffenträgern zu Dedenburg / jezt aber männiglich/ aus Liebe der Wahrheit/ hell und klar gezeigt durch Matth. Lang/ unwürdigen Lutherischen Pretigern zu Dedenburg in Nider-Ungarn Psal. 94. Recht mus doch Recht bleiben/ und dem werden alle fromme Herzen zu fallen. Ibid. apud Eund. 1654. in 4. Mittheiden zuhaben mit J. S. Terentiano / wegen seines (zu Straubing in Bayern/ cum licentia Superiorum gedruckten) Langii Trilingvis, oder dreyspitzigen Schlangen-Zung 2c. aus Ursachen/ die männiglichen zu erkennen dargestellt Matthias Lang/ unwürdiger Prediger des Heil. Wortes Gottes zu Dedenburg in Nieder-Hungarn. Ecclesie Lutherane Litanie: Unsern Feinden Verfolgern und Lasterern vergeben und Sie bekehren! Erhöre Uns lieber HErr. Gott. Leipzig / gedruckt bey Johan Wittigau. 1756. 4. Primum Certamen Jesviticum, & quidem P. Jacobi Thomani Sempronienfis Concionatoris, adversus Matth. Langium, prognatum, occasione Concionis festivalis Langianæ de Gloria in Excelsis DEO.

Lisnyai Paulus, *Hungarus*, Professor quondam in Gymnasio Cassoviensi, circa A. 1665. celebris. Edidisse fertur historicum quoddam Opusculum de *Hungaris*, idiomate hungarico, pluresque alios ingenii sui fecundissimi foetus.

Lip-

Lippai Johannes, natione *Hungarus*, patriâ *Posoniensis*, natus anno salutis 1606. Societatem Jesu iniiit 1624. & in numerum Professorum ad 4. vota adstrictorum adscitus est. Docuit humaniores & literas lingvam Sacram annis pluribus, *Gracii & Vienna*. Rexit Collegia *Faurini, Unguarini, Trencsini*, & Seminaria Hungarica *Viennæ & Tyrnaviæ*. Postulatu Illustrissîmi Archi-Episcopi, Fratris sui, complures annos exegit in ipsius Aula, sed ita religiosè, ut nihil ei pulveris Aulici adhæreret, nihil omnino superflui admiserit. Christianam pietatem ita fovit adhortationibus, ut invitaret exemplis. Statas enim quotidie plures horas Divinis operis accuratè impendebat, in Aulicis turbis nunquam turbatus. Ita se applicabat alienis bonis, ut nunquam deesset suis. Variis per vices morbis exercitus, id didicit, ut demum omnes simul, sine querela, & æquo animo toleraret. Facto enim velut agmine, hostes irruerunt in eum *Hydrops, Tympanitas, Calculus, Podagra, Cordis palpitatio*, quos omnes, cum solatio ex Divina voluntate in se impleta, sustinuit. Demum gratiis actis Deo pro beneficio Vocationis, Superioribus pro paterna cura, adstantibus pro ultima caritate, & postulata erratorum veniâ, plenus spei & amoris in Deum, animam reddidit Creatori, *Trencsini* die 2. Junii A. 1662. In lucem emisit, hun- *Scripta:*
garico idiomate: *Calendarium Oeconomicum, Posonii 1662. in 4. De Insitionibus & Seminatione, Ibid. 1663. De fructibus diversissimis producendis. Ibid. 1666.* Vide *Philippi Alegambii Biblioth. Script. Soc. Jesu*, auctam à *Nathan. Sotvello* fol. 469.

NB. Ex illustrissima hac Hungariæ Comitum de *Lippai Prosapia*, originem suam duxisse fertur Vir ingenio præstanti atque eruditione insigni præditus *Procopius Bonanus*, qui ab Archi-Episcopo *Strigoniensi* *Georgio Lippai*, mortuo *Posonii* A. 1666. die 3. Januarii, in remotiores & intimiores Hungariæ partes ablegatus est, ad investigandas & perscrutandas Regni illius fertilissimi pariter ac fecundissimi occultas naturæ dotes, atque absconditas montium fluminumque divitias; inopinata verò Mors impedimento fuit, quò minus magno studio ab ipso collecta circa hoc argu-

mentum Observationes quamplurima lucem adficere publicam potuerint.

Lochnerus Joh. Andreas, in *Hungaria* hanc in lucem *Semproni* editus, Tubingensi in Universitate florentissima Studio Juris incumbens tantos fecit progressus, ut exantlatorum laborum præmium, mitram reportarit Doctoralem. Inter plura eruditionis suæ edita specimina maximo in pretio habetur ejusdem *Jus Publicum Hungaria*, in forma Disputationis breviter adumbratum, *Scriptum* cujus titulus h. m. est conceptus: *Facies Juris Publici Hungaria, Præsede Johanne Gravio J. U. D. ejusdemque Prof. Publ. & t. t. Facultatis sua Decano, publico eruditorum examini submissa à Joh. Andrea Lochnero, Sempronio Hungaro. Tubinga, typis Joh. Henr. Reissii. A. 1666. in 4. constat 5. philyris.* Autor in hac eleganti Disputatione X. pertractat capita, quorum *Caput I. agit de Etymo & Synonymia Vocis Hungarorum. II. de Regno Hungaria. III. de Rege, insignibus Regni, Electione & Coronatione. IV. de Palatino & Comitibus seu Statibus Regni. V. de Clericis. VI. de Comitibus, Civitatibus & Nobilibus. VII. de Comitibus. IIX. de Religione. IX. de Militia & fortitudine Hungarorum. X. de Legibus sive Jure Hungaria.* Equidem uti laude sua defraudandus haut est egregius iste conatus, quem in *Juris Publici Hungarici* adumbratione Orbi erudito Autor eruditissimus exhibuit, utpote primus, quantum mihi constat, in hoc tramite decurrens; ita vota plerorumque magis adhuc implerentur, si Vir aliquis reconditoris doctrinæ & præstantiori alicui publico muneri præfectus, multaquererum Hung. gerendarum experientiâ edoctus, operi tali denuò manum admoveret, atque plenius aliquod perfectiusque Systema *Juris Publici Hungaria*, secundum Statum seu formam regiminis præsentem componeret, Civibus non tantum & Regnicolis *Hungaria*, sed Exteris etiam valde profuturum.

M.

Macrus Joh. Gregorius, *Szepssensis Hungarus*, Poeta *Scriptum* eximius, edidit libellum, *de Vera gloria, carmine heroico conditum*, in promotione Baccalaureorum publicè ab ipso autore in illustrissima Academia Cracoviensi A. 1562. recitatum. Cracoviæ impressit Lazarus *Andrea*. Vid. *Simler. in Epit. Biblioth. C. Gesneri, f. 376.*

Magnus Georgius Fridericus, *Posenii*, inferioris Hungariæ metropoli, vitalem spiritum hausit, inde post emensum in Gymnasio florentissimo studiorum humanorum tramitem, & Orationem, quæ Præceptoribus suis valedixit, habitam, in Germaniam contendit, atque *Vittebergam* Saxoniae Academiam famigeratissimam serecepit, ubi per plures annos præter studia Philosophica ac Philologica, *Theologicapotissimum* sibi curæ habuit. Quam maximè verò opera ipsius in *Poesi* atque *Eloquentia* eluxit, quo ipso etiam consecutus est, ut *Vittebergâ Augustam Vindel.* evocatus, *Reëtoratûs* æque ac *Bibliotheca Præfectura* officio admotus fuerit, atque spartam utramque insigni cum Juventutis fructu plures per annos exornarit. Ingruente verò ante paucos annos tum ætatis tum valetudinis gravioris molestia, rude à Magistratu donatus, nunc privatas suas operas Deo atque Proximo in precibus ac patientia addicit. Ex Disputationibus ejus quam plurimis aliisque sine dubio opusculis in publicum emissis, præter duas hæc Dispp. haut alia oculos meos Scripta subierunt, nempe: *Diatriba Philologica de Lucis Gentilium, habita Vittebergæ, Respond. Joh. Christoph. Heine/ Sagano-Silesio A. 1674. in 4.* Item *de Antiquis S. Scripturae Versionibus Germanicis, in qua Continuatio prioris Disquisitionis est instituta. Augustæ Vindel. Respond. Andrea Degmaier. 1698. 4.* *Scripta.*

Marcellinus, V. C. Comes Illyricianus, ex *Dalmatia* propriè sic dicto regno oriundus, Justinii Imp. adhuc Patricii,

Scripta. Cancellarius, claruit A. C. 334. quo *Chronicon* suum, *Rerum Orientalium in Ecclesia gestarum Historiam complectens*, finivit, exorsus illud ab anno 379. (quo desit Hieronymus) & ad quartum usque Justiniani Imp. Consulatum deducens. Quæ enim deinceps sequuntur ad finem usque Justiniani, ut rectè notat *Sirmondus*, ab alia manu profecta sunt; adeoque in editione *Schonhoviana* omnium prima desiderantur, quamvis postea à *Panvinio* primum, deinde ab aliis, nullo habito discrimine, pro Marcellianis edita. Præter *Antonii Schonhovii* editionem, prodit *Chronicon* istud *Parisii* 1546. 8. & 1575. *Heidelbergæ* 1588. & ad calcem *Chronici Eusebii Lugduni Bat.* 1606. ac *Amstelodami* 1658. denique *Jacobus Sirmondus* ex vetustissimo codice *Tiliano* tum ipsum *Chronicon* multò emendatius, tum *Scriptoris antiqui Appendicem* longè auctiorem dedit *Parisii*. 1619. in 8. exinde relatum in *Biblioth. Patr. Tom. IX. p. 517.* Scripsit præterea *Marcellinus*, teste *Cassiodoro Divin. Lect. c. 17. 25. Libros IV. de Temporum qualitatibus & Positionibus locorum, ac totidem alios de Urbibus CPoli & Hierosolymis.* Utrumque Opus jam diu interiit. Vide *Gvil. Cavei Hist. Literar. Scriptorum Eccles. P. I. fol. 287.*

Martinus, ex Abbate *Dumienfi Bracarenfis* in Hispania Episcopus, gente *Pannonius*, juvenis adhuc ad visitanda loca sancta *Hierosolymam* petiit. Inde solvens Gallæciam Hispaniæ citerioris provinciam appulit: ubi, plurimis è *Svevorum* gente ad Catholicam fidem conversis, varia condidit Monasteria, & ipse *Dumienfi* à se fundato præfuit, usque ad A. C. circiter 560. quo in Ecclesiæ *Braccarenfis* Episcopatum evectus est. A. C. 563. Concilio *Bracarenfi* II. interfuit: anno 572. *Bracarenfi* III. præsedidit. Obiit juxta *Baronium* A. C. 583. Cum verò ex *Gregorio Turonensi Hist. Lib. V. c. 37.* constet, eum sedem 30. plus minus annis tenuisse, necesse est, ut aut citius Episcopus factus fuerit, aut vitam ulterius produxerit. A. C. autem 589. *Pantardus* successor ejus Concilio *Toletano* III. subscripsit, adeò ut aut *Gregorius* annorum numerum

rum rotundè & laxo sensu supputasse censendus sit, aut Episcopatus Martini paulò ante annum 560. reponendus, Vir erat sane perquam eruditus, quique adeò se literis imbuerat, teste *Gregorio Turonensi* ejus συγγράμω, ut nulli secundus suis temporibus haberetur. *Laudes ejus Venantio Fortunato Lib. V. utramque faciunt paginam.*

Opera hujus Martini sunt: *Collectio Canonum præcipuè ex Scriptis Græcarum, partim etiam Occidentalium Synodorum Canonibus contexta; in duas distributa partes.* Prima de Personis & rebus Ecclesiasticis agit; Secunda de iis, quæ Laicos spectant. *Integrum Opus Canones 85. comprehendit.* In hac Collectione notatu non indignum est, Canones Apostolicos à Martino non citari. *Prodiit ista Collectio in omni Conciliorum editione, in nupera verò Tomo V. f. 503. & in Bibliotheca Juris Canonici Jusselliana Paris. 1662. Tomo I. in Append. f. 7.* *Sententia Patrum Ægyptiorum, quas à Græco quodam homine collectas Latinas fecit Martinus noster, habentur Lat. apud Rosvveydum de Vitis Patrum, Antverpiæ. 1628.* *Formula honestæ vitæ, seu ut habet Isidorus Hispalensis, de Script. cap. 22. de Differentiis quatuor virtutum Liber, ad Mironem Suevorum Regem, Senecæ falsò tributus. Extat in Bibliotheca Patrum Tomo X. f. 382. ut alias editiones jam mitam.* *Prefationem ad Mironem edidit Dacherius Spicileg. Tom. X. Liber de Ira ad Vittimirum Episcopum: Liber de Paschate: Epistola ad Bonifacium Episcopum de trina mersione: Epistola adversus superstitiones.* Hæc omnia ex Codice MS. Ecclesiæ Tolentanæ descripsit, seqve in collectione sua Conciliorum editurum promisit *Card. d' Aguirre*, teste ipsomet *Notit. Conc. Hisp. p. 92.* Vid. *Gvik Cavei Hist. Literaria Script. Eccles. P. I. f. 296. & P. II. f. III.* Confer. *Isidori Hispalensis Catalogus Script. Eccles. c. 22. ejusdemque Liber. de Viris Illustr. c. 25. Labbe de Script. Eccles. Tom. I. f. 60. Josua Arndii. Lexicon Antiqq. p. 1036. &c.*

S. MARTINUS EPISCOPUS TURONENSIS,

S*abaria urbe Pannonia, Incolis hodie Sárvár dicta, in Comitatu Szaladiensis sita, oriundus fuit, sed intra Italiam, Ticini altus est, Parentibus secundum seculi dignitatem non infimis, gentilibus tamen. Pater ejus miles primum, post Tribunus militum fuit. Ipse armatam militiam in adolescentia secutus, inter scholares alas sub Rege Constantino, deinde, sub Juliano Cæsare, militavit; non tamen sponte; quia à primis fere annis divina potius servitute, sacra illustris pueri spiravit infantia. Nam cum esset annorum decem, invitis parentibus ad Ecclesiam confugit, seque Catechumenum fieri postulavit. Mox mirum in modum totus in Dei opere conversus, cum esset annorum duodecim, Ereum concupivit, fecissetque votis satis, si ætatis infirmitas non obstitisset, animus tamen aut circa monasteria, aut circa Ecclesiam semper intentus, meditabatur adhuc in ætate puerili, quod postea devotus implevit. Sed cum edictum esset à Regibus, ut veteranorum filii ad militiam scriberentur, prodente Patre, qui felicibus ejus actibus invidebat, cum esset annorum quindecim, raptus & catenatus, sacramentis militaribus implicatus est, uno tantum servo comite contentus, cui tamen versa vice dominus serviebat, adeo ut plerumque ei & calceamenta detraheret, & ipse detergeret, cibum unà caperent, hic tamen sæpius ministraret. Triennium fere ante Baptisma in armis fuit, integer tamen ab iis vitiis, quibus illud hominum genus implicari solet. Multa illi circa commilitones benignitas, mira caritas, patientia vero atque humilitas ultra humanum modum. Nam frugalitatem in eo laudare non est necesse, quia ita usus est, ut jam illo tempore non miles, sed monachus putaretur. Quibus rebus ita sibi omnes commilitones suos devin-*

devinxerat, ut eum miro affectu venerarentur. *Necdum tamen regeneratus in Christo*, agebat quendam bonis operibus baptismatis candidatum: assistere scilicet laborantibus, opem ferre miseris, alere egentes, vestire nudos, nihil sibi ex militiæ stipendiis, præter quotidianum victum, reservans: jam tum Evangelii non surdus auditor, de crastino non cogitabat. Quodam itaque tempore, cum jam nihil præter arma & simplicem militiæ vestem haberet, media hieme, quæ solito asperior inhorruerat, adeo ut plerosque vis aloris extingveret, obvium habet in porta Ambianensium civitatis pauperem nudum, qui cum prætereuntes, ut sui misererentur, oraret, omnesque miserum præterirent, intellexit vir Deo plenus, sibi illum, aliis misericordiam non præstantibus, reservari; quid tamen ageret, nihil præter chlamydem, quæ indutus erat, habebat, jam enim reliqua in opus simile consumserat; arrepto itaque ferro, quo accinctus erat, mediam dividit, partemque ejus pauperi tribuit, reliqua rursus induitur: Interea de circumstantibus ridere nonnulli, quia deformis esset, & truncatus habitu videretur; multi tamen, quibus erat mens sanior, altius gemere, quod nihil simile fecissent, cum utique plus habentes, vestire pauperem, sine sua nuditate, potuissent. *Nocte igitur insculta*, cum se sopori dedisset, *vidit Christum chlamydis suæ, quæ pauperem texerat, parte vestitum*: Intueri diligentissime Dominum, vestemque quam dederat, jubetur agnoscere; mox ad Angelorum circumstantium multitudinem audit Jesum clara voce dicentem; Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit. Quo viso, Vir beatus non in gloriam est elatus humanam, sed bonitatem Dei in suo opere cognoscens, *cum esset annorum duo de viginti, ad baptismum convolvit*; nec tamen statim militiæ renunciavit, Tribuni sui precibus evictus, cui contubernium familiare præstabat, etenim, transacto Tribunatus sui tempore, renunciaturum se seculo pollicebatur, quæ Martinus expectatione suspensus, per biennium fere, posteaquam est baptizma consecutus, solo licet nomine, militavit. Exinde relicta

militia, *S. Hilarium Pictaviae Episcopum civitatis*, expetivit, & aliquamdiu apud eum commoratus est. Tentavit autem Hilarius, *imposito Diaconii officio*, sibi eum arctius implicare, & ministerio vincire divino, sed cum sæpissime restitisset, indignum se esse vociferans, intellexit Vir altioris ingenii, hoc eum modo posse constringi, si id ei officii imponeret, in quo quidam locus injuriæ videretur: itaque *Exorcistam* eum esse præcepit; quam ille ordinationem, ne despexisse, tanquam humiliorē, videretur, non repudiavit. Nec multo post admonitus per soporem, *ut patriam parentesque*, quos adhuc gentilitas detinebat, religiosa sollicitudine visitaret, ex voluntate S. Hilarii profectus est, sed mœstus peregrinationem illam aggressus est, contestatus fratres, multa se adversa passurum; quod postea probavit eventus. Ac primum inter Alpes devia secutus, incidit in latrones, cumque unus securim elevatam in caput ejus librasset, ictum ferientis dextra sustinuit alter, victis tamen post tergum manibus, uni servandus & spoliandus traditur: Martinus autem ingressus Evangelicam disputationem, verbum Dei ei prædicabat, atque latro credens, conversus est ad fidem Christi. Inde Martinus vinculis solutus progressus, *cum Mediolanum praterisset, diabolus in itinere, humana specie assumpta, se ei obvium tulit*, quod tenderet, quærens? cumque Martinus respondisset, se, quo Dominus vocaret, tendere, ait ad eum; quocunque ieris, vel quæcunque tentaveris, diabolus tibi adversabitur: tunc ei respondit; Dominus mihi adjutor est, non timebo, quid faciat mihi homo; statimque è conspectu ejus inimicus evanuit: deinde *Matrem* gentilitatis absolvit errore, *Patre* in malis perseverante. Postea cum *hæresis Arriana* per totum orbem, & maxime intra Illyricum, pullulasset, eidem resistens multis suppliciis affectus & publice virgis cæsus est, inde Italiam repetens, *Mediolani sibi monasterium statuit*, sed ex hac urbe ab Auxentio Principe Arrianorum exturbatus, *ad Insulam Gallinariam* fecessit, ubi aliquamdiu radicibus vixit herbarum, quo tempore elleborum, venenatum gramen in cibum sumit, sed cum

vim

vim veneni in se grassantis, vicina jam morte, sensisset, imminens periculum oratione repulit. Cum autem Romam profectus, S. Hilarium non amplius in urbe, sed in via Mediolanum versus offensus, haud longe ab oppido quodam monasterium sibi collocavit, quo tempore se ei *quidam catechumenus* junxit, cupiens sanctissimi viri institui disciplinis, paucisque interpositis diebus langvore correptus, vi febrium laborabat, ita quidem, ut absque baptismo moreretur, Martinus tum absens forte reversus, & examine corpus flens intuens, obseratis cellulæ foribus, super exanimata defuncti fratris membra prostratus, & orationi aliquamdiu incumbens, Catechumenum virtute Domini cœlestis in vitam revocavit, redditusque ita vitæ, statim baptismum consecutus, plures postea vixit annos. *Nec multo post*, dum agrum *Lupicini*, cujusdam honorati secundum seculum viri præteriret, cognovit, unum è familia ipsius servulum laqueo sibi vitam extorsisse, cellulam igitur, in qua corpus jacebat, ingressus, ei que superstratus, aliquantisper cravit, mox viviscente vultu, defunctus apprehensa Martini dextera, in pedes constitit, atque sic vitam recepit. Sub idem fere tempus ad *Episcopatum Turonensem* petitus, tum ipse in monasterio suo manere desiderans, tum adversantes aliqui Episcopi, præcipue Defensor nomine repugnabant, dicentes scil. Martinum contentibilem esse personam, indignum esse Episcopatu hominem vultu despicabilem, veste sordidum, crine deformem, sed à Lectore Psalterio circa tempus lectionis fortuito arrepto, in Psalmi versiculum incidit; Ex ore infantium & lactentium, &c. ut destruas inimicum & defensorem, quo à populo audito, clamoreque excitato, *Episcopus tandem Turonensis creatus* est A. C. 375. Episcopatu autem sumto, idem perseverabat, qui prius fuerat, eadem in corde ejus humilitas, eadem in vestitu vilitas erat, neque propositum monachi virtutemque deseruit, sed duobus fere extra civitatem millibus Monasterium sibi statuit, in quo discipuli octoginta erant, qui ad exemplum ipsius instituebantur. Erat proximus monasterio locus, quem falsa hominum